

LIIKE → → ELÄMÄÄ

Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhaten vaihteessa

PIRITA JUKKA MIIKKA
JUPPI PELTOKOSKI PYYKKÖNEN [TOIM.]

SoPhi

LIIKE → → ELÄMÄÄ

Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa

**PIRITA JUKKA MIKKA..
JUPPI PELTOKOSKI PYYKKÖNEN
[TOIM.]**

Jyväskylän Yliopisto 2003

SoPhi 70

Jyväskylän yliopisto

Toimitus:
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
PL 35 (MaB)
40014 Jyväskylä

<http://www.jyu.fi/sophi>

Myynti ja kustannus:
Kopijyvä Kustannus Oy
Riihimäentie 3, 40520 Jyväskylä
puh. 014-3386 845, fax 014-3386 812
e-mail kustannus@kopijyva.fi

ISBN 952-5092-85-2

Copyright © Kirjoittajat ja SoPhi 2003

Paino Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2003

Kansi Marko Nääsilä

Taitto Olli-Pekka Moisio

SISÄLLYS

Johdanto 5

LIIKKEEN LÄHTÖKOHTIA

Ari Rasimus

1990-luvun Suomi: uuden liikkeen alkua? 19

Martti Siisiäinen

Vuosituhannen vaihteen yhteiskunnalliset liikkeet Suomessa 45

YHTEISÖLLISYYS

Arto Lindholm

Yhteisöllisyys eläinoikeusliikkeessä 67

Jukka Peltokoski

Elämä politiikkana. Vegetarismi ja veganismi protestin tihtymänä 91

JULKISUUS

Esa Konttinen

Totuudet muutosten kourissa 115

Pirita Juppi

Eläinoikeusliike määrittelykamppailun ja marginalisoinnin kohteena 141

TOIMIJUUS

Pia Lundbom & Jarmo Rinne

Eläinaktivismi ja poliittinen osallisuus. Identiteettipoliitikkaa radikaali-
liikkeessä 181

Miikka Pyykkönen

Identiteetti liikkeessä 211

Markus Termonen

Vastarinnan subjekti ja diskursiivinen subjektituotanto 237

Pirita Juppi, Jukka Peltokoski & Miikka Pyykkönen

Uutta liikehdintää, uusia näkökulmia 266

JOHDANTO

Tunkeutujat aiheuttivat tuntevia vahinkoja kahdella Uudessakaarleppyyssä sijaitsevalla turkistarhalla maanantain vastaisena yönä. Tarhoilla rikottiin häkkeitä ja päätettiin vapaaksi lähes parisataa kettua. Poliisi epäilee ilkeiden tekijöiksi turkistarhauksen vastustajia. (STT 30.5.1995)

W*ar has begun* luki pohjanmaalaisen turkistarhan varjotalon seinässä toukokuun lopussa vuonna 1995. Eläinaktivismi nousi Suomessa julkisuuteen raketin lailla, kun kolme ”kettutyttöä” vapautti yön pimeydessä satoja kettuja häkeistään. Samanlainen isku toistui seuraavana yönä. Jo aiemmin saman vuoden aikana pääkaupunkiseudun turkisliikkeiden ikkunoita oli hajotettu. 1990-luvun puolivälissä suomalainen yhteiskunta joutui siten havahtumaan uuden eläinoikeusliikkeen syntyyn. Sitten eläinten vapautusiskut ovat jatkuneet, mutta samalla liikkeen toimintatapojen valikoima on osoittautunut myös laajemmaksi, perinteisestä valistustyöstä avoimeen kansalaistottelemattomuuteen.

Eläinoikeusliike nousi nopeasti osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua. Se ei ole kuitenkaan koskaan saanut nauttia suuresta kansansuosioista. Kuten Esa Konttinen tämän kirjan artikkelissaan tuo ilmi, kansalaisten enemmistö tuomitsi turkistarhaiskut jyrkästi ja lähes yksimielisesti. Vaikka heidän tuomionsa kohdistui selvemmin toimintatapoihin kuin poliittisiin tavoitteisiin, eläinoikeusliike leimautui pitkälti vastenmieliseksi ilmiöksi suuren yleisön silmissä. Liikkeen samaa julkisuus herätti kuitenkin huomaamaan, että yhteiskunnallinen osallistuminen oli saanut uusia muotoja.

Eläinoikeusteema ja -liike nousivat muutaman vuoden (1995–97) ajaksi suomalaisen yhteiskunnallisen protestoinnin näkyvimmäksi ja radikaalimmaksi osaksi ja samalla myös ruohonjuuritason aktivismin keskiöön. Eläinten oikeudet olivat merkittävin uusien aktivistien mobilisaation välikappale. Eläinoikeusliikkeen syntyyn liittyneet laittomuudet hallitsivat 1990-luvun puolivälin julkista keskustelua jopa siinä määrin, että nousevan liikeallon koko laajuus hämärtyi näkyvistä. Eläinten vapautusiskujen herättämän kohun laannuttua havahduttiin huomaamaan, että eläinoikeusliikkeen lisäksi Suomessa oli käynnistynyt laajempi yhteiskunnallisen liikehdinnän vaihe,

joka keskittyi paljolti ympäristökysymysten, mutta myös sosiaalisten teemojen ympärille. Tässä kirjassa lähestymme kyseistä ilmiötä radikaalin vastakulttuurisen liikehdinnän nimellä. Vastakulttuurilla viittaamme yleisesti ottaen kulttuuriyhteisöön, jonka jaetut merkitykset, arvot ja normit ovat vastakkaisia tai vaihtoehtoisia ”valta- tai emokulttuurin” vallitseviksi oletetuille merkityksille ja arvoille (ks. esim. Söderholm & Kaitala 1987, 97; Toivanen 1997, 40–41).

Eräs julkisuudessa paljon huomiota kerännyt seikka oli aktivistien nuori ikä – mitä pidettiin lähinnä merkinä tietämättömyydestä ja taitamattomuudesta. Aktivistit yrittivät puolestaan korostaa julkisuudessa ikärakenteensa laaja-alaisuutta lisätäkseen toimintansa uskottavuutta. Tosiasiaksi kuitenkin jää, että 1990-luvun suomalainen protestiaalto oli nimenomaan nuorten protestointia, mikä käy ilmi erityisesti kansainvälisessä vertailussa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa 1980-luvulla ydinvoiman vastaisiin protesteihin osallistuneiden mediaani-ikä oli 32 vuotta ja eläinoikeusaktioihin osallistuneiden 34 vuotta. Molemmissa tapauksissa protestoijat olivat keskiluokkaisia, yleensä yliopistotutkinnon suorittaneita. (Jasper & Poulsen 1995, 502.) Sen sijaan Suomessa valtaosa uuden protestiaallon aktivisteista oli 14–22 -vuotiaita opiskelijoita. Aktivistien määrästä on vaikea esittää täsmällisiä lukuja. Hannu Toivanen (1997, 16) on päätenyt seuraavanlaiseen arvioon: ”parisen kymmentä täysaktivistia (joiden lähes kaikki aika kuluu toiminnan järjestämiseen, mielenosoituksiin osallistumiseen, kirjoittamiseen yms.), parisen sataa aktivistia (paikkakuntansa keskeisiä edellisten ohella), sekä parisen tuhatta osallistujaa (jotka ostavat tuotteita, tuottavat niitä jossakin määrin, soittavat ja käyvät keikoilla, osallistuvat mielenosoituksiin)”.

1990-luvun suomalaisen radikaalin vastakulttuurin käsitteellinen rajaus ei ole helppoa. Selvää on kuitenkin, että kyseessä oli eläinoikeusliikettä laajempi ilmiö. Esa Konttinen ja Jukka Peltokoski (2000) ovat esittäneet, että eläinoikeusliike ei riitä kuvaamaan uusinta protestijaksoa edes sen ympäristökysymyksiin keskittyvien ryhmien osalta. Konttisen ja Peltokosken vuosia 1998–99 käsittelevässä aineistossa vastakulttuuriseen liikehdintään liittyvälle ympäristöprotestoinnille on tyypillistä, että erilaiset teemat (ekologia, eläinten oikeudet, antirasismi ja -militarismi, kehityskaakysymys), järjestöt (mm. Oikeutta eläimille, Maan ystävät, Antifa) ja tempaukset (mm. Street Party, Kriittinen massa) ovat verkostoituneet toisiinsa aktiivisten toimijoiden välityksellä ja muodostavat käytännössä yhtenäisen toimintakentän. Vaikka kyseinen aineisto on kerätty vain ympäristöjärjestöjen ja -ryhmittymien parista, sen pohjalta lienee turvallista päätellä, että koko vastakulttuurinen protestointi noudattelee samaa linjaa (ks. myös Kalliala 1999).

Esa Konttinen (1999a, 20–41) on tarkastellut 1990-luvun liikehdintää *ympäristöprotestin neljäntenä aaltona*. Ensimmäisellä aallolla Konttinen viittaa

1960-luvun puolivälissä tapahtuneeseen mullistukseen, jolloin moderni ympäristöliike rantautui Suomeen ja syrjäytti perinteisen luonnonsuojeluajattelun. Toisen aallon kulminaatiopisteen Konttinen sijoittaa Kojjärven kaltaisiin paikallisiin protesteihin ja Vihreän liikkeen syntymiseen. Kolmannella aallolla hän tarkoittaa 1990-luvun vaihteen metsäkonflikteja muun muassa Talaskankaalla. Aallot viittaavat siis kiihkeisiin protestoinnin vaiheisiin.

1990-luvun vastakulttuurisessa liikehdinnässä oli epäilemättä paljolti kyse kiihtyneestä ympäristöliikehdinnästä, jonka sisällä eläinoikeuskysymykset muodostivat erään merkittävimmistä teemoista. Liikehdintä ei kuitenkaan palaa ongelmitta myöskään vain ympäristöliikehdinnäksi. Voidaan esimerkiksi kysyä, missä määrin antirasistiset ja -militaristiset tempaukset olivat osa ympäristöprotestointia. Myös tällaista toimintaa harjoittavien ryhmien protestointi kiihtyi 1990-luvulla. Voidaan myös huomauttaa, että 1990-luvun kiihtyneessä ympäristöprotestoinnissa ei ollut kyse koko ympäristöliikkeen toiminnasta. Esimerkiksi monet perinteisistä luonnonsuojelu- ja ympäristöjärjestöistä sekä -ryhmistä tuomitsivat uuden ympäristöliikehdinnän ulkoparlamentaariset politikointitavat. Lisäksi perinteiset järjestöt kritisoivat eläinoikeusliikettä eläinyksilökeskeisestä ajattelutavasta. Kritiikin mukaan on tärkeämpää suojella eläinten elinympäristöjä ja populaatioita kuin yksittäisiä eläimiä.

On ehkä hedelmällisintä ajatella, että 1990-luvun liikehdinnässä oli kyse radikaalista vastakulttuurisesta protestoinnista, jossa ympäristökysymyksillä, erityisesti eläinoikeuskysymyksellä, oli keskeinen, jopa liikeaallon kokonaisuutta yhdistävä, merkitys. Liikehdinnässä oli monin tavoin kyse ympäristökysymysten ja -liikkeen radikalisoinnista vastakulttuurisista lähtökohdista käsin.

Radikalismi voidaan määritellä monin eri tavoin. Tässä olemme valinneet merkityksen, jossa radikalismista puhutaan varsin tyypillisesti 1990-luvun liikehdintään viitattaessa. Ymmärrämme radikalismia toiminnaksi, joka poikkeaa perinteisestä suomalaisesta lakia ja omaisuutta kunnioittavasta kansalaistoiminnasta. Suomalaiselle protestoinnille on ollut tyypillistä toiminnan lainkuuliaisuus, maltillisuus ja muodollinen järjestäytyminen (Siisiäinen 1998), mistä suoran demokratian ihanteisiin pyrkivä, epähierarkkisesti ja -muodollisesti järjestäytyneet sekä keinovalikoimassaan epäsovinnaisiin otteisiin, jopa sabotaaseihin turvautunut liikehdintä poikkeaa selvästi.

Radikalismia korostamisen ei pidä peittää näkyvistään, että lainrikkominen ja sabotaasit eivät kuitenkaan olleet ainoita uuden liikehdinnän käyttämiä toimintatapoja. Protestoijat hyödynsivät myös perinteisiä vaikuttamiskeinoja, kuten lentolehtisten jakamista, mielenosoitusmarseja ja ostoboikotteja. Toisaalta liikehdinnän piirissä otettiin käyttöön muitakin suomalaisittain uusia

toimintakeinoja kuin sabotaasit. Tällaisia ovat muun muassa katujuhlat (Street party) ja ”kriittiset massat” (Critical Mass). Ensin mainittu tarkoittaa kadunpätjän valtaamista autoilta ja juhlien järjestämisestä muutaman tunnin ajaksi kadulla teknomusiikin tahtittamana. Kriittisen massan idea on liikkua polkupyörillä kaupungin keskustassa tiiviissä ryhmässä siten, että yksityisautot eivät pääse ohi. Myös perinteisiä protestoinnin muotoja uudistettiin. Karuihin ja jäykkiin massamielenosoituksiin tuotiin performatiivisia ulottuvuuksia. Kaduille tuli ”juhlaa ja speaktaakkelia” (Alapuro 1997, 51). Ainakin Koijärveltä asti protestojat ovat myös korvanneet massakulkueita pienimuotoisemmilla, mutta näyttävämmillä ja usein provokatiivisilla aktioilla, esimerkiksi kansalaistottelemattomuustempauksilla, joiden osallistujamäärä voi olla vähäinen, mutta yleisö massamedian ansiosta miljoonaluokkaa (emt., 49). 1990-luvun liikeaalto jatkoi samaa suuntausta.

Vakiintuneiden toimintakeinojen lisäksi uusi protestiaalto mursi osaltaan poliittisen ja poliittisuuden käsitteiden määrittelyrajoja. Suomalaisessa sosiaalitieteiden tutkimuksessa ”poliittinen” on perinteisesti käsitetty laajemmin kuin politiikan ja valtio-opin tutkimusperinteessä. Esimerkiksi paljon tutkitulla elämänpolitiikalla tarkoitetaan käytännössä kaikkea, millä on tekemistä identiteetin, itserefleksiivisyyden, elämänsäkulun, hyvinvoinnin ja elämäntyylin kanssa (Roos 1996, 210). Näin ymmärrettynä tutkimuskohteemme lähes kaikki toiminta on poliittista. Aktivistien sinänsä kulunut hokema ”henkilökohtainen on poliittista” konkretisoitui uudessa liikehdinnässä poikkeuksellisen vahvasti, sillä ongelmien ratkaisuehdotuksissa painotettiin usein elämäntapa- valintojen tärkeyttä. Myös politiikan tutkimuksessa poliittisen ja poliittisuuden käsitteitä supistetaan enää harvoin pelkkien virallisten instituutioiden kautta tapahtuvaksi toiminnaksi. Poliittinen ja poliittisuus ovat astuneet ulos instituutioista kansalaisyhteiskunnan ja yksilöllisen toiminnan eri alueille (ks. Lundbomin ja Rinteen artikkeli tässä kirjassa).

1990-luvun vastakulttuurinen liikehdintä sai laittomien iskujen vuoksi tai ansiosta runsaasti mediahuomiota. Juttujen sävy oli enimmäkseen negatiivinen (ks. Esa Konttisen, Pirita Jupin ja Miikka Pyykkösen artikkelit tässä kirjassa), mutta aktivistit pyrkivät silti hyödyntämään mediaa kääntämään negatiivisen julkisuuden itselleen edulliseksi moraalisilla ja poliittisilla argumenteilla. Aktivistit tuottivat myös runsaasti omaehtoista mediaa pienlehdistä ja videoista Internetin uutissivuihin. Voidaan sanoa, että protestiaallon myötä monista liikkeen toimijoista tuli hetkeksi mediatahtia (Lindholm 1998, 19).

Media ei ole kuitenkaan ollut ainoa, jonka huomio kiinnittyi uuteen ilmiöön. Uusi protestiaalto koettiin yhteiskuntatieteellisesti niin merkittäväksi ja kiinnostavaksi, että se kirjoitti yliopistoissa kokonaisen pro gradu -tutkielmien sarjan (ainakin Toivanen 1997; Jäppinen 1998; Lindholm 1998; Lintunen 1998; Lundbom 1998; Luukka 1998; Parikka 1998; Vehaluoto 1998; Pelto-

koski 1999; Pyykkönen 2000; Termonen 2000; Lyytikäinen 2000). Tätä taustaa vasten oli luonnollista, että syntyi tarve saada tutkimustuloksia yksiin kansiin. Idea kokoomateoksesta syntyi vuosien varrella muutamien tässä kirjassa mukana olevien nuorten tutkijoiden keskusteluissa. Hankkeen taakse saatiin lisää nuoria kirjoittajia ja kun kokeneemmatkin tutkijat, Esa Konttinen ja Martti Siisiäinen, liittyivät joukkoon, katsoimme että on mahdollista tehdä yksittäisiä tutkielmia ja julkaisuja kattavampi analyysi 1990-luvun suomalaisesta radikalismista. Myös ajallinen perspektiivi protestin kiihkeimpään vaiheeseen oli kasvanut riittävän pitkäksi erilaisten kehityskulkujen hahmottamiseksi.

Mutta mistä kaikki oikeastaan alkoikaan ja mihin on tultu?

Yhteiskunnallisille liikkeille voidaan tuskin määritellä tiettyä pistettä, josta ne olisivat saaneet alkunsa. Lähtökohtia on tavallisesti useita ja lähtökohtien takaa löytyy aina uusia lähtökohtia. Tämän teoksen kannalta on olennaista hahmottaa kehityskulkuja 1990-luvun alkupuolelta saakka. Uuden aallon juuria on löydettävissä ainakin vakiintuneen ympäristö- ja eläinsuojeluliikkeen sekä radikaalin vastakulttuurin piiristä. Lisäksi olennaista on ollut ulkomaisien toimintamallien siirtyminen Suomeen, mitä esimerkiksi kehittynyt tietotekniikka on edesauttanut. (Konttinen & Peltokoski 2003.) Aktivistien omat kertomukset (esim. Lähde 1996; Tuomivaara 1996; Tynkkynen 1996; Tuomivaara & Purmonen 1996; 1998) auttavat osaltaan hahmottamaan tapahtunutta.

1990-luvun alkupuolella suhteellisen kiihkeää toiminnallista ajanjaksoa elänyt anarkisti- ja antifasistiliike oli eräs keskeisimmistä uuden aallon taustatekijöistä. Suomalainen anarkistiliike alkoi nosta päätään jo 1980-luvun alussa punk-liikkeen myötä. Suomen Anarkistiliitto (SAL) ja poliittisia vankeja tukenut Anarkistinen Musta Risti perustettiin 1980-luvun lopussa. 1990-luvun alun merkittävin ruohonjuuritason järjestö, rasisminvastainen Antifa perustettiin vuonna 1992. Antifasisti- ja anarkistiliikkeet elivät toiminnallisesti kiihkeintä aikaa vuonna 1993, jolloin niillä oli satoja kannattajia ja toistakymmentä paikallisosastoa kummallakin. Antifa ja SAL kulkivat pitkälti käsi kädessä: niiden jäsenistö ja toimitilat olivat usein samoja. Toisaalta Antifa keräsi riveihinsä myös muita kuin anarkisteja: maahanmuuttajista ”hiphoppareihin” ja puolueaktiiveihin. (Konttinen & Peltokoski 2003.)

Erityisesti anarkistit korostivat keskusteluissaan suoraa päätöksentekoa, kapitalismin vastaisuutta ja ruohonjuuritason toimintaa ilman johtajia. Liikkeen piirissä alkoi esiintyä kritiikkiä vakiintuneita eläinsuojelu-, ympäristö-

ja suvaitsevaisuusjärjestöjä kohtaan. Anarkistien mukaan vakiintuneet järjestöt eivät ymmärtäneet ajamiensa asioiden kietoutumista valtion ja talouden ylivaltaan. Myös toiminnan laimeutta kritisoitiin. Shell- ja McDonald's -boikotit rantautuivat Suomeen. Anarkistisessa pienlehdessä Kapinatyöläisessä oli positiivisesti arvotettuja mainintoja Earth First! -tyylisestä suorasta toiminnasta sekä ekotaseista eli ekologisista perustein tehdystä omaisuusvahingoista. Puheet eivät kuitenkaan juurikaan realisoituneet toiminnaksi. (Konttinen & Peltokoski 2003; Pyykkönen 2000.)

Panu Luukan (1998, 48–56) mukaan ensimmäinen ryhmittymä, joka alkoi toden teolla ajamaan eläinoikeusteemaa ja kasvissyöntiä, oli vuonna 1991 perustettu, lähinnä Helsingissä ja Kuopiossa vaikuttanut, Suomen Punk Anarko -yhdistys (SPAY). SPAY jäi itsessään varsin pieneksi, mutta sillä oli vaikutusta siihen, että ekologiset kysymykset ja erityisesti eläinten oikeudet nousivat anarkistiliikkeen keskiöön. Kasvissyönnistä tuli yhä yleisempää. Jotkut siirtyivät vielä astetta jyrkempään suuntaan ryhtymällä vegaaneiksi eli kasvissyöjiksi, jotka eivät syö mitään eläinperäistä eivätkä käytä mitään muutaakaan eläinten hyväksikäytölle perustuvia tuotteita tai palveluja (ks. Peltokosken artikkeli tässä kirjassa). Tutkija Mari Kallialan (1999, 142–143) mukaan erityisesti anarkistitaustan omaavat henkilöt olivat synnyttämässä aktiivisesti toimintaryhmiä ja eläinoikeusaktioita uuden liikeaallon varhaisina aikoina. Samalla anarkisti- ja antifasistiliikkeiden oma toiminta hiipui.

Myös vakiintuneessa eläinsuojelu- ja ympäristöliikkeessä kuhisi. Yhä useampi niiden jäsenistä koki, että olemassa olevat järjestöt eivät riittäneet toiminnan puitteiksi. Ihmiset alkoivat etsiä ja luoda uusia toimintakanavia. Osin tämä johtui anarkistien ja antifasistien vaikutuksesta, mutta osin kyseessä oli myös niistä riippumaton ympäristö- ja eläinsuojeluliikkeen murros. (Konttinen & Peltokoski 2002.)

Perinteistä eläinsuojeluliikettä radikaalimman eläinoikeusliikkeen tulemistakin ennakoivat SPAY:n lisäksi myös Vegaaniliiton perustaminen vuonna 1993. Vegaaniliiton perustivat vanhemman polven eläinsuojeluaktiivit, jotka katsoivat, että Suomesta puuttui eläinten oikeuksille perustuva kasvissyönti- ja elämäntapa järjestö. Alusta saakka liittoon tuli mukaan myös nuorempia ja radikaalimpaa liikehdintää enteileviä ihmisiä. Samoihin aikoihin alkoi viritä myös idea eläinoikeusjärjestön perustamisesta Suomeen, ja alkuvuodesta 1995 syntyikin Oikeutta eläimille -yhdistys. Alusta saakka mukana olleet Salla Tuomi-vaara ja Joni Purmonen (1996, 153) muistelevat, kuinka pieni ryhmä perinteisessä eläinsuojeluliikkeessä mukana olleita nuoria ryhtyi suunnittelemaan uutta järjestöä:

Meillä oli tarve alkaa toimia eläinten oikeuksien puolesta tavalla, joka toisi asian ihmisten mieliin ja keskustelun kohteeksi. Me halusimme tuoda eläinten

oikeudet näkyville kaikkien silmien eteen. Tästä syntyi Oikeutta eläimille -järjestö. Siitä mitä tulevat kuukaudet toivat tullessaan ei kukaan meistä osanut odottaa – ei hyvässä eikä pahassa.

Nuoret kaipasivat järjestöä, joka olisi kompromissihakuisen ja hiljaisen puurtamisen sijaan vaatimuksiltaan ja toimintatyyliltään räväkkä ja peräänantamaton. Tällainen erottelu onkin sittemmin juurtunut perinteisen eläinsuojeluliikkeen ja uuden eläinoikeusliikkeen välille.

Maan ystävien syntyprosessissa mukana olleen Oras Tynkkysen (1996, 157) mukaan 1970 ja -80 -lukujen taitteessa oli syntynyt pieniä vaihtoehtoyhdistyksiä, kuten kehitysmaakaupat, Ympäristö ja kehitys sekä Energiapoliittinen yhdistys – vaihtoehto ydinvoimalle (EVY), joista oli kuitenkin tullut 1980-luvun lopulla omissa piireissään puuhastelevia ”aktivistklubeja”. Toisaalla oli vahvoja järjestöjä, Kuten Greenpeace ja Kehitysyhteistyön Palvelukeskus (KEPA), mutta ne koettiin paljolti pelkiksi toimistoiksi, jotka eivät motivoineet ihmisiä toimintaan. Vuosina 1994–95 Ympäristö ja kehitys -järjestön aktivistirengas alkoi kerätä yhteen eri puolilla virinnyttä uutta toimintahalua. Järjestölle läheiset yhdistykset, kuten kehitysmaakauppayhdistykset, Energiapoliittinen yhdistys – vaihtoehto ydinvoimalle, Vihreä elämä ja Uusi tuuli olivat mukana uuden järjestön luomisessa. Maan ystävät perustettiin kesällä 1996.

Toivasen (1997, 4) mukaan vuonna 1994 vaihtoehtopiirien keskuudessa alkoi olla sellaista tihentynyttä ilmapiiriä, että jotain saattaisi tapahtua. Merkityksiä ja valmiutta kollektiiviseen toimintaan oli kypsytelty kyllin pitkään niin, että jokin ärsyke saattoi avata tien protestin manifestaatiolle ja mobilisoitumiselle. Ville Lähteen (1996, 149) mukaan kentältä ”puuttui vain laukaiseva tekijä”. Toivanen (1997, 92–93, 143) luonnehtii vuosia 1994–95 *merkitysten tihentymisen kaudeksi* (tihentymisen metaforasta lisää Peltokosken artikkelissa).

Laukaiseva tekijä tuli Pohjanmaan turkistarhasabotaasin muodossa toukokuussa 1995. Sabotaaseilla oli niiden saamasta laajasta negatiivisesta vastaanotosta huolimatta suuri merkitys uuden ympäristöprotestin nousussa. Iskuista tuli ykkösuutinen. Vaikka iskujen synnyttämä julkinen keskustelu oli aktivistien kannalta pitkälti negatiivista, tuotti se julkisen tilan, jota hyödyntämällä aktivistit saattoivat synnyttää muutaman järjestön ja ryhmän lisäksi laajemman kansalaisliikhehdinnän aallon (Peltokoski & Kontinen 2003). Monet uuden aallon ryhmittymät ja järjestöt perustettiin tai olivat perusteilla jo ennen tarhaiskuja – ne eivät syntyneet iskujen seurauksena, mutta iskujen aikaansaama julkisuuskohu epäilemättä vaikutti uusien jäsenien rekrytoitumiseen (joissain tapauksissa varmasti myös negatiivisesti). Järjestöistä erityisesti Maan ystävät on tehnyt pesäeroa sabotaaseihin, joten se on tarjonnut toimintatilaa myös iskuihin kielteisesti suhtautuville.

1990-luvulla syntyneistä järjestöistä Vegaaniliitto ja Maan ystävät ovat rekisteröityneet yhdistyksiksi, joskin Maan ystävissä hallituksella on varsin muodollinen rooli toiminnan organisoituessa toimintaryhmien ja paikallisosastojen kautta. Oikeutta eläimille ei ole rekisteröitynyt ja se on pitäytynyt verkostomaisessa organisaatiossa. Protestiaalto on synnyttänyt myös monia muita hetkellisiä ja pitkäikäisempiäkin projekteja ja ryhmittymiä, jotka ovat järjestäytyneet, ilmeisen tarkoituksellisesti, ruohonjuuritason verkostoina. Erilaisten boikottikampanjoiden lisäksi eräs merkittävimmistä tällaisista verkostoista on protestoinut geenimuuntelun aiheuttamia riskejä ja eettisiä ongelmia vastaan. Protestiaalto ei siis ole ollut yhtä kuin sen aikana syntyneet järjestöt, vaikka järjestöillä onkin ollut keskeinen asema protestin organisoijina.

Uusi liikeaalto kehkeytyi usean rintaman samanaikaisena muotoutumisena. Jotkut rintamat näyttävät olleen päällekkäisiä, toiset suhteellisen erillisiä. Tietyt piirteet kuitenkin yhdistivät toimijoiden kokemuksia. Tällaisia olivat tyytyväisyys vakiintuneiden järjestöjen toimintaan, erityisesti niiden lukkiutumiseen ja lokeroitumiseen omaan sektoriinsa, sekä kokemus niiden tehottomuudesta. Nousevaa aaltoa luonnehti halu radikalisoida liikehdintää, käsitellä ympäristökysymyksiä yhdessä sosiaalisten kysymysten kanssa sekä palauttaa ympäristökysymykset kaduille ja julkiseen keskusteluun. (Konttinen & Peltokoski 2002.)

1990-luvulla synnytetty protestikenttä toimii edelleen, mutta se on muuttanut muotoaan. Kun kansalaisliikkeet pysäyttivät Maailman Kauppajärjestö WTO:n huippukokouksen marraskuussa 1999 Seattlessa Yhdysvalloissa, siirtyi suomalaisenkin protestoinnin painopiste globalisaatiokritiikkiin. Tässä teoksessa ei pureuduta varsinaisesti globalisaatiokriittiseen liikehdintään lukuun ottamatta muutamia aihetta sivuavia huomioita. Nyt julkaistavat artikkelit tarjoavat kuitenkin varmasti aineksia myös sen kuten nykyliikehdinnän ymmärtämiseen ylipäätään.

Kirjan rakenne

Teoksessa käsitellään radikaalia vastakulttuurista liikehdintää eri näkökulmista. Päämääränämme on luoda läpileikkaus liikehdinnän uusista piirteistä sekä samalla hahmotella yhteiskunnallisessa osallistumisessa tapahtuneita muutoksia. Keskeisellä sijalla ovat kysymykset liikehdinnän toimijoiden identiteetistä, poliittisuudesta ja politikoinnin tavoista sekä yhteisöllisyydestä. Kulttuurista muutosta ja liitääntä laajempaan kulttuuriseen kontekstiin hahmotellaan tarkastelemalla liikehdinnän suhdetta julkisuuteen.

Teoksemme jakaantuu neljään osaan. Ensimmäinen osa muodostuu liikehdinnän teoreettisesta tarkastelusta. Osion aloittaa Ari Rasimus tarkastelemalla yhteiskunnallisten liikkeiden syntyä. Hän analysoi sekä yhteiskunnallisten rakenteiden että arkielämän vuorovaikutusverkostojen merkitystä liikkeen muodostumiselle ja kasvamiselle. Rasimus arvioi rakenteellisten ja kulttuuristen lähestymistapojen soveltuvuutta tulkittaessa 1990-luvun suomalaisen liikehdinnän syntyä ja toimintaa. Martti Siisiäinen tarkastelee yhteiskunnallisia protestijaksoja poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitteellä. Siisiäinen suhteuttaa 1990-luvun radikalismia aikaisempiin kiihkeän yhteiskunnallisen protestoinnin jaksoihin sekä muihin 1990-luvun liikkeisiin, kuten työttömien liikkeeseen sekä rasistisiin liikkeisiin. Siisiäinen tarkastelee taloudellisen laman vaikutuksia liikkeiden toimintaedellytyksiin, kuten yhteistyökumppaneihin ja yleisiin asenteisiin.

Toinen osa käsittelee liikehdinnän toimijoiden yhteisöllisyyttä kasvissyönnin ja veganismin sekä eläinoikeusliikkeen yhteisöllisyyden kautta. Arto Lindholm tarkastelee eläinoikeusliikkeen rakentumista rajojen luomisen, merkien, moraalisten velvoitteiden, utopioiden ja yhteisöllisyyden uusintamisen välityksellä. Jukka Peltokoski luotaa näkymiä kasvissyönnin ja veganismin liikeyhteisön kulttuuristen merkitysten tihentymistä ja leikkauspintoina.

Kolmannessa osassa lähestytään liikehdinnän julkisuus kuvaa. Esa Konttinen tarkastelee eläinoikeusliikkeestä ja turkistarhaiskuista piirtyvää kuvaa sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa. Konttinen myös vertailee artikkeleissaan mielipidekirjoitusten kuvia ja liikkeiden järjestöjen jäsenten keskuudessa tehdyn tutkimuksensa tuloksia. Pirita Juppi analysoi eläinoikeusliikkeestä sanomalehdissä tuotettuja ja ylläpidettyjä diskursseja. Hän ottaa suurennuslasin alle toimittajien tuottamat aineistot tarkastellen sitä, miten eläinoikeusliikettä on niissä selitetty ja tulkittu, millaisia identiteettejä liikkeen toimijoille on tarjottu ja millaista tulkintaa yhteiskunnallisesta ongelmasta on rakennettu. Juppi pohtii myös määrittelykamppailuun kytkeytyvää vallankäyttöä ja eläinoikeusliikkeen marginalisointia.

Neljännessä osassa pureudutaan liikehdinnän toimintaan identiteetin ja poliittisen subjektiviteetin käsitteiden avulla. Pia Lundbom ja Jarmo Rinne tarkastelevat uusia politiikan tekemisen tapoja ja uusia poliittisia teemoja, joita 1990-luvun liikehdinnän toimijat ovat nostaneet esille. Kirjoittajat katsovat, että toimijat kykenevät sekä tuomaan uusia asioita poliittiselle agendalle että luomaan uusia poliittisen toiminnan tapoja. Miikka Pyykkönen tarkastelee, kuinka liikehdinnän toimijoiden identiteettejä tuotetaan toimijoiden sekä viranomaisten ja toimittajien välisessä vuorovaikutuksessa. Hän kutsuu tätä poliittista nimeämisen ja esittämisen kamppailua ”representaation politiikaksi”. Markus Termonen analysoi, kuinka liikehdinnän poliittista subjektia on tuotettu yhteisön piirissä julkaistuissa lehdissä. Termonen tarkastelee erityisesti

sitä, millä tavoin julkaisuissa on pyritty tuottamaan ”uuden kansalaisen” subjektia, joka sen sijaan, että olisi marginaalinen toimija yhteiskunnan virallisten politiikan tekemisen areenoiden ulkopuolella, uudistaa toimintatapoja ja tuottaa omaehtoisen toiminnan tiloja.

Osien välinen erottelu ei ole sikäli tarkkarajainen, että myös eri osien artikkeleilla on yhtymäkohtia toisiinsa. Tutkimuskohteen luonteen mukaisesti monet artikkeleista käsittelevät tai ainakin sivuavat eläinoikeusliikettä, vaikka kokonaisuudessaan teoksen kohteena onkin radikaali vastakulttuurinen liikehdintä 1990-luvun Suomessa. Eläinoikeusliikkeen painottuneisuuden lisäksi on todettava, että kirjan artikkelit lähestyvät tutkimuskohdetta kukin eri tavoin. Osin kyse on siitä, että itse tutkimuskohde on heterogeeninen, eikä siitä ole tarkoituksenmukaista kirjoittaa homogenisoivaa teosta. Tämän huomioon ottaen kirjan tavoitteena ei ole ollutkaan luoda täysin johdonmukaista näkökulmaa tutkimuskohteeseensa, vaan saada samaan aihepiiriin liittyvää tutkimusta yksiin kansiin. Kyse on myös kirjoittajien moninaisista lähtökohdista. Osalla on henkilökohtaista historiaa vastakulttuurisessa liikehdinnässä, osa on seurannut sitä etäämmältä. Mukana on nuorta ja vanhempaa tutkijapolvea. Kirjoittajien tutkimukselliset lähtökodot nousevat ainakin liiketutkimuksesta, journalistiikasta, kulttuurintutkimuksesta, politiikantutkimuksesta ja yhteiskuntafilosofiasta. Väljästi määritellen artikkelit keskustelevat kuitenkin niin sanotun uusien liikkeiden tutkimusperinteen viitekehityksessä ja sen kanssa. Tällä viittaamme, usein kulttuurintutkimuksellisesti painottuneeseen liiketutkimukseen, jossa tarkastellaan liikehdinnän toimijoiden tapaa tuottaa toimintaansa ja yhteisöään koskevia merkityksiä. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimusperinne erotetaan tavallisesti perinteistä, joissa liikehdintää tulkitaan vahvasti yhteiskuntarakenteellisten tekijöiden valossa. Kirjan osien välinen erottelu nojaa kevyesti uusien liikkeiden tutkimusperinteen tyypillisiin teemoihin.

Kirja on suunnattu kaikille yhteiskunnallisista asioista kiinnostuneille, aktivisteista ja opiskelijoista tutkijoihin ja tiedotusvälineiden edustajiin. Se on kirjoitettu ihmisille, jotka etsivät teoreettisia näkökulmia tai lähestymistapoja aikamme näkyvimpiin protestiliikkeisiin tai kaipaavat konkreettisia esimerkkejä ja käsitteitä ymmärtääkseen ilmiötä paremmin. Uskomme näin omalta osaltamme laajentavamme yhteiskunnallista ja yhteiskuntatieteellistä keskustelua ”urbaanista nuorisoterrorismista”, liikehdinnän syntyyn vaikuttaneista tekijöistä aina uuteen yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja identiteetinmuodostukseen saakka.

KIRJALLISUUS

- Alapuro, Risto (1997). *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi.
- Jasper, James & Poulsen, Jane (1995). Recruiting Strangers and Friends. Moral Shocks and Social Networks in Animal Rights and Anti-Nuclear Protests. *Social Problems* 42:4, 493–512.
- Jäppinen, Anu (1998). *Rajatonta radikalismia? Diskurssianalyttinen tutkimus uusista ympäristöjärjestöistä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampereen yliopisto.
- Kalliala, Mari (1999). Yksi taistelu, monta rintamaa. Uusi vaihtoehtoliikehdintä Suomessa. Teoksessa Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri (toim.): *Verkostoyhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 127–152.
- Konttinen Esa (1999a). Four Waves of Environmental Protest. Teoksessa Konttinen, Esa, Litmanen, Tapio, Nieminen, Matti & Ylönen, Merja: *All Shades of Green. The Environmentalization of Finnish Society*. Jyväskylä: Sophi, 20–46.
- Konttinen Esa (1999b). *Ympäristökansalaisuuden kyläsepat*. Jyväskylä: Sophi.
- Konttinen Esa & Peltokoski, Jukka (2003). Neljäs aalto. Tulossa.
- Lindholm Arto (1998). *Radikaali ympäristöaktivismi modernin murroksessa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- Lintunen, Merja (1998). *Vegaanien ihmis- ja elämäntapojen tutkimus*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Uskontotieteen laitos, Helsingin yliopisto.
- Lundbom, Pia (1998). ”Mitä me haluamme? Oikeutta elämille!” *Sosiologia silmäyksellä suomalaisen eläinoikeusliikkeeseen*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatutkimuksen laitos, Lapin Yliopisto.
- Luukka, Panu (1998). *Ei ole oikeutta, on vain me! Radikaali eläinoikeusliike Suomessa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin Yliopisto.
- Lähde, Ville (1996). Muutoksen kevät ja ympäristövallankumous. Teoksessa Heima-Tirkkonen, Tuula, Kallio-Tamminen, Tarja & Selin, Tove (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoliikehdintä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 148–152.
- Lytytkäinen, Merja (2000). *Nautintoaineista kieltäytyminen moraalisubjektin rakentamisprojektina – streittarina maailmassa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- Parikka, Anu (1998). ”*Voit eläinparat*”. *Tutkimus nuorten suhtautumisesta eläinsuojeluun ja eläinten oikeuksiin*. Sosiologista keskustelua B 31. Sosiologian laitos, Turun Yliopisto.
- Peltokoski, Jukka (1999). *Käyn rehuilla. Veganismi kokemuksena ja kollektiivisena toimintana*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampereen yliopisto.
- Pyykkönen, Miikka (2000). *Identiteetti liikkeessä. Vastakulttuurinen identiteetti ja representaation politiikka*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.

- Roos, J-P (1996). Mitä on elämänpoliikka? *Janus* 4:3, 210–223.
- Siisiäinen, Martti (1998). Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Söderholm, Stig & Kaitala, Kimmo (1987). Rockkulttuuri ja nuorisokonflikti. Valta-kulttuurin ja nuorisokulttuurin törmäys vuonna 1978. Teoksessa Söderholm, Stig (toim.): *Näkökulmia rockkulttuuriin*. Helsinki: Otava.
- Termonen, Markus (2000). *Vastarinnan subjektia rakentamassa. Diskurssiivinen subjekti-tuotanto omaehtoisissa kulttuurijulkaisuissa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto. Toivanen, Hannu (1997). ”Do It Yourself”. *DIY vastarinnan sosio-kulttuurisia merkityksiä organisoivana periaatteena ja käytäntönä*. Julkaisematon kulttuuriantropologian laudatur-työ. Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen laitos, Joensuun yliopisto.
- Tuomivaara, Salla (1996). Uusi eläinoikeusliike – tyhjyydestä vai tuskasta nousuttu? *Nuorisotutkimus* 14:3, 42–45.
- Tuomivaara, Salla & Purmonen, Joni (1996). Uusi eläinoikeusliike. Teoksessa Heima-Tirkkonen, Tuula, Kallio-Tamminen, Tarja & Selin, Tove (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoliikehdintä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 153–156.
- Tuomivaara, Salla & Purmonen, Joni (1998). *Ulos Häikeistä. Kaksi näkökulmaa uuden eläinliikkeen sisältä*. Helsinki: Tammi.
- Tynkkynen, Oras (1996). Historiaa tehdään tänään. Poimintoja Maan ystävien syntyprosessista. Teoksessa Heima-Tirkkonen, Tuula, Kallio-Tamminen, Tarja & Selin, Tove (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoliikehdintä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 157–160.
- Vehaluoto, Ulla (1998). *Ääri-ilmiöiden äärellä. Joukkotiedotusvälineet ja uusien uhkien tuotanto*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Joensuun yliopisto.

LIIKKEEN LÄHTÖKOHTIA

Ari Rasimus

1990-LUVUN SUOMI: UUDEN LIIKKEEN ALKUA?

Millaisissa olosuhteissa ja keiden toimesta yhteiskunnallinen liike syntyy? Mistä johtuu, että toisinaan liikkeitä syntyy enemmän ja toisinaan vähemmän? Kumpi selittää liikkeiden syntyä paremmin, rakenteellinen makrotaso vai yksilöllinen mikrotaso? Onko intensiteetiltään erilaisten kollektiivisen toiminnan kausien vaihtelussa havaittavissa minkäänlaista säännönmukaisuutta?

Tarkastelen artikkelissani muun muassa tällaisia kysymyksiä. Lähdän liikkeelle kahdesta eri tavalla painottuvasta yhteiskunnallisen liikehdinnän syntyä selittävästä teoriasta. Teorioiden edustajina esiintyy kaksi omaan ajatteluuni varsin voimakkaasti vaikuttanutta liikeutkijaa, Sidney Tarrow ja Alberto Melucci. Tieteelliseltä taustaltaan Tarrow on politiikan tutkija ja Melucci psykologi. Varmaankin tästä johtuen Tarrow painottaa voimakkaasti ympäröivän yhteiskunnan rakenteiden ja niissä tapahtuvien muutosten merkitystä. Hänen mukaansa yhteiskunnan tietyt ominaispiirteet ja poliittisen järjestelmän muutokset luovat liikkeiden synnylle ja toiminnalle uusia mahdollisuuksia tai tukahduttavat niitä. Meluccikaan ei kiistä poliittisen toimintaympäristön merkitystä, mutta hän ei pidä nykyisiä yhteiskunnallisia liikkeitä yhtä puhtaasti rakenteellisina ja poliittisina ilmiöinä. Ehkä juuri psykologitaustansa vuoksi hän painottaa enemmän liikkeiden yhteisöllisyyttä ja viittaa mm. arkielämän solidaarisuusverkostojen merkitykseen liikkeiden synnyssä.

Teoreettisen johdannon jälkeen siirryn tarkastelemaan teorioita Suomessa 1990-luvulla syntyneen uuden yhteiskunnallisen liikehdinnän valossa. Uusi suomalainen liikehdintä on osa laajempaa kansainvälistä liikeaaltoa, vaikka se sisältääkin osin kansallisia painotuksia. Keskityn artikkelissani kuitenkin lähinnä liikehdinnän syntyyn vaikuttaneisiin rakenteellisiin ja tilanteellisiin tekijöihin ja jätän itse liikehdinnän sisällön asiakysymyksineen vähemmälle.

Hyödynnän tarkastelussa omaa haastatteluaineistoani, jonka olen hankkinut syksyn 2000 ja kevään 2001 aikana uusinta suomalaista liikealtoa kantavissa järjestöissä ja ryhmissä toimivilta kansalaisaktiiviteilta. Liikkeen mobilisaatio ja haastattavien henkilökohtaisen kollektiivisen kansalaisaktivismin alkuvaiheet ovat olleet haastatteluissa yhtenä tärkeänä teemana.

Tarkastelun suunta kulkee artikkelissani siis vahvasti teoriasta empiriaan. Empiria ikään kuin testaa teoriaa, sitä tukien tai kyseenalaistaen. Tarkoituksenani on ennen kaikkea tarkastella sitä, millaisten selitysmallien varassa viimeaikaista liikehdintää on mahdollista ja hedelmällistä lähestyä. Tällä pyrkimyksellä on ollut vaikutuksensa sekä artikkelin muotoon että asioiden käsittely- ja esitystapaan. Artikkelini ei pyri olemaan mikään kaiken kattava esitys yhteiskunnallisen liikkeen synnyn yleisistä lainalaisuuksista; se pyrkii ainoastaan valottamaan niitä tapoja, joilla näitä lainalaisuuksia on tarkasteltu ja voidaan tulevaisuudessa tarkastella. Toiseksi oman mielenkiintoni kohteena ovat olleet nimenomaan 1990-luvulla syntyneet uudet proaktiiviset (eteenpäin suuntautuneet) liikkeet. Tässäkään mielessä esitykseni ei siis välttämättä ole täysin universaali.

Teoreettiset lähtökohdat

Yhteiskunnallinen liikehdintä voidaan jakaa voimakkuudeltaan vaihteleviin ajallisiin periodeihin (esim. Alapuro & Stenius 1987; Siisiäinen 1990). Kehitystä jaksottavat aina tietyin väliajoin ilmenevät kollektiivista toimintaa mullistavat kiihkeämmän liikehdinnän kaudet, joita voidaan Tarrowia mukaillen nimittää vaikkapa kiista- tai protestijaksoiksi (Tarrow 1998, 141–160). Protestijakson käsitteen pohjalla on ajatus siitä, että kollektiivisen toiminnan kehitys ei etene tasaisesti, vaan sille ovat ominaisia nousut ja laskut, joiden aikana protesti leviää laajemmalle yhteiskuntaan, vakiintuu tai tukahdutetaan (Siisiäinen 1990, 12). Protestijaksot ovat mekanismeja ja yhteiskunnan dynaamisia kausia, joiden kautta kollektiivisen toiminnan kokemat mullistukset ja uudistavat keksinnöt välittyvät institutionaaliseen makrohistoriaan (emt., 22). Kyseessä on siis ajanjakso, jolloin yhteiskunnalliset ristiriidat voimistuvat: kollektiivinen toiminta leviää nopeasti yhteiskunnan voimakkaammin mobilisoituneilta osialueilta heikommin mobilisoituneille; kiistat saavat uusia muotoja; luodaan uusia tai muuntuneita kollektiivisen toiminnan kehyksiä; syntyy organisoidun ja organisoimattoman osallistumisen yhdistelmiä; informaatiovirta ja vuorovaikutus järjestelmän ja sen haastajien välillä vilkastuu. (Tarrow 1998, 142).

Kollektiivisen toiminnan mullistuksia kantavat ensiksi ennen muuta protestiliikkeet, jotka esittävät haasteen vallitsevalle järjestelmälle (Siisiäinen 1990, 22). Nousuvaiheen aikana protesti leviää myös muihin liikkeisiin ja syklin huipulla

tavallisesti konventionaaliset intressiryhmätkin voivat tuntea viehtymystä epäkonventionaalisempaan toimintaan. Syklin huipulla yhteiskunnallinen liikehdintä on sekä määrällisesti että laadullisesti kiihkeätä ja monien tätä jaksoa kantavien liikkeiden toimijat voivat kokea lähes minkä tahansa mahdolliseksi. Aristide R. Zolberg (1972) on viitannut tällaiseen vaiheeseen ”hulluuden hetken” -käsitteellään (”moments of madness”). Kun syklit kypsyvät, toimintaa uudistavat keksinnöt leviävät ja yleistyvät, samalla usein ”kesyyntyen” (Siisiäinen 1990, 22). Tavallisesti ne sopeutuvat poliittiseen ja kulttuuriseen ympäristönsä, tai ne tukahdutetaan. Kuitenkin, kun protestijakso on ohi, kollektiivisen toiminnan ja intressiyhteenliittymien moninaisuus on suurempi kuin sen alkaessa. Systeemitasolla tämä merkitsee erikoistumisen ja kompleksisuuden lisääntymistä ja täten järjestelmän parantunutta valmiutta reagoida uusiin haasteisiin. (Siisiäinen 1990, 22–23; Tarrow 1998, 174–175.)

Makrotasoisten syklien synty ja kehitys voidaan jäljittää tiettyihin historiallisrakenteellisiin ja tilanteellisiin tekijöihin (esim. Eyerman & Jamison 1991, 64; Tilly 1978), joiden pohjalta syntyviä toimintatiloja voidaan nimittää poliittisiksi mahdollisuusrakenteiksi (”political opportunity structure”). Poliittisilla mahdollisuusrakenteilla kuvataan yhteiskunnallista suhdannetta, josta protestisykliä kantava liike tai liikkeet nousevat ja joka luo suotuisampia tai epäsuotuisampia edellytyksiä toiminnan tavoitteiden toteutumiseksi ja liikkeen yhteiskunnallisille vaikutuksille (Siisiäinen 1990, 12). Poliittisen mahdollisuusrakenteen käsite viittaa siis nimensä mukaisesti operationaalisella tasolla sellaisiin poliittisen ympäristön ulottuvuuksiin, jotka edistävät tai tukahduttavat mahdollisuuksia järjestelmän haastavaan kollektiiviseen toimintaan sekä vaikuttavat tämän toiminnan tuloksellisuuteen.

Sidney Tarrow on kehitellyt poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitettä edelleen. Hän kirjoittaa viittaavansa sillä yhtenäisiin ja johdonmukaisiin – mutta ei välttämättä virallisiin tai pysyviin – poliittisen ympäristön ulottuvuuksiin, jotka luovat kannusteita ja pidäkkeitä kollektiiviseen toimintaan vaikuttamalla ihmisten onnistumisia ja epäonnistumisia koskeviin odotuksiin. Hänen pääargumenttinsa mukaan mobilisaatiopotentiaalin muuntuminen toiminnaksi on yhteydessä tiettyihin poliittisen ympäristön ulottuvuuksiin. Näitä kollektiiviseen toimintaan yllyttäviä ulottuvuuksia ovat: (i) parantuneet osallistumismahdollisuudet, (ii) äänestäjäkunnan liikkuvuutena ilmenevä poliittinen epävarmuus tai neuvottomuus, (iii) mahdollisten vaikutusvaltaisten liittolaisten saamisen todennäköisyys, (iv) yhteiskunnallisen eliitin jakautuminen ja (v) muutokset yhteiskunnallisten liikkeiden yleisissä toimintaehdoissa (Tarrow 1998, 76–80; myös Ilmonen 1998, 17). Toimintaehtoien muutoksilla viitataan tässä niiden toimintaa rajoittaviin (”repression”) tai helpottaviin (”facilitation”) toimenpiteisiin. Charles Tillyn (1978, 100) mukaan rajoitettavaa on kaikki sellai-

nen kilpailevan ryhmän harjoittama toiminta, joka pyrkii nostamaan tarkasteltavalle ryhmälle kollektiivisesta toiminnasta aiheutuvia (materiaalisia tai immateriaalisia) kustannuksia. Kollektiivisen toiminnan kustannuksia laskeva toiminta puolestaan on helpottavaa.

Tarrow kirjoittaa myös, että lukuisista ajattelua selkeyttävistä ominaisuuksistaan huolimatta poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitettä ei tule nostaa yleiseksi kaiken kattavaksi laiksi yhteiskunnallisten liikkeiden synnystä. Aina voidaan löytää liikkeitä, joiden syntyä poliittinen mahdollisuusrakenne ei juurikaan kykene selittämään tai jotka nousevat esiin juuri silloin kun niiden ei ”pitäisi”, eli silloin, kun mahdollisuusrakenne on sulkeutumassa. Tarrowin tarkoituksena on pikemminkin koettaa osoittaa, kuinka liikkeet kehittyvät aina kulloisenkin protestijakson puitteissa sellaisina erityisinä vuorovaikutussuhteina, jotka ovat riippuvaisia liikkeen käyttämistä mobilisaatiomuodoista, sen luomista merkityksistä ja identiteeteistä sekä niistä sosiaalisista verkostoista ja yhdistävistä rakenteista, joiden pohjalle liike rakentuu. (Tarrow 1998, 200.) Tarrow siis näkee poliittisen mahdollisuusrakenteen eräänlaisena yläkäsitteenä; hän ajattelee sen määrittävän rajoja toimijoiden mahdollisuuksille ja rajoitteille. Toimijat tekevät tämän rakenteen puitteissa omia kustannus-hyöty -laskelmiaan, jotka paitsi muovaavat ja ohjaavat heidän omaa toimintaansa, omaavat myös heijastusvaikutusta mahdollisuusrakenteeseen päin.

Poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitettä on kritisoitu etenkin sen voimakkaasta sitoutumisesta varsin perinteiseen politiikkakäsitykseen, joka kytkee politiikan paljolti valtioon ja sen taustalla hääriviin voimaryhmittymiin (Ilmonen 1998, 18). Etenkin uusimpien liikkeiden poliittisuus nähdään kuitenkin usein varsin erityyppisenä (ks. Lundbomin ja Rinteen artikkeli tässä kirjassa). Muiden muassa Alberto Melucci on huomauttanut, että se mikä hänen mielestään uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä on nimenomaisesti uutta, on niiden redusoitumattomuus vaihdon paradigmaan ja poliittisen järjestelmän logiikkaan (Melucci 1996, 202). Tällöin nojautuminen poliittisiin rakenteisiin ja niissä tapahtuviin muutoksiin ei ole kaikkein hedelmällisin lähestymistapa. Vaikka Melucci ei täysin mahdollisuusrakenteita hylkääkään (tästä lisää myöhemmin), hän näkee pelkästään toimijoiden rakenteellisiin olosuhteisiin pohjautuvissa mobilisaation selityksissä muitakin ongelmia. Usein näissä esimerkkeiksi otetaan ikään kuin annettuna toimijoiden kyky havaita, arvioida ja päättää siitä, mikä heille on nimenomaisesti yhteistä ja millainen yhteiskunnallinen tilanne olisi otollinen heidän kollektiiviselle toiminnalleen. Kuitenkin juuri tämän arvioinnin mahdollistavat (tai sen estävät) prosessit olisivat Meluccin mukaan ensiarvoisen tärkeitä tarkastelun kohteita. (Melucci 1988, 332; 1996, 64–65.)

Meluccin mukaan mobilisaation ja sen syiden tarkastelussa tulisikin lähteä liikkeelle pohtimalla sitä, (i) millaisten prosessien kautta toimijat konstruoivat

kollektiivista toimintaansa, (ii) kuinka kollektiivisen toiminnan empiirisellä tasolla vaikuttavien erilaisten osien, tasojen ja orientaatioiden yhtenäisyys on tuotettu ja (iii) mitä tai millaisia ovat ne prosessit ja suhteet, joiden kautta yksilöt tulevat osallisiksi kollektiivisesta toiminnasta (Melucci 1988, 331). Melucci esittää näkemyksensä, että kollektiivinen toiminta tulee nähdä tuloksena pyrkimyksistä, resursseista ja rajoituksista; sosiaalisen suhdejärjestelmän avulla rakennettuna määrätietoisena orientaationa mahdollisuuksien ja rajoitteiden puitteissa. Sitä ei siis voi nähdä pelkästään rakenteellisten edellytysten seurauksena tai arvojen ja uskomusten ilmauksena. Kollektiivisesti toimivat yksilöt konstruoivat itse aktiivisesti toimintaansa järjestelmällisten panostusten avulla; he määrittävät kognitiivisesti mahdollisuuksiensa ja rajoitustensa kenttää, aktivoiden samalla suhdeverkostoaan luodakseen merkitystä yhdessä toimimiselle ja yhteisille tavoitteille. (Emt., 332.) Makrorakenteelliset mallit eivät siis Melucci mukaan yksinään kykene selittämään yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisaatiota, kuten eivät myöskään pelkästään yksilöllisten motivaatioiden pohjalle rakentuvat selitykset. Tarvitaan eräänlaista välitason analyysia, joka keskittyy niiden prosessien tarkasteluun, joiden avulla yksilöt tunnistavat ja arvioivat sitä, mikä heitä yhdistää ja minkä perustella he voivat toimia yhdessä.

Melucci kutsuu tällaisen toimintajärjestelmän luomisen prosessia kollektiivisen identiteetin rakentamiseksi. Kollektiivinen identiteetti on useiden yksilöiden (tai kompleksisemmalla tasolla ryhmien) vuorovaikutteinen ja yhteinen määritelmä koskien heidän toimintansa suuntaamista sekä mahdollisuuksien ja rajoitteiden kenttää, joiden puitteissa toiminta tapahtuu (Melucci 1988, 342; 1996, 70; Keane & Mier 1989, 4). Melucci huomauttaa eräästä näennäisestä ristiriidasta, joka liittyy identiteetin käsitteen käyttöön kollektiivisen identiteetin yhteydessä. Käsitteen ajatellaan tavallisesti viittaavan johonkin ajallista jatkuvuutta omaavaan, muista erilliseen subjektiin, jolla on tietoisuus ja jonka on mahdollista tulla tunnistetuksi. Käsitys tietystä stabiiliudesta ja ajallisesta pysyvyydestä näyttäisi siis olevan ristiriidassa Meluccin kollektiivisen identiteetin dynaamisen prosessiluonteen kanssa. Melucci painottaa olevansa tietoinen ristiriidasta ja valitsee paremman kielellisen ratkaisun puutetta. Samalla hän kuitenkin toteaa, että ristiriita voidaan ylittää ja kollektiivisen identiteetin voidaan ajatella sisältävän sekä staattisen että dynaamisen ulottuvuuden. Näistä ensimmäinen mahdollistaa toimijoiden toiminnan omina subjekteinaan, oman toimintansa hallinnan säilyttäen. Samalla yksittäisten subjektien on kuitenkin mahdollista toimia kollektiivisena joukkona, koska dynaaminen kollektiivisen identiteetin konstruoinnin prosessi on jatkuvasti käynnissä. (Melucci 1996, 71–73.)

Melucci näkee uudet liikkeet kollektiivisen identiteetin tuottamisen projekteina ja niiden toiminnan vallitsevien kulttuuristen koodien symbolisena haastajana. Hänen keskeinen ajatuksensa on, että niin kutsutut uudet yhteiskunnalliset

liikkeet eivät ole pelkästään organisoituneiden yhteiskunnallisten ryhmien konkreettisia intressejä vastaavaa kollektiivista toimintaa; ne yhdistävät luovalla ja alati muuntuvalla tavalla poliittisen toiminnan erilaisiin kulttuurisiin motivaatioihin sekä muuntavat kulttuurista (kollektiivista) ja psykologista (yksilökohtaista) kokemusta kulttuuriseksi innovaatioiksi sekä yhteiskunnalliseksi uudistuspyrkimykseksi. Kuten jo aiemmin mainitsin, uudet liikkeet ovat siis Meluccin mukaan perinteisessä mielessä vain vähän poliittisia. Ne ovat paitsi tuoneet politiikan arkipäivään, myös taistelleet kokonaan uudenlaisen viitekehyksen puolesta: ne ovat merkityksellistäneet poliittiseksi sellaista, jota ei aiemmin ole pidetty poliittisena (Ilmonen 1998, 18; myös Lundbomin ja Rinteen sekä Peltokosken artikkelit tässä kirjassa). Tällä ei muun muassa Ilmonen mukaan ole paljoakaan tekemistä eliittien jakautumisen, poliittisen epävarmuuden tai muiden vastaavien mahdollisuuksien kanssa. Sen sijaan nämä uudentyyppiset liikkeet ovat kerran synnyttyään kyllä voineet aiheuttaa jakautumista eliitin sisällä, poliittista epävarmuutta jne.

Edellä kuvaillun niin kutsutun identiteettiparadigman esiinnousu kollektiivisen toiminnan teoriassa luetaan varsin pitkälle Meluccin ansioksi. Melucci painottaa toimintateoriassaan nimenomaan kulttuurisia identiteetinmuodostukseen liittyviä tekijöitä, niiden riippuvuutta yhteiskuntarakenteellisista tuotantosuhteista ja sijaintia globaalin informaatiojärjestelmän ja jatkuvan muutoksen ympäristössä (Lyyra 1996, 233). Hän esittää yhteiskunnallisten liikkeiden olevan samanaikaisesti ja yhtälailla sekä diskursiivisia että poliittisia ilmiöitä. Sellaisina ne sijaitsevat heterogeenisina toimintajärjestelmien ihmisten yksityiselämän ja politiikan rajamaastossa rakentuen arkielämän näkymättömistä solidaarisuusverkostoista. Liikkeiden toiminta liittyy Meluccin mukaan ensisijaisesti niiden muuttujien uudelleenmäärittämiseen, jotka vaikuttavat nyky-yhteiskunnan yksilöiden elämään ja elinolosuhteisiin. (Emt., 234; myös Melucci 1996.) Liikkeet ovat tässä mielessä kommunikaatiojärjestelmiä, jotka pyrkivät edistämään vaihtoehtoisia tulkintoja ja merkityksiä. Ne tuovat toiminta- ja organisaatiomuotojensa kautta symbolisesti näkyville ja julkisuuteen koko yhteiskuntaa koskettavien normaalisti kätkeytyneiden tai ainoastaan teknisinä ongelmina käsiteltyjen konfliktien peruspiirteet ja suunnan. (Lyyra 1996, 234.)

Viimeaikaisten liikkeiden mobilisaatioissa Melucci (1996, 307–308) näkee joitakin nimenomaisesti tätä uusinta aaltoa leimaavia piirteitä. Näitä ovat (i) käsiteltävien kysymysten kokonaisvaltaisuus (”globality of issues”) ja samanaikainen tavoitteiden eriytyneisyys (”particularism of goals”), (ii) kollektiivisen toiminnan muodostuminen sekä edustuksellisen poliittisen järjestelmän sisä- että ulkopuolelle sekä (iii) yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin välinen jatkumo. Nämä piirteet sinänsä eivät ole uusia ja ennennäkemättömiä, vaan pikemminkin vanhoja, jo esiteollisen ajan yhteiskunnallisiin ristiriitoihin juurensa ulottavia. Esimerkiksi tuon ajan uskonnollisissa liikkeissä laajat uskon-

nolliset kiistakysymykset sulautettiin yhteen paikallisten kapinoiden kanssa. Meluccin mukaan samojen mobilisaation piirteiden esiintymistä uusimmassa liikeallossa ei kuitenkaan tule tulkita merkiksi niiden nojautumisesta menneisyyteen. Näennäisesti ”esimodernien” ominaisuuksien elpymisen Melucci näkee pikemminkin merkkinä siitä, että uudet toimijat ovat sopeutuneet nykyiseen, aikaisempaa kompleksisempaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen, jonka Melucci näkee eroavan teollisesta kapitalismista siten, että selvä eronteko muutoksen ja säilyttämisen sekä kehityksen ja pysähtyneisyyden välillä on mahdotonta. Kriisinhallinta ja vallitsevan järjestelmän ylläpitäminen näyttävät korvanneen aikaisemmat ajatukset lineaarisesta kehityksestä ja jatkuvasta kasvusta. ”Esimodernia” muistuttavan mobilisaation avulla pyritään siis nostamaan esiin kiistanalaisia kysymyksiä sellaisessa uudessa kontekstissa, jossa perinteiset intressipohjaiset luokkakamppailun muodot eivät enää ole tehokkaita tai välttämättä edes toimivia. (Emt., 308.)

Poliittisen mahdollisuusrakenteen muutokset Suomessa 1990-luvulla

Mainitsin poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitteen tarkastelun yhteydessä osallistumismahdollisuuksien paranemisen ensimmäiseksi kollektiivisen toiminnan yllykkeeksi. On havaittu, että kokonaan tai liki kokonaan poliittisia osallistumismahdollisuuksia vailla olevat ihmiset eivät useinkaan käy haastamaan (poliittisesti, taloudellisesti tms.) ylivoimaisesti varustettua ja valtaa pitävää eliittiä (mm. Tarrow 1998, 77). Toisaalta myös jokseenkin täysien ja tasavertaisten poliittisten oikeuksien vallitessa protestiherkkyyden on havaittu vähenevän. Peter Eisinger onkin esittänyt, että suhde protestoinnin ja poliittisten mahdollisuuksien välillä ei ole lineaarinen, vaan pikemminkin käyräviivainen: samoin kuin täydet poliittiset oikeudet, myöskin niiden täydellinen puute ovat omiaan aiheuttamaan protestiherkkyyden vähenemistä. Eisinger (1973, 15) kirjoittaa, että protesti on todennäköisin tilanteessa, jossa järjestelmää luonnehtii jonkinlainen sekoitus avoimia ja suljettuja tekijöitä. Lisäksi on huomattava, että mitä heikommat ovat lähtötilanteessa olemassa olevat mahdollisuudet osallistua poliittiseen prosessiin, sitä suuremmalla todennäköisyydellä jokainen uusi avaus vapauttaa pidäkkeitä erilaisten ristiriitojen käsittelyltä ja luo näin uusia mahdollisuuksia protestoinnille (Tarrow 1998, 78).

Tapautuiko Suomessa 1990-luvun kuluessa sitten sellaisia poliittisia, normatiivisia, lainsäädännöllisiä tms. kansalaisten osallistumismahdollisuuksia parantavia muutoksia, jotka olisivat edesauttaneet vuosikymmenen kuluessa kehittyneen protestiaallon nousua? Vaikka kysymys onkin luonteeltaan melko spekulatiivinen, ja vaikka esimerkkejä päinvastaisestakin olisi varmaankin löydettävissä, en itse näe tämän suuntaista kehitystä vallitsevana. Sen sijaan muun

muassa paljon keskustelua herättänyt markkinasuhteiden merkityksen kasvu sekä valtioiden sisällä että niiden rajat ylittäen voidaan nähdä päinvastaista kehitystä ylläpitäväksi voimaksi. Keskustelussahan on nostettu voimakkaasti esiin näkemys, jonka mukaan tämä markkinoiden globalisaatio on kaventanut kansallisvaltioiden poliittisen johdon päätös- ja vaikutusvaltaa (esim. Alasuutari 1999, 177; Korten 1997). Näin ollen voidaan ajatella, että vaikka kansalaisten poliittisia oikeuksia sinänsä ei ole rajoitettu millään formaalilla tavalla, on niiden reaalinen merkitys kuitenkin vähentynyt sitä kautta, että kansalaisten demokraattisesti valitsemien elimien vaikutusmahdollisuudet ovat heikentyneet. Jotkut keskustelijat ovat menneet jopa niin pitkälle, että ovat katsoneet perinteisestä politiikasta jääneen jäljelle enää kuoret, instituutiot ja rakenteet.

No mun mielestä niitten [vaikutusmahdollisuuksien poliittisella sektorilla] on tavallaan annettu heikentyä. Poliittista valtaa pitäis saada takas tänne noilta taloudellisen vallan käyttäjiltä. Liberalismi ja sääntelyn purkaminen ja protektionismin vastustaminen on ideologia, joka palvelee taloudellisen vallan etuja. (M29)

Varsinaiset vaikutusmahdollisuudet olisivat tämän näkemyksen mukaan kaventuneet niin voimakkaasti, että politiikan uudeksi tehtäväksi olisi muodostunut lähinnä vain hallinnointi ja markkinoille otollisten olosuhteiden luominen. Vaikka aivan näin perustavanlaatuista muutosta ei olisi tapahtunutkaan, tosiasiaksi kuitenkin jää, että aikaisemmin kansallisvaltioille kuulunutta päätösvaltaa on yhä enenevässä määrin ”luisumassa” yrityselämälle, erityisesti suurille ylikansallisille yritys-jäteille. Maailmanlaajuisesti toimivien yritysten omistussuhteet ja toimeenpaneva johto ovat kuitenkin kansalaisten demokraattisen kontrollin ulkopuolella, vaikka näiden toiminta vaikuttaa huomattavasti ihmisten elämään ja valinnan mahdollisuuksiin.

Uudet poliittiset toimijat, niin kutsutut globaalit liikkeet, ovatkin vetäneet tästä johtopäätöksensä. Ne eivät suuntaa vaatimuksiaan enää pelkästään kansallisvaltioiden perinteisille poliittisille koneistoille, vaan ne pyrkivät toiminnallaan julkiseen mielipiteenmuodostukseen vaikuttamisen lisäksi esimerkiksi aiheuttamaan toiminnallista tai taloudellista haittaa tahoille, jonka koetaan olevan vastuussa paitsi nykyisestä, myös tulevasta kehityksestä. (Esim. Alasuutari 1999, 177.)

Itse asiassa näissä kaikissa mun mielestä suurena klönttinä taustalla se talouden ja markkinoiden ylivalta. [...] Markkinat toimii tehokkaasti niin... ja taloudellinen tuotto on se pääargumentti, millä päätöksiä maailmassa tehdään. Se sivuuttaa sellaset arvot joita ei oo mitattavissa rahalla. [...] Tää on se perinteinen kuva, että on poliittiset järjestelmät ja sitten on painostusryhmät. Mutta se,

jos nyt halutaan käyttää sanaa painostusryhmä, niin se ei mun mielestä enää pelkästään suuntaudu sinne poliittiseen järjestelmään, vaan yrity maailmaan ja yksittäisiin ihmisiin. (M29)

Toinen yhteiskunnallisia ristiriitatilanteita ruokkiva ja mahdollisuusrakenteiden kannalta kollektiiviseen toimintaan yllyttävä elementti on poliittinen epävarmuus tai neuvottomuus. Pluralistisissa järjestelmissä tämän on ajateltu ilmenevän lähinnä äänestäjäkunnan liikkuvuutena. Voisi ajatella, että 1990-luvun massiiviset toimintaympäristön muutokset – Neuvostoliiton hajoaminen, Suomen liittyminen EU:iin, syvä taloudellinen taantuma – heijastuisivat kansalaisten poliittiseen käyttäytymiseen. Oikeastaan näin onkin tapahtunut; esimerkiksi äänestäjäkunnan puolueuskollisuus on maassamme laskenut (Martikainen 1993; 1996). Mutta näkyykö tämä äänestäjien suurempi liikkuvuus poliittisen järjestelmän käytännön toiminnan tasolla? Mielestäni ei juurikaan. Esimerkiksi uusien puolueiden juurtuminen maahamme on osoittautunut hyvin vaikeaksi. Nuorsuomalainen puolue 1990-luvun puolivälissä jäi lyhytaikaiseksi projektiksi, ja muillekin uusille pienpuolueille vaalikannatuksen vakiinnuttaminen on osoittautunut erittäin vaikeaksi tehtäväksi. Asemansa jo hyvän aikaa sitten vakiinnuttaneet puolueet jakavat pääosan äänistä keskenään muutaman prosenttiyksikön marginaaleilla vaaleista toiseen. Tarkastelijasta riippuen tämä voidaan nähdä joko osoituksena pääpuolueiden aivan erityisestä kyvystä sopeutua muutoksiin tai sitten koko puoluejärjestelmän jähmeydestä.

Jossain määrin vaihtelevat hallituskoalitiot luovat toki kilpailua äänestäjistä ja tätä kautta mahdollisesti jonkinasteista epäjatkuvuutta puolueiden toimintaan ja epävarmuutta puolue-eliitin asemaan. Onko tällainen epävarmuus sitten lisääntynyt maassamme? Mielestäni tässäkin suhteessa on merkkejä pikemminkin päinvastaisesta kehityksestä. Näyttäisi nimittäin siltä, että vaikka hallituskoalitiot Suomessa ovat edelleen vaihtuvia, niin olemme kuitenkin siirtyneet koko vaalikauden istuviin hallituksiin. Olipa kehityksen siunauksellisuudesta mitä mieltä tahansa, niin nähdäkseni tämä kuitenkin pikemminkin vähentää kuin lisää epävarmuustekijöitä poliittisen sektorin toimijoiden keskuudessa. Poliittiseksi epävarmuustekijäksi ei mielestäni voida tulkita myöskään kuviteltua tai todellista puolueiden välisten ideologisten erojen kaventumista. Kiistämätöntä on ainakin se, että kaikki puolueet näyttävät käytännön toiminnassaan pyrkivän eroon liiasta ”poliittisuudesta”, ja näyttäytyvät mielusti kaikkien kansalaisten yhteisiä intressejä puolustavina yleispuolueina. Tässäkin pätee sama kuin edellä; olipa kehityksestä sinällään mitä mieltä tahansa, niin ei se kuitenkaan ainakaan horjuta poliittisen kentän sisäistä stabiiliutta.

Mun mielestä OE:n [Oikeutta eläimille] toiminta on paljon poliittisempaa kun

esimerkiksi yhenkään suomalaisen poliittisen puolueen. Riippuu tietysti politiikan määrittelystä. [...] Ainakin mun määritelmä politiikasta niin on semmonen että... Mun nähdäkseni puolueet niinku harjottaa Suomessa tällä hetkellä hallinnointia eikä politiikkaa.(M25)

Kolmas järjestelmän haastavan yhteiskunnallisen liikkeen syntymiseen vaikuttava tekijä poliittisten mahdollisuusrakenteiden mallissa on vaikutusvaltaisten liittolaisten saamisen todennäköisyys. Mitä todennäköisemmältä liittolaisten saaminen näyttää, sitä suuremmalla todennäköisyydellä vallitsevalle poliittis-hallinnolliselle järjestelmälle syntyy haastajia. Tarrowin varsin strukturalistisista lähtökohdista tarkasteltuna on luonnollista, että hänen mukaansa erityisen tärkeitä liittolaisia poliittis-hallinnollisen järjestelmän haastajille edustuksellisissa demokratioissa ovat kyseisen järjestelmän puitteissa jo toimivat poliittiset puolueet. Erilaiset radikaali- ja vasemmistopuolueet ovat yleisesti ottaen paitsi suosituimpia, myös todennäköisempiä kumppaneita kuin maltilliset tai konservatiiviset puolueet. Vasemmiston sisällä puolestaan niin sanotut uusvasemmistolaiset puolueet (joiksi luetaan myös eri maiden vihreät puolueet) ovat suopeampia uusille elämänlaatuilikkeille kuin vanha vasemmisto, jonka piirissä tunnetaan sympatiaa pikemminkin perinteisiä tulonjakoperustaisia liikkeitä kohtaan. Oikeistopuolueiden lähelle pyrkivät sen sijaan esimerkiksi erilaiset uudet uskonnolliset liikkeet ja talouselämän etujärjestöt. (Tarrow 1998, 80.)

William Gamson (1990) on Yhdysvalloissa erilaisia yhteiskunnallisia protesteja ja tutkiessaan havainnut positiivisen korrelaation vaikutusvaltaisten liittolaisten ja liikkeen menestyksen välillä. Hänen tutkimansa vuosien 1800 ja 1945 välille sijoittuvien 53:n protestiryhmän menestys oli läheisessä suhteessa liittolaisten olemassaoloon tai puuttumiseen (emt., 64–66; myös Tilly 1978, 137–138). Liikkeen menestymisellä Gamson viittaa kahteen seikkaan. Ensinnäkin liikkeen voidaan katsoa menestyneen, jos ainakin yksi sen vastustajista hyväksyy sen legitimiiksi edustajaksi omassa asiassaan. Toiseksi menestyvä liike onnistuu hyödyttämään jäseniään jollain uudella tavalla. Kannattaa huomata, että Gamson ei tarkkaan ottaen tarkastele protestien puhkeamista, vaan lähinnä protestiryhmien menestystä niiden tavoitteiden toteutumisen muodossa. Tämä ja eräät muut tutkimukset osoittavat kuitenkin, että liikkeiden kiinnostus vaikutusvaltaisiin liittolaisiin on niiden tavoitteiden toteutumisen kannalta hyvinkin rationaalista.

On kuitenkin esitetty, että uusissa liikkeissä taitava julkisuuden hyödyntäminen ja yleisen mielipiteenmuodostukseen vaikuttaminen ovat varsin pitkälle korvanneet Tarrowin hahmottelemat poliittiset ja ideologiset liittolaisuussuhteet (esim. Ilmonen 1998, 17–18, 30). Haastattelujeni pohjalta voisin sanoa, että ainakin poliittisten puolueiden suhteen tämä pitääkin paikkansa.

Yhteistyötä toki tehdään jonkin verran poliittisten puolueiden (lähinnä Vihreän liiton) kanssa, ja ovatpa jotkut uusimman liikeaallon aktiivisista toimijoista mukana vaikuttamassa myös konventionaalisen politiikan keinoin esim. kunnan- tai kaupunginvaltuustoissa. Tämä ei kuitenkaan tunnu miellyttävän kaikkia toimijoita ja suhtautuminen kysymykseen jakaa mielipiteitä. Toiset mieltävät puoluepolitiikan toiminnaksi, josta on syytä pysyä mahdollisimman kaukana, toiset puolestaan näkevät sen muuta toimintaa täydentävänä vaikuttamisen kanavana.

Puoluepolitiikka on... on helvetin pitkästyttävää, mä en seuraa sitä. (N21)

Se on vähän vaikee aatella sitä. Ei mua... ei mua kiinnosta sellanen [puoluepoliittinen] toiminta niinku yhtään. Tai en mä ainakaan lähtis sellaseen. (M20)

Mä olen aina ajatellut, että se [puoluepolitiikka] on niinkun yks vaikutuskanava muitten joukossa. Ja toisaalta on tärkeää et myös siellä puoluepolitiikan puolella on sellasia ihmisiä, joilla on vähän radikaalimpia resursseja ja kontakteja sinne radikaaliin kansalaistoimintaan että voi välittää niitäki asioita sitten taas eteenpäin. (M23)

Poliitikon ja kansalaisaktivistin roolien yhteen sovittamisesta keskusteltiin laajasti vuoden 2001 keväällä Attac-järjestön rantauduttua maahamme. Muun muassa spekulatiivisten valuutansiirtojen rajoittamista ja köyhien maiden velkojen mitätöimistä tavoittelevan kansainvälisen järjestön toimintaanhan lähti mukaan useita maamme poliittiseen eliittiin kuuluvia henkilöitä, ulkoasiainministeri Erkki Tuomiojaa myöten. Jotkut epäilivät, että tällainen roolien päällekkäisyys on omiaan tuottamaan hankaluuksia sekä poliittis-hallinnolliselle koneistolle että järjestölle itselleen (ks. Siisiäisen artikkeli tässä kirjassa). Etuna puolestaan on ainakin järjestön kannalta sen saama julkisuushyöty. Voidaankin sanoa, että vaikka poliittiset ja ideologiset liittolaisuussuhteet eivät täysin olekaan menettäneet merkitystään, niin julkisuus on kuitenkin uusien liikkeiden elinvoiman ehdoton edellytys (ks. Jupin, Konttisen ja Pyykkösen artikkelit tässä kirjassa). Voidakseen toimia julkisuudessa uskottavasti, ts. voidakseen tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun uusia kulttuurisia koodeja, ajatustapoja ja voidakseen vakiinnuttaa niitä vaihtoehtoisiksi diskursseiksi olemassa oleville ajatusmalleille, uudet liikkeet ovat vahvasti riippuvaisia niiden hallussa olevista informaatioresursseista. Nämä ovat tarpeen ainakin kahdessa mielessä. Ensinnäkin, liikkeillä tulee olla käytössään tiedotuskanavia diskurssiensa esiintuomiseksi ja vakiinnuttamiseksi. Toiseksi, tämä diskurssien vakiinnuttaminen edellyttää liikkeiltä asiantuntijuutta, ”asioista perilläoloa”. (Ilmonen 1998,

30–31.) Tämä tiedostetaan ja tilanteen muovaamat pelisäännöt tunnustetaan uusimman liikehinnän puitteissa yleisesti ottaen varsin hyvin:

No ehkä jonkunlaista professionaalistumista tietenki. Mitä pitempään ihmiset toimii, sitä enemmän kertyy tietoa ja oppii pelaan. Tällä hetkellä on tärkeintä, että miten tiedotusvälineisiin suhtaudutaan. Oppii... opitaan että minkälaiset jutut menee läpi ja miten ne menee. Ja sitten tietysti... joillain ihmisillä tulee joihinki tiettyihin toimittajiin ihan henkilökohtasiaki suhteita. (M29)

Yksi tekijä uuden liikehinnän julkisuuden hallinnassa on luonnollisesti Internet. Järjestöt esittelevät tavoitteitaan ja toimintaansa www-sivuillaan, julkaisevat erilaisia tiedotteita sekä tarjoavat mahdollisuuden palautteen antoon. Näin ne pääsevät muokkaamaan omaa julkisuuskuvaansa suoraan, ilman toimittajia tai muita välikäsiä. Internet nähdään tärkeänä välineenä paitsi liikkeen julkisuuskuvan rakentamisessa, myös sen sisäisessä viestinnässä ja toiminnassa ylipäätään. Tiedotteet leviävät nopeasti muun muassa erilaisten sähköpostilistojen kautta, tarvittaessa vaikka maailmanlaajuisesti. Eräs haastateltavani tiivistikin Internetin merkityksen nykyiselle kansalaistoiminnalle siten, että siihen ei itselläni ole juurikaan lisättävää:

No se on ehdottoman tärkeä. Siis ensinnäkin se on tehostanut toimintaa huomattavasti. Et niinku panos-tuotos -suhteeltaan verkon kautta voidaan tavoittaa kaikkein suurin määrä ihmisiä. Et www-sivun tekeminen on hyvin yksinkertasta, käytännössä ilmasta nykyään jos on perustaidot, mut sen kautta voi niinku suhteellisen yksinkertaisesti tavoittaa tuhansia ihmisiä ja... ja... parhaimmassa tapauksessa vielä enemmän. Mut toisaalta sitten se on myös niinku mahdollistanut sellaisia asioita mitkä oli suhteellisen mahdottomia aikasemmin, esimerkiksi tällanen hirveen nopea reagoiminen kansainvälisellä tasolla, kansainvälinen verkostoituminen ja yhteistyö, niin se ei ois onnistunu faksikauden aikaan. Se on ollu mahdollista vasta yheksänkymmentäluvulla kun verkko on olemassa. Että kyllä musta niinku Internet on ollu niinku ehdottoman tärkeä kansalaistoiminnalle yheksänkymmentäluvun loppupuolella. (M23)

Yhteiskunnallisen eliitin tai eliittien sisäisen jakautumisen Tarrow kirjoittaa vaikuttavan poliittisten mahdollisuusrakenteiden kannalta yhteiskunnallisten liikkeiden syntyyn ainakin kahdella tavalla. Ensinnäkin eliitin/eliittien hajanaisuus helpottaa kollektiiviseen toimintaan osallistumista pienentämällä poliittis-hallinnollisen koneiston haastamisesta aina seuraavaa valtiollisen diskriminaation uhkaa. Edellä, osallistumismahdollisuuksien yhteydessä todettiin, että vähillä resursseilla varustetut ihmiset eivät yleensä ole halukkaita ottamaan kollektiivisesta toiminnasta aiheutuvaa riskiä, eli eivät nouse yhtenäistä ja itseensä verrattuna voimakasta valtaeliittiä vastaan.

Hajanainen eliitti sen sijaan ei kykene yhtä tehokkaasiin tukahduttaviin toimiin kuin yhtenäisempi. Toiseksi, tilanne jossa yhteiskunnallinen eliitti ei jaa yhteistä näkemystä asioiden oikeasta hoidosta ja tulevaisuudessa vallittavista toimintalinjoista, voi johtaa formaalista vallankäytöstä sivussa olevat eliitit hakemaan kannatusta (ja tätä kautta lisää vaikutusvaltaa) jopa tätä järjestelmää vastaan protestoivien ryhmien taholta. Näin tehdessään ne koettavat omaksua jonkinlaisen protestin ”edusmiehen” roolin (Tarrow 1998, 79).

Tapauhtuiko Suomessa 1990-luvun mittaan yhteiskunnallisten eliittien jakautumista? Vähenikö protestiliikkeisiin kohdistuvan valtiollisen diskriminaation uhka? Mielestäni vastaus molempiin kysymyksiin on kieltävä. Palataan taas globalisaatiokehitykseksi nimitettyyn ylikansallisten markkinasuhteiden merkityksen kasvuun. Kirjoitin edellä, että joidenkin keskustelijoiden mukaan politiikan – tässä yhteydessä puhuttakoon nimenomaan poliittisesta eliitistä – tehtäväksi on uudessa tilanteessa muotoutunut otollisen toimintaympäristön luominen markkinavoimille (esim. Kortin 1997). Tällaiset yhteenkietoutuneet intressit ovat mahdollisesti olleet omiaan lähentämään poliittisia eliittejä taloudellisiin.

No mun on vaikee nimetä mitään eliittiä. Onhan meillä tietenki tiettyjä... jos nyt esimerkiksi ajatellaan jotain sellasia firmoja ku Nokia, jotka käyttää varmasti melkosta taloudellista ja sitä kautta myös mielipidevaltaa. (M29)

Toisaalta, vaikka poliittinen ja taloudellinen eliitti olisivat lähentyneetkin toisiansa, niin ainakaan haastateltavieni mielestä mitään yhtä samanmielisten blokkia eliitit eivät nykyiselläänkään muodosta.

Ja sitten on tietenki tää poliittinen eliitti, johon voi laskee yhden käden sormilla ministerit. Kyllähän niitä eliittejä on, mutta ei ne oo sillä tavalla ykselitteisiä, että niillä ois joku yhdensuuntanen valta. Että niillähän on se valta vaan siksi, että me se hyväksytään. (M29)

Vaikka yhteiskunnallisten eliittien varsinaisesta yhteensulautumisesta ei siis ilmeisesti voidakaan puhua, niin eipä toisaalta niiden sisäisestä jakautumisestakaan ole mielestäni merkkejä näkyvissä. Esimerkiksi yhteiskunnallisten eliittien välinen debatti olisi helppo kuvitella huomattavasti nyt nähtyä tiukkasävyisemmäksi paitsi 1990-luvun alun taloudellisen taantuman, niin etenkin sitä seuranneen erittäin epätasaisesti hedelmiään jakaneen talouskasvun aikana. Valittua linjaa vähänkään yleisemmällä tasolla (toisin sanoen yksittäisistä päivänpoliittisista kysymyksistä irrallaan) arvostelevat kannanotot esimerkiksi poliittisen tai taloudellisen eliitin piiristä ovat olleet melkoisen harvinaisia.

Entäpä sitten Tarrowin mainitsema eliittien jakautumisen seurausvaikutus, valtiollisen diskriminaation uhan väheneminen? Onko poliittis-hallinnollisen koneiston kyky tai halu kansalaistensa omaehtoisen poliittisen toiminnan kontrolliin eliittien jakautumisen tai jonkin muun siitä riippumattoman kehityksen seurauksena vähentynyt? Tähän voidaan mielestäni vastata kahdella eri tavalla, lähinnä tarkastelun aikajänteestä riippuen. Hiukan pidemmällä aikajänteellä voidaan sanoa, että nyky-Suomi on epäilemättä monella tapaa yhteiskunnallisesti suvaitsevampi kuin vaikkapa 1960- tai -70-luvun Suomi. Tämä ilmapiirin vapautuminen tapahtui kuitenkin pääosin jo 1980-luvun aikana. 1990-luvulla valtiollisen diskriminaation uhan kasvusta – tai ainakin pyrkimyksestä kontrollin kiristämiseen – on mielestäni nähtävissä selviä ilmauksia. Mihinkään kovin systemaattiseen valtiollisen kontrollin kehityksen tarkasteluun en ole vielä missään törmännyt, joten tässä esityksessä onkin tyydyttävä muutamaan kieltämättä hiukan spekulatiiviseen omaa näkemystäni tukevaan esimerkkiin.

Vuonna 1999 hallitus teki eduskunnalle esityksen, jolla oli tarkoitus kriminalisoida rikolliseksi katsottuun järjestöön kuulumisen ja sen toiminnan avustaminen (Valtion säädöstietopankki 1999, HE183). Vaikka esitystä kiiteltiin julkisuudessa (esim. Uuteen jengirikollisuuteen vastattava ankaralla kädellä, HS 21.1.2001), sitä ei kuitenkaan saatettu osaksi lainsäädäntöä. On ilmeistä, että kyseisen esityksen pääasialliset tarkoitusperät olivatkin pitkälti päivänpoliittisia; hallituksen oli ilmaistava huolensa moottoripyöräjengien välisten yhteenottojen kovenemisesta. Jos esitys olisi läpäissyt eduskunnan, olisi se voimaantullessaan varmasti aiheuttanut runsaasti tulkintaepäselvyyksiä sen suhteen, kuinka kriminalisoiduksi esitetyn järjestön tarkoitusperät todennetaan ”rikollisiksi”, ja kuinka vakavasta rikollisuudesta on oltava kyse ennen kuin valtion puuttumiskynnys ylittyy. Esitystä tiukasti tulkiten se olisi mahdollisesti aiheuttanut ongelmia jopa kansalaistottelemattomuutta harjoittaville toimijoille ja järjestöille.

Vuoden 2000 lopulla Kokoomuksen kansanedustaja Leena Harkimo esitti hilpeyttäkin herättäneessä kirjallisessa kysymyksessään valtioneuvostolle: ”on epäilyttävää, että suomalaisten veronmaksajien varoista 25 miljoonalla markalla tuetaan sellaista kansalaisaktivismia, joka muun muassa pyrkii vaikeuttamaan Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin toimintaa sekä samalla myös oman hallituksen toimintaa.” (Kirjallinen kysymys 825/2000 vp). Kyse oli siitä, että suomalaisten mielenosoittajien matkaa Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston vuosikokoukseen Prahaan koordinoi S26-ryhmä piti kokouksia valtionapua nauttivan Kehitysyhteistyön palvelukeskus ry:n (KEPA) tiloissa. Lisäksi KEPA:n Internet-sivuilla raportoitii kokouksen kulusta ja kansalaisjärjestöjen toiminnasta Prahassa. Harkimo halusi tällä perusteella erilaisille kansalaisjärjestöille myönnettävien valtionapujen kriteerit arvioitaviksi uudelleen.

Vielä esimerkiksi valtiollisen diskriminaation uhan kasvamisesta poimittakoon Kokoomuksen puheenjohtajan, sisäasiainministeri Ville Itälän lausunto vuoden 2001 kesällä. Itälä kehotti ”rauhanomaisia kansalaisjärjestöjä jäämään syksyllä pois seuraavan huippukokouksen mielenosoituksista protestiksi niiden väkivaltaisille mellakoille” (Kokoomus kehottaa järjestöjä boikotoimaan mielenosoituksia, HS 1.8.2001). Tällaista kehotusta ei sinällään vielä voitane pitää kovin vakavana puuttumisena kansalaisten poliittisen mielipiteen ilmaisuvapauteen, mutta samassa yhteydessä tehty esitys on sitä kyllä mitä suurimmassa määrin. Kokoomus nimittäin halusi myös evätä valtionavut järjestöiltä, jotka eivät selkeästi irtisanoudu väkivallasta. Ehdotuksessa ei määritelty tarkemmin, kuinka tämä irtisanoutuminen tulisi suorittaa. Ehdotus ammuttiin ymmärrettävistä syistä alas valtajulkisuudessaakin. Se leimattiin muun muassa harkitsemattomaksi, epäanalyttiseksi ja sanelupoliittikkaa edustavaksi. Se nähtiin myös yrityksenä rajoittaa kansalaisten mielenosoitusvapautta.

Nämä vuosituhanen vaihteen molemmin puolin poimitut esimerkit valtiollisen diskriminaation – tai sen uhan – lisääntymisestä viittaavat olosuhteiden heikentymiseen myös poliittisten mahdollisuusrakenteiden viidennen ulottuvuuden suhteen. Tässä ulottuvuudessaan oli kyse yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaehtojes yleisestä paranemisesta. Tarkkaan ottaen Tarrow kirjoittaa Tillyyn viitaten valtion heikentyneestä kyvystä tai halusta torjua tai tukahduttaa yhteiskunnallista erimielisyyttä (“a decline in state’s capacity or will to repress dissent”) (Tarrow 1998, 76). Kyvyn tai halun heikentyessä erilaisten protestiliikkeiden toimintaedellytyksien siis nähdään yleisesti paranevan. Sen lisäksi, että tämän voidaan Tarrowin mukaan nähdä tapahtuvan esimerkiksi eliittien jakautumisen seurauksena, kyse on myös ainakin osittain samantyyppisestä kehityksestä kuin ensimmäisessä liikkeiden esiinnousua helpottavassa tekijässä, osallistumismahdollisuuksien paranemisessa. Nähdäkseni Tarrow viittaa kuitenkin tällä liikkeiden yleisten toimintaehtojes paranemisella tai heikentymisellä lähinnä liikkeiden makrotason toimintaedellytyksiin, kun taas osallistumismahdollisuuksien paranemisessa kyse on enemminkin yksittäisten kansalaisten rekrytoitumisesta mukaan liikkeiden toimintaan.

Modernin yhteiskunnan kehitys on kaiken kaikkiaan tuonut mukanaan hyvin voimakkaita välineitä yhteiskunnallisen mielipideilmaston hallitsemiseksi. Valta-eliitin näkemyksistä kvalitatiivisesti poikkeavien mielipiteiden julkiselle ilmaisulle on esimerkiksi tehokkaan ja alueellisesti kattavan hallintokoneiston avulla mahdollista asettaa sinänsä sivistyneitä ja hienovaraisia, mutta erittäin tehokkaita esteitä. Järjestyneen yhteiskunnan kehitys on toki joissain suhteissa myös helpottanut mielipiteiden ilmaisua ja viestinnän kehitys on tuonut niille lisää spatiaalista kantavuutta. Toisaalta tämä voi olla myös näennäistä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on havaittu, että suuri määrä erilaisia ”ääriliikkeitä” mitätöi tehokkaasti toisensa. Kun teknokraatit ja ympäristönsuojelijat kilpaa mitätöivät

toistensa kantoja, on konservatiivisen hallintojärjestelmän helppo toimia näennäisesti maltillisen keskitien periaatteiden mukaan. Valtiokoneiston taholta tapahtuva tukahduttaminen uhkaakin lähinnä ilman merkittävää vastavoimaa toimivia liikkeitä, jotka ajavat hyvin perustavanluontoisia yhteiskunnallisia muutoksia ja uhkaavat näin vallitsevien eliittien intressejä (esim. Tilly 1978, 133). Vastaavasti suuremmat menestymisen mahdollisuudet tarjoutuvat maltillisempia ajattelutapoja ja perinteisempiä toimintamuotoja suosiville liikkeille (esim. Tarrow 1998, 80).

Tarrow ei omien sanojensa mukaan siis pyri poliittisten mahdollisuusrakenteiden käsitteellään tarjoamaan kaiken kattavaa selitystä liikkeiden synnylle, vaan pikemminkin korostamaan liikkeiden kehittymistä niiden hyödyntämien mobilisaatiomuotojen, niiden luomien merkitysten ja identiteettien sekä erilaisten sosiaalisten verkostojen muovaamina erityisinä vuorovaikutussuhteina. Näistä ”lievennyksistä” huolimatta kyseessä on kuitenkin varsin rakennelähtöinen teoria. Poliittisten mahdollisuusrakenteiden käsite ei tarkastelumme perusteella näyttäisi tarjoavan kovinkaan tyhjentävää selitystä maassamme 1990-luvun aikana nousseelle uusimmalle liikeaallolle. Näyttäisi pikemminkin siltä, että olosuhteet ovat ainakin joiltain osin olleet melkoisen epäedullisia uuden protestiaallon syntymiselle. Mielestäni tässä havainnossa konkretisoituu se, mistä poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitettä on laajasti kritisoitu. Kuten aiemmin totesin, se on arvostelijoidensa mukaan sitoutunut liaksi varsin perinteiseen käsitykseen politiikasta ja siitä, mikä on poliittista (vrt. kuitenkin Siisiäisen tapa soveltaa käsitettä tässä kirjassa). Nykyiset liikkeet sen sijaan ovat traditionaalisilla ”poliittisuusmittareilla” monessakin suhteessa varsin vähän (tai eivät ollenkaan) ”poliittisia”. Onkin siis aiheellista jatkaa pohdintaa uusimman liikehdinnän synnyn syistä ja taustoista.

Mobilisaatio ja sosiaaliset verkostot

Kuten edellä totesimme, on Alberto Melucci kritisoinut poliittisiin mahdollisuusrakenteisiin nojautuvia teorioita liiallisesta painottumisesta kollektiivisen toiminnan poliittisiin ja rakenteellisiin ulottuvuuksiin. Yhteiskunnallisten liikkeiden sosiaalinen ulottuvuus on saanut huomattavasti vähemmän huomiota kuin liikkeiden rooli poliittisina toimijoina. Tällainen painotus on Meluccin mukaan leimannut sekä marxilaisesta perinteestä juontuvaa eurooppalaista ajattelua, että viimeaikaista pohjoisamerikkalaista yhteiskunnallisten liikkeiden teorian kehittelyä. Sosiaalisen ulottuvuuden laiminlyönti on vielä korostunut viime vuosina kollektiivisen toiminnan muotojen moninaistumisen myötä. Meluccin mukaanhan juuri uusien liikkeiden sopimattomuus poliittisen järjestelmän toiminnan logiikkaan

tekee niistä mielenkiintoisia kohteita tutkimukselle. (Melucci 1996, 202–203, 287)

Martikaisen & Pekosen (1996, 31) mukaan nuorten (tässä 18–30 v.) politiikkaan kohdistuva kiinnostuneisuus sinänsä ei ainakaan 1990-luvun puolivälissä näyttänyt olevan laskussa. Pikemminkin se on lisääntynyt, mutta samalla koetaan, että omat poliittiset intressit eivät tule katetuksi olemassa olevilla puoluevaihtoehtoilla. Tässä lienee yksi uusien liikkeiden mahdollisuuksien paikoista. Nämä liikkeethän ovat muun muassa vaatineet sen uudelleenmäärittelyä, mitä demokratia on, mitä se voisi olla ja mitä sen pitäisi olla maailmassa, jossa tiedosta on tulossa kaikkein keskeisin resurssi ja jossa yksilöille ja ryhmille tarjoutuu mahdollisuus vaikuttaa itse oman identiteettinsä määrittelyyn sen sijaan, että se tarjoitaisiin niille ulkopuolelta enemmän tai vähemmän valmiina.

Mut jos puhutaan tollasesta perinteisestä edustuksellisesta politiikasta niin Suomessa yritetään hirveesti niinkun tavallaan mun mielestä määrittää politiikkaa kapeemmaks asiaks ku mitä se oikeesti on. Ja tavallaan niinkun ei... Et Suomessa semmonen aktiivinen kansalaisosallistuminen ei oo niin normaali asia ku Ranskassa ja tavallaan se on mun mielestä hirveen olennainen osa demokratiaa. Et tottakai tulee mieleen tämmösiä suurempia ja vaikeempia kysymyksiä mitä siihen liittyy. (N25)

Mut mua se ei henkilökohtasesti kiinnosta, vaan mä haluan itse määritellä itseni ja oman toimintani. Mä mieluummin meen jakamaan noita lentolehtisiä tonne kadulle vaikka se ei saavutakaan... se ei saavuta yhtä paljon ihmisiä. Mut toisaalta sit se että jos valtamedia kirjoittaa jotain niin... mä kuitenkin mieluummin toimin ja määrittelen itse itseni kuin annan hyvänkin toimittajan määritellä mejän toimintaa. (N18)

Kritiikistään huolimatta Melucci ei tyrmää täysin poliittisten mahdollisuusrakenteiden analyysiä. Hän huomauttaa, että jotain tiettyä konkreettista yhteiskuntaa tutkiessamme olemme aina tekemisissä juuri tälle ominaisen yhteiskunnallisen rakenteen kanssa, joka voi joko suosia tai ehkäistä mobilisaatiota. Poliittisten mahdollisuusrakenteiden analyysi tarjoaa esimerkin huomion soveltamisesta poliittisen järjestelmän tarkasteluun. Melucci näkee mobilisaatiota suosiviksi sellaiset olosuhteet, joissa hallitsevien ryhmien yhteiskunnallisen kokonaisrakenteen muodostaviin järjestelmiin kohdistuva kontrolli väljenee, ja/tai vastaavasti opposition käytettävissä olevat resurssit lisääntyvät: hallitsevien luokkien tai eliittien sisäinen ristiriita ja/tai taloudellisten suhdanteiden kehitys; poliittisen järjestelmän sisäinen legitimaatiokriisi ja/tai uusien edustuksellisten kanavien muodostuminen;

yhteiskunnallisen integraation häiriintyminen ja/tai uudet teknologiset innovaatiot. Tavallisesti tällaiset mahdollisuudet ovat avautuneet silloin, kun hallitsevien ryhmien harjoittamaa olossulkemista ja torjuntaa on seurannut jonkinlaisia uudistuksia. (Melucci 1996, 293–294.)

Kuitenkin keskittyminen pelkästään poliittiseen (ja/tai organisatoriseen) ulottuvuuteen liikkeiden analyysissä on johtanut reduktionismiin, jossa kollektiivisen toiminnan yhteisöllinen, kollektiivista identiteettiä luova ulottuvuus on jäänyt huomiotta. Laiminlyönti teoriassa on heijastunut myös empiriseen tutkimukseen. Kollektiivisen toiminnan näkyvät, helposti mitattavissa olevat ominaisuudet ovat korostuneet. Meluccin mukaan esimerkiksi protestien näkyvät purkaukset rekisteröivien julkisesti saatavilla olevien (esimerkiksi viranomais-) lähteiden käyttö tutkimuksen perustana kyllä tarjoaa analyysille tarvittavan kvantitatiivisen ja metodologisesti innovatiivisen perustan, mutta ei vielä sosiologista ymmärrystä nykyisistä yhteiskunnallisista liikkeistä. Näiden liikkeiden toiminta ei nimittäin tyhjene pelkästään enemmän tai vähemmän hajottavaan julkiseen konfrontaatioon esimerkiksi viranomaiskoneiston kanssa. Sen sijaan uudet liikkeet luovat uusia merkityksiä sosiaaliselle toiminnalle ja toimivat aktiivisina innovaatiolähteinä. Tämä on Meluccin mukaan kaikkea nykyistä yhteiskunnallisesti suuntautunutta kollektiivista toimintaa yhdistävä piirre, ja sen tarkastelussa perinteisellä tavalla ymmärretystä poliittisesta ulottuvuudesta ei ole paljoakaan apua. (Emt., 202–203.)

Melucci haluaa siis nostaa yhteiskunnallisten liikkeiden yhteisöllisen ulottuvuuden tarkastelun keskiöön. Tämän vuoksi hän ryhtyy tarkastelemaan liikkeiden syntyä (resurssien) mobilisaation käsitteen avulla. Mobilisaatioksi nimetään sosiologisessa keskustelussa prosessia, jonka kuluessa ryhmä muuntuu passiivisesta joukosta yksilöitä aktiiviseksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi (esim. Marshall 1998, 426). Prosessissa syntyy sellainen kollektiivinen toimija, joka kokoaa resursseja ja organisoii ne yhteisesti jaetun tavoitteen saavuttamiseksi sekä kamppailee tavoitteen toteutumisesta vastustajien kanssa (Melucci 1996, 289). Tällaisen kollektiivisen toimijan syntyminen on kaikkea muuta kuin suoraviivainen prosessi. Meluccin mukaan yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa kaikkein olennaisin tarkastelun kohde onkin kollektiivisen toimijan sisäisten suhteiden ja jakojen kompleksisuus sekä tältä pohjalta tapahtuvan yhtenäisen toiminnan muodostamisen pulmallisuus. Näihin seikkoihin huomionsa kiinnittävän sosiologisen selityksen tulee Meluccin mukaan täyttää tietyt kriteerit. Ensinnäkin sosiologisen selityksen tulee perustua *sosiaalisten suhteiden tarkasteluun*. Toiseksi sosiologisessa selityksessä tulee identifioida se kohta, jossa rakenteiden ja järjestelmien analyysi kohtaa käyttäytymisen analyysin. Meluccin mukaan *toiminta* on tämä käsitteellinen kohtauspaikka. Lopuksi, sosiologisen selityksen tulee omata mielekkäät kriteerit *erilaisten kollektiivisen toiminnan muotojen* erottamiseen toisistaan. Ei siis riitä, että nimeää tekijät, joiden pohjalta kol-

lektiivista toimintaa syntyy yleensä (esim. mellakka, liike tai vallankumous), vaan tulee kyetä osoittamaan, miksi tiettyjen tekijöiden pohjalta syntyy juuri tietyn tyyppistä toimintaa. (Emt., 42–44.)

Lähtökohtana Meluccilla on ajatus, että yhteiskunnallisesti suuntautunutta kollektiivista toimintaa ruokkivat sellaiset arkipäivän sosiaalisesta kudoksesta juontavat tarpeet, odotukset ja vaatimukset, joihin institutionaalisella poliittisella järjestelmällä ei ole kykyä tai halua vastata (emt., 287). Näin kollektiivinen toiminta määrittyy pikemminkin sosiaalisesti kuin poliittiseksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi. Tarpeiden, odotusten ja vaatimusten lisäksi tarvitaan kuitenkin vielä jotain, joka muuntaa nämä ”objektiiviset” intressit aktuaaliseksi mobilisaatioksi. Esimerkiksi Lenin tarjosi omassa teoriassaan välittäjäksi puoluetta, mutta Meluccin mukaan tehtävään tarvitaan ennen kaikkea sosiaalisia verkostoja. Vaikka arkielämän solidaarisuusverkostojen rooli mobilisaatio-prosessissa voi vaihdella huomattavastikin, edellyttää mobilisaatio Meluccin mukaan aina jonkinlaista jo valmiiksi olemassa olevaa yhteyskudosta. Tämän kudoksen perusta voi olla joko primaari- (esim. perhesiteiden, asuinpaikan tai saman etnisen taustan) tai sekundaariyhteisöjen (esim. yhteisten ammatillisten, taloudellisten tai poliittisten intressien) kautta syntyneessä solidaarisuudessa. Olennaista ei ole se, missä kontekstissa arkielämän solidaarisuusverkostoja syntyy. Olennaista on niiden olemassaolon välttämättömyys mobilisaatiolle. (Emt.7, 290–292.)

Suomessa uusimman liikeaallon edeltävät yhteysverkostot juontavat juurensa etenkin 1980-luvun lopun pieniin anarkistiryhmiin ja punk-kulttuuriin, sekä ylipäätään erilaisiin nuorison ala- ja vastakulttuureihin (ks. johdanto ja Miikka Pyykkösen artikkeli tässä kirjassa), joissa esimerkiksi ympäristöprotestin neljänneksi aalloksi kutsutun yhteiskuntaekologisen ja globalisaatiokriittisen liikehdinnän (Konntinen & Pelkokoski 2000) ytimen muodostavat teemat nousivat ensimmäistä kertaa kollektiivisesti pohdittaviksi.

Joo, se tuli... osa oli siis Animaliasa toiminu aikasemmin. Mut se oikeastaan se eläinoikeusliike Suomessa synty aika erikoisella tavalla. Se synty... Mulla ei itellä oo minkäänlaista punk-taustaa, mutta lähes kaikilla eläinaktivisteilla on jonku näkönen punk-tausta. Että se löysi siis... Se oli Suomen punk-skenessä oli jotenki ton tyyppisiä ajatuksia ollu liikkeellä ehkä koko yheksänkytluvun alun. Ja sitten sieltä ne jotenki... Mä en tiedä täsmälleen, että missä vaiheessa kukakin tapas kenetkin, mutta sieltä se ehkä pääasiassa lähti liikkeelle. (M24)

Kuten edellä lainatusta haastattelukatkelmasta ilmenee, ovat monet uusimman liikeaallon aktivistit hankkineet kollektiivisessa toiminnassa tärkeitä tietoja ja taitoja toimimalla aikaisemmin jossain ”vakiintuneemmassa” järjestössä. Tarkoitin näillä vakiintuneemmilla järjestöillä jo ennen viimeisintä

liikeaaltoa asemansa vakiinnuttaneita ja ainakin jossain määrin institutio-naalistuneita kansalaisjärjestöjä, kuten Animaliaa ja Luonto-Liittoa. Näillä on toimiva piiri- tai alueverkosto, joten niihin mukaanmeno on luonnollisesti uuden järjestön perustamista helpompaa. Vaikka näiden sekä temaattinen että toiminnallinen orientaatio on mitä ilmeisimmin ollut ainakin jossain määrin epätydyttävää, on näissä konteksteissa tarpeellisten tietojen ja taitojen karttumisen lisäksi syntynyt myöhemmän toiminnan kannalta tärkeitä henkilökohtaisia tuttavuusverkostoja.

Ehkä nyt silleen et sitten kun me muutettiin [kaupunkiin] silloin kun mä oli kaheksan, niin varmaan joskus kymmenen ykstoista kaks. . . oisko ollu ykstoista kakstoista vuotiaana menin varmaan ekan kerran käymään Animalian kokouksessa. Et sekin varmaan sitten lähinnä se et joku eläinsuojelujuttu tuli siitä, että niillä oli ehkä selkeimmin silleen niinku nuorten ryhmä ja muuta et sinne oli helppo mennä mukaan. (N25)

Ja tuota mulla oli ollu pari kaveria Luontoliitossa sä tiedät Luontoliitto niinku. . . lasten ja nuorten. . . Ja ne oli. . . yheksännellä luokalla pidetetään tää. . . TET-harjoittelu niin ne oli ollu siellä ja ne houkutteli mut ja yhen kaverin mukaan ja mä menin sinne ja innostuin kertatehtävillä ja kuulin saman tien Maan ystäväistä jotka. . . joita just oltiin itseasiassa silloin perustamassa [kaupunkiin], siellä ei vielä ollu paikallisjaostoa, mä menin sitä perustamista edeltäviin kokouksiin jo. (N18)

Samalla tavoin kuin mobilisaatio edellyttää käsitystä ”meistä”, niin se edellyttää Meluccin mukaan myös käsitystä ”heistä”. Toisin sanoen yhteiskunnallisen liikkeen mobilisaatio edellyttää vastustajan identifiointia. Mitä voimakkaampaa on vallitseva yhteiskunnallinen segmentaatio, sitä välittömämpää on vastustajan identifiointi ja sitä voimakkaammin vastakkaiset ryhmät myös polarisoituvat. Ilman jonkinlaista primaari- tai sekundaariperustaista solidaarisuutta ei siis synny toimintaan vaadittavaa energiaa, mutta ilman vastustajan identifikaatiota protesti tyrehtyy hetkelliseksi tyytymättömyyden purkaukseksi tai kuihtuu jonkinlaiseksi marginaaliseksi vieraantuneisuuden ilmaukseksi. Itse mobilisaatioprosessissa puolestaan aikaisemmat yhteisölliset siteet ovat tarpeen niiden pohjalta muodostuvan uuden kollektiivisen identiteetin synnyn mahdollistamiseksi. Mobilisaatio on toisin sanoen prosessi, jossa jo olemassa olevat resurssit muunnetaan hyödyttämään uuden tavoitteen saavuttamista. Mobilisaation tuloksena syntyvä uusi sosiaalinen yksikkö on puolestaan kykenevä itse luomaan uusia resursseja (Melucci 1996, 292).

Edellä kuvaillun pohjalta Melucci päätyy nimeämään kolme mobilisoivaa

tekijää ("mobilizing factors"), jotka ovat tarpeen mobilisaatiota syntymiseksi. Nämä tekijät ovat (i) *kollektiivinen identiteetti*, (ii) *vastustajan identifiointi* ja (iii) *toiminnan päämäärän tai tarkoituksen määrittely* (emt., 292). Kollektiivinen identiteetti on tarpeen ensinnäkin solidaarisuuden muodostumiseksi. On synnyttävä jonkinlainen käsitys "meistä", johon toimintaan osallistuvien on koettava kuuluvansa. Aikaisemmat yhteysverkostot ovat välttämättömiä; ne tarjoavat pohjan "meiksi" määrittyvän yhteisen toimintajärjestelmän konstruoimiseen. Toiseksi, kollektiivisen toimijan on tiedostettava oma ajallinen jatkuvuutensa, mikä on Meluccin mukaan tarpeen, jotta kollektiivinen toimija kykenee tekemään erilaisiin vaihtoehtoihin toimiiin liittyviä kustannus-hyöty-laskelmia sekä laatimaan arvioita ja suunnitelmia tulevasta toiminnastaan. Lopuksi, toiminnasta aiheutuvat seuraukset tulee kyetä mieltämään nimenomaan kyseisen ryhmän aikaansaannoksiksi ja ryhmään kuulumisen tai sen toiminnan tuloksista nauttimisen tulee olla haluttua. (Emt., 293.)

Kyllä sitä liikennettä on... on ollu. Ja aika paljon just siis sitä, että ne ihmiset jotka toimii Maan ystävässä niin toimii myös vaikka jossain Amnestyssä tai kehityksimaayhdistyksessä tai jossain muualla. Mut toisaalta kyllä meillä on nykyään aika paljon myös sellasia ihmisiä jotka sitoutuu olemaan nimenomaan Maan ystäviä ja joilla on selkee Maan ystävä -identiteetti. Ja sehän on tietysti hirveän arvokasta järjestön toiminnan kannalta. Vaikka sellaset ihmiset tietysti niinkun on enemmän valmiita näkemään vaivaa ihan siis niinku puhtaasti rutiinin ja Maan ystävien jotenkin niinkun päivästä päivään pyörittämisen eteen. (M23)

Näyttää siltä, että ainakin osa haastattelemistani ihmisistä on tiedostanut jonkinlaisen kollektiivisen identiteetin tarpeen todella tarkkanäköisesti:

Ehkä sinä ois tällä hetkellä ku eläinoikeusaktivismi ei tavallaan enää oo silleen muodissa ku muutama vuosi sitten, niin tavallaan pystyttäs helpommin tarjoamaan niinku kaikkien järjestöjen yhteis... yhteisvoimin sellanen niinku aktiivinen toimintaympäristö missä ne ihmiset pystys toimimaan. Tällä hetkellä mä näen ainakin OE:n vaikeudeksi sen että me ei pystytä tarjoamaan semmosta toimintamiljöötä. Ennen oli silleen että... että jos tuli niinku OE:n toimintaan mukaan nii sieltä sai helposti uusia kavereita, joitten kanssa pysty toimimaan. Ja... ja hirveen monilla aktivisteilla oli sillain et... et kaikki kaverit oli niinku noissa eläinoikeus aktivisteja, mut tällä hetkellä se ei oo niin. Ja se vaikeuttaa sitten sitä et... et me saatas niinku aktiivisia ihmisiä. Se on niinku hankala rekrytoida ihmisiä jos me pystytä tarjoamaan sellasta niinku kollektiivista identiteettiä niille et minkä kanssa ne pystyis toimimaan tai semmosta niinku kavereipiiriä, toimintaympäristöä. (M25)

Yleinen tyytymättömyys tai turhautuminen ei vielä riitä synnyttämään yhteiskunnallisen liikkeen mobilisaatiota. Yhteiskunnallisella liikkeellä tulee olla jokin taho, jonka kanssa taistella samoista arvoista tai resursseista tai käydä määrittelykamppailua. Jonkin tietyn yhteiskunnallisen toimijan määrittymisen liikkeen vastustajaksi tapahtuu liikkeen omassa aatteellisessa kielenkäytössä, ja se viittaa aina – suorasti tai epäsuorasti – koko siihen järjestelmään, jonka osa tuo toimija on. (Emt. 293.) Esimerkiksi haastattelemani eläinoikeusliikkeen toimijat eivät pitäneet varsinaisena vastapuolenaan iskujensa kohteiksi joutuneita yksittäisiä turkiseläinten tarhaajia tai turkisten myyjiä. He ovat ainoastaan joutuneet – toisinaan ehkä kohtuuttomassa määrinkin – sijaiskärsijän asemaan koko eläimiä hyväksikäyttävää teollisuutta vastaan suunnatussa kamppailussa.

Jonkin tahon määrittymisen liikehdinnän vastapuoleksi ja Meluccin kolmas mobilisoiva tekijä -liikkeen päämäärän tai tarkoituksen määrittelemisen eivät nähdäkseni ole toisistaan riippumattomia. Liikkeen tavoittelemat päämäärät voivat vaikuttaa voimakkaastikin siihen, mikä taho sille näyttäytyy vastustajana. Ja toisin päin, jonkin tahon määrittymisen toiminnan vastapuoleksi vaikuttaa siihen, millä tavoin tavoitteet on ylipäättään mahdollista konstruoida. Toiminnan päämäärän tai tarkoituksen määrittely sinänsä voi olla liikkeen aatteellisen artikulaation voimakkuudesta riippuen enemmän tai vähemmän eksplisiittistä, mutta konfliktissa on kuitenkin oltava ”pelissä” jotain toimijoille merkityksellistä. Mitä voimakkaammin toimijat kokevat tavoitteensa oikeutetuksi, sitä intensiivisempi on heidän pyrkimyksensä saavuttaa tavoiteltu tilanne. Mitä arvokkaammaksi koetusta resursseista tai arvosta on kyse, sitä voimakkaampi on mobilisaation intensiteetti. (Emt., 293.)

On vielä tarpeen pohtia sitä, keitä liikkeiden varsinaiset toimijat yksilötasolla ovat. Ketkä siis mobilisoituvat? Melucci korostaa, että toisin kuin usein virheellisesti esitetään, yksilö/ryhmätasolla yhteiskunnallisten liikkeiden toimijat eivät suinkaan ole niitä, joilla ei ole tai joilta on riistetty muut vaikuttamisen keinot, tai jotka muutoin olisivat ulkopuolisia tai syrjäytyneitä. Päinvastoin, koska mobilisaatioprosessiin osallistuvat toimijat luovat kollektiivista identiteettiä aikaisemman yhteysverkostonsa pohjalta, on tällaisen verkoston olemassaolo erittäin tärkeää. Melucci toteaaakin, että ensimmäisenä protestiin ryhtyvät ryhmät ovat niitä, jotka mieltävät sovittamattoman ristiriidan sen hetkisen identiteettinsä ja yhteiskunnallisen muutoksen luoman uuden tilanteen välillä. Ensimmäisillä ryhmillä on paitsi kokemusta kollektiivisesta toiminnasta ja harjaantunutta johtajistoa sekä tarvittavia organisatorisia resursseja, niin myös kykyä hahmottaa yhteisiä intressejä ja hyödyntää olemassaolevia verkostoja muuttuneessa tilanteessa. Kokemusta omaamattomat tulevat tavallisesti mukaan siinä vaiheessa, kun liike on jo ainakin jossain määrin vakiintunut. (Emt., 296.)

Tämä näkyy omassa haastatteluaineistossani. Liikkeissä ja niitä kantavissa järjestöissä ensimmäiset toimijat ovat poikkeuksetta niitä, jotka omaavat ainakin jonkinlaista aikaisempaa kokemusta jostain edeltävästä kollektiivisesta kansalaistoiminnasta. Käytännössä kyse on pitkälti ystävyys- ym. suhteisiin perustuvista verkostoista, jotka muodostavat sellaisia toimintaympäristöjä, joiden varaan kollektiivisen toiminnan mobilisaatio rakentuu.

Joo mä olin itse asiassa perustamista ennen mä olin mukana niissä pari kolme vuotta kestäneissä keskusteluissa jotka johti sitten Maan ystävien perustamiseen. Että tavallaan niinku ennen alkua mukana. (M23)

Ja mä osallistuin myöskin Maan ystävien pitkään... pitkiin perustamisvaiheisiin. Mä sitten olin siellä Maan ystävien perustamiskokouksessa yheksänkytkuus kesäkuussa ja siitä lähtien mä oon sitten toiminut siinä... siinä Maan ystäväissä ja siinä sitten. (M47)

Uusinta liikeaaltoa käynnistämässä olleet toimijat voidaan jakaa taustansa perusteella karkeasti kahteen. Ensimmäisen ryhmän muodostavat suurissa ja vakiintuneissa kansalaisjärjestöissä aiemmin toimineet ja toisen ryhmän ne, joiden aiempi kollektiivinen toiminta on tapahtunut tietyllä tavalla näille vaihtoehtoisissa, pienemmissä ja usein radikaalimmissa ryhmissä ja kampanjoissa.

Ja sit siellä oli... tuota... Tavallaan me tultiin ehkä vähän ulkopuolelta, et siinä oli semmonen vajaan kymmenen tai kymmenen hengen perusporukka, jotka oli toiminu sillä hetkellä niinku eläinoikeusjutuissa mutta jotenki niinku Animalian ulkopuolella eliikkä oli ollu tällanen Vegan Resistance -nimellä kulkeva porukka, joka teki T-paitoja ja muita tällasia. Ja lähinnä sitä kautta, että jotkut oli kai tutustunu toisiinsa keikoilla ja jotkut oli jossain teknoraveissa ja muissa sitten tutustunu ja kaikki oli sit toiminu jollain omalla tavallaan niinku eläinoikeusasioissa. Sitten kutsuttu sellasia just yksittäisiä ihmisiä muualta mukaan minkä tiedettiin olevan kiinnostunu niinku eläinoikeuskampanjoinnista. (N25)

Lopuksi

Uusin suomalainen liikeaalto koostuu muutamasta suuremmasta ja lukuisista pienemmistä järjestöistä ja ryhmistä. Osa näistä on jo ehtinyt vakiinnuttaa toimintansa mm. rekisteröitymällä yhdistysrekisteriin, osa hakee vielä muotoaan ja toimintatapojaan. Vaikka uusin liikeaalto onkin sekä suuntautumiseltaan että toimintatavoiltaan hyvin moninainen, niin suurimpia siihen

kuuluvia järjestöjä, etenkin Maan ystäviä ja jossain määrin myös Oikeutta eläimille -järjestöä, voidaan pitää kahdellakin tavalla liikehdinnän keskuksina tai tihentyminä. Ensinnäkin niiden toimintaan osallistuu suuri määrä monella taholla aktiivisia ihmisiä. Ne siis tavallaan kokoavat hiukan eri tavalla suuntautuneita ihmisiä yhteen. Toiseksi, suurimpien järjestöjen osana toimii joukko erilaisia kampanjoita ja projekteja. Myös näiden osalta järjestöt siis toimivat erilaisten ajatusten ja toiminnan muotojen kokoajina.

Uusin liikeaalto nousi rytinällä mediajulkisuuteen 1990-luvun puolivälissä. Etenkin alkuun julkinen keskustelu liikehdinnästä keskittyi lähes pelkästään sen yhteen osaan, eläinoikeusliikkeeseen. Syynä tähän oli liikkeen valitsemat toimintatavat, johon kuuluivat muun muassa varsin näyttävällä tavalla toteutetut turkiseläinten vapautusiskut. Laiton suora toiminta oli maassamme (ja on varsin pitkälle edellekin) melko tuntematon kansalaisaktivismiin muoto. Suomalaista kollektiivista toimintaahan on kautta aikojen leimannut yhdistysmuotoisuuden lisäksi ei-aktionististen, väkivaltaa karttavien ja lainkuuliaisten menetelmien käyttäminen (mm. Siisiäinen 1998, 219–220). Tässä valossa iskujen aiheuttama kohu tulee ymmärrettäväksi; laitton toiminta ei juurikaan ole kuulunut suomalaiseseen kansalaisaktivismiin. Yhtään uhriksi joutuneen osapuolen kärsimyksiä vähättelemättä voisi kai kuitenkin hiukan jälkiviisaasti todeta, että tuo taannoinen mediakuohunta taisi olla suuresti ylimitoitettua, ainakin toiminnan laajuuteen ja sen aiheuttamien vahinkojen suuruuteen suhteutettuna.

Oikeastaan vasta WTO:n Seattlen kokouksen yhteyteen vuonna 1999 liitetyt laajat mielenilmaukset havahduttivat huomaamaan liikehdinnän moninaisuuden. Muuallakin kuin varsinaisten toimijoiden keskuudessa havaittiin, että tarhaiskuja työstänyt eläinoikeusliike oli vain yksi osa maassamme koko ajan kehkeytymässä ollutta uutta protestiaaltoa, johon kuuluu hyvin monenlaisia ryhmiä ja monenlaista toimintaa. Liikeaallon ytimeen kuuluvat mainitun eläinoikeusteeman lisäksi ainakin yleisempi ekologinen virittyneisyys, rauhan-, ihmisoikeus-, kehitysmaa-, anarkisti-, eläinsuojelu ja naisliikkeen kysymykset (esim. Konttinen & Peltokoski 2000, 114–115). Vaikka uusimman liikeaallon puitteissa tapahtuva toiminta epäilemättä on poliittista osallistumista, pohjaa se kuitenkin monessakin suhteessa perinteisestä poikkeavaan poliitiikkakäsitykseen. Niinpä tämän liikehdinnän synnyn ja toiminnan tarkastelussa monet aiempien liikeaaltojen tulkinnassa oivallisiksi osoittautuneet tarkastelutavat eivät oikein tahdo toimia. Havaitsimmekin, että tarrowilainen poliittisten mahdollisuusrakenteiden käsite ei ole tämän liikehdinnän synnyn tarkastelussa kaikkein otollisin väline. Rakenteet sinänsä eivät ole millään muotoa irrelevantti taso nykyisenkään liikehdinnän tarkastelussa (ks. Siisiäisen artikkeli tässä kirjassa); yksinään ne eivät kuitenkaan uusimman liikeaallon nousua kykene selittämään. Sama on luonnollisesti todettava puhtaasti yksilöllisiin

motivaatioihin (mm. rikollisuus, vieraantuneisuus, väärä tietoisuus jne.) perustuvista selityksistä, vaikka sellaisesta ei tässä artikkelissa suoranaista esimerkkiä tarjottukaan.

Rakenteellisen makrotason ja yksilöllisen mikrotason oivaltavalla tavalla yhdistävä teoria tarjoaa mielestäni vahvimman perustan nykyisten yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisaation ja niiden toiminnan ymmärtämiseksi. Itse näen Meluccin lähestymistavan paitsi erittäin mielenkiintoiseksi, niin myös hedelmälliseksi lähtökohdaksi empiiriselle analyysille. Antamalla enemmän tilaa toimijoille ja heidän yksilöllisille ja sosiaalisille tilannearvioille Meluccin teoria yhdistää rakenne- ja yksilötason teorioiden parhaat puolet.

KIRJALLISUUS

- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik (1987). Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Alapuro, Risto ym. (toim.): *Kansat liikkeessä*. Vaasa: Kirjayhtymä, 7–52.
- Alasuutari, Pertti (1999). Ekoaktivismi globaalina liikkeenä. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri: *Post- Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 177–198.
- Eisinger, Peter K. (1973). The Conditions of Protest Behavior in American Cities. *American Political Science Review* 67:1, 11–28.
- Eyerman, Ron & Jamison, Andrew (1991). *Social Movements. A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.
- Gamson, William (1990). *The Strategy of Social Protest*. 2. Uudistettu painos. Belmont: Wadsworth.
- Ilmonen, Kaj (1998). Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 15–42.
- Keane, John & Mier, Paul (1989). Esipuhe teoksessa Melucci, Alberto: *Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society* (toim. Keane, John & Mier, Paul). London: Hutchinson Radius, 1–9.
- Konttinen, Esa & Pelkkoski, Jukka (2000). Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema. *Sosiologia* 37:2, 111–129.
- Korten, David C. (1997). *Maa ilma yhtiöiden vallassa. Saalistaloudesta ekologiseen vallankumoukseen?* Helsinki: Like.
- Lyyra, Timo (1996). Esipuhe artikkeliin Lyyra, Timo & Avritzer, Leonardo: Yhteiskunnalliset liikkeet, kulttuurin muutos ja tiedon rooli. Alberto Meluccin haastattelu. *Tiede ja edistys* 21:3, 233–235.
- Marshall, Gordon (1998) (toim.). *A Dictionary of Sociology*. 2. painos. Oxford: Oxford University Press.
- Martikainen, Tuomo (1993). *Irtaantuminen politiikasta. Helsinki suunnannäyttäjänä*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, 1993:13.

- Martikainen, Tuomo & Pekonen, Kyösti (1996). *Nuoret ja urbaani politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten poliittisesta suuntautumisesta*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 11.
- Melucci, Alberto (1988). *Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements*. Teoksessa Klandermans, Bert & Kriesi, Hanspeter & Tarrow, Sidney (toim.): *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures*. International Social Movement Research, vol. 1. Greenwich: Jai Press Inc., 329–348.
- Melucci, Alberto (1989). *Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Hutchinson Radius.
- Melucci, Alberto (1996). *Challenging codes. Collective action in the information age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Siisiäinen, Martti (1990). *Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Siisiäinen, Martti (1998). *Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat*. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Tarrow, Sidney (1998). *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles (1978). *From Mobilization to Revolution*. New York: Random House, Inc.
- Zolberg, Aristide R. (1972): *Moments of Madness. Politics and Society* 2:2, 183–207.

MUU AINEISTO

- Uuteen jengirikollisuuteen vastattava ankaralla kädellä*. Pääkirjoitus, Helsingin Sanomat 21.1.2000.
- Kokoomus kehottaa järjestöjä boikotoimaan mielenosoituksia*. Uutisartikkeli, Helsingin sanomat 1.8.2001.
- KIRJALLINEN KYSYMYKSIÄ 825/2000 vp. Harkimo, Leena-Kaisa: *Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen toiminta ja valtionosuudet*. [WWW-sivu] <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/uta2301_p.htm> [viitattu 6.3.2002]
- Valtion säädöstietopankki (1999). HE 183 – 1999 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämistä rangaistavaksi*. [WWW-sivu] <<http://www.finlex.fi/esitykset/index.html>> [viitattu 6.3.2002]

Martti Siisiäinen

VUOSITUHANNEN VAIHTEEN YHTEISKUNNALLISET LIIKKEET SUOMESSA

Suomessakin on käyty viime vuosina keskustelua aikakauden luonteesta. Yksi pohdintojen ongelma-alue liittyy kansalaisuuden, kansalaisyhteiskunnan elävyyden ja kansalaisten erilaisten liikkeiden merkityksen arviointiin sekä niiden ja suomalaisen demokratian suhteeseen. Tässä artikkelissa tarkastelen 1990-luvun lamasyklin, sen aikaisten poliittisten rakenteiden ja suomalaisten liikkeiden kehityksen välisiä yhteyksiä. Aikaisempien suomalaisten protestisykliä tutkiminen on osoittanut, että taloudellisen kehityksen vaihteluiden ja poliittisten mahdollisuusrakenteiden muutosten yhteisvaihtelulla ja yhteiskunnallisten liikkeiden kehityskululla on ollut kiinnostavia yhteyksiä. Suomen historian viimeisimmät radikaalit, tulevaisuusorientoituneet protestisyklit (1944–1948 ja 1966–1974) ovat nousseet tilanteessa, jolloin taloudellinen tilanne on alkanut kohentua (tai kohoamisen odotukset ovat vahvistuneet) ja poliittinen järjestelmä on avautunut liikkeiden vaatimuksille (ks. Siisiäinen 1990; 2000c). Protestisykleissä on kysymys on monien prosessien kokonaisvaikutuksesta, jossa itse liikkeet ovat olennainen osa ”mahdollisuusrakenteita” ja jossa lopputulos muotoutuu enemmän tai vähemmän suurten sattumien joukon yhteisvaikutuksesta. Sitä, millaisen painoarvon erilaiset komponentit saavat historian käänneissä, kyetään osittain arvioimaan tarkastelemalla liikkeiden kehityskaaria ja niiden samanmuotoisuutta/erimuotoisuutta taloudellisten ja poliittisten tendenssien kanssa.

Tämän artikkelissa kohteena ovat 1990-luvun lamasyklin, poliittisen kehityksen ja liikkeiden suhteet. Tällöin viime vuosisadan aikaisempia liikkeitä käytetään historiallisena taustana, johon 1990-luvun liikkeiden uudenlaisuutta tai vanhan toistoa verrataan. 1970-luvun lopun liikkeet tulkitaan tässä artikkelissa siirtymäkauden liikkeiksi: niissä on vielä paljon vanhaa, mutta samalla uudenlaisen kollektiivisen toiminnan enteitä, ne yhdistävät modernin ja ’myöhäismodernin’ organisoitumisen piirteitä.

Toisen maailmansodan jälkeisiin suomalaisiin vasemmistolaisiin protestisykleihin (1944–48 ja 1966–74) voidaan soveltaa niin kutsuttua ”heads down” –hypoteesia (Silverman 1985). Sen mukaan taloudellisen laman (tai muun ”laman”, kuten sotien synnyttämän tilan) aikana ihmisten resurssit ja kapasiteetti menevät arjen ja toimeentulon ongelmien selvittämiseen. Sen vuoksi radikaali, tulevaisuuteen tähtäävä, olemassaolevat yhteiskunnalliset olosuhteet ylittävä toiminta tavallisesti alkaa vasta laman hellittäessä tai ainakin näkymien muuttuessa valoisammiksi (ks. Siisiäinen 1990; 1991). Tästä näkökulmasta katsottuna 1970-luvun loppupuolen liikkeiden kausi alkoi jatkuvan taloudellisen nousun aikana, tasaantui 1980-luvun puolivälissä ja kääntyi laskuun 1990-luvun alkuun tultaessa. Tuolloin protestoinnin ydin, vihreä liike institutionalisoitui ja omaksui selkeästi suomalaiselle kollektiiviselle toiminnalle luonteenomaisen yhdistysmuodon ja sen edellyttämät toimintakäytännöt. Ekologisen syklin kehitys alkoi talouden ollessa nousussa mutta tulevaisuuden odotusten ja suhdanneodotusten alkaessa jo kääntyä alaspäin.

”Heds down” -hypoteesi näyttää siten saavan vahvistusta suomalaisten protestisykliä tarkastelusta (ks. Siisiäinen 1990; 1991). Vasemmistolaisen protestin jaksot (1944–48 ja 1966–74) sisälsivät ideologisen ja kulttuurisen optimistisen komponentin ja ne olivat selkeän proaktiivisia pyrkiessään ylittämään vallitsevan systeemin tulevaisuusutopioidensa suuntaisesti. Oikeistolainen protestijakso 1928–1932 kehittyi taloudellisen laman vallitessa ja oli luonteeltaan reaktiivinen ja menneisyys-orientoitunut. Sama koskee vennamolaisuuden nousua 1950-luvun lopulta alkaen.

1970-luvun lopulla alkanut uusien liikkeiden jakso on problemaattisempi edellä sovelletun luokittelun kannalta. Siinä yhdistyvät reaktiiviset piirteet, kuten tietynlainen antimodernismi ja sivilisaatiokritiikki (ks. Konttinen 1998) ja proaktiiviset piirteet (ekologisten utopioiden kehittäminen ja uudenlaisten elämäntapojen kokeilut). 1970-luvun lopun liikkeissä voi havaita samanaikaisesti ”nou-sevien vaatimusten” ja ”tarpeiden puolustamisen” ideoiden mukaisia elementtejä. 1970- ja 1980-lukujen liikkeet muodostavatkin välittävän vaiheen pyrittäessä käsittämään 1990-luvun lopun organisoitumisen erityisluonnetta (ks. seuraava jakso). 1970-luvun lopun liikkeissä on vielä kaikuja järjestöllisten osakulttuurien Suomesta, mutta ne tekevät selkeän pesäeron suhteessa moniin vanhemman organisoitumisen luonteenomaisuuksiin, esimerkiksi luokkaorganisoitumisen keskeisyyteen. Myöskään poliittis-ideologisella organisoitumisella ei ollut 1970–1980-lukujen liikehdinnässä yhtä selkeää johtavaa roolia kuin aikaisempina kausina. 1970–1980-lukujen liikkeissä sekoittuvat erilaiset elementit tavalla, joka viittaa suomalaisen modernin yhteiskunnan ja modernin projektin muuntumisen suuntaan. Ne koordinaatit, joiden avulla suomalaista kapitalismia ja poliittista järjestelmää oli rakennettu, alkoivat liikkua ja uudenlaisia, pienimuotoisempia toimijoita alkoi ilmaantua politiikan kentille.

Syntymässä ollut uusi tilanne asetti myös tilanteen analysointiin käytettäville teoreettisille kategorioille ja malleille uusia vaatimuksia. Tämä kehitys huipentuu 1990-luvulla.

1990-luvun kehityksen erilaisuuden ymmärtämiseen tarvitaan poliittisten mahdollisuusrakenteiden tarkastelua sekä sen pohtimista, millä tavalla liikkeissä ymmärretään vastapuoli/vastustaja tai onko 1990-luvun liikkeillä ylipääntänsä vastustajaa entisessä konkreettisten toimijoiden merkityksessä. Poliittinen kenttä muuttui olennaisella tavalla 1990-luvulla Suomen EU-jäsenyyden ja suurten puolueiden pitkälle viedyn yksimielisyyden takia. Tuollaisella politiikan kentällä vaihtoehdoisen poliittisen liittoutuman rakentaminen on vaikeaa (vrt. Rasimuksen artikkeli tässä kirjassa).

Alain Touraine yleistys oli jo parikymmentä vuotta sitten, että (proaktiivisilla) yhteiskunnallisilla liikkeillä on säännönmukaisesti ”vastustaja” ja vastustajan ”katoaminen” yleensä johtaa liikkeenkin häviämiseen liikkeenä. Liikkeethän nousevat yhteiskunnallisista ”taisteluista” tai jännitteistä suhteessa vastustajaan (ks. Touraine 1978; 1981; 1988). Yhteiskunnallisen kehityksen koordinaatit syntyvät ja uusinnetaan konfliktioivien liikkeiden suhteissa. Yhteiskunnallisista (proaktiivisista) liikkeistä Touraine erottaa kulttuuriset liikkeet, jotka ovat enemmän sidoksissa vanhoihin rakenteisiin ja kulttuurisiin malleihin. Kun yhteiskunnalliset liikkeet ovat osallisina yhteiskunnallisen kokonaiskehityksen suuntaamisen koordinaattien määrittämisessä, kulttuuriset liikkeet usein vasta ideoivat sitä, mistä kyseisissä koordinaateissa saattaisi olla kysymys. Hypoteesini on, että 1970-luvun lopun liikkeiden ”vastustaja” Touraine käsitykselle antamassa merkityksessä oli jo katoamassa, eikä 1990-luvun vapaaehtoisorganisaatioilla ei ole enää vastustajaa samassa mielessä kuin vielä 1960-luvun liikkeillä. Uudet kehityksen koordinaatit ja niistä käytävän kamppailun osapuolet ovat edelleenkin vasta muotoutumassa. Tässä mielessä elämme edelleen Touraine mutaatioyhteiskunnaksi nimeämää aikakautta.

Globalisaatio, maailmanpankki, Euroopan Unioni eivät ole – ainakaan vielä – kiteytyneet selkeiksi ”luokkavastustajiksi” yhteiskuntajärjestelmän tasolla muille kuin suhteellisen pienelle osalle aktivistien ryhmiä. Sen lisäksi ne murtavat kansallisvaltioihin sidoksissa olevia taloudellisia ja poliittisia rakenteita sekä niitä uusintavia kollektiivisia muodostelmia (ks. Beck 2000). Näyttää selvältä, että on yhä vaikeampaa luokitella uusia poliittisia toimijoita vanhoilla nimikkeillä ja joko tai –polarisoineilla. Toimijat yhdistelevät yhä useammin perinteisten poliittisten ideologioiden elementtejä (ovat ”vasemmistolaisia” ja ”oikeistolaisia”), ovat sekä ”proaktiivisia” että ”reaktiivisia”, ”moderneja” ja ”jälkimoderneja” (tai jopa ”esimoderneja”) (ks. esim. Giddens 1994; Beck 1997). Historiallisesti tarkasteltuna osasta modernin yhteiskunnan systeemiä haastavista liikkeistä on tullut jälkimodernin yhteiskunnan systeemisii tukijoita (ks. Touraine 1988), osa jälkimodernin yhteiskunnan haastavista liikkeistä vetoaa moderniin ja jopa

esimoderniin kulttuurin. Tourainen käsitteillä 1970-luvun lopun liikkeiden pääjoukkoa voidaan pitää suhteellisen selkeästi kulttuurisina liikkeinä. Sama luonnehdinta soveltunee myös valtaosaan 1990-luvun liikkeistä, vaikka niiden kuva onkin vielä pirstaleinen ja selkiytymätön (ks. Rasimuksen artikkeli tässä kirjassa). Ne ovat vielä sellaisessa liikkeessä, ettei niiden kaarta tai ”lontorataa” ole vielä mahdollista hahmottaa. Myöskin poliittiset mahdollisuusrakenteet ovat muuttuneet – ja yhä muuttumassa – nopeassa tahdissa.

Poliittiset mahdollisuusrakenteet Suomessa

Kaikille kuluneen vuosisadan protestisykleille – ainakin 1970-luvulle saakka – on helppo löytää edistäviä tekijöitä poliittisten mahdollisuusrakenteiden muutoksista. Tässä keskityn vain toisen maailmansodan jälkeisten syklien yleiseen vertailuun (aikaisemmista, ks. Siisiäinen 1990).

Poliittisten instituutioiden avautuminen

Yleistäen voidaan sanoa, että proaktiiviset, poliittiselle järjestelmälle haasteita esittävät protesti-liikkeet syntyvät noususuhdanteista, joihin yhdistyy uusien mahdollisuuksien avautuminen aiemmin poissuljetuille ryhmille (ks. Eisinger 1973; Tarrow emt.). Suomessa tämä pätee niin vuosien 1944–1948 kuin vuosien 1966–1974 protesteihin. Toisen maailmansodan jälkeen kommunistinen puolue ja kansandemokraattinen liike nousivat maanalaisuudesta eturivin poliittiksi toimijoiksi. 1960-luvun loppupuoliskon protestijakso seurasi 1950-luvun ja 1960-luvun alun taloudellista lamaa, jolloin Suomen yleinen henkinen ilmapiiri – huolimatta vasemmiston ajoittaisesta vaalimenestyksestäkin – oli oikeistolaisesti väritynyt.

1960-luvulla Suomi oli suurin piirtein jo toipunut sodasta ja kansainvälinen vuorovaikutus ja kulttuurinen vaihto lisääntyivät voimakkaasti (muun muassa EFTA:n vaikutuksesta). Sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat olivat ensimmäinen sukupolvi, jolle joukkomitassa avautuivat niin yliopistojen ovet kuin kansainvälisen nuorisokulttuurin sisällötkin. Poliittiset mahdollisuusrakenteet ovatkin aina kietoutuneet kulttuuriin muutoksiin toinen toistaan tukien. Opiskelijoista koostuvan poliittisen sukupolvyksikön (ks. Mannheim 1952) kehitykselle avautuivatkin uudentyypiset mahdollisuudet (ks. Tuominen 1991; Siisiäinen 1990). Vuoden 1966 vaaleja seurannut vasemmistoenemmistöinen eduskunta loi keskeiseltä osaltaan vasemmistolaiselle toiminnalle uudenlaisen mahdollisuusperspektiivin ja toi kommunistit hallitukseen 18 ja sosialidemokraatit 8 vuoden oppositiokauden jälkeen. Hieman myöhem-

min instituutioiden avautuminen tosin synnytti myös uudenlaisia korporatistisia muotoja, joiden välityksellä huomattava osa opiskelija- ja nuorisoliikkeistä integroitiin tehokkaasti vallitsevaan poliittiseen järjestelmään.

Liittolaissuhteiden muutokset

Instituutioiden avautuminen loi edellytyksiä uudenlaisille liittolaissuhteille protestojien ja vakiintuneempien poliittisten voimien välillä. Jenkins ja Perrow (1977, 251) muotoilevat onnistuneen protestisyklin ja liittolaisuuden yhteyden seuraavasti: ”menestys seuraa silloin kun on olemassa voimistava ulkopuolinen tuki ja poliittisten eliittien piirissä ilmenevä hajanaisuus ja/ tai avarakatseisuus”. Jälleen Suomen tapaus antaa tukea hypoteesille. Toisen maailmansodan jälkeen oikeistolainen poliittinen eliitti oli hajallaan/ hajotettu ja tämän hajoamisen ulkoisena osatoteuttajana olivat suhteet Neuvostoliittoon. Väli- rauhansopimuksen perusteella lähes 3000 (ääri)oikeistolaiseksi ja militaristiseksi määriteltyä yhdistystä lakkautettiin samaan aikaan kun (ääri)vasemmistolaisia yhdistyksiä syntyi ennätystahdissa. Myös 1960-luvun protestissa yhdistyivät kansainvälisten ja sisäisten tekijöiden mahdollisuusrakenteet. Suhteet Neuvostoliittoon olivat 1960-luvun alussa viileät ja tämä jakoi sekä porvarillisia piirejä että sosialidemokraatteja. Toisaalla kehittyi uudenlaisia koalitioita. Vuoden 1966 eduskuntavaalit ja niiden seurauksena syntynyt vasemmistoenemmistö kiteyttivät tilanteen, jota 1960-luvun protestiliikkeet pystyivät 1970-luvun alkupuolelle saakka hyödyntämään omassa laajenemisessaan. Samoihin aikoihin muotoutuvilla liikkeillä oli ymmärtäjiä ja tukijoita joukkotiedostusvälineissä vasemmistolehdistöstä yleisradioon ja aina eräiden oikeistolehtien toimituksiin saakka. Seuraavat eduskuntavaalit sulki osan radikaalien liikkeiden toiveiden mukaisista mahdollisuusrakenteista ja vaikuttivat omalta osaltaan keskeisten 1960-lukulaisten liikkeiden puoluepolitisoitumiseen ja dogmatisoitumiseen (ks. Siisiäinen 1990).

Poliittisten kiinnittymisten muutokset

Vuosien 1944–1948 ja 1966–1974 protestijaksoille olivat tyypillisiä myös poliittisten kiinnittymisten/sitoutumisten nopeat, Suomen mitassa jopa dramaattiset muutokset. Toisen maailmansodan jälkeen äänestäjäkunnassa toteutui vyöry vasemmalle ja muissakin puolueissa tapahtui sisäisten orientaatioiden muutoksia. 1960-luvulla SKDL:n vaikutus poliittisessä järjestelmässä voimistui. Sosialidemokraattinen liike, työväen urheiluliike ja ammattiyhdistystoiminta olivat jakautuneet kahtia. Eräissä muissakin puolueissa ja keskusliittoissa oli sisäisiä suuntaerimielisyyksiä.

1970-luvun lopulla alkanut uusien liikkeiden läpimurron jakso ei noudattellut enää vanhoja protestoinnin malleja. Edeltävien protestijaksojen yhteys modernin yhteiskunnan luokkajakoon oli vielä selkeä. 1920-luvun protestointi oli kytköksissä talonpoikaiston ja tietyiltä osin keskiluokkien ja porvaristonkin aseman muutoksiin sekä vauhdittuvaan kapitalisoitumiseen. 1940-luvun lopun protestin ydin oli työväenluokka ja sen poliittisten osakulttuurien nousu. 1960-luvun protestin kärkenä olivat opiskelijat, mutta ideologisesti liikehdintä suuntautui alun kulttuuriradikaalisten ja uusvasemmistolaisen jakson jälkeen työväenluokkaisten organisaatioiden liittolaisuuteen ja pian niiden sisään. 1970-luvun lopun liikehdinnät voidaan ymmärtää pikemminkin osaksi taistelua uusien keskiluokkien muotoutumisperiaatteista kuin varsinaiseksi ”luokkaliikkeeksi” sanan perinteisessä merkityksessä. Tässäkin on perusteltua esittää kysymys siitä, oliko taistelussa uusista ”luokista” samalla kysymyksessä siirtymäkausi modernin yhteiskunnan ”suljetuista tiloista”, rakenteista ja kollektiivisista muodostumista jälkimodernin yhteiskunnan sekoittuviin rakenteisiin, rajatumpiin konflikteihin ja ”neutraloidumpiin tiloihin” (ks. Beck 2000, 289–396). Opiskelijoiden ja tiettyjen uusien keskiluokkaisten professioiden rooli korostui muita ryhmiä enemmän edellä mainituissa liikkeissä. Ne olivat myös edeltäviä jaksoja selkeämmin (suur)kaupunkilaispohjaisia¹.

1970-luvun lopun uudet liikkeet synnyttivät vihreän poliittisen liikkeen. Samanaikaisesti kommunistisen liikkeen jo aiemmin alkanut alamäki ja sitä ilmentävä vaalikannatuksen lasku vauhdittui. Pientalonpoikaisena – osin työväenluokkaisenakin – protestina 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla syntyneen Suomen Maaseudun Puolueen häviämiskehitys poliittiselta kartalta nopeutui. Kokoomuksen kannatus lähti selvään, vakaaseen nousuun. Keskustapuolue ja Sosialidemokraattinen puolue nousivat kannatukseltaan suurimmiksi puolueiksi. Vihreiden nousu ja uusien liikkeiden eteneminen kulki näin tahdissa perinteisten työväenluokkaisten ja pientalonpoikaisten protestiliikkeiden taantumisen kanssa.

1970-luvun lopun liikkeiden kohdalla ei voida havaita ”dramaattisia” muutoksia poliittisten liittolaisuuksien tai instituutioiden avautumisen osalta. Voidaan perustellusti esittää, että kysymyksessä oli uudenlaisen, koulutetun ja keskiluokkaisesti suuntautuneen löyhän poliittisen sukupolviyksikön muotoutuminen. Samanaikaisesti monet vakiintuneet organisaatiot alkoivat ”vihertää” ja tätä kautta aukeni väyliä myös vakiintuneisiin instituutioihin. Monipuolinen ja –muotoinen kirjoitus- ja julkaisutoiminta yhdistyneenä tutkimustietoon maailman tilasta synnyttivät uudenlaista tulkintakehystä, jota tiedotusvälineet omalta osaltaan levittivät. Vihreästä liikkeestä tuli nopeasti salonki- ja hallituskelpoinen. Yleistäen voidaan siis todeta, että erilaiset mahdollisuusrakenteet aukenivat – taas jälkikäteisperspektiivistä katsellen – suhteellisen vaittomasti 1970-luvun liikkeille.

1990-luvun lama ja liikkeet Suomessa

Protestoivat liikkeet ja yhdistykset

Edellä käsitelyjen protestijaksojen pääliikkeet vaikuttivat ajamiensa intressien lähtökohdista uudistavasti tai tukahduttavasti koko yhdistyslaitokseen. Jälkimmäisestä tarjoaa parhaan esimerkin 1920- ja 1930-luvun aikainen kehitys. Noiden vuosikymmenten vaihteessa syntyi runsaasti militaristisista intresseistä ja maanpuolustuksesta nousseita yhdistyksiä. Oikeistolainen protesti näkyy selvänä uusien yhdistysten rekisteröintilukujen huippuna, jolle antaa leimansa jakson kärkiliikkeiden tuottamien yhdistysten runsaus. Toisaalta näiden samaisten liikkeiden vaikutus näkyi yhdistystoiminnan tukahduttamisessa kun pitkälti kolmatta tuhatta vasemmistolaista yhdistystä lakkautettiin ja pyrittiin estämään niiden kaikenlainen toiminta.

Toisen maailmansodan jälkeiset vuodet olivat puolestaan vasemmistolaisen poliittisen organisoitumisen aikaa. Neuvostoliiton vaatimuksesta lakkautettiin kolmisen tuhatta sotilaallista ja poliittista yhdistystä. Noiden jäsenille löytyi kuitenkin muita korvaavia toimintakanavia toisin kuin vasemmistolaisille 1930-luvun Suomessa.

1960- ja 1970-luvun protesti tuotti vuosittain satoja uusia vasemmistolaisia yhdistyksiä, kriittisiä kulttuuriyhdistyksiä, ystävyysseuroja, kehitysmaayhdistyksiä ja erilaisia nuorisjärjestöjä. 1970-luvun alkua voidaankin pitää viimeisenä jaksona, jona protesti suuntautui selkeästi perinteisen formaalin yhdistysmuotoisen organisaation edellyttämiin uomiin.

Myöskin 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun uudet liikkeet johtivat edelleen monien yhdistysten syntyyn (vihreä liike, luonnonsuojelujärjestöt, elävän musiikin yhdistykset), mutta jakson radikaalien liikkeiden vaikutus ei enää näy suoraan ideasisällöltään samanlaisten uusien yhdistysten muotoutumisessa. Yhdistyksiä syntyy tasaisesti, vanhat yhdistyksen vihertyvät, mutta kehityksessä ei näy samankaltaisia huippuja kuin edeltävien jaksojen aikana. 1980-luvun alun vilkas yhdistysmuodostus selittyy ennen muuta yhtäältä perinteisten yhdistysten synnyllä, toisaalta uusien keskiluokkien organisoitumisella (toimihenkilöiden ammattiyhdistykset, urheiluseurat, taidejärjestöt jne.).

1990-luvulla, erityisesti vuosina 1996–1998, uusia rekisteröityjä yhdistyksiä syntyy ennätystahtiin. Valtaosa näistä uusista yhdistyksistä on kulttuurin ja taiteen, liikunnan ja muiden vapaa-ajanharrastustusten erikoisyhdistyksiä. Puoluepoliittisten yhdistysten osuus uusien yhdistysten kokonaisuudessa on pienempi kuin koskaan itsenäisen Suomen historiassa. 1990-luvun protestoivien liikkeiden määrällinen vaikutus yhdistysmuodostukseen on ollut vähäinen.

Liikkeiden mahdollisuusrakenteet 1990-luvulla

Haastavien liikkeiden poliittiset mahdollisuusrakenteet alkaa muuttua 1980-luvulta alkaen ja kehitys vahvistuu edelleen 1990-luvulla. Poliittisten organisaatioiden alueen mahdollisuusrakenteissa ei esiinny näkyviä halkemia tai murtumia. Haastavien liikkeiden potentiaaliset puoluepoliittiset liittolaiset sitoutuvat yhä vankemmin hallitusyhteistyöhän sekä EU-jäsenyyteen johtaviin ratkaisuihin, mistä syistä toiveet päästä ”radikaaleihin muutoksiin” puoluepoliittisten organisaatioiden kautta näyttävät liikkeiden näkökulmasta erityisesti 1990-luvulla olennaisesti heikentyneen (vrt. Tuomi-vaara & Purmonen 1998 ja Rasimuksen artikkeli tässä kirjassa).

1990-luvulla tilanne siis muuttuu edeltävästäkin kaudesta. Tuolloin näyttää – ainakin toistaiseksi – vakiintuneen kolmen suuren puolueen (SDP, Kokoomus, Keskustapuolue), kahden keskisuuren (Vihreät, Vasemmistoliitto) ja Ruotsalaisen kansanpuolueen muodostamien hallituskoalitioiden tilanne. 1990-luvun alku- ja keskiosan keskusta–oikeisto-yhteistyön varaan rakentuneista hallituksista siirryttiin 1990-luvun jälkipuoliskolla SDP:n ja Kokoomuksen johtamaan hallituspohjaan, jossa ovat mukana perinteinen ja uusi radikaali vaihtoehto Vasemmistoliiton ja Vihreiden muodossa. Nämä hallituspohjan muutokset eivät näytä liikkeiden kannalta parantaneen poliittisia mahdollisuusrakenteita juuri millään tavalla. Päinvastoin saattaa näyttää siltä, että sama kehitys jatkuu siitä riippumatta, mitkä puolueet ovat hallitusvastuussa.

Mitään dramaattisia puoluepoliittisten liittolaisuussuhteiden muutoksia ei siten ole tapahtunut. Eliitti ei ole hajonnut sisäisesti eikä uudenlaisia kombinaatioita, joissa olisi avautunut mahdollisuuksia myös uudenlaisille protestiliikkeille, ole ilmaantunut. Ilmeisesti suurin muutos haastavien liikkeiden kannalta on Vihreiden ja Vasemmistoliiton institutionalisoituminen ja asettuminen Suomen EU-politiikan tukivoimiksi.

Suomalainen yhteiskunta ”toipui” talouslamasta vuosikymmenen puolivälin jälkeen tapahtui korkean työttömyyden, epävakaiden työmarkkinoiden ja korkean valtionvelan jatkuessa. Näistä tekijäryhmistä johdettiin julkisen hallinnon, sosiaalipoliittisten uudistusten, eläkepolitiikan ja ylipäättänsä hyvinvointivaltion muutosvaatimuksia ja kehitettiin niiden edellyttämiä toimenpiteitä. Monet reformeista tehtiin puolueiden välisen suuren yksimielisyyden vallitessa. Tätä voidaan yhdestä näkökulmasta pitää yksimielisyyden lisääntymisenä, toisesta vaihtoehtottomuutena tai ”represiivisenä toleranssina”. Silmiinpistävää 1990-luvun politiikassa on ollut eliittien keskinäinen yhteistyökykyisyys. Tämä ilmeni niin EU-jäsenyyden, EMU-jäsenyyden, yleisen lamapolitiikan kuin julkisten menojen karsimisen ja koko julkisen sekto-

rin mittavan reforminkin toteuttamisessa taloudellisen eliitin ja kaikkien suurten puolueiden tuella.

Poliittiset päätökset on pohjustettu tavallisesti taloudellisilla rationalisoinneilla ja niiden sosiaaliset sisällöt ja ideologiset taustat on piilotettu pragmatismiin ja välttämättömyyksen retoriikan taakse. Sen avulla asioita on siirretty politiikan ulkopuolelle ja epäpoliitisoitu niitä. Raija Julkunen puhuu jopa eliittiryhmien ja vallan puskuroinnista kansalaismielipiteeltä ja -demokratialta (ks. Julkunen 2001, 64 ja 286–290²). Mielipidetiedustelut ovat selvästi osoittaneet, että toteutettu hyvinvointivaltion karsimispolitiikka ei ole kansalaisten valtaenemmistön toiveiden mukaista. Ei siten ole laisinkaan ihme, jos kärsimättömien muutoliikkeiden näkökulmasta tilanne ilmenee yhden vaihtoehdon politiikkana. Samanaikaisesti toteutetut lukuisat muutokset ja viimeistenkin potentiaalisten vaihtoehtopuolueiden poliittinen ja talouspoliittinen sitoutuminen hallitusten päälinjoihin ovat entisestään kaventaneet vaihtoehtoisen poliittisen liikkeen mahdollisuushorisonttia sekä toivoa saada vähäistäkin tukea elittien suunnalta.

Julkisuudessa näkyneet poliittiset muutokset tapahtuivat 1990-luvulla tasaisesti ja ne ilmenivät lähinnä kannatussuhteiden vaihteluina vakiintuneiden poliittisten voimien välillä: Kokoomuksen kannatuksen nousu, edestakaiset vaihtelut SDP:n ja Keskustapuolueen keskinäisissä kannatusosuuksien suuruuksissa, Vihreiden nousu, osaksi Vasemmistoliiton kustannuksella. Samaan aikaan puoluekurista poikkeaminen tehtiin yhä vaikeammaksi eri puolueiden sisällä, usein nimenomaan hallitusyhteistyön jatkuvuuden tärkeyden nimissä.

Kun tarkastellaan yhdessä bruttokansantuotteen ja työllisyyden, kulutuksen ja investointien volyymin, kaupan myynnin, yksityisen kulutuksen ja kokonaistuotannon määriä kuvaavia käyriä, 1990-luvun laman aallonpohja voidaan ajoittaa vuoden 1993 tienoille (suhdanneodotusten osalta vuotta paria aikaisemmaksi). Raija Julkunen puhuu vuosista 1994–1995 laman taittumisen vuosina. Kokonaistuotannon, kaupan myynnin ja kulutuksen selkeä nousu tapahtui vuosina 1994–1996 (emt. 64). Varsinainen yleinen elpyminen tapahtui vuosikymmenen puolivälin jälkeen, joskin niin kotitalouksien reaalinen ostovoima kuin yksityinen kulutuskin alkoivat tuolloin jo pudota tuotannon volyymin jatkaessa yhä nousuaan.

Jos taloudellinen kehitys sinällään toimisi riittävänä herätteenä liikkeiden synnylle ja jos ”heads down”-hypoteesi pitäisi yleispätevästi paikkansa, haastavien protestiliikkeiden olisi pitänyt ilmaantua suomalaisen kollektiivisen toiminnan areenalle vuosikymmenen puolivälin tienoilla. Tuohon aikaan kukaan astuivatkin suomalaiset radikaalit eläinoikeus- ja ympäristöliikkeet, erityisesti se osa niistä, jonka lukuun lasketaan uudentyypiset iskut turkistarhoille ja rehuvalmistamoille. Juuri kyseiset iskut saivat osakseen suuren mediahuomion.

Iskujen tekijät ilmoittivat toimivansa formaalisesti organisoitumattoman rintaman nimissä, mutta tosiasiaa monet kiinni jääneistä iskun tekijöistä kuuluivat myös rekisteröityihin tai rekisteröitymättömiin alan yhdistyksiin (esim. Oikeutta Elämille). Samanaikaisesti vahvistuivat eläinten oikeuksien puolustamiselle, kasvissyönnille ja niihin liittyvälle elämäntavalle myönteiset asenteet suomalaisten koululaisten, erityisesti tyttöjen keskuudessa. Voidaankin kysyä, syntyikö suomalaiseen politiikkaan 1990-luvulla jo (tai saiko sellainen syntyprosessi ainakin tuolloin alkunsa) sellaisia uudentyyppejä sukupolviyksiköitä, jotka ovat tietoisia kuulumisestaan samaan poliittiseen sukupolveen ja jotka myös toimivat yhdessä kyseisen sukupolvikuuluvuuden puitteissa (ks. Mannheim 1952; Siisiäinen 2001a).

1990-luvun liikkeiden erityispiirteet

1990-luvun eläinoikeus- ja ympäristöliikkeet nousivat lama-hypoteesin kannalta ”sopivaan aikaan”, laman hellittäessä. Ne eivät kuitenkaan ole – ainakaan toistaiseksi – saavuttaneet vastaavanlaisen joukkoliikkeen tasoa kuin 1960-luvun tai 1970-luvun lopun liikkeet. Niillä onkin, ainakin vuoden 2002 näkökulmasta, eräitä tärkeitä eroja aikaisempien lamakausien jälkeisiin liikkeisiin (vertauskohtana seuraavassa erityisesti 1960-luvun liikkeet):

Ensiksikin niiden *vastustaja* – jos tarkastellaan niitä ”yksivastustajuuden” tai Tourainen tarkoittaman ”luokkavastustajan” idean kannalta – on entistä voimakkaammin yleistynyt maailmanjärjestelmätasoiseksi ja tätä kautta menettänyt sosiaalista paikallistettavuuttaan. Liikkeiden järjestelmäanalyyseistä on globalisoituvassa maailmassa tullut enemmän systeemitason kuin luokkatoimijatasoisen tarkastelua. Toisaalta 1990-luvun radikaaliliikkeet ovat määrittäneet konkreettiseksi paikallisvastustajikseen myös sellaisia ryhmiä, joita, esimerkiksi joidenkin potentiaalisten liittolaisten näkökulmasta, voidaan pitää globalisaatiokehityksen ”uhreina” (esimerkiksi pienviljelijäturkistarhaajat). Näyttäisikin siltä, että yksinomaan ”heads down”-hypoteesin yhteydessä käytetyllä pro- vs. reaktiivisuusjaottelulla näitä uusimpia liikkeitä/ryhmiä on vaikea kuvata. Niillä on perinteisten reaktiivisten liikkeiden piirteitä, mutta toisaalta teknologisen kehityksen hätäjarrusta vetämistä voidaan pitää myös tulevaisuusorientoituneena ja siten tietyissä mielessä proaktiivisena toimintana. Tietynlaisiksi elämäntapaliikkeiksi ymmärrettyillä uusimmilla liikkeillä on myös kansainvälinen muotoutumishorisonttinsa: sukupolviyksikön osat toimivat eri maissa ja yksikön toiminta-areenana on Eurooppa tai maapallo³ (vrt. Rasimuksen artikkeli tässä kirjassa).

Toiseksi liikkeiden pienen aktivistijoukon soveltamien *toimintavalikoimien* erilaisuus (yksityisen ja julkisen omaisuuden tuhoaminen tietoisena keinona,

maanalaisen toiminnan vaatimien ei-julkisten muotojen käyttö) eristävät liikkeitä potentiaalisista liittolaisista. Sellaisten vanhempiin liikesukupolviin kuuluvien henkilöiden, jotka tuntevat 1970-luvun saksalaisten ja italialaisten ääri-liikkeiden sabotaasistrategioiden epäonnistumisen, on vaikea liittoutua radikaaleimpien eläinoikeus- ja ympäristöliikkeiden kanssa. Jos vaihtoehtoinen strategia voi tarkoittaa myös iskujen kohdistamista pienviljelijöiden omaisuuteen, soveltuu se hyvin huonosti liittolaisuussuhteiden rakentumisen yhdistäväksi ideologiseksi lenkiksi niin vasemmalle kuin keskustaankin. Pienten väkivaltaisiksi leimattujen/leimautuvien ryhmien toiminta etäännyttää myös pasifistisia yhdistyksiä ja rauhanliikkeitä yleisemminkin kyseisestä liikesektorista.

1990-luvun loppupuolen liikkeiden liittolaisuus suhteet ovatkin rakentuneet – paitsi saman liikesektorin muiden liikkeiden – pikemminkin muiden maiden emoliikkeiden tai sukulaisliikkeiden ja niihin liittyvän mobiilisuuden varaan. Tässä mielessä poliittisessa mahdollisuusrakenteessa on tapahtunut osittaista avautumista kansainvälisellä kentällä kansallisten sulkeutumisten tietynlaisena vastapainona. Myös vuosituhansien vaihteessa syntyneen kansainvälisen Attac-liikkeen malli liittolaisuuksineen eroaa suomalaisen perinteisen protestin peruskuvioista. Se yhdistää kansainvälisen liittolaisuuden perustalta erilaisia, pääasiassa keskiluokkaisia ryhmiä, kuten intellektuelleja ja opiskelijoita, ja sen toimintatavat ovat uuden globalisoituvan järjestelmän tasoisia. Attac-liikkeen toimijoilla on huomattavasti kulttuurista, sosiaalista ja poliittista pääomaa. Se selittää osaltaan niiden paremmat vaikutuskanavat vakiintuneiden osajärjestelmien sisällä. Informaatioteknologian laaja hyödyntäminen muodostaa selvästi uuden ulottuvuuden liikkeiden poliittisissa mahdollisuusrakenteissa: se nopeuttaa mobilisoitumista, parantaa kommunikaatiota, toimii heikkoina siteinä erilaisten vahvojen siteiden yhdistämien suljetumpien ryhmien välillä.

Kolmanneksi – kuten edellä jo todettiin – poliittisten tai kulttuuristen *eliittien* keskuudessa ei ole Suomessa kehittynyt mitään sellaisia jakautumisia, joiden kautta uudenslaisille protesteille olisi avautunut rakoja mahdollisuusrakenteissa. Päinvastoin, eräitä uusliberalistisen politiikan keskeisiä ideoita toteuttanut hallitusyhteistyö on imaissut voimakkaimmat potentiaaliset oppositiovoimat (Vasemmistoliitto, Vihreät) politiikkansa tosiasiallisiksi takuunaisiksi ja –miehiksi. 1990-luvun eläinoikeus- ja ympäristöliikkeiden vaatimukset ovat lisäksi luonteeltaan sellaisia, että niistä on vaikea neuvotella institutionalisoidun politiikan toimijoiden kanssa. Niiden kommunikaatio jää ”hälyksi” suhteessa poliittisen järjestelmän – ja muidenkin osajärjestelmien – koodeihin (ks. Luhmann 1989). Tämä liikkeiden kollektiivisten tulkintakehysten heikko yhteensopivuus potentiaalisten liittolaisten kehyksien kanssa koskee myös radikaaleimpien liikkeiden ja vakiintuneiden luonnonsuojelujärjestöjen ja eläintensuojeluyhdistysten välisiä suhteita.

Vakiintuneiden luonnonsuojelujärjestöjen ydinaktivistit kuuluvat tunnus-

piirteiltään pikemminkin 1960-luvun (ja 1970-luvun lopun) protestiliikkeiden sosiaalisiin ”kanta-jaryhmiin”: keski-ikäisiin, korkean koulutuksen hankkineisiin ryhmiin (ks. Konttinen 1999, 31–51). Luonnonsuojeluyhdistysten aktivistien asenteet ovat Esa Konttisen tutkimuksen mukaan jyrkässä ristiriidassa eläinoikeusaktivistien harjoittaman ”suoran toiminnan” linjan kanssa: luonnonsuojeluyhdistysten naisaktivisteista vain 9 ja miesaktivisteista 13 prosenttia ilmoittaa hyväksyvänsä sen (emt. 144). Myös Suomen Luonto -lehden suhtautuminen eläinoikeusaktivismiin on ollut jyrkän tuomitsevaa. Osa uusien eläinoikeusliikkeiden kannattajista ilmoittaaakin hylkäävänsä suomalaisen yhdistysmuotoisen toiminnan perinteen liian hitaana ja tehottomana politiikan keinona (ks. Tuomivaara & Purmonen 1998).

Neljä eroavaisuus onkin johdettavissa edellisistä: 1990-luvun puolivälin radikaalien liikkeiden *toiminnan leviämistä ja ”tehoa” ei voida lukea suomalaisen kollektiivisen toiminnan perinteisestä indikaattorikirjasta, yhdistysrekisteristä*. 1990-luvun luontoon ja ympäristöön kiinnittyvien uusien yhdistysten enemmistö on kyläyhdistyksiä ja seutukuntayhdistyksiä, joilla ei ole mitään tekemistä radikaalin eläinoikeus- ja ympäristöaktivismin kanssa. Varsinaisia, perinteisempiä luonnon- ja eläinsuojeluyhdistyksiä syntyy enää suhteellisen vähän. Kenttä tuntuu sillä alueella organisatorisesti jo ”täydeltä” (ks. Siisiäinen 2001b). Radikaalein – ainakin ulkoisesti – protestointi ei näyttäisi enää kehittyvän perinteiseen tapaan yhdistysmuotoisena. Vielä 1980-luvulla talonvaltauoksetkin säännönmukaisesti pää(t)tyivät rekisteröityjen yhdistysten syntyyn vastapuolen hyväksyminä ja vaatimina neuvotteluosapuolina. Ajat ja sukupolviyksiköt siis näyttäsivät siltä osin muuttuneen.

Ehkä on niin, että yhdistysmuotoinen toiminta, yhdistystysmuodostus sosiaalisina verkostoina, yhdistysdemokratia edustuksellisine hallintarakenteineen ja yhdistysrekisterin hyväksymine sääntöineen on liian vitkainen ja raskassoutuinen prosessi nopeasti muuttuvan ja liikkuvan yhteiskunnan tietäntyyppisten protestien infrastruktuuriksi. Informaatioteknologiaa hyödyntävät verkostot ovat joustavia, ja niiden käyttöön ei sisälly samanlaisia rajoittavia vitkatekijöitä kuin yhdistystoimintaan (tai järjestötoimintaan). Globalisoituvassa maailmassa tärkeimpien toimijoiden ydinjoukko on mobiili. Vain mobiilit liikkeet voivat pysyä mobiilin pääoman ja politiikan perässä tai toivoa jopa pääsevänsä niiden edelle. Tässä mielessä informaatioteknologian mahdollistamia verkostoja voidaan pitää uudenaikaisina, kolmannen vuosituhannen erityistyyppisinä joukkoliikkeinä. Haastavat liikkeet ja ryhmät voivat olla kansallisesti pieniä, mutta uudenlaisten kommunikaatio- ja liikennevälineiden ansiosta ne kykenevät näyttäviin uudentyyppisiin mobilisointeihin esimerkiksi EU-tasolla.

Muut 1990-luvun liikkeet

Lamasta nousuun sijoittuu myös toisen – eläinoikeus- ja ympäristöliikkeiden ohella näkyvimmän – yhteiskuntakriittisen liikkeen, työttömien yhdistysten synty. Työttömien yhdistyksiä syntyi 1990-luvun jälkipuoliskolla noin 150, kun niitä aikaisemmin oli perustettu yhteensä noin 100. Tässä laman kärjistämät ongelmat näkyvät selkeästi yhdistyksinä, mutta edelleenkin, suhteessa työttömyyden joukkoluonteisuuteen, työttömien yhdistysten määrää voidaan pitää suhteellisen pienenä. Myös työttömien protesti on jäänyt mittasuhteiltaan ja joukkokannatukseltaan suhteellisen rajatuksi ja keskitynyt perinteisiin yhdistysalueisiin. Työttömien yhdistykset eivät ole irtaantuneet modernin yhteiskunnan rakenteellisista kytkennöistä, pikemminkin ne ovat pyrkineet yhteiskunnan ja liikkeensä toimintamallien uudistamiseen vallitsevia rakenteellisia mahdollisuuksia hyödyntämällä. Protestin laajenemista omien organisaatioiden ulkopuolelle ei ole tapahtunut ja potentiaaliset liittolaiset ovat keskittyneet pääasiassa joko oman jäsenistönsä intressien korporatistiseen ajamiseen (ay-liike) tai sitoutuneet hallitusyhteistyöhön ja siinä määritettyihin yhteisiin linjauksiin laman talouspolitiikan osalta (puolueet). Työttömien yhdistysten joukkomittaista laajenemista lienee rajoittanut 1990-luvullakin suomalaisten työntekijöiden identiteetin työsidonaisuus. Ihmiset eivät edelleenkään näytä haluaavan kiinnittyä ja samaistua työttömyydelle rakennetun kollektiivisen identiteetin perustalta nouseviin yhdistyksiin. Mieluummin toimitaan esimerkiksi erilaisissa vapaa-ajan yhdistyksissä, joiden identiteettiainekset sisältävät positiivisempia mielikuvia. Uudentyyppisiä avauksia edustavat, eri paikkakunnille perustetut ”kumppanuustalot” liittyvät uusien kanavien vakiinnuttamisyrittämyksiin kuntien ja järjestöjen yhteistoiminnassa sekä uudenlaisten ratkaisujen etsimiseen sosiaalisiin ongelmiin kolmannen sektorin suunnitelmallisen kehittämisen avulla.

Lama-aikaan liittyy myös uusien äärioikeistolaisten ja rasististen ryhmien kehitystä. Niiden voi tulkita olevan keskeiseltä osaltaan sellaisten miesryhmien toimintaa, joiden suhteellinen asema on 1990-luvun eurooppalaistumisen kuluessa selvästi heikentynyt ja joilla ei ole myöskään kovin hyviä mahdollisuuksia hyödyntää uusia koulutusmahdollisuuksia ja muita nousevaan ura-kaareen johtavia mahdollisuuskanavia. Näistä ryhmistä näkyvimmin ovat toimineet skin headit. Skinheadien omassa tulkinnassa perinteinen politiikka organisaatioineen näyttäytyy erillisenä alueena ilman kosketusta ryhmään kuuluvien ongelmiin. Vastaavanlaisesta asenneilmastosta nousevat myös äärioikeistolaiset poliittiset organisaatiot, kuten Vapaan Suomen Liitto (ks. Pekonen 1998). Tähän likeyryäkseen soveltuu mainiosti ”need defence”-malli: puolustetaan

sellaista, jonka – vaikkei sitä koskaan todellisuudessa olisi omistettukaan – menetystä pelätään. Reaktiivisen oikeistolaisuuden mahdollisuusrakenteet yhdentyneessä Euroopassa näyttävät rajallisilta kaikkein heikoimmin resurssoitujen ryhmien osalta. Toisaalta puoluepolitiikassa äärioikeistolaiset suuntaukset ovat saavuttaneet huomattavaa vaalimenestystä useissa maissa (Itävalta, Italia, Ranska, Tanska, Norja), mikä taas avaa uudenlaisia mahdollisuuksia äärioikeistolaisuuden kansainväliselle verkostoitumiselle. Se puolestaan saattaa antaa tukea pienemmille äärioikeistolaisille liikehdinnöille. Tiedossa on myös muun muassa uusnatsien ja ski headien kansainvälinen verkostoituminen.

Monet aikaisemmista protestijaksoista ovat olleet sellaisen vilkkaan lainsäädäntötyön kausia, joissa on näkynyt protestoivien liikkeiden vaikutus. Itse asiassa esimerkiksi 1960-luvun lopun liikkeet kehittyivät vuorovaikutuksessa poliittisen järjestelmän ja lainsäädännön kanssa (esimerkiksi monien vähemmistöjen liikkeet). 1990-luvun EU-Suomen lainsäädäntötyötä sekä talous-, sosiaali- ja kulttuuripolitiikkaa tuskin voidaan liikkeissä pitää oman toiminnan seurauksena. Se edellyttäisi liikkeiden kommunikaation sovittamista yhteiskunnallisten alajärjestelmien koodistojen ymmärtämään muotoon. Toisaalta tällaisen kommunikaation vaikuttavuudesta on myös konkreettisia esimerkkejä. Ympäristöliikkeiden 1990-luvun alkupuolella esittämä suomalaisen metsänhoidon kritiikki puri heti kun se muunnettiin saksalaisen ja muun eurooppalaisen lehdistön kautta vientiteollisuuspiirien ymmärtämäksi kommunikaatioksi.

Ei ole myöskään väheksyttävä niitä mentaalisia (Julkunen 2001) tai ”eetoksen” (Hänninen 2001) muutostendensseihin liittyviä tekijöitä, joilla harjoitettua talous- ja sosiaalipolitiikkaa 1990-luvun Suomessa on taustoitettu. 1960-luvun lopun liikkeillä oli voimakkaita tukijoita mediassa ja lehdistössä, aina oikeistolaisten lehtien kulttuuriosastoja myöten. 1990-luvun haastavat liikkeet törmäsivät voimakkaaseen poliittisten eliittien (ml. oppositioeliitit) yksimielisyyteen keskeisten alueiden kehittämisen suuntaviivoista (ks. Julkunen emt.). Kulttuurin ja vapaa-ajan yhdistykset tarjoavat tällaisissa oloissa usein poliittisia järjestöjä vapaammat toimintamahdollisuudet.

Näyttää siltä, että 1990-luvun laman jälkeisen Suomen mahdollisuusrakenteissa on vahvoja tekijöitä, jotka suosivat systeemidifferentiaation mallia noudattelevaa organisoitumista, mutta torjuvat valtavirrasta poikkeavaa liikehtimistä ja organisoitumista. Muutoksen kannalta merkittävimmät ”haasteet” 1990-luvun laman jälkeisessä Suomessa ovat suuntautuneet eurooppalaisen politiikan valtavirtojen suuntaan. Sellaisissa olosuhteissa saavat protestinsa parhaiten kuulluksi ryhmät, jotka pystyvät hyödyntämään muita paremmin globalisaatiokehityksen ja systeemidifferentiaation valtavirtaa ja sen avaamia mahdollisuusrakenteita. Ensimmäisiä tällaisen uuden tyyppin organisaatioita oli Greenpeace. Uusin esimerkki on Attac-liike. Sen toimijoissa ruumillistuu huo-

mattava määrä kulttuurista, sosiaalista ja poliittista pääomaa ja siinä toimii runsaasti politiikan, median, akateemisen maailman ja keskeisten vapaaehtoisorganisaatioiden parissa työskenteleviä. Nähtäväksi jää, millaiseksi vakiintuneemmissa organisaatioissa toimivien ja radikaaleissa aktivistiryhmissä toimivien yhteistyö Attac-liikkeessä tulee muodostumaan. Tämänhetkisen tiedot Suomen Attacista antavat käsityksen painopisteen sijoittumisesta vakiintuneiden organisaatioiden puolelle. Näihin valtavirtoihin eläinoikeusliikkeet näyttävät sopeutuneen toisaalta huonosti (reaktiivisuus, kansallisten mahdollisuusrakenteiden hyödyntäminen), toisaalta erittäin hyvin (kansainvälinen verkostoituminen, globaalien mahdollisuusrakenteiden hyödyntäminen, julkisuuden hyväksikäyttö). Työttömien liikkeillä – huolimatta niiden kansainvälisestä yhteistyöstä – on ollut enemmän sopeutumisvaikeuksia uusien tilanteiden vaatimuksiin.

Johtopäätökset

1990-luvun lamakautena ei noussut moniin aikaisempiin lamakausiin ja niistä toipumisen kausiin verrattavia joukkomittaisia protestiliikkeitä ja niiden toteuttamaa varsinaista protestijaksoa. Protestoinnin kärkiliikkeistä radikaalit eläinoikeus- ja ympäristöliikkeet ovat – ainakin toistaiseksi – eristäneet itsensä illegaaleilla toimintarepertoaareillaan ja sellaisilla vaatimuksilla, joista on vaikea neuvotella ja joiden varaan sen vuoksi on vaikea rakentaa heikkojen siteiden kautta välittyviä liittolaissuhteita vakiintuneempiin liikkeisiin tai yhdistyksiin kotimaassa. Eläinoikeusliikkeisiin suhtautuminen ei juurikaan ole synnyttänyt erimielisyyksiä sen enempää eliittien sisällä tai establisoituneissa poliittisissa organisaatioissa kuin perinteisissä luonnonsuojelujärjestöissäkään. Attac-liikkeet vaikutusmahdollisuudet ja yhteydet vakiintuneen poliittisen järjestelmän sisällä näyttävät paremmilta, joskin esimerkiksi eräiden kansanedustajien näkyvä osallistuminen organisaatioon herättää kysymyksen liikkeen vaihtoehtoisuuden luonteesta. Kun 1960-luvun liikkeillä ja 1970-luvun lopun ekologisilla liikkeillä oli sympatisoijia mediaväen keskuudessa ja potentiaalisia liittolaisia monien erilaisten organisaatioiden sisällä, eläinoikeusliikkeiden liittolaisuussuhteet ovat pääasiassa toisiin eläinoikeusliikkeisiin kehittyneissä teollisuusmaissa ja samaan liikeryväkseen kuuluviin muihin liikkeisiin.

Työttömien liike on, selvästi etenemisestään ja asemansa vakiinnuttamisesta huolimatta, jäänyt vaikutukseltaan suhteellisen heikoksi (vrt. työttömyysasteen nousu lähes 20 prosenttiin laman pahimpina vuosina ja jääminen nousukausellakin korkeaksi). Vasemmistopuolueiden hallitusvastuu näyttää

jättäneen työttömien liikkeen vähäiselle konkreettiselle tuelle poliittisten toimijoiden taholta. Työttömien liikkeen ja eläinoikeusliikkeiden välillä ei näytä olevan minkäänlaisia yhteyksiä, ja kummankin liikkeen käytännön tavoitteiden osalta kehysiltojen rakentaminen näyttää hyvin epätodennäköiseltä.

Äärioikeistolainen ja rasistinen liikehdintä ja sen pohjana oleva ulkomaalaisvastainen mieliala vahvistui Suomessakin laman aikoihin. Nämä ryhmät täyttävät hyvin ”need defence”-tyyppisen reaktiivisen liikkeen tunnusmerkit ja niiden suhde taloudelliseen kehitykseen ja sen avaamiin näköaloihin on mennyttä puolustava ja menneestä ammentava. Näiden liikkeiden ongelmana on eristyneisyys ja osallistujien taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten resurssien heikkous. Ne ovat vieraantuneet perinteisestä poliittisesta organisaatiolaitoksesta eikä niiden ole onnistunut luoda laajaa yhdistyskulttuuria, mikä tosin edellyttäisi myös laajempaa kannattajajoukkoa. Toisaalta myös äärioikeistolaisen poliittisen toiminnan alueella on tapahtunut uudenlaista kansainvälistä verkottumista ja organisaatioalue on muutoksen tilassa.

Ehkä voimakkainta ”vaihtoehtoinen” organisoituminen suhteessa kehityksen eurooppalaiseen valtavirtaan onkin ollut maaseudulla ja liittynyt siellä maaseudun elinkelpoisuuden lisäämispyrkimyksiin. Siellä toiminnan kärjessä ovat olleet kyläyhdistykset. Niitä ei kuitenkaan voi pitää varsinaisesti sen enempää pro- kuin reaktiivistenkaan liikkeiden edustajana. Pikemminkin kysymyksessä ovat alueelliset perinteisten yhdistysten pyrkimykset yhdistää uusia kommunikaatiovälineitä ja kehittämisen tukimuotoja vanhoihin yhdistysrakenteisiin. Maaseudun kyläyhdistykset ovat yksi tärkeä osoitus siitä, että suomalainen yhdistyslaitos uusiutuu jatkuvasti ja että ihmiset voivat sen välityksellä edistää myös uusia ja kokonaan uudentyypisiä pyrkimyksiään. Tyytymättömyyden laajuus ja syvällisyys on tullut näkyviin aina välillä, kuten EU-jäsenyydestä järjestetyn kansanäänestyksen yhteydessä. Usein protestihenkisyys on yhdistynyt taloudellisesti ’taantuviin’ alueisiin Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Vaihtoehtoliikehdintää voidaan tietysti mielessä löytää myös olemassaolevien, vakiintuneiden yhdistysten sisällä ja niiden ulkopuolisessa, formaalisti organisoitumattamassa vapaaehtoistyössä. Lisäksi muutoksia on tapahtunut muiden instituutioiden sisällä (kirkko, Suomen Punainen Risti, Pelastusarmeija). Kysymys on tällöin eräänlaisesta hiljaisesta protestista, jota toteuttavat vapaaehtoistyötä köyhien ja syrjäytettyjen, erilaisten vähemmistöjen jne. parissa tekevät ja joka hakee parhaillaan omia muotojaan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kentillä. Tässä mielessä kolmannen sektorin kehityksen suunnalla ja sen sisältämien kenttien painottumisella on ratkaiseva merkitys tulevien vaihtoehtojen etsimismahdollisuuksille.

Sen sijaan yhdistysmuotoisen organisoitumisen valtavirta noudattaa osajärjestelmien eriytymisen logiikkaa ja näyttää mukautuneen varsin pitkälti maailmanjärjestelmän kehityksen hallitseviin prosesseihin osallistumisen suo-

malaiselle poliittiselle järjestelmälle asettamiin vaatimuksiin. Se mihin nykyistä mutaatiiovaihetta seuraavan kehityksen suuntaamisen kulttuuristen mallien (historisiteetin) koordinaatit tulevat asettumaan, on kuitenkin seurausta niin globalisaation keskuksissa tehtävistä päätöksistä kuin eri maissa perustetuissa sadoissa tuhansissa yhdistyksissä ja liikkeissä suoritettavista valinnoista. Tässä kehityksen vaiheessa kollektiivisen toiminnan luonteesta, organisoitumisen suunnista ja sisällöistä sekä erilaisten valintojen mahdollisista vaikutuksista kehityksen suuntaan on runsaasti kysymyksiä ja vähän perusteellisia vastauksia.

Artikkelissa käytettyjen sosiologisten jaottelujen kannalta (proaktiivinen vs. reaktiivinen kollektiivinen toiminta, ”need defence”- ja ”rising demands”-tyyppiset selitykset) suomalaisesta 1990-luvun todellisuudesta löytyvät rinnakkain ja limittäin kaikki mallit. Osa laman koettelemista hyvät resurssit omaavista ryhmistä on kyennyt tulevaisuusorientoituneeseen proaktiiviseen uudistumiseen (esimerkiksi aktiiviset kyläyhdistykset) ja kehittämään perinteisen yhdistystoiminnan pohjalta uudenlaisia avauksia. Osa selkeimmin EU-kehitystä vastustaneista eri alueilla kehittyneistä ryhmistä on valinnut puhtaamin reaktiivisen toimintalinjan. Osa uusista yhdistyksistä ja liikkeistä toimii kansainvälisen toiminnan ehdoilla tulevaisuusorientoituneesti pyrkien uusien mahdollisuuksien kyseenalaistamattomaan hyödyntämiseen. Osa yhdistyksistä ja liikkeistä puolustaa menetettyjä asemia ja tarpeentyydytyksiä, osa hyödyntää kehityksen lupauksia mahdollisimman täysimittaisesti.

Edellä esitetty osoittaa, että tarvitaan herkkää intressi- ja yhdistysanalyysiä, jonka avulla osajärjestelmien, yhdistys- ja liikealueiden sisällä kyetään erittelemään erisuuntaisia toimintastrategioita ja toimintatilanteiden (kollektiivisia) tulkinnan tapoja. 1990-luvun kehitys vaatii myös punnitsemaan modernin yhteiskunnan tarkastelussa käytettyjen kollektiivista toimintaa tulkitsevien käsitteiden käyppyyttä uudella vuosituhannella.

VIITTEET

- ¹ 1950- ja 1960-luvun vennamolaisuudella on omia erityispiirteitään. Se syntyi maaltapaon, pienviljelijöiden, metsäyöntekijöiden aseman muuttumisen ja nopeavauhtisen kaupungistumisen ongelmista. Se oli sosiaaliselta perustaltaan pääosin maaseutuun, pienviljelijä- ja metsäyöntekijäväestöön ja maaltamuuton kaupunkiin tuomiin työväenluokkaksiin ryhmiin ankkuroitunut liike. Se ei muodostanut varsinaista protestijaksoa muun muassa siksi, että se ei levinnyt omien järjestöjensä ulkopuolelle. Se säilyi loppuun saakka reaktiivisena vanhaan sosiaaliseen perustaansa kytkeytyneenä liikkeenä. Tämä uusiutumi-

- sen ja laajenemisen ongelma osoittautui sittemmin sille myös kohtalokkaaksi ja se näivettyi 1980-luvulla.
- ² Tässä kohdin olen käyttänyt hyväkseni paitsi Raija Julkusen tekstejä, myös hänen aikaisemmasta versiostani esittämiään kommentteja.
- ³ Näiden 1990-luvun liikkeiden ja esimerkiksi 1968 liikkeen 'globaaliuden' erojen suuruus on vielä kysymyksenalainen ja kiistanalainen asia.

KIRJALLISUUS

- Beck, Ulrich 2000. Kosmopoliittinen perspektiivi. Toisen modernin sosiologiasta. Teoksessa: Eija Nurminen (toim.): *Sosiaalipoliittikan lukemisto*. Tampere: Palmenia, 377–415.
- Beck, Ulrich (1977). *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Eisinger, Peter K. (1973). The conditions of protest Behavior in American cities. *American Political Science Review* 67, 11–28.
- Giddens, Anthony (1994). Brave New World: The New Context of Politics. Teoksessa: David Miliband (toim.): *Reinventing the Left*. Cambridge: Polity Press, 21–38.
- Hänninen, Sakari (1973): Pohjoismaisen hyvinvoinnin poliittinen eetos. *Tiede & Edistys* 26:1, 19–33.
- Jenkins, J. Craig & Perrow, Charles (1977). Insurgency of the powerless: Farm worker move-ments (1946–1972). *American Sociological Review* 42, 249–268.
- Julkunen, Raija (2001). *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Konttinen, Esa (1998). Uusien liikkeiden tuleminen subjektiviteetin puolustamisen kulttuuri-ilmastossa. Teoksessa Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 187–218.
- Konttinen, Esa (1999). *Ympäristökansalaisuuden kyläsepat*. Jyväskylä: Sophi.
- Luhmann, Niklas (1997). *Die Gesellschaft der Gsellschaft* 1–2. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas (1989). *Ecological Communication* (käännös John Bednarz). Oxford: Polity Press.
- Mannheim, Karl (1952). *Essays on the Sociology of Knowledge*. New York, Oxford University Press.
- Pekonen, Kyösti (1998): *Politiikka urbaanissa betonilähiössä*. Jyväskylä: SoPhi.
- Siisiäinen, Martti (2001a). *The newness of the movements for animal rights: the Finnish case*. Jyväskylä. (käsikirjoitus)
- Siisiäinen, Martti (2001b). Kulttuurijärjestöt ja kolmas sektori Suomessa. Jyväskylä. (käsikirjoitus).
- Siisiäinen, Martti (1991): *National and International Factors in the Development of*

- Voluntary Associations in Finland*. Sosiologian laitoksen julkaisuja 51, Jyväskylän yliopisto.
- Siisiäinen, Martti (1990). *Suomalainen protesti ja yhdistykset*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Silverman, Lawrence (1985). *Long Waves of Ideology*. Paper prepared for presentation at ECPR, Joint sessions, Barcelona, March 26–30.
- Touraine, Alain (1978). *Lutte étudiante*. Paris: Seuil.
- Touraine, Alain (1981). *The Voice and the Eye. An Analysis of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Touraine, Alain (1988). *Return of the actor: social theory in postindustrial society* (käännös Myrna Goldich). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuominen, Marja (1991). ”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”. *Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: Otava.
- Tuomivaara, Salla & Purmonen, Joni (1998). *Ulos häkeistä! – Kaksi näkökulmaa uuden eläinliikkeen sisältä*. Helsinki: Tammi.

YHTEISÖLLISYYS

Arto Lindholm

YHTEISÖLLISYYS ELÄINOIKEUSLIIKKEESSÄ

Yhteisöllisyys ja siihen läheisesti liittyvä kollektiivisen identiteetin muodostaminen on yhteiskunnallisille liikkeille paljon muutakin kuin yhdessä toimimisen sivutuote. Esimerkiksi Alberto Melucci (1996) korostaa, että yhteiskunnallisten liikkeiden kollektiivisen identiteetin muotoilu on poliittinen prosessi, joka on suunnattu paitsi omalle yhteisölle niin myös haastamaan hegemonisia kulttuurisia määritelmiä sekä yhteiskunnallista järjestystä. Täten yhteisöllisyys sisältää siis joko poliittisen vaihtoehdon tai ainakin irtisanoutumisen annetuista vaihtoehdoista. Manuel Castellsin (1997, 8–11) käsitteistöllä jälkimmäisessä tapauksessa muodostetaan reaktiivisia vastarintaidentiteettejä, jotka ovat tyypillisiä esimerkiksi monille fundamentalistisille uskonnollisuuden muodoille. Poliittisen vaihtoehdon tarjoavat projekti-identiteetit sen sijaan kumpuavat proaktiivisista identiteetti-likkeistä, jollaisiksi Castells (1997, 110–242) nimeää erityisesti nais- ja ympäristöliikkeen. Hän nostaa näiden liikkeiden yhteisölliset identiteetit jopa tärkeimmäksi vastavoimaksi verkostoyhteiskunnassa kaikkialle tunkeutuvalla globaalilla kapitalismilla¹.

Tämänkaltainen näkemys vastaa myös monien liikkeiden omaa ymmärrystä yhteisöllisyydestä, mikä juontaa juurensa marxilaisesta, itseään säätelevän yhteisön ihanteesta. Liikkeiden sisältämä yhteisöllisyys nähdään usein vastakkaisena itsekkyydelle ja ahneudelle, joita liberalistisen, yksilön rationaalisia valintoja korostavan perinteen katsotaan ruokkivan. Itserefleksiivisen ja moraalisesti toimivan yhteisösubjektin ihanteeseen pohjautuvat myös liikkeiden piirissä kuokoistavat vaihtoehdot elämäntavat. Liikkeiden yhteisöllisyydessä on täten ominaisuuksia, joita ei voi selittää pelkästään yhteisillä päämäärillä eikä varsinkaan yhteisillä intresseillä, vaan liike ja sen sisältämä yhteisöllisyys ovat päämääriä jo sinänsä. Yhteisöllisyys on eräs liikkeiden utopia tai ihanne, jolla sellainen ihanne, joka on korvannut entisen edustuksellisen demokratian ihanteen.

Liikkeiden yhteisölliset piirteet ovat kiinnostaneet myös empiirisen tutkimuksen tekijöitä. Monissa suomalaisissakin yhteiskunnallisia liikkeitä käsittelevissä empiirisissä tutkimuksissa ja opinnäytetöissä yhteisöllisyys on nostettu merkittäväksi tutkimusteemaksi (esimerkiksi Lundbom 2001a; 2001b; Lyytikäinen 2000, Kalliala 1999, Parikka 1998, Toivanen 1997). Näissä tutkimuksissa liikkeiden piirissä olevasta yhteisöllisyydestä tehdään kiinnostavia havaintoja ja tulkintoja, vaikkakaan yhteisöllisyyttä ei analysoida järjestelmällisesti lukijalle esitettävän metodin avulla.

Eläinoikeusliikkeen piirissä olevan (uus)yhteisöllisyyden tarkasteleminen on nähdäkseni tarpeellista, kun tavoitteena on muodostaa liikkeestä mahdollisimman monipuolinen kuva. Eläinoikeusliikkeen yhteisöllisten piirteiden tarkasteleminen tarjoaa näkökulmia eläinaktivistien toimintatapoihin ja kollektiivisen identiteetin muodostamiseen sekä tekee liikkeen suhteen muuhun yhteiskuntaan näkyvämmäksi. Samalla tavoitteenani on tehdä pienimuotoinen metodologinen avaus uusimpien yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen. Yhteiskunnallisista liikkeistä tehdään usein empiiristä tutkimusta haastatteluaineiston ja liikkeiden tuottaman kirjallisen aineiston avulla. Miten tekstuaalisesta muodossa olevan aineiston kautta voidaan tarkastella niinkin abstraktia käsitettä kuin yhteisöllisyys? Uskon artikkelini tarjoavan näkökulmia tähän ongelmaan.

Radikaali eläinoikeusliike on mielestäni kiinnostava yhteisöllisyyden analyysin kohde. Liikkeen ensimmäisiä toimintavuosia (1995–97) sävytti yhteisöllinen hurmos, joka oli poikkeuksellisen voimakas uusimpienkin vaihtoehdoliikkeiden kentällä. Samalla eläinoikeusliike oli koko suomalaisen kansalaisaktivismiin keskiössä. Sen saama mediahuomio oli kenties suurempi kuin minkään aikaisemman liikkeen Suomessa. Lähes jokaisella tuntui olevan mielipide siitä, keitä eläinaktivistit ovat, kuten Pirita Juppi eläinoikeusliikettä koskevassa diskurssianalyyssissään tuo ilmi.

Yhteisöllisyyden etsiminen aineistosta

Artikkelissa käytetty empiirinen aineisto kerättiin vuosien 1997–2001 välillä eri tutkimusprojektien (Lindholm 1998; Sairinen et al. 1999 ja Lindholm 2001) yhteydessä. Aineisto sisältää eläinaktivistien tuottamaa painettua materiaalia, haastatteluita ja osallistuvaa havainnointia. Painetusta materiaalista keskeisimpiä olivat Oikeutta eläimille -järjestön jäsenkirjeet sekä Sudenhetki ja Vastarinta -nimiset lehdet. Lisäksi aineistona käytettiin eläinaktivisteja lähellä olevia julkaisuja, kuten Muutoksen kevättä, sekä eläinaktivistien tekemiä artikkeleita ja kiistakirjoituksia erilaisiin julkaisuihin. Haastateltavistani puolenkymmentä mieltä itsensä eläinaktivisteiksi ja kymmenkunta oli seurannut liikkeen toimintaa läheltä.

Analysoin eläinoikeusliikkeen yhteisöllisyyttä erottelemalla aineistosta ensin yhteisöllisyyden suuret teemat. Nämä teemat ovat (1) yhteisön rajojen luominen, (2) yhteisöllisyyden merkit, (3) yhteisön moraaliset velvoitteet, (4) yhteisöllisyyden uusintaminen ja (5) yhteisöutopiat. Näistä teemoista ainoastaan viimeksi mainittu on aineistosta suoraan noussut ja muut ovat sellaisia, joiden avulla voidaan tutkia lähes mitä tahansa yhteisöä. On selvää, että edellä mainitut teemat eivät aina rajaudu selvästi. Esimerkiksi yhteisöllisyyden uusintamiseen liittyvä motivointi viittaa myös yhteisön moraalisiin velvoitteisiin. Samoin määritellessään yhteisönsä rajoja, eläinaktivistit samalla uusintavat yhteisöllisyyttään ja myös saattavat toteuttaa yhteisöutopiaansa. Yhteisöllisyyden merkkeihin saattaa liittyä myös moraalisia velvoitteita.

Yhteisöllisyyden teemojen hahmottamisen jälkeen jäsenin aineistosta alakategorioita, jotka kuuluvat kuhunkin teemaan. Tämän jälkeen etsin aineistosta jokaisen yksittäisen asian, josta kukin alakategoria ilmenee. Alla olevaan kuvioon (Kuvio 1) on lisätty empiirisen analyysin myötä nousseita yhteisöllisyyden ilmentymiä.

Kuvio 1. Tutkimuskategoriat artikkelin empiirisessä analyysissä

TEEMAT	ALAKATEGORIAT	ESIMERKKEJÄ ALAKATEGORIOIDEN ILMENTYMISESTÄ
YHTEISÖN RAJOJEN LUOMINEN	Me-ne erottelu, me-käsitteen luominen, suhde vihollisiin, tavallisiin ihmisiin ja reformisteihin.	Vihollisretoriikka, tavallisten ihmisten näkeminen lapsina, reformistien päämäärien kyseenlaistaminen.
YHTEISÖLLISYYDEN MERKIT	Pukeutuminen, tarrat, napit ja tunnukset, näkyvät kulutus-, käyttäytymis-, ja ruokailuvalinnat. Elämäntapa ja -tyyli, itsetekeminen, aktiivinen kansalaisuus.	Go Vegan! -merkit, A-merkki, natseja vastustavat tarrat, tummanvihreät hupparit, lyhyet hiukset, veganismi, ekologisuus.
YHTEISÖN MORAALISET VELVOITTEET	Hyväksyttävän toiminnan rajat, rangaistukset ja palkinnot.	Elämäntapavaatimukset (kasvissyönnö, aktiivisuus, boikotit), pettämisen paheksuminen, iskuihin kannustaminen, velvoittavat iskulauseet, solidaarisuuden osoittaminen vangeille.
YHTEISÖLLISYYDEN UUDISTAMINEN	Rituaalit, motivointi.	Mielenosoitukset (erit. Fur-Center), kokoukset, eläinoikeusleirit, tunteisiin vetoavat kuvat, moraaliset shokit, iskujen ja väliavoitteiden saavuttamisen uutisointi.
YHTEISÖUTOPIAT	Yhteisöllisyys ideaalitulassa, utopian toteuttaminen nykytilanteessa, yhteisölliset kokeilut.	Alkuperäiskansojen ihannointi, todellisen demokration toteuttaminen kokouksissa, kommuuniasuminen, vierailut kibbutseissa.

Ensimmäisen teeman (yhteisön rajojen määrittäminen) avulla tarkastellaan sitä, miten eläinoikeusliike määrittelee itsensä suhteessa muihin. Yhteisöllisyys perustuu aina siihen, että on myös yhteisön ulkopuolisia ihmisiä, niitä jotka eivät mahdu mukaan (ks. myös Kivikuru 2000, 11 ja 25). Ulkopuoliset (he) voivat olla yhteisöön (me) nähden neutraaleja, he voivat olla uhkakuva, heitä voidaan ihannoida tai he voivat olla yhteisön vastustajia tai jopa vihollisia. Tämän teeman alla tarkastelen sitä, ketkä jäävät eläinaktivistiyhteisön ulkopuolelle ja miten yhteisö määrittelee itsensä liikkeen ulkopuolisiin nähden.

Toisen teeman (yhteisöllisyyden merkit) kautta tarkastellaan niitä symbolisia merkkejä, joiden avulla eläinaktivistit ilmaisevat olevansa eläinaktivisteja. Symbolinen merkki on aina suunnattu toisille ihmisille. Siihen liittyy tulkintaa ja se viittaa johonkin mikä ei ole itse läsnä (Siisiäinen 1992, 68). Symbolisella merkillä siis ilmaistaan, mihin yhteisöön kuulutaan ja tehdään ero siihen, mihin ei haluta kuulua. Kaikilla yhteisöillä on käytössään jonkinlaisia symbolisia merkkejä. Merkit ovat usein maailmanlaajuisia eivätkä täten sidottuja maantieteelliseen paikkaan. Symboliset merkit voivat olla helposti vaihdettavia kevyitä merkkejä tai raskaita, hankalasti vaihdettavia tai poistettavia merkkejä. Helpoimmin vaihdettavia kevyitä merkkejä ovat esimerkiksi rintanapit, tarrat tai painetut T-paidat (Alapuro 2000, 103). On kuitenkin huomioitava, että tarrat ja painetut T-paidat eivät aina ole kevyitä yhteisöllisyyden merkkejä. Helsingin Sanomien (HS 23/10 2001) mukaan poliisi jopa haluaisi kriminalisoida moottoripyöräjengien ulkoisten tunnuksien julkisen käyttämisen, koska se vaikuttaa merkittävästi järjestöjen olemassaolon perusteisiin. Tällaisissa tapauksissa merkit voivat olla niin raskaita, että yhteisön jäsen sitoo niiden kautta itsensä yhteisöön koko persoonallaan. Yhteisöllisyyden merkit -teeman alla tarkastelen minkälaisia symbolisia merkkejä eläinoikeusliike käyttää ja minkälaisia ovat liikkeen kevyet ja raskaat merkit.

Kolmannen teeman (yhteisön moraaliset velvoitteet) avulla tarkastellaan niitä velvoitteita, joita eläinaktivistien muodostama yhteisö edellyttää² jäseneltään. Neljäs teema (yhteisöllisyyden uudistaminen) johdattaa niihin välttämättömiin käytäntöihin, joiden avulla yhteisö motivoituu jatkamaan toimintaansa. Eläinoikeusliikkeen kaltaisen yhteiskunnallisen liikkeen yhteisöllisyys ei kiinnity niinkään mihinkään fyysiseen paikkaan vaan pikemminkin sosiaalisesti tuotettuun tilaan. Tällaisen tilan säilyminen edellyttää erilaisia rutiineja ja rituaaleja, joiden avulla yhteisöllisyys ”päivittyy”.

Aineistosta nousseen teeman (yhteisöllisyyden utopiat) kautta tarkastellaan sekä eläinoikeusliikkeen pieniyhteisöllisiä tavoitteita että sellaisia arkisia käytäntöjä, joilla utooppista yhteiskuntaa pyritään toteuttamaan jo nykyisyydessä. Vaikka ”yhteisöutopiat” onkin aineistosta noussut teema, en kuitenkaan tarkoita sitä, että ainoastaan eläinoikeusliikkeellä olisi yhteisöutopioita. Ulla

Tiilikaisen (1997, 43) mukaan perinteisten sukuun ja paikallisuuteen kiinnittyneiden yhteisöjen hajoamiseen on jo 1800-luvulta asti on etsitty ratkaisua erilaisten yhteisöutopioiden ja -kokeilujen avulla. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden syntymisen myötä tällaiset ”vaihtoehtoyhteisöllisyydet” ovat olleet tyypillisiä juuri erilaisille vihreille liikkeille. Analyysissään Tiilikainen

tosin päätyy siihen, että ekoelämäntapa on yksilöllistynyt: yhteisöllinen organisoituminen ei hänen mukaansa ole enää – toisin kuin vielä 80-luvulla – välttämätöntä, vaan ekoelämäntapaa voi noudattaa myös nk. normaalissa arkielämässä. Mielestäni tämä kuitenkin perustuu harhaan siitä, että ekoelämäntapa olisi vakio ja objektiivisesti määriteltävissä. Eläinaktivistit ovat pikemminkin omalta osaltaan pyrkineet uudelleen määrittämään ekoelämäntavan sisältöä ja esittämään yhteisöllisissä kokeiluissaan oman näkemyksensä ekoelämäntavasta. Lisäksi yhteisöllinen organisoituminen on sinänsä kuulunut keskeisenä piirteenä monien liikkeiden ympärillä syntyneisiin ekoelämäntapoihin.

Yhteisöllisyyden teemojen systemaattinen tarkasteleminen tarjoaa myös mahdollisuuden pohtia yhteisöllisyyden keveyttä ja raskautta eläinoikeusliikkeessä. Muodostavatko eläinaktivistit ”posttraditionaalisen” kevyen yhteisön, josta on helppo irtautua ja jossa voi vaikapa vain käväistä, vaiko raskaan yhteisön, joka hallitsee jäsenensä koko elämää? Pohdin tätä kysymystä yhteisöllisyyden teemojen tarkastelemisen ja analysoimisen jälkeen.

Yhteisön rajojen luominen

Kun eläinoikeusliike luo rajojaan, se tapahtuu suhteessa kolmeen eri ryhmittymään. Ensinnäkin se määrittelee itsensä suhteessa sen vihollisiin (vastustajiin), toiseksi suhteessa ihmisiin massoina eli tavallisiin ihmisiin ja kolmanneksi suhteessa muihin eläintensuojelijoihin. Kaikki nämä ovat rajan vetämistä siihen, ketkä kuuluvat ”meihin” ja ketkä kuuluvat ”muihin”.

Kaikilla liikkeillä on vastustajia tai vihollisia. Jos liikkeeltä katoaa vastustaja, liikkeen liike väistämättä pysähtyy, sen tavoitteellinen tehtävä hämärtyy ja lopulta liike käy tarpeettomaksi. On tulkintakysymys kutsutaanko liikkeen vastakkaista osapuolta vastustajaksi vai viholliseksi. Eläinoikeusliikkeen tapauksessa vihollinen on näkemykseni mukaan oikeampi ilmaisu. Mari Kalliala (1999) kuvaa vihollista seuraavasti: ”vihollinen voidaan tunnustaa ja sitä vastaan voidaan taistella tai neuvotella, mutta silti se pysyy aina vihollisena; vihollisen arvojen kanssa ei ole yhteistä pintaa”. Juuri tällaisina eläinoikeusliikkeen viholliset näyttäytyvät sillä erotuksella, että keskeisimpien vihollisten, turkistarhaajien ja koe-eläinlaboratorioiden, kanssa ei neuvotella muusta kuin niiden toiminnan lopettamisesta (Oikeutta eläimille -järjestön kuvaus itsestään). Vihollisesta käytetään estottoman vihamielisiä ilmaisuja kuten ”riistäjä”,

”murhaaja” ja ”kiduttaja”. Lisäksi liikkeen julkaisujen piirroskuviissa esimerkiksi teurastaja voidaan kuvata karvaisena luolamiehenä, joka on jäänyt evoluutiossa muutaman kehitysvaiheen eläinaktivisteista jälkeen (ks. Oikeutta eläimille -jäsenlehti 1/2000, 2).

Turkistarhaajien ja koe-eläinlaboratorioiden lisäksi muita eläinliikkeen suoria vihollisia ovat muun muassa turkiskauppiat, metsästäjät, sirkukset ja delfinaariot. Eläinoikeusliikkeellä on kuitenkin myös epäsuoria vihollisia, jotka ovat hyvin näkyvässä roolissa liikkeen määrittäjänä. Keskeisin epäsuora vihollinen on hampurilaisketju McDonalds. Harmonisesti luonnon kanssa tasapainossa elävä pienyhteisö on liikkeen utopia ja McDonalds sen vastakohta, antiutopia tai dystopia. McDonalds monikansallisenä yhtiönä symboloi eläinliikkeelle ennen kaikkea globalisoituvien markkinoiden poliittisen vaikutusvallan kasvamista ja sen seurauksena tapahtuvaa eläinten kidutusta ja utooppisten pienyhteisöjen tuhoutumista. Lisäksi poliisi on ainakin jossain määrin liikkeen vihollinen (ks. *Poliisit ja siat*, Sudenhetki 1/1997, 42), mikä periytynee liikkeen punk–anarko-juurista. Poliisi koppelakkeineen ja pamppuineen edustaa liikkeelle valtarakenteita, joiden purkamiseen pyritään.

Vihollisia vastaan taistellaan, mutta sen sijaan suuret massat, ”tavikset”, pyritään valistuksella nostamaan samalle ymmärryksen tasolle, jolle eläinaktivistit ovat jo kiivenneet. Ihmiset tai massat näyttävät yhteisön sisältä katsottuna moraaliselta ymmärrykseltään kehittymättöminä, tavallaan lapsen asteelle jääneinä. Eläinaktivistina ja myöhemmin kansanedustaja-avustajana tunnettu Salla Tuomivaara kuvailee eettisen kehän avulla tavallisten ihmisten ja korkeamman tietoisuuden omaavien eläinaktivistien eroa seuraavasti:

On ihmisiä, jotka eivät kykene suhtautumaan empaattisesti muihin kuin lähimpiin ystäviinsä ja tuttaviinsa, ja on sellaisia, joilla tämä välittäminen ulottuu korkeintaan samaa kansallisuutta tai rotua oleviin ihmisiin. Eräillä tämä eettinen kehä ulottuu kuitenkin ihmisiin ympäri maailmaa, joillakuilla jopa eläinten ja luonnon hyvinvointiin asti. (Tuomivaara 1996, 45.)

Myös haastatteluaineistossani tavalliset ihmiset näyttävät kehittyvätöminä isoina lapsina, jotka ovat liikettä väärin kohtelevan valtamedian mielipiteen muokkauksen armoilla.

Mä ikävä kyllä olen sitä mieltä, että suomalainen perustyyppi on aikamoinen jäärapää, siis koskien jotain ekologisia ongelmia tai eläinoikeusjuttuja, koska ne ei niin suoraan vaikuta omaan elämään, tai se miettii miten sais ens kuussa enemmän palkkaa, eikä niitä asioita, jotka on tosi kaukana. Keskimäärin ihmiset ei ees välitä kuunnella perusteluita, vaan ne uskoo tavallaan siihen kuvaan minkä valtamedia antaa. (M21).

Eläinoikeusliikkeen yhteisöllinen käsitys itsestään suhteessa nk. tavallisiin ihmisiin on aiheuttanut ärtymystä. Poliitiikan tutkija, professori Matti Wiberg on eräs heistä, jotka ovat kokeneet eläinoikeusliikkeen ylimieliseksi ja elitistiseksi. Wibergin (2001, 80) mukaan eläinoikeusliikkeessä on kysymys siitä, että ”varsin harvalukuinen joukko yksilöitä asettaa oman tahtonsa muiden kansalaisten tahtojen edelle välittämättä tuon taivaallista muiden ihmisten mielipiteistä”. Sinänsä eläinaktivistien isällinen suhtautuminen massoihin on paradoksaalista, koska melko yleisen käsityksen mukaan eläinaktivistit ovat lapsia, jotka ovat samaistuneet eläimiin siksi, että saduissa, elokuvissa ja videoissa eläimiä inhimillistetään yhä enemmän.

Kolmanneksi ero tehdään reformistisiin ja ”kosmeettisiin muutoksiin” pyrkivään eläinsuojeluliikkeeseen, jonka tavoitteena on ”vaatia kotikissoille parempaa ruokaa” (Tutkain 1/98, aktivisti Juho Vuoren artikkeli). Lisäksi perinteiset eläinsuojelujärjestöt nähdään herroittuneina, hierarkkisine ja byrokratisoituneina järjestöinä, joilla ei ole mitään annettavaa toiminnanhaluisille nuorille. Tällaisia järjestöjä ovat erityisesti Animalia ja Suomen eläinsuojeluliitto. Yhtäältä niiden toimintaa pidetään parempana kuin ei mitään toimintaa, toisaalta maltillistuneet järjestöt koetaan eläinten hyödyntämistä tukeviksi järjestöiksi, joiden toiminta koituu vastustajien/vihollisten eduksi.

Animalia tarjoaa yrityksille jo kilpailukykyä parantavia ehdotuksia, tapoja joilla eläimiä hyväksikäyttämällä voitaisiin tehdä yhä enemmän rahaa. (*Animalia. Eläinten- vai eläinten hyväksikäyttäjien suojeluliitto?* Sudenhetki 1/1997, 9.)

Yhteisöllisyyden merkit

Jotain pientä läpänheittoa on ollu, sellasta vitun ekohippi, mikä rehunsyöjä säkin oot. Se on jopa positiivista, mä oon erilainen hei. (N17)

Kuten aikaisemmin totesin, ulospäin suunnatuilla symbolisilla merkeillä voidaan ilmaista kuulumista yhteisöön. Merkit voivat olla joko ulkonäköön tai pukeutumiseen liittyviä tai ne voivat olla käyttäytymismalleja. Ulkonäköön liittyvät merkit voivat olla kehon ulkopuolella (merkit, tarrat, painetut T-paidat) tai kehossa kiinni (tatuoinnit ja lävistykset). Tällaisten merkien käyttämisessä eläinoikeusliike vaikuttaa muuttuneen varsin paljon vuosien varrella. Eläinoikeusliike juurtui Suomeen anarkistisesti sävyttyneen nuorison punk-kulttuurin kautta (Ks. johdanto) ja liikkeen alkuvaiheessa myös yhteisöllisyyden merkit olivat punk-kulttuuriin viittaavia. Eräs esimerkki tästä oli runsas lävistysten käyttäminen. Eläinaktivistit pukeutuivat usein viininpunaiseen tai tummanvihreään huppariin ja tytöt muotoilivat

hiuksensa ”sukupuolettoman” lyhyiksi. Ulkonäköön ja omaan kehoon liittyvät merkit eivät ole ainoita, joilla eläinaktivistit ilmaisevat itseään. Merkki voi olla myös turkistarhan seinään spreijattu ALF tai EVR -tunnus, jolloin yön pimeydessä tehdyllä iskulla lunastetaan (osittain kuvitteellisen) yhteisön täysivaltainen jäsenyys ja samalla pyritään osoittamaan se, että iskulla on ideologinen motiivi eikä kysymys ole tavanomaisesta rikollisuudesta.

On huomioitava, että punk-kulttuurin vaikutus eläinaktivistien ulkoisiin tunnuksiin vähentyi koko 90-luvun ajan. Eläinaktivisteista tuli yhä enemmän ”tavallisemman” näköisiä nuoria: pukeutumistyylit moninaistuivat ja musiikkityyliin merkitys yhteisöllisyyden määrittäjänä väheni, vaikkakin musiikilla on edelleenkin merkittävä rooli aktivistien identiteetin muodostamisessa. Osittain nämä muutokset olivat tietoista uskottavuuden lisäämistä ja uusien aktivistien mobilisoimisen helpottamista. Mitä yhtenäisemmät symboliset merkit yhteisöllä on käytössään, sitä enemmän se viestittää ulospäin olevansa suljettu yhteisö, johon uusi jäsen ei välttämättä ole tervetullut. Merkkien moninaistuminen oli myös osoitus eläinaktivismiin leviämistä laajemmin nuorison keskuudessa. Ulkonäköön liittyvät merkit eivät kuitenkaan ole täysin kadonneet. Niillä ilmaistaan sekä kuulumista vaihtoehdoliikkeiden kenttään (ns. aktivisti-look) että tarkemmin mitkä teemat, ideologiat ja järjestöt ovat lähimpänä toimijaansa. Vuoden 1998 alussa haastattelemani 17-vuotias nainen kuvasi vaihtoehdoliikkeiden erilaisia ulkoisia tunnuksia seuraavasti:

Maan ystävät on aika hipahtavia, on patiikkivärjätty paitaa, oranssii, vihreitä. Naispuolisilla anarkisteilla on oltava punamustaa, mä oon hirveen usein punamustissa. Eläinoikeusaktivisteilla taas on huppari ja löysät housut, anarkisteista miespuolisista ei voi paljon sanoo, joko normaalin näkösi tai sit ihan omansa näkösi, johtuu ehkä siitä et anarkistit on yleensä vähän vanhempii. Luonto-liittolaisella on Fjällrävenin vaatteita, norjan villapaitaa, rock-farkut, suhtkoht normaalia, ei prameile koruilla, jotkut vaelluskengät, reppu selässä.

Käyttäytymismalleihin liittyvät merkit ovat sellaisia, joita ei aina mielletä merkeiksi. McDonaldsia vastustava rintanappi kertoo muille ihmisille paljon kantajansa arvomaailmasta, mutta saman tekee myös joukkoruokailussa säännöllinen kasvisruuan valitseminen tai reilun kahvin valitseminen suuryhtiön vaihtoehdon asemesta. Eläinoikeusliike eläkin mielenosoitusten ja kokousten lisäksi jokapäiväisessä arjessa yhteisesti jaettujen elämäntapakoodien kautta. Erityisesti veganismi on tällainen koodi, joka toimii eläinaktivistien voimakkaana symbolisena merkinä. Jukka Peltokosken artikkelissa tässä kirjassa todetaankin, että ”kasvissyönti ja veganismi voidaan tulkita toteemeiksi, aktivistien jakamiksi tunnusmerkeiksi, joiden kautta he tunnistavat itsensä ja toisensa osana liikehännän muodostamaa yhteisöä”. On huomioitava, että veganismi ei ole ainoastaan yhteisön sisäinen symboli, vaan laajemminkin eläinten oikeudet huomioivilla ruokailu-, kulutus- ja käyttäytymisvalinnoilla tehdään myös eroja

vertaisryhmiin. Veganismi on siis keskeinen eläinaktivisteja sisältä päin (kuka minä olen – keitä me olemme) että ulkoapäin (kuka hän on – keitä he ovat) määrittävä symbolinen merkki.

Käyttäytymismalleihin kuuluu myös boikotoiminen. Esimerkiksi Vapauden huuto n:ro 4 esittelee 26 ”taattua riistoyhtiötä” ja erittelee 104 yksittäistä tuotemerkkiä, joita boikotoimalla voi vaikuttaa ”neljännen maailman, luonnon ja eläinten puolesta”. Näin laajat boikottilistat eläinoikeusliikkeen piirissä ovat kuitenkin harvinaisia. Tavallisempaa on boikotoida sellaisia yrityksiä, joihin kohdistetaan boikottikampanja (tutkimusajankohtana ainakin Stockmann ja Marimekko) ja lisäksi vaihtoehtoliikkeiden ”suuria pahoja” kuten McDonaldsia ja Shelliä.

Julia Twigg ja Helena Helve katsovat kasvisyönnin olevan osoituksia yksilöllisestä valinnoista. Twiggin (1983, 20) mukaan itämaisesta traditionaalisesta kasvisyönnistä poiketen länsimainen kasvisyönti edellyttää individualistista irtisanoutumista kulttuurisesti määrittyneistä ruokailutottumuksista. Helve (1997, 159–161) puolestaan katsoo ”kettutyttöjen” ylipäänsäkin edustavan individualistinuorta erotuksena traditionalisteista ja humanisteista. Tulkintani mukaan eläinaktivistien sosiaalisessa maailmassa kasvisyönnin aloittaminen tai siirtyminen kasvisyönnistä veganismiin on kylläkin vallitseviin kulttuurisiin koodeihin nähden yksilöllinen valinta, mutta yhteisön sisäisiin koodeihin nähden kysymys on kuitenkin traditionaalisesta toiminnasta.

Eläinten oikeudet nykyään kuuluu punkkiin. (M20). Koko sen ajan kun mä olin lihansyöjä, niin omaatuntoo soimas kun siitä kasvisyönnistä puhutaan niin paljon. (M26)

Yhteisön moraaliset velvoitteet

”Ei ole oikeutta – on vain me” (Kannen teksti, Vapauden Huuto 5); ”Jos et sinä, kuka?” (Kannen teksti, Sudenhetki 3/1998.)

Ylläoleviin eläinliikkeen iskulauseisiin sisältyy voimakas moraalinen velvoite. Yhteisön jokaisen jäsenen on kamppailtava oikeuden puolesta, ei voi jäädä passiivisesti odottamaan oikeuden toteutumista. Iskulauseet rajaavat yhteisön ulkopuolelle koko yhteiskunnan, kaikki ”ne”, jotka hyväksyvät oikeudettoman tilan. Mikä näiden iskulauseiden takana oleva moraalisesti velvoittava voima on? Eläinkysymys nähdään ennen kaikkea elämän pelastamisena, vieläpä viattoman ja puolustuskyvyttömän elämän pelastamisena (”Sinä valitset, eläimet eivät”, kuvateksti, Sudenhetki 3/1998, 9). Tämä synnyttää – ja tähän vedoten synnytetään – tarpeen toimia välittö-

mästi ja kaikin voimin. Samaistuminen eläinyksilön oletettuihin kärsimyksiin vaikkapa koe-eläinlaboratoriossa on tunteellisella tasolla aivan toista kuin esimerkiksi epämääräiset ja monisyiset ympäristöongelmat. Yksilön kannalta ajatteleminen nostaa lisäksi vastustajan konkreettisemmalle tasolle kuin esimerkiksi ilmastonmuutoksikysymyksessä ja mahdollistaa täten voimakkaiden tunteiden syntyminen. Lisäksi moraalinen velvoittavuus kohdistuu eläinkysymyksessä suppeasta etujoukosta koostuviin yksilöihin toisin kuin ilmastonmuutoksen kaltaisissa ympäristöongelmissa, joista huolehtii koko läpiekologisoitunut yhteiskunta.

Moraalinen velvoite syntyy siis nimenomaan eläimen näkemisestä yksilönä, jonka elämä on periaatteessa yhtä arvokas kuin ihmisenkin. Tämä on myös se peruste sille, että ”lailisuuden raja ei ole esteenä” (*Vapautuksen kymmenen ensiaskelta*, Sudanhetki 2/1998, 19). Eläinyksilöiden tärkeyttä kuvaa myös se, että eläinten vapautusiskuista kertovissa tiedotteissa poikkeuksetta mainitaan, kuinka monta eläintä kulloinkin onnistuttiin vapauttamaan ja lehtien palstoilla laskeetaan, montako eläintä ”murhataan” turkistarhoilla vuosittain sekä kuinka monta eläintä ehtii kuolla, vaikka turkistarhaus lopetettaisiin välittömästi. Tarhaiskusta kiinnijäänyt haastateltavani kuvaa velvoittavuutta seuraavasti:

Jos menee turkistarhalle, se tilanne on hyvin konkreettinen eikä selkeämmäksi voi mennä. Se iskee vasten kasvoja. Siellä on eläinyksilöt (painotus), tulee kiireyden tunne. Kiireyden tunne tulee just siitä ajatuksesta, että jokaisella eläinyksilöllä on vaan se yks elämä menetettävänä.

Elämän pelastamiseen ja oikeudettoman tilan poistamiseen velvoitetaan lukuisilla eri tavoilla. Keskeisimmät näistä ovat (1) elämäntapaan liittyvät vaatimukset, (2) aktiivisen toiminnan vaatimus ja (3) ihmisten, erityisesti lähipiirin, käännyttäminen toimimaan omassa elämässään eläinten puolesta. Velvoite olla kasvissyöjä on elämäntapaan liittyvä vähimmäisvaatimus, joka yhteisöllä on jäsentään kohtaan. Kasvissyönti tai kaikista eläinkunnan tuotteista kieltäytyminen ovat eläinaktivistiyhteisössä ihmisen hyvyden mittareita. Kun uusi potentiaalinen jäsen on liittymässä liikkeeseen ja esittelee itsensä, ei ole tavatonta, että jo etunimen esittelyn jälkeen hän kertoo suhteestaan eläinkunnan tuotteiden käyttämiseen.

Lisäksi jäseneltä edellytetään keskeisten vihollisyritysten boikotointia. Usein nuorelle ja uudelle jäsenelle yhteisöön liittyminen on oppimisprosessi. He tulevat liikkeen toimintaan mukaan eläinten vuoksi, mutta oppivat pian liittämään vaatimuksen eläinten oikeuksien saavuttamisesta laajempaan yhteiskunnalliseen muutosvaatimukseen (Lindholm 1998; Lundbom 2001b). On huomioitava, että eläinliike ei ole poikkeuksellinen vaatiessaan jäseniltään elämäntavan muutosta. Vaihtoehtoiset elämäntavat muodostavat yleensäkin vaihtoehto liikkeen toiminnallisen perustan. Lähes kaikki liikkeet edellyttävät jäseniltään myös jonkinlaista elämäntavan muutosta (Roos 1988, 11). Lisäksi on otettava

huomioon, että ainoa rangaistus, joka vaatimuksen rikkomisesta voi koitua, on ajautuminen yhteisön ulkopuolelle. Uudet potentiaaliset jäsenet saattavat myös pelätä elämäntapavelvoitteita, erityisesti ”kuulustelua” ruokailutottumuksista tai omistautumisesta aktivismille (ks. *Heippa, Mitä mieltä olen OE:sta, Eka syksy OE:ssa, Oikeutta eläimille -jäsenkirje, 1/98, 8; 13 ja 15*).

Aktiivisen toiminnan vaatimus sisältyy muun muassa yllä mainittuihin isku-lauseisiin. Ylipäänsäkin liikkeen julkaisuissa pyritään luomaan velvoitetta toimia jollakin tavalla (Esim. *Häkistä häkkiin, Oikeutta eläimille -jäsenlehti 7/1999, 3*). Toimintaan annetaan konkreettisia ja yksityiskohtaisia ohjeita (Esim. *EVR pelasti 12 kanaa, Sudenhetki 3/1998, 19; Turkiksia vastaan kaupungissa, Oikeutta eläimille -jäsenlehti 7/1999, 10B11*), joilla yhtä aikaa kannustetaan toimintaan ja määritellään soveliaan toiminnan rajat. Liikkeen jäsen voi täten valita yhteisön määrittelemien raamien puitteissa itselleen soveltuvan toimintatavan. Käännyttäminen tarkoittaa ennen kaikkea kasvissyöjäksi tai kasvissyönnistä vegaaniksi käännyttämistä. Käännyttämiseen kannustaa se, että jokainen lihansyönnin lopettaminen ”pelastaa” konkreettisia eläinyksilöitä. OE:n jäsenlehden (*Lihankulutus ennätyslukemissa, 5/1999, 7*) ”keskimääräinen suomalainen lihansyöjä syö elämänsä aikana muun muassa 500 lintua, 40 sikaa, seitsemän nautaa ja yhden lampaan”. Käännyttämiseen kannustaa sekin, että oma lihansyönnin lopettaminen usein muistetaan päivämäärän, jopa hetken tarkkuudella. Tällainen ”herääminen” on tapahtunut erityisesti eläinliikkeen ”raamatun”, Peter Singerin (1991) *Oikeutta eläimille -kirjan* vaikutuksesta. Käännyttäminen kohdistuu ennen kaikkea lähipiiriin, mutta käännetytyön osalta eläinoikeusliikkeellä on myös tiettyä yhtäläisyyttä uskonlahkoihin. Kokemuksieni perusteella kirjallista moraalista valistusta Helsingissä vuosina 1995–97 sai säännöllisesti Jehovan todistajilta rautatieasemalla ja eläinaktivisteilta turkisiikkeiden edustalla.

Lähipiirissä vaikuttaminen on arkipäivän politiikkaa. Kasvissyönnin etenemisen syy numero yksi on aina ollut ystävät ja tuttavat. (*Vapautuksen kymmenen ensiaskelta, Sudenhetki 2/1998, 19*). Pienistäkin voitoista tulee iloiseksi, siitä et joku ystävä on ruvennu kasvissyöjäksi (M22)

Yllämainittujen seikkojen lisäksi moraalisiin velvoitteisiin kuuluu osoittaa solidaarisuutta vangituille tovereille ja olla kaikissa olosuhteissa pettämättä tovereitaan. Kehotuksia tukea vankeja kirjeitse maailmanlaajuisesti on useimmissa liikkeen julkaisuissa (esim. takakansi, *Sudenhetki 3/1998*). Solidaarisuus ilmenee myös tukimielenosoituksina pidätettynä olevien puolesta (*Orimattilan tapahtumista, Oikeutta eläimille -jäsenlehti, 1/98, 3*). Tässä mielessä solidaarisuus on paitsi moraalinen velvoite, myös yhteisöllisyyden uusintamisen keino. Kääntöpuolena solidaarisuudelle ovat sanktiot

pettureita kohtaan. Alkuperäisten kettutyttöjen lisäksi kolmantena tuomituksi tullut yritti Anonyymin (*Suoraa toimintaa eläinten puolesta*, Anonyymi 1996, 3.) mukaan epätoivoisesti pelastaa oman nahkansa valehtelemalla ja ilmiantoi toverinsa. Kostoksi tästä Anonyymissä julkaistiin hänen nimensä, sosiaaliturvatunnuksensa ja osoitteensa. Sudenhetken nro 3:n pääkirjoituksessa puolestaan nimettiin mäntyharjulainen vasikka, jonka vuoksi eläimet ja aktivistit joutuivat vaikeuksiin. Moraalisen paheksunnan lisäksi kirjoitus sisälsi uhkauksen sekä vasikoitsijalle itselleen että mahdollisille tuleville pettureille.

Ystävän ja eläinten pettäminen on asia, jota kukaan meistä ei voi hyväksyä. Maissa, joissa eläinliikkeellä on pitemmät perinteet, vasikointiin suhtaudutaan vakavasti ja siihen on puututtu tiukasti. (*Toimitukselta*, Sudenhetki 3/1998, 2.).

Toisaalta palkkio toimintaohjeita noudattavalle laittomankin suoran toiminnan tekijälle on houkutteleva. Pahimmassakin tapauksessa kiinnijäämisestä saa palkkion solidaarisuuden ja myötätunnon osoituksina. Parhaimmassa tapauksessa iskut tuottavat tunteen, että on tehnyt jotain suurta, että on toiminut yhteisön hyväksymällä tavalla ja yhteisön puolesta.

AL: Minkälainen tunne tehdyn iskun jälkeen vois olla?

N17: Hieno. Mun mielestä sitä turha kieltää, etteikö ihmiset sais siitä henkilökohtaista mielihyvää myöskin, et on tehnyt jotain konkreettista ja hyvää oikean asian puolesta, se tunne tulee siitä, mutta onhan se myös jännittävää, olen keskustellut useiden iskuja tehneiden ihmisten kanssa, kyllä se tiivistääkin sitä ryhmää.

Yhteisöllisyyden uusintaminen

Eläinliikkeen aktiivisimman vaiheen aikana sitä sivustaseurannut on tuskin voinut olla ihmettelemättä miten aktivistit jaksavat kiihdyttää itsensä yhä uudelleen äänekkäisiin mielenosoituksiin ja muihin toimintatapauksiin. Mitkä ylipäänsä ovat ne voimat, jotka pitävät liikettä yhteisöllisesti koossa? Ensimmäinen edellytys koossapysymiselle ovat juuri mielenosoitusten, eläinoikeusleirien ja kokouksien kaltaiset yhteisöllisesti latautuneet rituaalit. Mielenosoituksilla ja leireillä on liikkeen tavoitteiden kannalta rationaalisia tehtäviä, kuten julkisuuden tuottaminen. Samalla ne ovat kuitenkin harjoiteltuja näytelmiä, performansseja, joiden merkityksestä Pia Lundbom ja Jarmo Rinne artikkelissaan kertovat.

Mielenosoitukset ja muut tapahtumat muodostamat vain näennäisesti epäsäännöllisen sarjan: niiden runsas määrä muodostaa jatkumon, jonka voi-

malla liike jaksaa elää myös rituaalien välisenä aikana arkielämäänsä. Eläinoikeusliikkeen aktiivisimpana aikana erilaisia eläinten oikeuksiin liittyviä tapahtumia oli lähes viikoittain ja niistä ilmoitettiin muun muassa Toimintakalenteri -nimisessä julkaisussa. Joistakin mielenosoituspaikoista on muodostunut kuitenkin näyttämöitä³, joilla kiihkeä kollektiivinen kokemus uudistetaan tietyn kaavan mukaan kerta toisensa jälkeen. Keskeinen tällainen näyttämö on Vantaan Fur Center, jonka edustalla eläinoikeusliike on säännöllisesti järjestänyt tärkeimmän mielenilmaisunsa.

Motiivin uusintamisessa käytetään runsaasti kuvaa moraalisen shokin tuottamiseksi. Julian McAllister Grovesin (1995, 448–449) mukaan yhdysvaltalaiset eläinoikeusaktivistit katselevat säännöllisesti eläinten kidutusta kuvaavia videoita pysyäkseen motivoituneena. Shokkivideot eivät Suomessa ole haastatteluaineistoni mukaan yleisiä, mutta liikkeen tuottamat julkaisut ja nettisivut sisältävät runsaasti shokkivalokuvia ja -piirroksia. Eräänlaisena shokkikuvana käytetään myös eläimen syömisen ja ihmisen syömisen rinnastamista ällöttävyyden tunteen aikaansaamiseksi (*Eläimet & vastakulttuuri*, Megafoni, numeroimaton, 14–15). Kuvia eläimistä koe-eläinlaboratorioissa, ahtaissa häkeissä ja puolimätinä raatoina on käytännössä jokaisessa liikkeen julkaisuisissa.

Shokkikuvan käyttämisessä motiivointikeinona eläinliike muistuttaa radikaalia abortin vastaista liikettä. Esimerkiksi kristillisdemokraattisen puolueen erään johtohahmon Mika Ebelingin kotisivuilla (www.kolumbus.fi/mikaebeling) on kuvia jäteastian sikinsokin heitetyistä sikiöistä. Oikeutta eläimille -järjestön kotisivuilla vuonna 2001 oli puolestaan yksityiskohtainen kuvasarja sian teurastamisesta. Molemmissa kuvasarjoissa on kysymys todellisesta tilanteesta, kuvan kautta välittyvästä ”totuudesta”. Yhtäläisyyksiä on muitakin. Molempien teema on viattoman ja puolustuskyvyttömän elämä ja kuolema. Molemmat liikkeet perustelevat toimintaansa elämän pelastamisella, jonka takia on voitu asettaa lakia korkeammalle moraaliselle tasolle.

Kuvalla on muutenkin suuri merkitys eläinoikeusliikkeen yhteisöllisen motiivin uusintajana. Eläinoikeusliikkeen tuottamat julkaisut sisältävät neljää erilaista kuvatyyppiä. Eläimiä esittäviä kuvia on kahta eri tyyppiä. Toisissa kuvissa eläin katsoo (anovasti) lukijaa suoraan silmiin ja toisissa kuvissa eläin kärsii esimerkiksi koe-eläin laboratorioissa tai se esitetään kuolleena. Hyvin usein samalle aukeamalle on sijoitettu molempia edellä mainittuja kuvatyyppejä vastaakohtaisuuden aikaansaamiseksi ja moraaliseen velvoittavuuden lisäämiseksi. Kolmas kuvatyyppi kuvaa liikkeen vihollisia, yleensä turkistarhaajia, turkislaikeita ja poliiseja. Neljännessä kuvatyypissä on aktivisteja toimimassa (taistelemassa) vihollisia vastaan. Vain hyvin harva kuva ei sopinut mihinkään edellä mainituista luokista.

Ylipäänsä eläinoikeusliikkeen yhteisölliseen uusintamiseen on kuulunut ”taisteluretoriikan” lietsominen (Lundbom 2001b). Eläinaktivistien mustat kommandopipot ja ritsat ovat ”maanalaisen armeijoiden” tunnusmerkkejä (ks. Muutoksen kevät 6, 26–27, kuvat). Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että tarkoituksellisen kärkevät kirjoitukset ja yliampuva uhoaminen kokoustilanteissa ovat haastatteluaiaineistoni mukaan kuuluneet liikkeen toimintakulttuuriin. Lisäksi motivaatioita pyritään pitämään yllä esittelemällä yksittäisiksi voitoiksi tulkittavia tapahtumia, kuten kasvissyönnin edistymistä tai jonkin yksittäisen turkisliikkeen toiminnan päättymistä. Uutisoinnin merkitys yhteisöllisyyden uusintamistehtävissä on muutoinkin tärkeää. On vaikea kuvitella, että ikkunan kivittämisen kaltaisiin laittomiin iskuihin jaksettaisiin säännöllisesti ryhtyä, mikäli niistä ei tiedotettaisi kenellekään. Motivaation uusintamista voidaan toki etsiä paljon lähempääkin. Vain hyvin harva on tullut eläinoikeusliikkeen aktiiviseen toimintaan mukaan tuntematta entuudestaan ketään liikkeen sisältä. Ystäväpiiri on usein tärkein syy pysyä aktiivisessa toiminnassa mukana.

Olen ollut kaikenlaisissa piireissä mukana, mutta nämä aktivistit ovat loistotyyppisiä, mukavia ihmisiä, siksi olen jäänyt. (M21) Ei mulla oikeestaan oo muita kavereita kun aktivistikavereita — olla aktivisti on tavallaan koko elämä, samat tyypit jotka on kokouksissa, sä näät ne illalla bileissä, tai sit jonkun kotona, myös vapaa-ajalla vaikk aktivismi onkin vapaa-aikaa, todennäköisesti poika- tai tyttöystävä on myös samoista piireistä. (N17)

Yhteisöutopiat

Yhteisöllisyys eläinliikkeessä ei ole ainoastaan olemassa oleva asiantila, vaan myös tavoite, jota kokeellisesti ja esimerkiksiin pyrkien noudatetaan jo liikkeen nykyisessä toiminnassa. Ideaalinen yhteisö on rock-yhtye -mallinen, jossa eri instrumentteja soittavat muusikot toteuttavat yksilöllisyyttään anarkistisella vapaudella ja lopputuloksesta syntyy kuitenkin harmoninen kokonaisuus. Ideaalimallisissa yhteiskunta koostuisi tällaisista rock-yhtye -soluista, jotka luonnostaan toimivat eettisesti valveutuneesti.

Aineistossani alkuperäiskansojen luonnolliset pieniyhteisöt näyttäytyvät ideaalimallisilta vapauden, todellisen demokratian sekä ihmisen ja luonnon tasapainoisen tilan utopioina, joista urbaani elämänmuoto voisi ottaa oppia. Tällaisia utooppisia pieniyhteisöjä on, tai on ollut, haastatteluaiaineistoni mukaan Aasiassa, Lapissa, Grönlannissa, Afrikassa ja intiaanikulttuureissa. Monet liikkeen jäsenet ovat vierailleet ulkomailla kibbutseissa ja muissa kommuuneissa. Kokemukset kommuuneista kuvataan yleensä romanttiseen sävyyn todellisen vapauden löytämisinä ja luonnon ja kulttuurin yhdistymisenä (Esim. *Anarkistista luomutilailua Andaluciassa*. Muutoksen kevät 6, 8). Suomessa arkipäiväistä

pienyhteisöllisyyttä toteutetaan muun muassa kommuuniasumisella. Suomessa on lukuisia vegaanien kommuuneja, joissa tuotetaan myös uusia innovaatioita eläinten oikeuksien edistämiseksi.

Pienyhteisöllisyyttä pyritään toteuttamaan liikkeen toiminnassa monella muullakin tavalla. Liikkeen periaatteisiin kuuluu olla järjestäytymättä hierarkkisesti johdetuksi organisaatioksi. Oikeutta eläimille -järjestön toiminta on hajautettu yli kahteenkymmeneen paikallisjärjestöön, vaikka järjestöön kuuluu vain noin 300 jäsentä. Järjestön maanlaajuisista asioista päättää harvakseltaan kokoontuva yhteistapaaminen (Oikeutta eläimille -järjestön kuvaus itsestään). Eläinoikeusliikkeen yhteisöllisyys on täten merkittävällä tavalla paikkaan ja alueeseen sidottua. Maan- ja maailmanlaajuinen kollektiivinen identiteetti rakentuu – ja sitä rakennetaan – paitsi mielenosoitusten kaltaisissa rituaalisissa, niin yhä enemmän myös internetin välityksellä.

Pienyhteisöllisyyden ihannetta toteutetaan myös välttämällä hierarkian muodostumista liikkeen sisälle – tai ainakin käyttämään retoriikkaa, jolla kiistetään yhteisön sisäisten valtasuhteiden olemassaolo. Johtajuuteen viittaavia termejä ei käytetä, esimerkiksi puheenjohtajasta käytetään usein kokouksen helpottajan nimitystä ja päätoimittajasta ”nimellisen päätoimittajan” nimitystä (Sudenhetki). Usein kuitenkin esitetään, että muodollisten valtasuhteiden puuttuessa valta keskittyy jopa enemmän kuin hierarkkiseen työnjakoon perustuvissa järjestelmissä (Kalliala 1999). Resurssit eivät koskaan jakaudu tasan ja vakuuttavimmat, esiintymiskykyisimmät ja tietoa hallitsevat yksilöt kykenevät määrittelemään yhteisön sosiaalista todellisuutta muita enemmän. Muodollisten valtasuhteiden puuttuessa tällaiset ”postmodernit johtajat” eivät kuitenkaan ole vastuullisia sen enempää kuin rivijäsenetkään. Eläinoikeusliike on kuitenkin voimakkaasti ponnistellut saavuttaakseen sellaisen demokratian, johon se myös poliittisesti pyrkii. Tasavertaisuuden pyrkimys on viety jopa niin pitkälle, että kokoustilanteissa on otettu käyttöön erilaisia käsimerkkejä, joiden avulla myös hiljaisimmat ja ujoimmat voivat tasavertaisesti ilmaista mielipiteensä. Sukupuolten välistä tasa-arvoa pyritään toteuttamaan myös esimerkiksi kyseenalaistamalla naisten perinteinen tiskaus- ja siivousvelvollisuus. Eläinliikkeen demokratiaihanne, ”todellinen demokratia” tai ”radikaalidemokratia”, voi kuitenkin toteutua ainoastaan sellaisissa pienyhteisöissä, jotka ovat omaksuneet eläinliikkeen peruseriaatteen. Tämä ei tarkoita edustuksellista eikä suoraa demokratiaa. Edustuksellinen demokratia rinnastetaan nykyiseen markkinoiden hallitsemaan järjestelmään eikä suoraa demokratiaa voi olla toteuttamassa koko kansa, koska ne yksilöt, jotka eivät vielä ole omaksuneet liikkeen konstruoimaa todellisuutta ovat erityisesti sellaisten vastustajien johdateltavissa, jotka rahan avulla käyttävät tiedotusvälineitä hyväkseen. Koska kansalaiset ylipäänsä näyttäytyvät yhteisön silmissä kykenemättöminä ajattelemaan muuta kuin välitöntä omaa etuaan, ovat he myös kykene-

mättömiä toteuttamaan suoraa demokratiaa esimerkiksi kansanäänestyksen kautta. Eräs haastateltavani kuvasi tätä ongelmatilannetta seuraavasti:

Se vielä että miks mä en usko, että kansanäänestys olis demokraattinen vaihtoehto on siinä, että jos päätettäisiin kuukauden päästä järjestää kansanäänestys turkistarhauksesta, sitten Turkistuottajat Oy:n kampanja saa kaks miljoonaa markkaa rahaa ja se pistäis kyllä rahat haisemaan, ja löydetäis kyllä vielä lisääkin rahaa, että sillä voisi laittaa vaikka mainoskampanja pystyyn ja sit tavallaan ihmisten mielipide ja päätökset loppujen lopuksi tulee median kautta, ei ne tietenkää suoraan äänestä sen mukaan mitä mediassa sanotaan, mutta se muokkaa niiden mielipidettä. (M21)

Vaikka pienyhteisöllisyys onkin eläinoikeusliikkeelle utooppinen yhteisöllisyyden muoto ja päämäärä, niin liikkeen piirissä oleva yhteisöllisyys on myös maailmanlaajuista ja virtuaalista. Suomalainenkin eläinoikeusliike on osa globaalia eläinoikeustaistelijoiden yhteisöä, jonka osat kommunikoivat lähinnä sähköpostilistojen välityksellä. Pia Lundbomin (2001a) havaintojen mukaan eläinaktivistit ovat järjestäneet jopa mielenosoituksia verkko-todellisuudessa kuormittamalla mielenosoituksen kohteen palvelinta kollektiivisesti. On huomioitava, että virtuaalisesti luotu yhteisöllisyys ei välttämättä ole sen heikompaa kuin perinteinen kasvokkainen yhteisöllisyys. Virtuaaliset yhteisöt voivat olla erittäin tiiviitä ja niihin kuuluminen selkeästi rajattua. Esimerkiksi suljettu sähköpostilista rajaa yhteisön jäsenet mahdollisimman selväpiirteisesti. Pienyhteisölliset kokeilut ja globaali virtuaalinen yhteisöllisyys eivät kuitenkaan vaikuta olevan ristiriidassa keskenään. Edelliset perustustuvat arjen konkreettisille teoille, jälkimmäiset tietotekniikan avustamalle ajatustenvaihdolle.

Eläinaktivistien kevyt ja raskas yhteisöllisyys

Yhteisöllisyyden teemojen analysoinnin päätteeksi on mielestäni kiinnostavaa tehdä tulkintaa siitä, onko eläinoikeusliikkeen piirissä oleva yhteisöllisyys luonteeltaan posttraditionaalista kevyttä yhteisöllisyyttä vai traditiosta kiinni pitävää, fundamentalistista ja raskasta yhteisöllisyyttä? Posttraditionaalinen yhteisö on Arto Noron (1989, 229–247) käyttöön otama käsite. Tällaisiin yhteisöihin ei synnytä, vaan ne ovat yksilön valittavissa ja milloin tahansa vaihdettavissa. Ne eivät ole yhteiskunnallisesti näkyviä eikä niitä aina mielletä yhteisöiksi (esimerkiksi karavaanarit tai pilkkijät). Yhteisöjen jäsenetkin voivat tulla toisilleen näkyviksi vain yhteenkokoontumisten ja tapahtumien myötä. Posttraditionaalisia yhteisöjä on erityisesti

vapaa-ajan alueella, esimerkiksi harrastusten piirissä.

Zygmunt Bauman puolestaan puhuu myös raskasta yhteisöllisyydestä. Hänen (Bauman 1992, 190–4) mukaansa yhteisöllisyys kääntyy toimijalleen raskaaksi silloin kun ihminen sitoo itsensä yhteisöön monin ja vahvoin symbolisin merkein ja muotoilee koko elämäntapansa yhteisön sosiaalisen normiston mukaiseksi. Keskeisin ero kevyen posttraditionaalisen ja raskaan yhteisön välillä on irtautumisen mahdollisuus. Mitä kevyempi yhteisö jäsenelleen on ja mitä kevyemmin symbolisin merkein jäsen on sitonut itsensä yhteisöön, sitä helpompi siitä on irtautua ja sitä enemmän se tarjoaa yksilölle mahdollisuuksia määrittellä yhteisö itselleen sopivaksi.

Raskas yhteisöllisyys on kiinteässä yhteydessä fundamentalismiin, jos käsite ymmärretään laajasti sitomatta sitä erityisesti uskontoihin. Esimerkiksi Anthony Giddens (1994, 48–84) ei viittaa fundamentalismilla pelkästään uskonnollisiin fanaatikkoihin, vaan hänen mukaansa fundamentalismin syntyminen on mahdollista kaikkialla siellä, missä perinteiden purkautuminen aiheuttaa koe-tun uhan. Hän näkee fundamentalismin perinteiden hajoamisen vastareaktioksi. Fundamentalismi pyrkii perinteen säilyttämiseen ilman, että sen puolustamista tarvitsee erityisesti perustella. Perinne sisältää oman rituaalisen totuutensa, josta siihen uskova pitää kiinni. Fundamentalismiin liittyy vuoropuhelun loppuminen muiden perinteiden ja julkisessa keskustelussa syntyneen totuuden kanssa, mikä aiheuttaa alituisen väkivallan vaaran. Fundamentalismia voi olla vaikkapa perheissä tai sukupuolten välillä eikä Giddens sulje pois ekologisenkaan fundamentalismin mahdollisuutta.

Aikaisemmassa eläinaktivistien yhteisöllisyyttä sivunneessa tutkimuksessa Mari Kalliala (1999) on päätenyt siihen, että 90-luvun suomalaisten vaihtoehtoliikkeiden verkosto, jonka keskustassa eläinaktivistit olivat, muodosti pikemminkin yhteisöllisen kuin yhteiskunnallisen liikkeen, mikä viittaa eläinaktivistien raskaaseen yhteisöllisyyteen. Kalliala perustelee tätä sillä, että radikaaleimmat liikkeet eivät katso olevansa mitään velkaa yhteiskunnallisille suhteille, pysyvät viholliskuvat määrittävät liikkeiden toimintaa ja aktivistit identifioituvat voimakkaasti liikkeiden ajamiin kulttuurisiin arvoihin. Kalliala antaa täten ymmärtää, että eläinoikeusliike on saarekemainen lahko yhteiskunnassa, joka ei aidosti pyri yhteiskunnalliseen muutokseen. Tämä on ristiriidassa eläinaktivistien oman näkemyksen kanssa, joka usein katsoo eläinoikeuskysymyksen yhteiskunnallistamisen olleen liikkeen suuri saavutus.

Minun arvioni mukaan eläinoikeusliikkeessä on piirteitä sekä tyypillisestä kevyestä yhteisöstä, postmodernista uusheimosta että fundamentalismiin vivahtavasta raskaasta yhteisöstä tai yhteisöllisestä liikkeestä. Haastatteluaineistoni perusteella eläinoikeusliikkeelle on koko sen olemassaolon ajan ollut tyypillistä suuri vaihtuvuus, mikä viittaa yleiseen yhteisöllisyyden keveyteen. Juuri kukaan ei myöskään ole ”jämähtänyt” aktivismiin, vaan 90-luvun puolivälin

aktivisteista lähes kaikki ovat vetäytyneet aktiivisesta toiminnasta syrjään. Lisäksi on huomioitava, että roolien kierrättäminen on liikkeen demokratiavoiteteisiin kuuluva päämäärä jo sinänsä, jolla viestitetään kuvaa johtajattomasta liikkeestä. Toinen seikka, joka aineistossani viittaa yhteisöllisyyden keveyteen, on eläinoikeusliikkeen sisäisen kritiikin syntyminen vuoden 1998 alkupuolella (ks. *Keinojen ja päämäärien myrskyissä* Oikeutta eläimille -jäsenlehti 2/98, 2 ja *Elämää Orimattilan jälkilaineilla*, Oikeutta eläimille -jäsenlehti 1/98, 2). Raskaassa yhteisössä ei ole mahdollista esittää julkista kritiikkiä. Esitetty kritiikki kohdistui sitä paitsi juuri raskaan yhteisöllisyyden piirteisiin kuten suvaitsemattomuuteen, elitismiin ja ”sisäsiittoisuuteen”. Vaikka varsinaisen eläinoikeusliikkeen sisäinen kritiikki ilmeneekin aineistossani vasta vuonna 1998, niin liikettä arvosteltiin ulkopuolelta ankarasti sen syntyhetkistä asti. Kritiikkiä esittivät erityisesti ulkopuoliset tahot, mutta myös eläinaktivisteja lähellä olevat anarkistit ja vaihtoehtoliikkeiden intellektuaalit. Anarkistien kritiikki kohdistui muun muassa eläinliikkeen autoritaarisiksi koettuihin piirteisiin ja suvaitsemattomuuteen⁴. Toisaalta myös eläinoikeusliikkeen tärkein intellektuaali Peter Singer (1990, 229) varoitti ”meitä (eläinoikeusaktivisteja) ajautumisesta uskonlahkon kaltaiseksi yhteisöksi”.

Entä onko eläinoikeusliike kevyt postmoderni yhteisö myös sillä tavalla, että siellä piipahdetaan viihtymässä ja hakemassa oman identiteetin rakennusaineita niin kauan kuin liikkeellä on vetovoimaa nuorisosaatavuudessa?

Nopean kasvun vaiheen päätyttyä Orimattilan laukauksiin vuoden 1997 lopulla ja sitä seuranneeseen lamaannukseen ja sisäisiin riitoihin, eläinoikeusliike menetti suuren joukon aktiiviseen toimintaan valmiita olevia jäseniä. Esimerkiksi Pia Lundbomin (2001b) havaintojen mukaan Vantaan Fur Centerin edustalla järjestettyihin mielenosoituksiin osallistuu enää murto-osa ihmisiä takavuosien suurmielenosoituksiin verrattuna. Jäljelle jääneet eläinaktivistit itse tulkitsevat katoa siten, että liikkeen jättäneet ”trendipellet” (*Heippa*, Oikeutta eläimille -jäsenlehti 1/98, 8) ja ”feikkipellet” eivät olleetkaan oikeasti kiinnostuneita eläimistä, vaan olivat mukana toiminnassa ”muodin” vuoksi. Tällainen tulkinta lienee ainakin osittain oikea, sillä esimerkiksi Straight Edge⁵ -ilmiötä tutkinut Merja Lyytikäinen (2000) havaitsi, että jotkut eläinoikeudellista syistä vegaanin elämäntavan omaksuneet ”streittarit” siirtyivät lihansyöjiksi veganiuden tultua tavaksi ja kiinnostuksen lopahdettua tämän jälkeen. Toisaalta on muistettava, että eläinoikeusliike on myös nuorisokulttuuria. Liikkeen jäsenten iän karttuessa on luonnollista, että aktivismi jää vähemmälle. Tästä huolimatta on todennäköistä, että entinen jäsen siirtää jotain osia eläinaktivismista uuteen kokemusmaailmaansa.

Missä määrin eläinoikeusliikkeen aktivistit muodostavat raskaan, fundamentalistisen yhteisön? Tihutyöt ja eläinten vapautusiskut eivät sinänsä ole fundamentalismia eivätkä merkki yhteisöllisyyden raskaudesta, sillä ne voivat

olla esimerkiksi typeryyttä, lapsellisuutta, elämysten hakemista. Ne voivat olla myös pitkälle vietyä rationaalista laskelmointia, jossa arvioidaan esimerkiksi julkisuusarvon olevan synnytettyä haittaa suurempi⁶. Liikkeessä on kuitenkin monia muitakin fundamentalismiin viittaavia piirteitä jos fundamentalismi ymmärretään Giddensin esittämällä tavalla. Näitä ovat ainakin käännytystyö, traditionaalisen elämäntavan puolustaminen, veganismin kaltaiset raskaat symboliset merkit, negatiiviseksi koetun kirjoittelun ja kritiikin heikko sietokyky, viholliskuvien voimakkuus, neuvotteluhaluttomuus ja koettu moraalinen ylemmyys. Mikään näistäkään ei yksittäisenä asiana ole fundamentalismia, mutta yhdessä niitä on vaikea muutenkaan tulkita. Samalla on todettava, että liikkeen fundamentalistiset piirteet olivat selvemmin erotettavissa suomalaisen eläinaktivismin syntyvuosina kuin 2000-luvun puolella. Käsitellen seuraavaksi edellä mainittuja fundamentalismin piirteitä lyhyesti.

Traditionaalisen elämäntavan puolustaminen ilmenee aineistossani selvimmän luonnollisten pienyhteisöjen ihanteessa, joita tulee suojella uusliberalistista tehokkuusajattelua vastaan. Puolustaessaan pieniä yhteisöjä muodostavia alkuperäiskansoja, eläinaktivistit itse asiassa puolustavat elämänmuotoa, jonka he näkevät olevan väistymässä globalisoituvan talouden myötä. Vegaanin elämäntavan ehdottomuudessa on piirteitä puhtauteen ja rituaaliseen totuuteen pyrkimisestä. Vegaanisuus on periaate, jonka suhteen ei tehdä kompromisseja ja joka ohjaa koko elämäntapaa, joskin Jukka Peltokoski artikkelissaan arvioi vegaanien harjoittavan elämäntapaansa ”refleksiivisesti eli toimintansa perusteita ja käytäntöä jatkuvasti arvioiden”. Joka tapauksessa ihmisten käännyttäminen noudattamaan vegaania elämäntapaa on lähellä sitä, mitä Stig Söderholm (1997, 114) kutsuu elämäntapafundamentalismiksi.

Käännytystyön lisäksi vähäisenkin kritiikin heikko sietokyky voidaan tulkita pyrkimyksenä tavoitella yhtenäiskulttuuria. Haastatteluaineistoni mukaan kaikki eivät sietäneet toimintatapoihin kohdistuvaa liikkeen sisäistä kritiikkiä, vaan kritiikki haluttiin tukahduttaa välttämällä kanssakäymistä väärien mielipiteiden esittäjien kanssa. Viholliskuvien voimakkuus ja koettu moraalisen ylemmyyden tunne pitävät yllä alituista väkivallan vaaraa. Väkivallan vaara perustuu siihen, että mikäli moraalinen ylemmyys korvaa moninaisuuksien välisen vuoropuhelun ihanteen, jokainen yhteisölle ulkopuolinen voidaan arvioida hyväksymisen ja poissulkemisen yksilulotteisella akselilla. Eläinaktivistit eivät pyri vihollistensa kanssa vuoropuheluun, vaan niille luetellaan ehdottomia vaatimuksia. Koetun moraalisen ylemmyyden vuoksi myöskään laki aseta toiminnan rajoja, vaan lain ja oikeuden katsotaan olevan kaksi eri asiaa⁷.

Tämän artikkelin tarkoitus ei ole yrittää jaotella sitä, ketkä yksilöt eläinoikeusliikkeessä kuuluvat raskaaseen yhteisöön ja ketkä kevyempiin yhteisöllisyyden muotoihin. Haastatteluaineistostakin on kuitenkin mahdollista löytää monia yhteisöllisyyden raskauteen viittaavia kohtia. Jotkut eläin-

aktivistit kokivat kysymyksen eläinten oikeuksista niin tärkeäksi, että se oli heille elämän ja kuoleman kysymys – eikä ainoastaan eläinten elämän ja kuoleman, vaan he itsekään eivät voi kuvitella muuta tapaa elää. Lisäksi muutamissa tekemissäni haastatteluissa kuului syvä ahdistus liikkeen ulkopuolista maailmaa kohtaan, kun taas liike koettiin perheen kaltaiseksi turvapaikaksi.

En tiedä mitään muuta tapaa olla yhteiskunnassa, muuta kuin että yritetään tehdä muutoksia. Ne tunteet on niin voimakkaita, esimerkiksi mulla on niin voimakkaita ne tunteet, että mä en pysty lopettamaan sitä, enkä halua. Mä en olis onnellinen ilman sitä. Mä en olis onnellinen tilanteessa, jossa mä vaan sulkisin silmäni joiltakin epäkohdilta. (M25) Jotenkin mä oon vaan kyllästynyt kaikkeen, ihmiset ei kuitenkaan tajuu mitään, tuijottaa vaan omaa napaansa, saahan sillä vähennetty kaikkee, kun käy vetämässä niitä ikkunoita paskaks, ehkä niitä eläimiä kuolee sit vähemmän, vaikuttaa ihmisten mieliin kun kukaan ei kuitenkaan välitä. (N20). Ei riistettäs Äiti Maata, mut ku ei ihmiset osaa elää sellasessa maailmassa, niitten on pakko sortaa jotain toista ihmistä tai eläintä, jotain heikompaa. Kun mä tapasin nää ihmiset, mä tiesin et kaikki ei oo samanlaisia. (N18)

Liikkeen yhteisöllisyyden tutkimuksen pohdintaa

Artikkelin alussa ilmaisin tahtoni tehdä metodologinen avaus yhteiskunnallisten liikkeiden yhteisöllisyyden tutkimukseen tekstuaalisessa muodossa olevan empiirisen aineiston avulla. Minkälaisen kokemuksen tämä pyrkimys tutkijalleen jätti? Tutkimustyön aikana havaitsin kaksi pohdintaa ansaitsevaa näkökulmaa. Ensimmäinen kysymys oli: johtiko tutkimusasetelma väistämättä liian jähmeään kuvaan eläinoikeusliikkeen yhteisöllisyydestä? Eivätkö yhteisöt postmoderniksi sanotussa maailmassa ole niin nopeasti muuntuvia, että niistä on lähes mieletöntä tehdä empiiristä tutkimusta? Toinen pohdintaa aiheuttanut kysymys liittyi havaintoon liikkeen yhteisöllisyyden hankalasta rajautuvuudesta. Minkä ryhmän yhteisöllisyydestä käytettävissäni oleva aineisto itse asiassa kertoi?

Kysymys yhteisöllisyyden jähmeyden vaikutelmasta juontuu *kamppailuasetelman ja vuorovaikutuksen* erosta. Asetelmalla tarkoitan varsin hitaasti muuttuvia käsityksiä siitä, ketkä ovat eläinaktivisteja, mitkä heidän tavoitteensa ovat, miten tavoitteisiin tulisi päästä ja ketkä ovat liikkeen vastustajia. Organisoituessaan aktivistit luokittelevat itsensä samalla tavalla, mikä luo yhteistä identiteettiä eläinaktivistina. Kun liikkeen tavoitteet ja sallitut toimintatavat määritellään, liike määrittää myös vihollisensa ja suhteensa ympäröivään yhteiskuntaan. Yhdessä nämä muodostavat yhteiskunnallisen liikkeen

kamppailuasetelman. Tällainen asetelma ainakin eläinoikeusliikkeen tapauksessa oli tutkimusajankohtana varsin kiinteä ja muuttamaton. Aineistoni perusteella en havainnut liikkeen kamppailuasetelmassa juuri mitään muutoksia siitäkään huolimatta, että lähes kaikki varhaiset eläinaktivistit ovat vetäytyneet syrjään liikkeen toiminnasta.

Toisaalta asetelman sisällä liikkeen toimijoiden välillä on vuorovaikutusta, jossa kasvokkainen tai virtuaalinen yhteisöllisyys toteutuu. ”Asetelma” on luonteeltaan stabiilia tai hitaasti muuttuvaa, mutta vuorovaikutus on dynaamista ja prosessinomaista. Vuorovaikutus on liikkeen voima, joka synnyttää liikkeen sisältämän liikkeen. Vuorovaikutuksen voima synnyttää yhteisön jäsenten henkilökohtaisia ja kollektiivisia kasvuprosesseja. Vuorovaikutuksessa liikkeen piiriin syntyy pieniä ja tilapäisiä yhteisöjä, joiden välillä eläinaktivistit saattavat kulkea. Yhteisöllisyys on täten sitä, mikä koostuu asetelmasta ja vuorovaikutuksesta. Yhteisöllisyyttä kirjallisen aineiston avulla analysoivan tutkijan on hyvä huomioida, että hänen aineistonsa kertoo paljon enemmän asetelmasta kuin vuorovaikutuksesta.

Toinen pohdintaa aiheuttanut tekijä oli eläinoikeusliikkeen piirissä olevan yhteisöllisyyden pirstaleisuus ja kehämäisyys. Liikkeen piirissä on pieniä alakulttuureita, joita yhdistää veganismin kaltainen keskeinen periaate. Tällaiset pienet yhteisöt eivät ole kiinteitä, vaan ihmiset liikkuvat ainakin suurimmissa kaupungeissa alakulttuureiden verkostossa ryhmästä toiseen. Varsinkin 1990-luvun puolivälissä monet aktivistit kokivat itsensä vain osittain eläinaktivisteiksi ja osittain aktivisteiksi ylipäänsä. 2000-luvulle tultaessa eläinaktivistit taas ovat erottautuneet selvemmin omaksi ryhmäkseen. On myös huomioitava, että verkoston (skenen) intellektuellien piirissä on henkilöitä, jotka eivät varsinaisesti ole eläinaktivisteja eivätkä täten sitoneet itseään edellä mainittuun kamppailuasetelmaan, mutta joilla on resurssiensa tuoman arvovallan vuoksi mahdollisuus vaikuttaa eläinaktivistiyhteisön muodostamaan sosiaaliseen totuuteen.

VIITTEET

- ¹ Toisaalta yhteiskunnallisten liikkeiden ”identiteetti-projektit” voidaan nähdä Joachim Hirschin (1980) tapaan kyynisesti. Hänen mukaansa yhteiskunnallisia liikkeitä käytetään pikemminkin itsensä toteuttamiseen kuin poliittisten päämäärien ajamiseen. Tällöin ympäristöliikkeiden puhe ”luonnosta ja ekologiasta” on pikemminkin symbolista eikä välttämättä viittaa edes niistä tunnettuun aitoon kiinnostukseen.
- ² On tulkinnanvarainen asia käyttääkö tässä sanaa ”edellyttää” vai ”toivoo”. Oikea termi olisi todennäköisesti jossakin puolivälissä ja on tapauskohtaista. Jotkut moraaliset velvoitteet ovat niin voimakkaita, että niiden noudattamista

- edellytetään, joissakin olisi osuvampaa puhua toivomisesta.
- 3 Vastaavankaltaisia näyttämöitä, joissa vuorovaikutus liittyy kollektiiviseen kokemukseen, ovat esimerkiksi pop-konsertit ja urheilukatsomot (Ks. Alapuro 2000, 104.)
 - 4 Myös anarkistisessa liikkeessä pitkään toimineen Hannu Toivasen sinänsä erinomaisen laudatur-työn ”Do-it-yourself” eläinoikeustulkinta voidaan nähdä yksilöllisyyttä korostavan anarkismin kritiikkinä eläinoikeusliikkeen yhteisöllistä elitismia kohtaan.
 - 5 Straight Edge -alakulttuurin jäsenet kieltäytyvät monista nykykulttuurille tyypillisistä nautinnoista: tupakasta, alkoholista, huumeista ja yhden illan suhteista.
 - 6 Mikään aineistossani ei viittaa siihen, että iskuja tehtäisiin mediajulkisuuden vuoksi. Näin kuitenkin teoriassa voisi olla. Aineistoni perusteella iskuja perustellaan eläinyksilön elämän pelastamisella ja viholliselle aiheutetulla taloudellisella vahingolla, jonka toivotaan johtavan epäeettiseksi koetun ammatinharjoittamisen lakkauttamiseen.
 - 7 Lohduttavaa väkivaltaa pelkäävien kannalta on kuitenkin se, että yhteisön sosiaalinen normi selväsanaisesti kieltää väkivallan käyttämisen elollisia olentoja vastaan.

KIRJALLISUUS

- Alapuro, Risto (2000). Kuinka neuvoteltavia sosiaaliset suhteet ovat? Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.): *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteessa*. Helsinki: Gaudeamus, 102–111.
- Bauman, Zygmunt (1992): *Intimations of Postmodernity*. London: Routledge.
- Castells, Manuel (1997). *The Power of Identity*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Giddens, Anthony (1994). *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Helve, Helena (1997). Nuorten muuttuvat arvot ja maailmankuvat. Teoksessa Helve, Helena (toim.): *Arvot, maailmankuvat, sukupuoli*. Helsinki: Yliopistopaino, 140–172.
- Hirsch, Joachim (1980): *Der Sicherheitsstaat. Das ”Modell Deutschland”, seine Krise und die neue sozialen Bewegungen*. Frankfurt am Main.
- Kalliala, Mari (1999). Yksi taistelu, monta rintamaa. Teoksessa Mattila, Mikko ja Uusikylä, Petri (toim.) *Verkostoyhteiskunta. Käytännön johdatus verkostanalyysiin*. Helsinki: Gaudeamus, 127–152.
- Kivikuru, Ulla. (2000). Kansalaisten yhteisyys ja ”he”. Teoksessa Tapper, Helena (toim.): *Me median maisemissa*. Helsinki: Yliopistopaino, 11–46.
- Lindhom, Arto (1998). *Radikaali ympäristöaktivismi modernin murroksessa*. Julkaise-

- maton pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- Lindholm, Arto (2002). Empiirinen aineisto vuonna 2004 valmistuvaan väitöskirjaan ”Civil Society in the Globalizing World. Anti-globalization Movement and the Environment”.
- Lundbom, Pia (2001b). Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta? Eläinoikeusliikeshinnän solidaarinen yhteisöllisyys. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Lyytikäinen, Merja (2000). *Nautintoaineista kieltäytyminen moraalisubjektin rakentamisprojektina – streittarina maailmassa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- McAllister Groves, Julian (1995). Learning to feel. The neglected sociology of social movements. *Sociological review* 43: 3, 435–460.
- Melucci, Alberto (1996). *Challenging Codes. Collective Action in the Information Age*. Cambridge University Press.
- Noro, Arto (1991). *Muoto, moderniteetti ja ”kolmas”*. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Parikka, Anu (1998): *Voi eläinparat – Tutkimus nuorten suhtautumisesta eläinsuojeluun ja eläinten oikeuksiin*. Turun yliopiston sosiologian laitos, sosiologista keskustelua, B 31.
- Roos, J-P (1988). *Elämäntavasta elämänkertaan*. Jyväskylä: Gummerus.
- Sairinen, Rauno & Viinikainen, Tytti & Kanninen, Vesa & Lindholm, Arto (1999). *Suomen ympäristöpolitiikan tulevaisuuskuvat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Siisiäinen, Martti (1992). Kollektiivisen toiminnan muodot ja repertuaarit. Teoksessa: Blom, Raimo & Siisiäinen, Martti (toim.): *Politiikan sosiologia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian julkaisuja.
- Singer, Peter (1991). *Oikeutta eläimille*. WSOY, Porvoo. Alkuteos *Animal Liberation. Towards an End to Man's Inhumanity to Animals*, London: Granada, 1975.
- Söderholm, Stig. (1997). Kartan piste vai moderni uusheimo. Teoksessa Viljanen, Anna-Maria & Lahti, Minna *Kaukaa haettava*. Helsinki: Suomen antropologinen seura, 107–115.
- Tiilikainen, Ulla. (1997). Ekologinen elämäntapa ja yhteisöllisyys. *Yhteiskuntasuunnittelu* 3:97, 41–50.
- Toivanen, Hannu (1997). ”Do It Yourself”. *DIY vastarinnan sosio-kulttuurisia merkityksiä organisoivan periaatteena ja käytäntönä*. Julkaisematon laudatur-tutkielma, Joensuun Yliopisto.
- Twigg, Julia (1983). Vegetarianism and the Meanings of Meat. Julkaisussa Murcott A. (toim.) *The Sociology of Food and Eating*. London: Biddles Ltd, 18–30.
- Wiberg, Matti (2001). *Paluu politiikkaan*. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö.

Sanomalehdet

Helsingin sanomat 23.10.2001, B4. Jukka Harjun artikkeli ”Prosenttijengien rikokset ovat tasaisessa kasvussa”.

Aineistona käytetyt julkaisut

Anonyymi, Helmikuu, 1996.

Megafoni, numeroimaton. Radikaali yhteiskunnallinen lehti. Marraskuu 1999.

Muutoksen kevät nro 2. Muutoksen kevät 2. Ympäristövallankumouksellinen aikakauslehti. Syyskuu 1996.

Muutoksen kevät nro 4. Helmikuu 1997.

Muutoksen kevät nro 6. Syyskuu 1997.

Oikeutta eläimille -jäsenlehti, 1/1998. (helmikuu).

Oikeutta eläimille -jäsenlehti 2/1998.

Oikeutta eläimille -jäsenlehti 5/1999 (kesäkuu).

Oikeutta eläimille -jäsenlehti 7/1999 (marraskuu).

Oikeutta eläimille -jäsenlehti 1/2000 (helmikuu).

Oikeutta eläimille -jäsenlehti, marraskuu 2000 (numeroimaton).

Sudenhetki 1/1997 (lokakuu).

Sudenhetki 2/1998 (maaliskuu).

Sudenhetki 3/1998 (marraskuu).

Tuomivaara, Salla 1996. Uusi eläinoikeusliike – tyhjyydestä vai tuskasta nousut? Julkaisussa. Nuorisotutkimus 14; 3, s. 42–45.

Tutkain 1/1998, 12–13. Juho Vuoren artikkeli ”90-luvun muutosliike”.

Vapauden Huuto 4, vuosiluku ei ilmene. Suomen Punk-Anarko yhdistyksen julkaisu.

Vapauden Huuto 6, vuosiluku ei ilmene. Anarkistisen maailman julkaisu.

Internet

Lundbom, Pia (2001a). ”Kaiken aikaa, kaikkialla, kaikkien kanssa?” Globaali nuorisokulttuuri ja uusyhteisöllisyyden etiikka. Nettijulkaisussa Hoikkala, Tommi (toim.) *Globalisaatiokeskustelu ja nuorisopolitiikka*. Opetusministeriön Nuorisoyksikön Nuorisotutkimusverkostolta tilaama muistio. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/muistiot/globali.pdf>. <30.11.2001>

Mika Ebeling kotisivut. <http://www.kolumbus.fi/mikaebeling>

Jukka Peltokoski

ELÄMÄ POLITIIKKANA

Vegetarismi ja veganismi protestin tihentymänä

Kasvissyönti on ollut tunnettu, joskaan ei kovin yleinen, elämäntapa Suomessa jo pitkään. Kasvissyönti tuli Suomeen 1800-luvun loppupuolella tolstoilaisten ja teosofien mukana. Vuonna 1913 perustettiin aatteellinen Suomen vegetaristinen yhdistys, jonka taustavaikutteet olivat uskonnolliset ja yhteiskunnalliset. Teosofian ja tolstoilaisuuden lisäksi se sai vaikutteita muun muassa naisasialiikkeestä, pasifismista ja sosialismista. Laajamittaisemmin kasvissyönti yleistyi 1930-luvulla osana terveysliikettä. Terveydelliset perusteet ovat olleet noista ajoista saakka tunnetuin syy kasvissyöjäksi ryhtymiselle. (Peltokoski 1999, 7.)

Vuosisadan alun jälkeen kasvissyönnin seuraava nousukausi osui 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen, jolloin se liittyi kulttuuriradikalismiin pyörteisiin ja itämaisten uskontojen rantautumiseen Suomeen. Eettiset perustelut nousivat jälleen terveydellisten näkökohtien rinnalle. Vaihtoehtoisia elämäntapoja kannattanut Oraansuojelijat perusti Suomen ensimmäisen kasvisravintolan Helsinkiin vuonna 1974. (Husso 1993, 2; Peltokoski 1999, 7.)

Oraansuojelijoiissa oli kiinnostusta myös ympäristökysymyksiä kohtaan ja heidän voi katsoa jopa ennakoineen ympäristöliikkeen uusia tuulia. 1970-luvun loppupuolella kasvissyönti kytkeytyi suomalaisen ympäristöliikehdintään osana yleisempää yhteiskunnallisen liikehdinnän eetoksen muutosta. Sosiologi Esa Konttinen (1998, 197–203) on kuvaillut muutosta subjektiviteetin puolustamisen kulttuuri-ilmaston läpimurroksi. Huomio kiinnittyi arkielämään, yksilöllisyyteen ja niin sanottuihin pehmeisiin arvoihin. Modernisaatiouско hiipui ja alettiin kritisoida modernisaatiota itseään (ks. myös Siisiäisen artikkeli tässä kirjassa). Elämäntapakysymykset nousivat jälleen keskiöön valtiollisia muutosohjelmia rakentaneen marxilaisen kritiikin jäädessä vähäisemmälle sijalle liikehdinnässä. Muutoksen myötä myös ympäristökysymysten painotukset

muuttuivat. Kasvissyönti löysi tiensä suomalaisen ympäristöliikkeeseen osana elämäntapakokeiluja.

1990-luvun suomalainen radikaali ympäristöliikehdintä on nostanut kasvissyönnin jälleen keskeiseen asemaan vaatimuksissaan ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinovalikoimassaan. Uusin liikehdintä on tuonut kentälle myös uuden kasvissyöntiin liittyvän elämäntavan, veganismin. Kasvissyönnin tyypillisiä muotoja on Suomessa ollut aiemmin kolme. Lakto-ovo-vegetaristit hyväksyvät ravinnossaan eläinperäisistä tuotteista maidon ja kananmunat, ovo-vegetaristit vain kananmunan ja lakto-vegetaristit vain maidon. Vegaanit ovat ”täyskasvissyöjiä”, jotka eivät hyväksy eläinkunnan tuotteita myöskään osana muuta elämäntapaansa. He eivät käytä nahkatuotteita ja he välttävät eläimillä testattua kosmetiikkaa, lääkkeitä sekä eläinten hyväksikäytölle perustuvia palveluja, kuten sirkuksia ja delfinaarioita. Maailmalla, erityisesti Isossa-Britanniassa, Saksassa ja USA:ssa, veganismi on yleistynyt muutaman viimeisen vuosikymmenen aikana. Suomeen elämäntapa tuli voimallisesti vasta 1990-luvulla, liittyen erityisesti eläinaktivismiin. (Peltokoski 1999, 3–4.)

Kasvissyönti ja veganismi ovat saavuttaneet siinä määrin suosiota 1990-luvun liikehdinnässä, että niiden voi sanoa muodostuneen jopa sen tunnusomaisiksi piirteiksi. Veganismin lisäksi aallon piirissä on kehitelty muitakin suomalaisittain uusia elämäntapoja. *Fenno- eli lähialueveganismissa* pyritään pitäytymään mahdollisimman pitkälle lähialueiden kasviperäisissä tuotteissa, koska tämän katsotaan olevan ekologisesti kestävämpää kuin ruoan raahaaminen maailman ääristä. *Freeganit* ovat aatteellisesti vegaaneja, mutta he voivat kuluttaa eläinkunnan tuotteita, jos se ei heidän mielestään edistä eläinten hyväksikäyttöä taloudellisesti. Freeganit voivat esimerkiksi syödä pois heitettyä tai lahjoitettua eläinperäistä ruokaa. Lähellä freeganeja olevat *dyykkaajat* pyrkivät minimoimaan kulutuksensa hankkimalla ruokaa ja tavaroita roskiksista. Julkisuudessa freeganismin ja dyykkauksen käsitteet ovat osin sulautuneet keskenään. Dyykkaus on tietenkin tuttu elämäntapa monille laitapuolen kulijoille, mutta uuden aallon aktivistit ovat kytkeneet sen ekologisiin näkemyksiin, tuhlailevan kulutusyhteiskunnan kritiikkiin. Ylipäätään voidaan todeta, että liikeallossa pyritään politisoimaan elämäntapakysymykset ja käytetään poliittisia ja moraalisia näkökohtia tärkeimpinä vaihtoehtoisten elämäntapojen perusteluina. Vastakulttuurin piiristä uudet elämäntapainnovaatiot tai ainakin niihin liittyvät keskustelut ovat levinneet laajemmalle yhteiskuntaan. Tähän on vaikuttanut erityisesti median kiinnostus uusiin ja ”eksoottisiin” ilmiöihin, mutta toki aktivistit ovat itsekin tehneet elämäntapansa julkisiksi julkaisuissaan, järjestämällä yleisötilaisuuksia ja yksinkertaisesti pitämällä asioita esillä lukuisissa arkisissa tilanteissa.

1990-luvun radikalismien tuottamat elämäntapainnovaatiot olisivat kokonaisuudessaan oman tutkimuksensa arvoinen kohde. Tässä artikkelissa raja-

näkökulman kahteen liikeaallon yleisimpään elämäntapaan. Kysymyksenasetteluni nousee mielenkiinnosta sitä kohtaan, miksi kasvisyönnistä ja veganismista on tullut niin yleisiä elämäntapoja uuden aallon ympäristöliikehännän parissa. Tähän vastaaminen avaa myös näkökulman liikehännän poliittisuuteen.

Tulkinnan lähtökohdat

Artikkelini yleisenä viitekehyksenä toimii hermeneuttinen lähestymistapa (ks. esim. Varto 1992; 1995). Pyrin *tulkitsemaan* kasvisyöjien ja vegaanien elämäntapoihinsa sisällyttämiä *merkityksiä*. Tavoitteenani on sanoa jotain siitä, mitä ovat ne merkitysyhteydet, joissa kasvisyöjät ja vegaanit jäsentävät toimintaansa, tekevät siitä mielekkään. Hermeneuttinen tulkinta ei etsi toimijoiden ”selän takaisia” selityksiä, vaan lähtökohtanani ovat kasvisyöjien ja vegaanien toiminnalleen antamat perustelut sekä liikkeen yleiset keskustelut. Kielellisesti julki tuodun aineksen lisäksi kiinnitän huomiota toiminnan tyyliin. Se *miten* kasvisyöjät ja vegaanit toteuttavat elämäntapaansa on yhtä tärkeää kuin se, millaisia perusteluja he sille antavat. Tulkitsen myös käyttämäni tilastoaineistoa väljän hermeneuttisesti, en perinteisen kvantitatiivisesti: jakaumat johdattelevat merkitysten jäljille. Kasvisyönnin ja veganismin ”mielen” avaaminen ei tarkoita pyrkimystä niiden oikeuttamiseen. On lukijan vastuulla arvioida, onko hän samaa mieltä niiden mielekkyydestä.

Artikkelin empiria tulee neljältä taholta. Hyödynnän ensinnäkin veganismia käsittelevää pro gradu -tutkielmaani (Peltokoski 1999), jota varten keräsin 11 omaelämäkerrallista haastattelua vuonna 1998. Narratiiviseen metodologiaan nojaten haastattelut käsittelevät sitä, miten vegaanit jäsentävät muutoksensa sekasyöjästä vegaaniksi. Toisena aineistonani käytän Esa Konttisen kanssa ympäristöliikkeen uuden aallon aktivisteilta talvella 1998–1999 keräämäämme kyselyaineistoa (N=167). Aineisto kerättiin jakamalla kyselylomaketta useille uuden liikeaallon ympäristöryhmille ja -järjestöille (esim. Maan ystävät, Oikeutta eläimille, Vegaaniliitto, Garbage-kampanja). Aineiston painottuminen ympäristöryhmien toimintaan tarkoittaa, että siitä saatuja tuloksia ei voida välttämättä yleistää koko vastakulttuuriseen liikekenttään. Aineistosta on työstetty aiemmin yksi artikkeli, joka käsittelee uuden ympäristöliikehännän keskeisimpiä piirteitä ja kulttuurisia teemoja (Konttinen & Peltokoski 2000). Näiden lisäksi olen käynyt läpi Muutoksen kevään ja Vegaian (Vegaaniliiton jäsenlehden) vuosikertoja sekä Oikeutta eläimille -järjestön jäsenlehtiä ja -tiedotteita. Eräänlaisena empiirisenä lähteenä on todettava myös oma osallistumiseni liikehännän ja ainakin jossain määrin vegaaninen elämäntapani. Näiden

ansiosta omaan sellaista tuntumaa liikehdinnän keskusteluihin ja käytäntöihin, mikä mahdollistaa merkitysten lukemisen suoraan käytännön toiminnasta ja julkituotujen perusteluiden rivien väleistä.

En nojaa empiiristä tulkintaani niinkään yksityiskohtaiseen metodiin, vaan nostatan sosiologista mielikuvitustani tihentymisen ja rihmaston metaforien avulla. Tihentymän ajatukseni saa innoitusta radikaalista vastakulttuurista tutkimusta tehneeltä Hannu Toivaselta (1997, 141–147), jonka mukaan vastakulttuurisessa liikehdinnässä syntyy ajoittain tiloja, joissa kollektiivinen vuorovaikutus kiihtyy, syntyy merkitysten uudelleen organisoitumista ja toisinaan jopa niiden kumoutumista ja korvautumista. Toivasen mukaan tällaiset tihentymät ovat luovia ja vallankumouksellisia tiloja, ja niitä syntyy erityisesti konfliktitilanteissa. Aktivistit kokevat tihentymät tunteena siitä, että ”jotain tapahtuu”, vaikka eivät välttämättä pystykään käsitteellistämään tarkasti mitä. Vakiintuneet merkitykset ja käytännöt murtuvat ja uusia avautuu.

Toivasesta poiketen painotan omassa tihentymisen ajatuksessani merkityshorizonttien muutosten ja kumousten lisäksi merkitysten ”täyttymistä”. Ajatukseni on, että tihentymissä syntyy myös uusia konkreettisia käytäntöjä, jotka ikään kuin materialisoivat syntyneet merkitykset tai niiden uudelleen organisoitumiset. Juuri näin kävi 1990-luvulla, jolloin kasvissyönnin yleistymistä ja politisoitumista sekä veganismin rantautumista edelsi kiihtynyt kollektiivinen merkitystyö: vakiintuneita ympäristö- ja eläinsuojelujärjestöjä kritisoitiin pysähtyneisyydestä, eläinsuojelu- ja ympäristökysymyksiin etsittiin uutta lähestymistapaa, suoran toiminnan ajatus nousi useasti esiin eri keskusteluissa jne. Syntyi tila, jossa merkitykset liikkuiivat, kumoutuivat ja syntyivät (ks. emt., 92–93, 143; vrt. Zolberg 1972). Eräs tihentyneen ilmapiirin synnyttämistä käytännön innovaatioista oli kasvissyönnin (uudelleen) politisoiminen ja veganismi. Näin yksityiseen kiteytyi ja konkretisoitui liikehdinnän piirissä yleisesti liikkuneita ja kehiteltyjä merkityksiä. Sana tuli lihaksi ja liha alkoi kantaa sanaa.

Toinen sosiologisen mielikuvituksen lähteistäni on ranskalaisfilosofi Gilles Deleuzen rihmaston metafora. Olennaista rihmastossa on sen ei-puumaisuus. Vertikaalisen kasvamisen ja päärungon sijaan rihmasto on horisontaalisten viivojen ja niiden yhteenliittymien moneus. Rihmasto ei palaa Yhteen (perustaan, pääperiaatteeseen...), mutta se ei ole myöskään rakenteeton. Se on sommitelma, joka sisältää eri tavoin toistensa kanssa risteäviä virtoja. Rihmasto ei ole siinä mielessä puun vastakohta, että siitä voi kasvaa puu ja myös puu voi versoa uusia rihmastoja. Rihmastoon on aina useampia kuin yksi sisäänpääsy. (Deleuze 1992, 22–52)

Rihmasto on lähes kaunokirjallinen metafora. Näemme kuitenkin myöhemmin, että se on käyttökelpoinen käsite kasvissyönnin ja veganismin tulkinnassa – ne versovat rihmastosta. Kasvissyönnissä ja veganismissa on kyse liikeaallon

useiden erilaisten merkitysvirtausten risteymistä tai leikkauspinnoista. Tässä mielessä rihmaston metafora on lähellä tihentymän ajatusta. Rihmastollinen ajattelu pakottaa miettimään lisäksi, missä määrin kasvissyönti ja veganismi ovat myös rihmastoja itsessään. Vai ovatko ne ennemminkin puita?

Tulkintojeni rajat liittyvät ensinnäkin siihen jo mainittuun seikkaan, että aineistoni on kerätty vastakulttuurisen radikalismien kentän ympäristöaktivisteilta. Tulkinnat painottuvat ympäristöaktivisteihin, eivät tasaisesti koko vastakulttuuriseen kenttään. Toisaalta, koska tulkitsen kasvissyöntiä ja veganismia uuden aallon ympäristöaktiivismin viitekehyksessä, en pyri sanomaan mitään kaikista kasvissyöjistä ja vegaaneista tai kasvissyönnistä ja veganismista kokonaisuudessaan. Luen auki vain niitä merkityksiä, jotka ovat olennaisia kyseisen poliittisen liikehdinnän viitekehyksessä. En esimerkiksi tule käsittelemään kasvissyöntiä ja veganismia toisinaan jopa aktivistien keskuudessa liittyvää (uus)uskonnollisuutta, koska katson, että (uus)uskonnolliset merkitykset eivät ole relevantteja uuden aallon ympäristöaktiivismin kannalta; (uus)uskonnolliset merkitykset eivät politisoidu uuden aallon ympäristöaktiivismissä. Tarkastelukohteenani on kasvissyönnin ja veganismin sekä uuden aallon ympäristöliikehdinnän välinen poliittinen kytkös siten, että kytköksen kumpikin osapuoli määrittää toistaan ja rajaa tulkintaa.

Aloitan nostamalla esiin joitain kasvissyöjille ja vegaaneille tyypillisiä tilastollisia piirteitä. Seuraavassa luvussa tulkitsen sisällöllisesti kasvissyönnissä ja veganismissa tihtyvää uuden ympäristöaktiivismin kulttuuria. Viimeisissä luvuissa sanon jotain siitä, millaisen näkökulman kasvissyönti ja veganismi avaavat liikehdinnän poliittisuuteen.

Kasvissyöjien ja vegaanien asema kentällä

Kyselyaineistomme mukaan kasvissyönnillä ja veganismilla on merkittävä määrällinen asema liikeaallon ympäristö- ja eläinaktivistien piirissä. Tutkimukseemme osallistuneista vegaaneiksi ilmoittautuu 47 prosenttia (78 kpl) ja kasvissyöjiksi 37 prosenttia (61 kpl). Muita kuin vegaaneja tai kasvissyöjiä on aineistossa 17 prosenttia (28 kpl). Muut viittaa käytännössä sekasyöjiin, vaikkei asiaa varsinaisesti tarkennettu vastaajilta.

Taulukko 1. Toiminnallisuus yhteiskunnallisten kysymysten parissa (%)

	VAIN YMPÄRISTÖJÄRJESTÖ	2-3 ALUETTA	4-6 ALUETTA	YLI 6 ALUETTA
VEGAANI	13	47	39	1
KASVISSYÖJÄ	30	47	23	-
MUUT	39	50	12	-

On hyvä huomata, että aineisto ei anna välttämättä kuvaa koko vastakulttuurisesta liikekentästä. Toivanen (1997, 112) onkin todennut että, olisi ”harhaanjohtavaa luonnehtia sceneä pelkästään vegaaniuden tai edes kasvisyönnin kautta”. Scenellä Toivanen viittaa suomalaiseen radikaaliin vastakulttuuriin laajassa mielessä (ks. Pyykkösen artikkeli tässä kirjassa). On mahdollista, että kasvisyönti ja veganismi painottuvat ympäristö- ja eläinoikeusryhmissä, joita aineistomme koskee.

Määrällisen yleisyyden lisäksi kasvisyöjien ja vegaanien asema korostuu liikehdinnässä myös heidän toiminnallisuutensa kautta. Ympäristöaktivistien yleinen piirre on toiminnallinen kokonaisvaltaisuus ja heitä voikin luonnehtia ”moniosallistujiksi” (Konttinen & Peltokoski 2000, 114–116, 125–127). Ympäristö- ja eläinoikeusasioiden lisäksi tyypillisiä toiminta-alueita ovat ihmisoikeus, rauhan- ja kolmannen maailman kysymykset. Taulukosta 1. voidaan nähdä, että toiminnallinen laaja-alaisuus korostuu kasvisyöjien ja erityisesti vegaanien kohdalla. Kaikista ryhmistä noin puolet ilmoittaa toimivansa vähintään kahden yhteiskunnallisen kysymyksen parissa. Vegaanien osuus painottuu yli neljän aihealueen jälkeen ja vähenee vain ympäristöasioiden parissa toimivien kohdalla. ”Muiden” osalta painotukset menevät päin vastoin.

Kasvisyöjien, vegaanien ja muiden vastaajien väliset erot tulevat näkyville myös suhtautumisessa modernin yhteiskunnan rakenteellisiin piirteisiin (Liite-taulukko 1.). Kyselylomakkeeseen oli luotu modernia yhteiskuntaa luonnehtivia dikotomioita. Kysymykset aseteltiin tarkoituksellisen kärjekkäästi suhtautumistavan pintaan saamiseksi. Vastaukset painottuvat yleisellä tasolla samantaisesti: vastaajat kritisoivat oikeistolaisuutta, valtiokeskeisyyttä, ihmiskeskeisyyttä ja kapitalistista talouskasvua. Vastaukset hajoavat vain kysyttäessä suhtautumista ympäristöongelmien ratkaisemiseen muutoksilla yhteiskuntarakenteissa tai yksilöllisillä valinnoilla. Tällöin suurin osa vastauksista painottuu keskelle, johon ne painottuvat jossain määrin myös kysyttäessä suhtautumista oikeisto-vasemmisto-jaotteluun. Suurimmat erot eri vastaajaryhmien välillä nousevat

esiin kysyttäessä suhtautumista yhteiskunnallisen kehityksen valtio- ja ihmiskeskeisyyteen. Tällöin vegaanit erottautuvat mainittujen asioiden kärkkäimpinä kriitikkoina. Myös kapitalismikritiikki korostuu hieman vegaanien kohdalla. Vastaukset ilmentävät uuden aallon ympäristöaktivistien *modernin kritiikkiä* (Konttinen & Peltokoski 2000, 124–125). Vastaustyylin näkökulmasta tulkittuna voidaan sanoa, että kasvissyöjät ja erityisesti vegaanit radikalisoivat kritiikkiä.

Numeroista ei voi päätellä suoraan valtasuhteita, mutta ne antavat kuitenkin viitteitä siitä, että kasvissyöjillä ja vegaaneilla on muutenkin kuin tilastollisesti merkittävä asema liikehdinnässä. Kasvissyöjät ja vegaanit osallistuvat liikehdintään kokonaisvaltaisesti, mikä tarkoittanee, että heillä on myös laaja-alaista vaikutusta liikekenttään, ehkä jopa tietynlainen hegemoninen asema. Aiemmat tutkimukset tukevat tulkintaa (Toivanen 1997, 112; Lindholm 1998, 31; Luukka 1998, 78–85, 131–132).

Merkitykset risteävät, protesti tihentyy

Kasvissyönnin ja veganismin yleisyys liikehdinnässä on tuskin sattumaa. Ennemminkin on tehtävä se johtopäätös, että kasvissyönti ja veganismi istuvat tavalla tai toisella hyvin uuden aallon ympäristöaktivismin liikekulttuuriin. Näkemykseni mukaan aktivistit ovat kietoneet kasvissyönnin ja veganismin liikehdinnän merkitysten rihmastoisiin niin, että niistä on tullut liikehdinnän merkitysten tihentymiä.

Kasvissyönti ja veganismi ovat liikkeessä ennen kaikkea eläinoikeudellisia valintoja, mutta niiden katsotaan vastaavan myös ympäristökysymysten ja kolmansien maiden ongelmiin (Peltokoski 1999, 9–10). Kasvissyöjät ja vegaanit perustelevat valintaansa esimerkiksi sillä, että kasvisravinnon tuottaminen kuormittaa ympäristöä vähemmän kuin sekaravinnon tuottaminen. He korostavat myös, että laajamittainen kasvissyönti toisi helpotusta maailman nälkäongelmaan (jos ravinto jaettaisiin tasaisesti), koska kasvisravintoa pystyttäisiin tuottamaan sekaravintoa suurempia määriä pienemmillä resursseilla. Kasvissyöjät ja vegaanit viittaavat myös siihen, että ylikansalliset lihajätit hakkaavat sademetsiä karjantuotannon alta ja hyväksikäyttävät muillakin keinoin niin sanottujen kolmansien maiden ekologisesti ja sosiaalisesti heikompaan asemaan. Fennoveganismi on esimerkki pyrkimyksestä sisällyttää ekologiset näkökulmat veganismiin suosimalla lähialuetuotantoa.

Kasvissyönnin ja veganismin asema eläinoikeudellisten, ekologisten ja kolmansien maiden kysymysten leikkauspintana ei ole kuitenkaan läheskään kaikki, mitä ilmiöstä on ammennettavissa. Voidaan kiinnittää huomiota myös siihen tyyliin, jolla poliittisiin teemoihin vastataan. Tämä ei tarkoita poliittisten vaati-

musten erottamista niiden ajamisen muodosta, vaan päin vastoin väitettä siitä, että tyyli on erottamaton osa politiikointia ja sisältää itsessäänkin poliittisia merkityksiä (Lappalainen 1999a).

Kokonaisvaltaisuus. Kasvissyönnin ja veganismin ensimmäinen tyyllinen piirre tulee piilevästi esiin jo edellä. Kasvissyöjät ja vegaanit perustelevat elämäntapojaan viitaten useisiin keskeisiin liikehdinnän poliittisiin teemoihin. Kasvissyönti ja veganismi koetaan kokonaisvaltaisiksi ratkaisuiksi – ne eivät ole vain yhden asian elämäntapoja. Kasvissyönti ja veganismi kytkeytyvät liikehdinnän kokonaisvaltaisuuteen pyrkivään tyyliin. Yhteiskunnallisten ongelmien eriyttämisen sijaan liike pyrkii käsittelemään yhtä aikaa monia eri teemoja ekologisista kysymyksistä sosiaalisiin (Konttinen & Peltokoski 2000). Uusimman ympäristöaktiivismin aallon aatteellinen tausta onkin osuvasti nimetty radikaaliekologiaksi, jossa ekologisia ja sosiaalisia kysymyksiä käsitellään yhdessä ruohonjuuritason radikalismien viitekehyksessä (Lindholm 1998, 56). Usein kaikki teemat käsitteellistetään globaalin kapitalismin tai uusliberalismin kritiikin alla.

Radikaalius. Radikaaliekologiaan liittyen kasvissyönnin politisoiminen ja – sitäkin painokkaammin – veganismi ovat tarjonneet mahdollisuuden määritellä itsensä tiukentuneen vastarinnan kautta. Uuden aallon toimijat ovat halunneet erottautua vakiintuneista yhteiskunnallisista liikkeistä, erityisesti ympäristö- ja eläinsuojeluliikkeistä. He ovat kritisoineet niitä maltillisuudesta ja byrokraattisuudesta ja ovat peränneet radikaalimpaa toimintaa. Heillä on ollut vähintäänkin yhtä suuri halu muuttaa itse liikehdintää kuin yhteiskuntaa. Toisaalta heidän on täytynyt erottautua kyetäkseen kilpailemaan ja vakuuttaakseen omat kannattajansa siitä, että uuden aallon toimijat tekevät tai tulevat tekemään asioiden eteen enemmän kuin edeltäjänsä. Radikaaliutta onkin tulkittava suhteessa vakiintuneeseen liikekenttään: radikalismi on suhteellista ja uuden aallon toimijoiden tapauksessa se vertautui paljolti vakiintuneeseen liikehdintään. Osin radikalismia peräänkuulutettiin vaatimalla toimintaa toimistorutiinien sijaan. Nousevan liikeaallon toimijoiden mukaan vakiintuneet liikkeet olivat keskittyneet oman byrokratiensa pyörittämiseen ja hallinnon lobbaamiseen. Samalla ne olivat institutionalisoituneet ja valtiollistuneet. Uuden aallon aktivistit halusivat radikalisoida ympäristökysymykset ja palauttaa ne takaisin kaduille (ks. esim. Lähde 1996; Tuomivaara & Purmonen 1996; Tynkkynen 1996).

Liikehdinnän äänitorveksi ja kokoavaksi foorumiksi muotoutuneen Muutoksen kevään (1996, 2) ensimmäisen numeron pääkirjoituksessa kirjoitetaan:

Suomessa on syntymässä uuden polven ympäristöliike, jonka iskusanoja ovat peräänantamattomuus ja laajapohjaisuus. Kaikki kunnia liikkeen edeltäjille, mutta enää ei taistella vain yksittäisestä metsästä tai järvestä. Kohteena ovat monikansalliset yritykset, kokonaiset tuotannonalat ja maamme politiikan suuret linjanvedot.

Radikaaliutta kuuluttaneessa ilmapiirissä Muutoksen kevään linjaksi muotoutui alusta alkaen nousevan liikehdinnän tulkitseminen ympäristövallankumouksen käsitteellä sekä käsitteen juurruttaminen liikehdinnän keskusteluihin. Anna Särkisilta (1998, 12) kertoo puolestaan Oikeutta eläimille-järjestön perustamisesta:

Huhtikuussa –95 kymmenkunta nuorta perustivat Oikeutta eläimille –järjestön kyllästyttyään olemassa olevien järjestöjen byrokraattisuuteen ja omiin pieniin mahdollisuuksiinsa toimia eläinten puolesta. Järjestön haluttiin palauttavan toiminta takaisin ruohonjuuritasolle. Kyllästyneitä oltiin myös sen hetkisten järjestöjen tavoitteisiin – ne olivat matkan varrella löystyneet huomattavasti.

Kasvissyönnin politisoiminen ja veganismi ovat istuneet radikalismia peränneeseen ilmapiiriin joka tulee hyvin esiin edellisten sitaattien lisäksi myös tämän kirjan johdannon historiallisesta katsauksesta. Erityisesti veganismi on erottautunut ehdottomuudessaan sekä valtaväestön että perinteisen ympäristöliikkeen elämäntavoista. Aktivistit Salla Tuomivaaran (1996, 151) mukaan veganismin uutuus oli juuri sen ”aikaisempaa poliittisempi luonne”. Liitetaulukko 1 viittaa nimenomaan siihen, että liikkeen radikaali tyyli tihtyy erityisesti veganismissa.

Omaehtoisuus. Radikalismi on hyvin lähellä, osin päällekkäinenkin toisen aktivisteille tärkeän tyylin kanssa. Toivasen (1997) mukaan radikaalia vaihtoehtoliikehdintää luonnehtii tee-se-itse -periaate, pyrkimys omaehtoisuuteen. Itse tekeminen koetaan ylhäältä päin annetun ja kaupallisen vaihtoehdoksi ja vastavoimaksi. Kasvissyönnin ja veganismin suosio aktivistien piirissä voidaan nähdä osin tässä valossa. Aktivistit kokevat ne oma-aloitteiseksi ja henkilökohtaiseksi vaikuttamiseksi arjen valintojen tasolla. Omaehtoisuus liittyy radikalismiin toiminnallisuuden korostuksen kautta. Paitsi että aktivistit ovat valmiita kritisoimaan yhteiskuntaa kokonaisuudessaan liian vähäisiksi jäävistä teoista aktivisteille tärkeiden poliittisten kysymysten suhteen, he ovat kritisoineet samasta myös vakiintunutta liikekenttää. ”Kristo” (2000, 3) on jäsentänyt Oikeutta eläimille –järjestön suhdetta perinteisempiin ja institutionalisoituneempiin kansalaisjärjestöihin seuraavasti:

NGO eli non-governmental organisation on viime aikoina tullut tutuksi termiksi erityisesti ympäristöpolitiikan kentällä. Sillä tarkoitetaan isoja kansalaisjärjestöjä, jotka pyrkivät vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon, jotta järjestöllä olisi poliittista vaikutusvaltaa, on sillä oltava paljon jäseniä, palkattuja työntekijöitä sekä uskottavuutta. on monia syitä, miksi OE:n [Oikeutta eläimille -järjestön – JP] ei tulisi lähteä tähän suuntaan. Minkä tahansa ruohonjuurita-

son liikkeen voima on siinä, että ne saavat ihmiset ymmärtämään, että he itse voivat vaikuttaa asioihin. [...] Ihmiset voivat itse ottaa aloitteen omaan elämänsä ja eläinten huonoa kohtelua koskevissa asioissa eivätkä vain maksaa jäsenmaksua ja odottaa että joku muu tekee asiat heidän puolestaan. Tätä viestiä OE:n on vietävä eteenpäin.

Toivasen (emt., 126–127) mukaan omaehtoisuuden periaate on kulkenut radikaalin vastakulttuurin sisälle punk- ja anarkistiliikhehdinnästä. Näillä voidaankin nähdä olevan tärkeä vaikutus liikeaallon kehkeytymiseen, kuten tämän kirjan johdannossa tuodaan esiin. Uusia ryhmiä yhdistävänä periaatteena oli pyrkimys saada ihmiset toimimaan henkilökohtaisesti ja oma-aloitteisesti (”voimaistumaan”) ympäristökysymysten ratkaisemiseksi (ks. esim. Lähde 1996; Tuomivaara & Purmonen 1996; Tynkkynen 1996). Liikehdinnän piirissä suosiota saavuttanut suoran toiminnan käsite ja käytäntö voidaan niin ikään liittää omaehtoisuuden tyyliin, radikaaliuden lisäksi. Tyyliin sopii myös, että aktivistit haluavat kritisoivat pelkkää parlamentaarista vaikuttamista ja ”haluavat muuttaa suomalaista osallistumiskulttuuria, vaikuttamista pelkästään valtion kautta” (Lappalainen 1999b, 139). Määriteltynä oma-aloitteiseksi ja suoraksi, omien käsien kautta tapahtuvaksi, vaikuttamiseksi kasvissyönti ja veganismi ovat istuneet hyvin liikekulttuurissa virtaaviin ruohonjuuritason omaehtoista toimintaa peräviini merkityksiin.

Henkilökohtainen vastuullisuus. Omaehtoisuuden rinnalla liikekentällä vaikuttaa myös henkilökohtaista vastuullisuutta korostavia merkityksiä. Ero omaehtoisuuteen on oikeastaan vain siinä, että omaehtoisuuteen sisältyy poliittinen ja henkilökohtaiseen vastuullisuuteen moraalinen painotus (olisi ehkä mahdollista ajatella, että kyseessä on henkilökohtaisuuden kolikon kaksi kääntöpuolta). Henkilökohtaiset valinnat ovat ensimmäinen asia, joihin aktivistit kiinnittävät huomiota niin omassa elämässään kuin kampanjoissaan. Eläinten oikeuksia ajavassa materiaalissa esitetään lähes poikkeuksetta kasvissyönti ja veganismi ensimmäisiksi toimintakeinoksi eläinteollisuutta vastaan. Jäsenmaksujen maksamisen sijaan aktivistit peräyvät kannattajiltaan muutoksia arjen valinnoissa. Ylikansalliset yritykset nostetaan boikottilistoille. Ydinvoimaa vastaan käydään vaihtamalla vihreään sähköön. Omaehtoisuuden ja toiminnallisuuden korostuksen lisäksi tämä liittyy aktivistien tyyliin asettaa sosiaaliset ja ekologiset kysymykset kohdattaviksi ikään kuin kasvoista kasvoihin. Tyyllisesti siinä, että kasvissyönti ja veganismi esitetään toimintatapoina ei ole kyse vain poliittisen osallistumisen ajatuksesta, vaan myös siitä, että kuulijaa/lukijaa vaaditaan katsomaan politisoitua kysymystä silmästä silmään ja ratkaisemaan henkilökohtainen suhde siihen. Ja osoittamaan suhde toiminnan kautta. Lento-lehtisten takakansien tavanomainen kappale siitä ”Mitä sinä voit tehdä” on

samalla aina piilevä kysymys ”Mitä *sinä* aiot tehdä tämän asian suhteen”. Henkilökohtaisella tasolla vastuullisuus koetaan usein jopa pakottavana asiana (Peltokoski 1999, 46–49). Vihreää elämäntapaa tutkinut Risto Burman (1995, 49) on todennut, että ekologisen elämäntavan kannattajat korostavat toimintansa henkilökohtaista velvoittavuutta, ympäristöongelmien aiheuttamaa ahdistusta sekä itse tekemisen tärkeyttä ja nautinnollisuutta.

Kasvissyöjien ja vegaanien kohdalla vastuullisuus näyttäytyy paljolti oman valinnanvapauden rajoittamisen valossa, pidättäytymällä epäekologiseksi tai –eettiseksi katsotuista valinnoista. Ympäristöliikkeen perinteinen ajatus elämisestä luonnon ehdoilla ikään kuin laajennetaan elämiseksi myös eläinten ja kolmannen maailman ehdoilla, toisten antamissa rajoissa. ”Riistosuhteista” pyritään irrottautumaan mahdollisimman pitkälle henkilökohtaisten valintojen tasolla. Ulkopuolisesta aktivistin elämä saattaa vaikuttaa erilaisten rajoitusten ja kieltäytymisten täyttämältä. Vegaanit ja kasvissyöjät eivät kuitenkaan koe elämäntapansa rajoittavan heidän vapauttaan, koska he eivät käsittele sitä yksinomaan kieltojen ja rajoitusten näkökulmasta, vaan he kokevat elämäntapansa tavaksi kantaa henkilökohtainen vastuu ekologisten ja sosiaalisten kysymysten edessä (Peltokoski 1999, 46–49; myös Lindholm 1998).

Kulutuskriittisyys. Viimeinen kasvissyöntiin ja veganismiin kietoutuva merkitys on liikeaallolle tyypillinen kulutuskriittisyys, joka ilmenee sekä vaihtoehtoisena kuluttamisena että kuluttajuuden kritiikkinä. Kasvissyönti ja veganismi ovat vaihtoehtoisia kuluttamista, jolla pyritään vaikuttamaan yhteiskuntaa, toisinkuluttamista. Aktivistit Salla Tuomivaara (1997, 6), on pohdiskellut suhdetta kulutukseen seuraavasti:

Tämän päivän nuori on syntynyt keskelle maailmaa, jossa kulutus on kuningas. Perheiden ja nuorten harrastus on yhä enemmän ostaminen. Koko Suomen kurssi tuntuu olevan kiinni siitä tajuavatko ihmiset ostaa tarpeeksi, ostaminen on hyvinvoinnin merkki. Mainosten voima on valtaisampi kuin poliittisen liikehdinnän aikanaan. Mikä tällaisessa yhteiskunnassa on voimakkain protestin muoto? Millä nuori voi kapinoida tätä kaikkea vastaan, osoittaa omaa tyytymättömyyttään tähän tarjottuun hyvinvointiin? Vastaus on olla ostamatta, olla kuluttamatta kaikkea sitä mitä tulee kuluttaa, jättää ostamatta se minkä kaikki hyvinvointivaltion ihmiset ostavat.

Vaihtoehtoisen kuluttamisen poliittisuus perustuu paljolti kokemukseen siitä, että poliittinen valta on siirtynyt kansalaisilta ja parlamentilta yhä vahvemmin markkinoille. ”Money talks”, joten yhteiskuntaan voidaan myös vaikuttaa suosimalla ekologisiksi ja eettisiksi katsottuja tuotteita. Eläinperäisten tuotteiden välttämisen lisäksi kirpputorivaatteiden, luomuja lähialueruoan suosiminen sekä suuryritysten tuotteiden ja geenimuun-

neltujen elintarvikkeiden boikotoiminen sopivat tähän kuvaan.

Toisaalta neljännen aallon pirissä on kritisoitu myös liikehdinnän kulutuskeskeisyyttä. Tällaista kritiikkiä on herännyt erityisesti viime aikoina ja se on noussut lähinnä näkemyksestä, jonka mukaan kuluttaminen on juuri se rooli, jonka kapitalistinen yhteiskunta varaa kansalaisilleen. Kriitikkojen mukaan vaihtoehtoinen kuluttaminen on tärkeää, mutta saattaa jäädä sellaisenaan heikoksi politiikaksi ja he peräänkuuluttavatkin kuluttajaroolia kokonaisvaltaisempia vaikuttamisen väyliä. Esimerkiksi aktivisti Ville Lähde (2000, 2) on huomauttanut, että kuluttaja-aktivisti valitsee yhä vain hänelle tarjotuista vaihtoehdoista olematta itse vaihtoehtojen luoja eli poliittinen toimija ja kansalainen radikaalissa merkityksessä:

Oman elämäntavan sorvailusta saattaa tulla myös muun toiminnan este ja tapa hankkia ekologinen synninpäästö. [...] Kulutuksessa ei ole kyse vain henkilökohtaisesta valinnasta. Se on myös poliittinen kysymys. [...] Yksilötasolla pysyessämme otamme juuri sen roolin, johon nykyinen talousjärjestelmä haluaa meidät kahlita: kuluttajan roolin. Kuluttaja-aktivismissa ei ole mitään vikaa, mutta jos se ei riko annettuja rajojaan, se ei kykene saavuttamaan kuluttamisen poliittista luonnetta. Ympäristömerkeillä, kierrätyksellä, ja reilulla kaupalla on oma tärkeä roolinsa, mutta yksinään ne eivät maailmaa muuta.

Porkkanalla politikoimisen paradoksi

Vaikka kasvissyönti ja veganismi ovatkin merkittäviä radikaalin ympäristöaktiivisuuden kulttuurisia leikkauspintoja, niin emme voi vetää johtopäätöstä, että niihin tihtentyisi uuden aallon ympäristöliikehdinnän kentän merkitysten kokonaisuus – yhtä yhtenäistä kokonaisuutta tuskin edes on. Tästä huolimatta voidaan sanoa, että kasvissyönti ja veganismi ovat eräitä huomattavimpia liikehdinnän tihtentymiä. Kasvissyönti ja veganismi ovat jo määrällisesti merkittäviä ilmiöitä ja erityisesti vegaanit ovat aktiivisia ja tyyliiltään radikaalia linjaa vetäviä toimijoita.

Uuden aallon ympäristöaktivistit katsovat, että kasvissyönti ja veganismi ovat eräitä tapoja vastata kehitysmää-, eläinoikeus- ja ympäristökysymyksiin. Toimintatyylin kautta katsottuna nähdään puolestaan, että kasvissyönti ja veganismi kukoistavat osana liikehdintää, joka korostaa kulutuskriittisyyttä (sekä vaihtoehtoisten kulutusvalintojen kautta että kuluttajanroolin ylittämistä vaatien), henkilökohtaista vastuullisuutta, omaehtoisuutta, arkea politiikan perustana sekä radikaaliutta ja kokonaisvaltaisuutta toiminnan ohjenuorina. Erityisesti veganismilla on ollut sosiaalinen tilaus uuden liikeaallon toimijoille, jotka ovat halunneet määritellä itsensä vakiintuneen ympäristöliikkeen aktivisteja

radikaalimmin. Toisaalta kasvisyönti ja veganismi ovat olleet mahdollisia valintoja myös sellaisille, jotka haluavat välttää julkisia konfrontaatioita ja protestoida vain hiljaisten elämäntapavalintojen tasolla. Kasvisyöntiin ja veganismiin on siis onnistuttu ”risteyttämään” useita liikekentän aatteellisia ja tyyllisiä painotuksia. Kasvisyönti ja veganismi ovat liikekentän rihmastossa virtaavien merkitysten kaksi leikkauspintaa. En esitä, että jokainen kasvisyöjä tai vegaani kiinnittyisi kaikkiin tulkitsemiini merkitysulottuvuuksiin. Esitely merkitysten kenttä on ennemminkin kuin allas, jonka pyörteissä kukin liikkuu tavallaan riippuen siitä millaisiin suhteisiin oma keho ja virtaukset asettuvat. Samalla on selvää, että radikaalissa ympäristöliikehinnässä kasvisyönti ja veganismi jäsentyvät voimakkaimmin eläinoikeus- ja ympäristökysymyksiin liittyvien merkitysten puitteissa (Peltokoski 1999, 9–10).

Veganismin ja kasvisyönnin näkeminen tihentymän ja rihmaston metaforien kautta avaa useita johtopäätöksiä. Liiketyhteisön kulttuurisina tihentymänä ja leikkauspintoina kasvisyönti ja veganismi sisältävät rituaalisia piirteitä, jotka uusintavat liikehinnän keskeisiä merkityksiä sekä jäsenen ja yhteisön välisiä siteitä. Tämä on keskeisimpiä syitä sille, että kasvisyöjät ja vegaanit eivät koe elämäntapaansa rajoitteeksi. Kasvisyönti ja veganismi ovat sosiaalista tunnustusta saavia elämäntapoja liikehinnän yhteisössä. Yhteisön jäsenet tunnistavat niissä yhteisesti jaettuja merkityksiä ja ne määrittävät ”hyvän elämän” (eräiksi) malleiksi. Kasvisyöntiin ja veganismiin tihentyy tällöin mahdollisesti voimakkaitakin yhteisöllisiä tunteita ja aktivistit voivat kokea kasvisyönnin tai veganismin kyseenalaistamisen jopa loukkaavana.

Entäpä voidaan sen lisäksi, että todetaan kasvisyönnin ja veganismin versovan liikehinnän rihmastosta sanoa, että kasvisyönti ja veganismi ovat rihmastoja itsessäänkin. Kysymykseen on esitetty tasan kahden suuntaisia vastauksia, puolesta ja vastaan. Omassa aineistossani olen kiinnittänyt huomiota siihen, että vegaanit sitoutuvat elämäntapaansa ehdottomasti, mutta refleksiivisesti eli toimintansa perusteita ja käytäntöä jatkuvasti arvioiden (Peltokoski 1999, 37–40). Refleksiivisiin prosesseihin kiinnittyen he eivät määritä elämäntavalleen ehdottomia rajoja tai yhtä ainoaa oikeaa perustetta, fundamenttia, vaan rajat ja perusteet ovat jatkuvan määrittelytyön alla. Näin näyttäisi siltä, että liikehinnän elämäntavoissa on kyse rihmastollisista, useiden merkitysten alati elävistä ja reunoiltaan epämääräisistä kokonaisuuksista. Tällainen näkökulma vahvistuu mitä lähempää ja yksityiskohtaisemmin kasvisyöntiä ja veganismia tarkastelee, ja voidaankin esittää, että puumainen kuva niistä voi liittyä valtakulttuuriseen katseeseen, joka ei osaa kohdata ”toisia” hienovaraisesti näiden omista lähtökohdista käsin.

Toisaalta se periaatteellinen ”poliittinen korrektius” ja moralismi, jolla osa liikekentästä kehittää kasvisyöntiä ja veganismia tuo mukaan epäilemättä myös puumaisuutta. Jotkut merkitykset pyritään nostamaan elämäntapojen keskiöön

ja elämäntavoille etsitään tarkkoja rajoja. Toisin sanoen ne pyritään *puhdistamaan* kaikesta rihmastollisesta monimerkityksellisyydestä ja epämääräisyydestä (puhtauden käytännöistä Douglas 1966). Esimerkiksi Toivanen (1997, 135–138) on huomionnut veganismiin sisältyvän tällaisia elämäntapa-fundamentalismia ja totemismia piirteitä. Joihinkin oman elämäntavan keskeisiksi nostettuihin merkityksiin uskotaan ehdottomina totuuksina ja koko yhteisö pyritään järjestämään niiden ympärille. Jukka Gronow (1998, 3–4) on viitannut periaatteelliseen kasvissyönttiin ja veganismiin samoin arvelen niiden ilmentävän tarvetta luoda ehdottomia sääntöjä helpottamaan elämää epävarmuuden aikana (ks. myös Lindholmin keskustelu raskaasta yhteisöllisyydestä tässä kirjassa).

Yksinkertaisen joko-tai –vastauksen etsimisen sijaan on mielekkäämpää kiinnittää asiaan huomiota hieman toisesta näkökulmasta. Aktivistien elämäntapojen rihmastollisuudessa ja puumaisuudessa ei ole kyse joko-tai –asetelmasta, vaan ennemminkin liikkeestä kahden mahdollisuuden välillä. Kasvissyönttiin ja veganismiin liittyviä keskusteluja liikekentällä seurannut huomaa nopeasti, että elämäntapojen perusteet ja rajat ovat olleet vuosia kentän keskustelukulttuurin Top 10 –osastoa. Aihe on polttava ja kentällä esiintyy kumpaankin suuntaan vetäviä virtauksia. Kummassakin on kyse tietyn *tyylisestä* ratkaisusta yhteiskunnan postmodernisoitumiseen, varmuuksien katoamiseen jatkuvan muutoksen tieltä.

Ratkaisujen ”tyylikkyyttä” ajatellen rihmastollisuuden ja puumaisuuden välillä tehtävissä ratkaisuissa ei ole kyse vain psykologisesta motivaatiosta, vaan myös politikoinnin tyylistä pelaamalla erottautumisen ja avoimuuden peliä. Kasvissyönnin ja veganismin vain yhden tai muutaman rihman ympärille kietovat aktivistit onnistuvat korostamaan joitain tärkeiksi katsomiaan merkityksiä tyypistämällä kasvissyönnin ja veganismin moninaisuutta, mutta polttavat samalla siltoja laajempiin ihmisjoukkoihin tarjoamalla vain pientä kosketuspintaa elämäntapoihinsa. Ne, jotka ”antavat kaikkien kukkien kukkia” ja julistavat ”anything goes” –tyyliä jättävät useita mahdollisuuksia lähestyä elämäntapaansa, mutta ovat vaarassa kadottaa erityisen identiteettinsä.

Tämä on se paradoksi, jossa poliittiset kasvissyöjät ja vegaanit joutuvat tyyliittelemään: kaikelle ei voi olla avoin kadottamatta itseään eikä kaikesta voi erottautua katkaisematta kommunikaatioyhteyksiä, välityksiä. Paradoksin määrittelemällä kentällä pelaaminen vaatii politikoinnin taitoja siinä merkityksessä kuin politikoinnilla tarkoitetaan toimintaympäristön rajoitusten ja mahdollisuuksien (potentiaalien) jatkuvaa lukemista ja niihin reagoimista (ks. Rinne 1999, 148–149).

Perti Lappalaisen (1999, 132–138) mukaan onnistuakseen projektinsa edistämässä postmodernin ajan poliittisten toimijoiden on pysyttävä valppaina ja herkkinä politikoidessaan alati muuttuvissa toimintaympäristöissä. Kysymys ei

ole siis siitä, että voitaisiin joko erottaa tai pysyä avoimena, vaan siitä mistä halutaan erottaa ja minne päin avautua. Sekä fundamentalistit että äärimmäiset relativistit tulevat hyvin todennäköisesti häviämään pelin. Jonkinlaisen rihmastollisuuden säilyttäminen on välttämätöntä, sillä se merkitsee myös useiden sisääntuloreittien ylläpitämistä potentiaalisille kannattajille. Katsoisin, että juuri tästä on ollut kyse siinä, että kasvissyönnin ja veganismin ovat saavuttaneet niin suositun aseman liikeaallon sisällä. Samalla kun niihin on kyetty kytkemään useita liikeaallon merkityksiä, on niihin myös avattu useita sisäänpääsymahdollisuuksia, kosketus- ja tarttumapintoja. Joku löytää omansa ympäristö-, toinen eläinoikeuskysymyksistä, kolmannen juttu on radikalismi, neljättä viehättää kokonaisvaltaisuuden vivahde. Kasvissyönnin ja veganismin yleisyys ei siis johdu siitä, että ne ovat juuri oikein mitoitettuja identiteettejä, jotka aktivistit ovat olleet halukkaita pukemaan kokonaisuudessaan päälleen, vaan siitä, että ne ovat moninaisia sommitelmia, joista löytyy erilaisia *identifioitumisen* paikkoja. Jonkinlaiset sulkeumat ovat puolestaan tarpeen erottauduttaessa esimerkiksi perinteisistä kasvissyönnin muodoista ja etsittäessä uusia potentiaalisia kannattajakuntia.

Elämän politisoitu(m)inen

Viimeinen johtopäätös, johon aktivistien kasvissyönnin ja veganismin tulkitseminen merkitysten tihentyminä ja leikkauspintoina meidät johdattaa, on aktivistien politikoinnin paikan määrittäminen oman kehon ja arjen tasolle. Tällaisen määrittelyn yhteydessä on sopivaa viitata Michel Foucault'n biopolitiikan käsitteeseen. Foucault kuvaa aikakauttamme biopolitiikan ajaksi, jossa ihmisten elämää säädellään biovallan keinoin. Foucault'n mukaan klassisen ajan vallalle oli ominaista uhkaaminen kuolemalla, kun sen sijaan moderni valta toimii säatelemällä elämää.

Mahtava kuolemanvalta [...] esiintyy nyt sellaisen vallan kääntöpuolena, jota käytetään elämän kannalta myönteisesti: tuolla vallalla pyritään ohjaamaan elämää, lisäämään sitä, moninkertaistamaan sitä, valvomaan sitä tarkasti ja laatimaan sille kaikenkattavia säännöksiä. [...] Vanha kuolemanmahti [...] on nyt korvattu ruumiin hallinnoinnilla ja elämän laskelmoidulla johtamisella. (Foucault 1999, 97–99)

Foucault sanoo, että biovallan syntyminen näkyy erilaisina tekniikoina, joiden pyrkimyksenä on alistaa ruumis ja kontrolloida väestöä. Elämän biologinen ja sosiaalinen uusintaminen on näin astunut politiikan piiriin; elämän uusintaminen politisoituu.

Elämisen tosiasia ei enää ole saavuttamaton perusta, joka tulee näkyviin vain

silloin tällöin kuoleman ja sen väistämättömyyden sattumankaupassa, vaan se siirtyy osittain tiedon valvonnan ja vallan väliintulon piiriin. Valta ei enää koskettele pelkästään oikeudellisia subjekteja, joissa viimeinen ylimmän vallan osoitus on kuolema, vaan eläviä olentoja. Vallan, jota se voi niiden suhteen käyttää, on sijoitettava itse elämän tasolle. Elämän haltuunottaminen kuoleamalla uhkaamisen sijasta tarjoaa vallalle pääsyn ruumiiseen. (Emt., 101–102.)

Biovallan kehittymisen seurauksena yhteiskunnallisten normien merkitys kasvaa juridisen järjestelmän kustannuksella. Biovalta ei perustu niinkään esivaltaan ja sen aseistukseen, vaan se säätelee, oikoo, arvioi ja asettaa ihmisiä arvojärjestykseen. Biovalta normalisoi; se toimii normaalin ja epänormaalin, ei niinkään laillisen ja laittoman, käsiteparilla. Biovallan kohteena ei ole ihminen juridisena oikeussubjektina, vaan elävänä ja kehollisena olentona. (Foucault 1999, 102–103; myös Hardt & Negri 2000, 56.)

Biopolitiikan viitekehyksessä poliittinen kasvissyönti ja veganismi ilmentäisivät siis tuntumaa vallan biopoliittisuuteen. ”Sivilisoituneen” vallan kohdistuessa ihmisten kehoihin ja arkeen – elämään ja ihmiseen elävänä olentona – nämä myös nousevat vastarinnan paikoiksi (Foucault 1999, 103; vrt. Lundbomin ja Rinteen artikkeli tässä kirjassa). Voisimme siis sanoa, että poliittiset kasvissyöjät ja vegaanit ovat aikamme toisinajattelijoita, ja ehkä ennen kaikkea *toisineläjiä*. He rikkovat vallitsevat normit etsien toisenlaisten elämänmuotojen mahdollisuutta maailmasta, jonka he kokevat uhkaavan perustavasti luonnon, eläinten ja ihmisten elämää. Kriitikki kohdistuu erityisesti kulutusyhteiskuntaan, jonka puitteissa poliittiset kasvissyöjät ja vegaanit kyseenalaistavat ennen kaikkea valitsevia kulutusmalleja, pyrkien jossain määrin jopa irtaantumaan kulutus-suhteista tai vähintäänkin kyseenalaistamaan kulutuslogiikan kuljettamalla markkinoille moraalisia ja poliittisia merkityksiä. Aktivisti Petra Rautavuoman (1999, 5) näkemys on näissä suhteissa paljastava:

Veganismi ei ole ainoastaan erikoisruokavalio, se on kokonaan erilainen elämäntapa. Veganismi on kannanotto maailman vääryyteen ja epäoikeudenmukaisuuteen. On olemassa lukuisia perusteita sille, että veganismi olisi oikea valinta jokaiselle, joka välittää lähimmäisistään (eläimet mukaan lukien) ja ympäristöstään. Veganismin takana on rakkaus, myötätunto ja vilpittömän halu toimia oikein.

Kasvissyöntiä ja veganismia on siis tulkittava biovaltaa vasten asettuvan protestoinnin ja irtioton lisäksi subjektiivisuuden *tuottamisen* muotoina (vrt. Termosen artikkeli tässä kirjassa). Toisin sanoen, kasvissyöntiä ja veganismia on tulkittava subjektiivisuuden rakentamisen muotoina, joihin tiihentyy 1990-luvun ympäristöliikehännässä vahvasti esiin nousseita merkityksiä. Toiminnan biopoliittisuuden kannalta näen merkittävimmiksi näistä oma-

ehtoisen ja henkilökohtaisen toiminnallisuuden vaatimukset sekä kokonaisvaltaisuuden. Kuten Ferenc Fehér ja Agnes Heller ovat todenneet, biopoliittisten liikkeiden ominaislaatu perustuu siihen, että ne pyrkivät nostamaan politiikan ”juurista asti” – mikä merkitsee biopolitiikan määritelmän mukaan ruumiillista ihmistä. Kansallisuus-, puolue- ja luokkatunnusten sijaan politiikan näyttämölle marssitetaan oma ruumis ja elämän ylläpitämiseen liittyvät vaatimukset. Niinpä liikkeiden poliittiset vaatimuksetkaan eivät koske vain juridisia oikeuksia, vaan ne politisoivat perinteisessä mielessä epäpoliittisia alueita, kuten arjen valintoja. ”Henkilökohtainen on poliittista” on ehkä jopa liian toisteltu toteamus tässä yhteydessä. (Fehér & Heller 1994, 34–36.) Samalla kokonaisvaltaisuus on ”luonnollinen” valinta, kun panoksena on ”elämä” – *bios*, jossa kaiken mielletään vaikuttavan kaikkeen.

Biopolitiikan kiinnittyneisyys arkeen ja kehoon on sekä liikkeen voima että vaara, verrattuna perinteiseen politiikkaan. Biopolitiikka sisältää mobilisoivia voimavaroja ja se pitää kiinni politiikan liikkeenomaisuudesta siinä missä perinteinen politiikka jähmettyy nopeasti institutionaaliseksi ja ammattimaiseksi työksi. Biopolitiikka ei jää etäiseksi tai jäätä kylmäksi, vaan se *liikuttaa* henkilökohtaisesti, ylittäen perinteisiä luokkarajoja ja intressiristiriitoja. Henkilökohtainen mobilisoituminen on politiikan ehto ja voimavara. Toimintaan liitetty radikalismien merkitys on varmasti nähtävissä osin tästäkin näkökulmasta. Samalla radikalismi saattaa saada fasistisia sävyjä, minkä saatoimmekin todeta elämäntapapolitiikoinnin potentiaalisiksi ongelmaksi. Kyseenalaistaessaan yksityisen ja julkisen välisen rajan, ja politisoidessaan ennen yksityisiksi määriteltyjä elämän alueita, biopoliittinen liike voi päätyä toimintatyyliin, jossa kenellekään ei jää yksityisyyden suojaa poliittisilta arvioilta ja toimenpiteiltä. Lisäksi biopolitiikoilla ei ole välttämättä kovin hyvää käsitystä yhteiskunnan institutionaalisen tason toiminnasta. (Ks. Fehér & Heller 1994, 41–42.)

On tietenkin mielenkiintoista, että 1990-luvun ympäristöliikehdintä politisoi voimakkaasti erityisesti ruokaan liittyvät kysymykset. Eläintuotannon lisäksi aktivistit ovat sanoneet sanansa geenimuuntelusta, luomusta, lähialueruoasta, pikaruoasta, roskiin päätyvistä elintarvikevirroista... Ruoan merkityksiin ei ole syytä mennä tässä lähemmin. Biopolitiikan viitekehityksessä huomio kiinnittyy yleisesti siihen, että ruoalla on keskeinen sija elämän uusintamisessa. Klaus Eder on korostanut erityisesti, että ihmiset kokevat ravinnon intiimiksi tavaksi, jolla he ovat suhteessa luontoon. Hän on huomionut, että ruoalla on itse asiassa ollut aina keskeinen sija eurooppalaisessa vastakulttuurisissa, varsinkin vaihtoehtoisia luontosuhteita etsivissä liikkeissä. Ruoan kuluttamisen tapa nostetaan herkästi luontosuhteen määrittelyn paikaksi. (Eder 1996, 91–93; ks. myös Husso

1993, 28–29.)

Niinpä ympäristöliikkeen, vaihtoehtoisten elämäntapojen ja ruoan kytkös ei olekaan kovin yllättävä, ja voidaan ehkä jopa sanoa, että elämäntapa-innovaatiot ja biopolitiikka ovat olleet alusta saakka ympäristöliikkeen keskeisiä teemoja. 1990-luvulla vaihtoehtoisten elämäntapojen etsiminen ja keksiminen nousi kuitenkin selvästi uuteen kukoistukseen. Globalisaatiota on mahdotonta ohittaa yleisenä selittävänä tekijänä (ks. esim. Hardt & Negri 2000, 186–188; Giddens 1991, 214–216; 1995, 85; Beck 1995, 31–41, 69–72). Samalla kun aktivistit kokevat enenevässä määrin olevansa ikään kuin kasvokkain maailmanjärjestyksen kanssa, nousee keho ja elämäntapa areenaksi, jolla tehdyt aloitteet määritellään yhtä aikaa henkilökohtaisiksi ja poliittisiksi, paikallisiksi ja globaaleiksi (vrt. liitetäulukko 1, jossa vastajat peräävät ympäristöongelmien ratkaisuksi yhtä aikaa sekä yksilöllisiä valintoja että rakenteellisia muutoksia). Usko välittäviin instituutioihin, kuten parlamentarismiin, valtioon ja rahaan horjuu, ja poliittisuus kanavoituu uusia reittejä pitkin, ehkä jopa syntyy uudelleen. Tämä lienee 1990-luvulla kerta toisensa jälkeen esiin nostetun *suoran toiminnan* vaatimuksen syvin kokemuksellinen merkitys, mitenkään ottamatta kantaa tiettyihin suoran toiminnan kohua herättäneisiin käytäntöihin.

Kasvissyönnön ja veganismi antoivat osaltaan kehollisen muodon liikehdinnän keskeisille merkitysvirtauksille muodostuen liikkeen symbolisiksi viittauspisteiksi ja subjektiviteetin rakentamisen välineiksi. Niihin kiteytyi niin protestin vihaa kuin luovaa vimmaa. Ne saivat voimansa merkityksistä, joiden luomisen hetki oli koettu liikkeessä osin jo ennen sen tuloa julkisuuteen (ks. kirjan johdanto) ja jotka yleisellä tasolla puitteistuvat biopolitiikan globalisoituvaa valtakenttään. Liikkeestä ne ovat virranneet muualle yhteiskuntaan, varmasti kytkeytyen yhä uusiin rihmastoihin.

KIRJALLISUUS

- Beck, Ulrich (1995). Poliittikan uudelleen keksiminen. Kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Suom. Lehto, Leevi. Tampere: Vastapaino, 11–82.
- Burman, Risto (1998). *Vihreä elämäntapa kulutusyhteiskunnassa*. Julkaisematon pro gradu –tutkielma. Sosiologian laitos, Tampereen yliopisto.
- Deleuze, Gilles (1992). *Autiomaa*. Helsinki: Gaudemus.
- Douglas, Mary (1966). *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. Baltimore: Penguin Books.
- Eder, Klaus (1996). *The Social Construction of Nature. A Sociology of Ecological*

- Enlightenment*. London: Sage.
- Fehér, Ferenc & Heller, Agnes (1994). *Biopolitics*. Aldershot: Avebury.
- Foucault, Michel (1999). *Seksuualisuuden historia*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gronow, Jukka (1998). In *Food We Do Not Trust*. Kulutuksen vaarat ja riskit. *Tiede & Edistys* 23:1, 1–10.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000). *Empire*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Husso, Marita (1993). *Vegetarismi valintana. Näkökulmia vegetarismin ekologisiin, eettisiin ja ruumiillisiin perusteisiin*. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita 79, Jyväskylän yliopisto.
- Konttinen, Esa (1998). Uusien liikkeiden tuleminen subjektiviteetin puolustamisen kulttuuri-ilmastossa. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 187–217.
- Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2000). Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema. *Sosiologia* 37:2, 111–129.
- Lappalainen, Pertti (1999a) (toim.). *Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta*. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja 11, Tampereen yliopisto.
- Lappalainen, Pertti (1999b). Eläinliikkeen tyyli – Oire murroksesta vai poikkeus säännöstä? Teoksessa Lappalainen, Pertti (toim.): *Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta*. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja 11, Tampereen yliopisto, 123–144.
- Lindholm, Arto (1998). *Radikaali ympäristöaktivismi modernin murroksessa*. Julkaisematon pro gradu –tutkielma. Sosiaalipoliitiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- Lundbom, Pia (1998). ”Mitä me haluamme? Oikeutta eläimille!” *Sosiologia silmäyksinä suomalaiseen eläinoikeusliikkeeseen*. Julkaisematon pro gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteiden laitos, Lapin yliopisto.
- Luukka, Panu (1998). *Ei ole oikeutta, on vain me! Radikaali eläinoikeusliike Suomessa*. Julkaisematon pro gradu –tutkielma. Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Lähde, Ville (1996). Muutoksen kevät ja ympäristövallankumous. Teoksessa Tuula Heima-Tirkkonen, Tarja Kallio-Tamminen & Tove Selin (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi – Suomalainen vaihtoehtoliikehdintä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 148–152.
- Peltokoski, Jukka (1999). *Käyn rehuilla. Veganismi kokemuksena ja kollektiivisena toimintana*. Julkaisematon pro gradu –tutkielma. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampereen yliopisto.
- Rinne, Jarmo (2001). Ympäristövallankumouksellista ja eläinten oikeuksien politiikkaa. Teoksessa Lappalainen, Pertti (toim.): *Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta*. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja 11, Tampereen yliopisto, 145–165.

- Toivanen, Hannu (1997). ”Do it yourself” – DIY vastarinnan sosio-kulttuurisia merkityksiä organisoivana periaatteena ja käytäntönä. Julkaisematon kulttuuriantropologian syventävien opintojen tutkielma. Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen laitos, Joensuun yliopisto.
- Tuomivaara, Salla (1996). 1. osa. Teoksessa Purmonen, Joni & Tuomivaara, Salla: *Ulos häkeistä. Kaksi näkökulmaa uuden eläinliikkeen sisältä*. Helsinki: Tammi, 23–213.
- Tuomivaara, Salla & Purmonen, Joni (1996). Uusi eläinoikeusliike. Teoksessa Tuula Heima-Tirkkonen, Tarja Kallio-Tamminen & Tove Selin (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoehtoliikettä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 153–156.
- Tynkkynen, Oras (1996). Poimintoja Maan ystävien syntyprosessista. Historiaa tehdään tänään. Teoksessa Tuula Heima-Tirkkonen, Tarja Kallio-Tamminen & Tove Selin (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoehtoliikettä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 157–160.
- Varto, Juha (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Varto, Juha (1995). *Fenomenologisen tieteen kritiikki*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Zolberg, Aristide (1972). Moments of Madness. *Politics and Society* 2:2, 183–207.

Aineistona käytetyt julkaisut

- ”Kristo” (2000). Liikkeen vanhenemisesta ja radikaaliudesta [pääkirjoitus]. *Oikeutta eläimille* [Oikeutta eläimille -järjestön jäsenlehti] 2, 3.
- Lähde, Ville (2000). Pääkirjoitus. *Muutoksen kevät* 15, 2.
- Muutoksen kevät (1/1996): Pääkirjoitus.
- Rautavuoma, Petra (1999). Kansainvälinen vegetaristikonfrenssi. *Vegaia* [Vegaaniliiton jäsenlehti] 3, 5.
- Särkisilta, Anna (1998). Oikeutta eläimille! Miksi näin ja miten tulevaisuudessa? *Oikeutta eläimille* [Oikeutta eläimille -järjestön jäsenlehti] 1, 12.
- Tuomivaara, Salla (1997). Henkilökohtaisen vaikuttamisen aika. Kasvissyönnön muutosliikkeen välineenä. *Muutoksen kevät* 6, 6.

Liitetaulukko 1. Suhtautuminen moderneihin vastakkainasetteluihin

1. YHTEISKUNNALLINEN AJATTELUNI EDUSTAA YLEISESTI...									
OIKEISTOA	1	2	3	4	5	6	7	VASEMMISTOA	N
<i>Vegaani</i>	-	1	-	12	24	32	30	100	74
<i>Kasvissyöjä</i>	-	-	2	21	16	32	30	100	57
<i>Muut</i>	5	-	5	33	19	24	14	100	21
2. KANNATAN YHTEISKUNTAKEHITYKSESSÄ...									
VAHVAA VALTIOESKEISYYTTÄ	1	2	3	4	5	6	7	PIENYHTEISÖJEN AUTONOMIAA	N
<i>Vegaani</i>	-	-	-	8	15	22	55	100	74
<i>Kasvissyöjä</i>	2	2	3	12	26	31	24	100	58
<i>Muut</i>	-	4	4	33	33	17	8	99	24
3. YHTEISKUNNAN KEHITYKSEN PITÄISI LÄHTEÄ...									
IHMISEN ETUNÄKÖKOHDASTA	1	2	3	4	5	6	7	LAJIEN SAMANARVOISUUDESTA	N
<i>Kasvissyöjä</i>	-	-	3	5	10	23	58	100	77
<i>Vegaani</i>	-	-	12	14	17	28	29	100	58
<i>Muut</i>	4	9	22	9	9	35	13	100	23
4. VOITON MAKSIMOIMISEEN PYRKIVÄ TALOUSELÄMÄ JOHTAA...									
EDISTYKSEEN	1	2	3	4	5	6	7	TUHOON	N
<i>Kasvissyöjä</i>	-	-	1	3	3	17	77	100	78
<i>Vegaani</i>	-	-	-	3	9	28	60	100	58
<i>Muut</i>	-	-	-	21	21	17	42	101	24
6. YMPÄRISTÖONGELMIEN RATKAISUMISEKSI TARVITAAN ENNEN...									
YKSITTÄISTEN IHMISTEN VIHREÄMPIÄ VALINTOJA	1	2	3	4	5	6	7	MUUTOKSIA YHTEISKUNTARAKENTEISSA	N
<i>Kasvissyöjä</i>	4	7	5	47	12	14	12	100	77
<i>Vegaani</i>	9	5	5	38	12	24	7	100	58
<i>Muut</i>	12	4	4	36	16	12	16	100	25

JULKISUUS

Esa Konttinen

TOTUUDET MUUTOKSEN KOURISSA

Kulttuuriset uskomukset esiintyvät usein itsestäänselvyyksien kaltaisina. Ne ovatkin kulttuurisia juuri siksi: yhteisesti jaettuina enemmän tai vähemmän selkeitä näkemyksiä, jotka ohjaavat elämäämme ja toimiamme. Ne ovat kulttuurista normaaliutta tai Pierre Bourdieun (1977, 164–169) termin mukaan *doxaa*, ”luonnollistuneita totuuksia”. Ihmisten välinen yhteisyys syntyy paljolti tällaisista juurtuneista konventioista; ne takaavat, että kykenemme toimimaan yhdessä. Kulttuuriyhteisön jäsenille ne ovat kestäviä ja ikuisia, ikään kuin kivijalkoja elämän rakennusta varten. Totuuksilla on hierarkiansa: perustotuudet ovat absoluuttisia maksiimeja; niistä ei luovuta ja niiden puolesta ollaan joskus valmiita jopa antamaan henkensä. Toiset totuudet ovat mielessämme muuttuvampia. Ne voivat esiintyä ”teorioina” asioiden suhteista, jotka tunnustamme periaatteessa epävarmoiksi ja epätäydellisiksi, ja joita siksi muokkaamme intellektuaalisesti täydellisyyttä tavoitellen.

Mutta lopultakin absoluutteina esiintyvät arviototuudet ovat kulttuurisia luomuksia, uskomuksia, jotka ovat kerran syntyneet ja synnytetty. Jos tämä relativoinen näkökulma otetaan lähtökohdaksi, johtaa se välittömästi kysymyksiin: Mitä ja kenen nämä totuudet ovat? Miten ne ovat muodostuneet totuuksiksi? Koostuvatko ne yhdestä ”totuudesta” vaiko kokonaisesta ”totuuksien kimpusta”, josta voidaan paljastaa tärkeämpiä ja hiukan vähemmän merkityksellisiä teki-joita?

Olen nyt kiinnostunut eläinten asemaa koskevien ”totuuksien” sosiaalisesta rakentumisesta näkökulmasta, jota, voisi kutsua ”lähi-yhteiskunnalliseksi” tarkastelutasoksi. Jätän sivuun laajat kulttuurihistorialliset sisällöt, kuten kristinuskon määrittelyt ihmisen asemasta maailmanjärjestyksen kokonaisuudessa tai länsimaiseen kulttuuriin erityisesti teollistumisen kaudella iskostuneet käsitykset luonnosta ihmisen ehtymättömänä resurssivarastona. Molemmat ovat suuresti vaikuttaneet muun muassa näkemyksiin eläimistä ja tapoihin, joilla eläimiä kohdellaan kulttuurissamme. Pohdin eläinoikeusliikkeen haastetta nyky-

Suomen kontekstissa ja tapahtumien konkretiaa vasten. Siinäkin rajaudun iskujen kohteen näkökulmaan. Erittelen tiettyyn aineistoon nojautuen tarhasabotaasin kohteina olevien reaktioita. En kuitenkaan tarkoita iskujen kohteilla pelkästään turkistarhaajia, vaan laajemmin väestöä. Kohteiksi eivät ole joutuneet vain tarhaajat ja heille elintärkeät merkitykset, vaan samalla yhteiskunnassamme vallitsevat yleisemmät kulttuurisisällöt ja erityiset merkitykset, joilla on eniten voimaa maaseudulla. ”Lähi-yhteiskunnallinen” näkökulmani viittaa yhteiskuntakohtaisiin tekijöihin ja suomalaisen yhteiskunnan todellisuuden perustalta syntyneisiin merkityksiin.

Käytän hyväkseni melko suppeaa, mutta mielestäni kiinnostavaa empiiristä aineistoa. Se koostuu noin kahdestasadasta mielipidekirjoituksesta, joissa kansa ilmaisee tuntojaan myöhäisyyksyllä 1997 tapahtuneen Orimattilan ampumisvälikohtauksen jälkeen. Näissä kirjoituksissa puhuvat tavalliset kansalaiset. Kirjoitusten esiintuoma yleiskuva on toki itsestäänselvyys: kuinka maaseutuväestö voisikaan reagoida muutoin kuin äärimmäisen kielteisesti hyökkäykseen itseään vastaan? Mutta myös itsestäänselvyyksistä voi kaivaa esiin mielenkiintoisia puolia. Esittelen artikkelini alkupuolella mielipidekirjoitusten rikasta sisältöä. Sen jälkeen pyrin jäsentämään löytämiäni merkityksiä ja annan niille omia tulkintojani.

Kirjoitukseni on kaksiosainen. Jälkimmäisellä puoliskolla, ikään kuin heijastuspintana tarkastelemilleni yleisönosastokirjoitusten mielikuville, esittelen yhdessä Jukka Peltokosken kanssa tekemäni tutkimuksen tuloksia vuonna 1995 julkiseksi kamppailuksi puhjenneesta protestiaallosta, jonka tärkeän osan eläinoikeusliike muodostaa. Otan tarkasteltavaksi eläinoikeusliikkeessä toimivat aktivistit. Tutkin heidän antamiensa tietojen perusteella vyöhykettä, jolla piirretään rajaa sallittavan ja kielletyn suoran toiminnan välille. Saman aineiston avulla tarkastelen myös, keitä ja millaisia tämän protestiaallonaallon toimijat ovat sosiaalisilta määreiltään. Tässä osassa en siis rajoitu vain iskujen tekijöihin, vaan kohteena on laajempi liike, johon iskut on kytketty.

Orimattilan ampumisvälikohtaus

Eläinoikeusliike ponnahti parrasvaloihin vuoden 1995 keväällä Pohjanmaalla tehtyjen tarhaiskujen seurauksena. Iskuja seurasi vailla vertaa oleva julkinen kohu ja aihe pysyi mediajulkisuuden kestoosuosikkina vuosikaudet. Julkisuuskohun toinen kulminaatio osui joulukuulle 1997, jolloin orimattilalainen turkistarhaaja haavoitti haulikonlaukauksella lievästi kolme tarhalleen yöllä tunkeutuneesta viidestä aktivistista. Eläinaktivistit olivat iskeneet tarhaan jo kolmasti aikaisemmin, neljäs kerta oli tarhaajalle liikaa. Tapaus oli kansallisen julkisuuden ykkösaihe viikkoja ja pysyi laa-

jan kiinnostuksen kohteena kuukausia.

Välikohtaus on kiinnostava kirjoitukseni näkökulmasta siksi, että poikkeuksellinen tilanne kirvoitti tarttumaan kynään myös ihmisiä, jotka tavallisesti eivät julkisuudessa esiinny. On tietenkin selvää, että monet kirjoituksista kuvastavat pelkkää vihaa hyökkääjiä kohtaan ilman pyrkimystäkään tulkita sitä, mistä näissä pelottavissa iskuissa oli lopulta kysymys. Näille kirjoituksille oli yhteistä näkemys iskujen tekijöistä terroristeina. Mutta monissakin kirjoituksissa oli enemmän sisältöä. Olen kiinnostunut juuri tällaisista kirjoituksista ja niiden sisällön tulkinnasta.

Mielipidekirjoitukset on kerätty kolmen maakunnallisen ja yhden valtakunnallisen lehden yleisönosastoista: Maaseudun tulevaisuus, Pohjalainen, Ilkka ja Keski-Pohjanmaa. Maaseudun Tulevaisuus edustaa maaseutuväestöä yleensä; kolme muuta lehteä ilmestyvät maan tärkeimmällä turkistarhausalueella. Kirjoituksia kerättiin ampumisvälikohtauksesta neljä kuukautta eteenpäin; kirjoituksia kertyi lähes tarkalleen 200. Lehdistä Ilkka järjesti välittömästi tapauksen jälkeen niin sanotun kuumen linjan: lukijoita rohkaistiin kirjoittamaan ja kirjoituksia kertyikin muutamassa päivässä kuutisenkymmentä. Nämä kirjoitukset ovat varmasti kaikkein autenttisimpia, mutta yleensäkin toimitusten tekemä valikointi, sikäli kun sitä on tapahtunut, on luultavasti kohdistunut ennemminkin muotoiluihin ja hyvän tavan ylityksiin kuin sisältöihin.

Kuten odottaa saattaa, kirjoitukset ottivat voimakkaasti kantaa tarhaajan puolesta. Yli 90 prosenttia kirjoittajista piti ampumista oikeutettuna. Useimmissa sanottiin tarhaajan harjoittavan laillista ammattia ja viitattiin siihen tosiseikkaan, että tarhalle oli murtauduttu toistuvasti tätä ennen. Jotkut viittasivat poliisin voimattomuuteen: koska poliisi ei kykene puolustamaan laillisen elinkeinon harjoittajaa, on oman voiman käyttö oikeutettua. Myös valtiovalta saatettiin arvostelun kohteeksi: poliisivoimia on vähennetty juuri maaseudulla.

Tarhaajan ampumisen tuominneita kirjoituksia oli vain kourallinen. Niissä vedottiin lakiin, siihen että myös tarhaaja syyllistyi laittomuuteen ampumalla tunkeutujia. Oikeusvaltion periaatteet nähtiin loukkaamattomiksi: kenelläkään ei ole lupaa vaarantaa näitä periaatteita. Se, että tällaisia kirjoituksia oli kuitenkin vain vähän, on ilmausta koetun loukkauksen syvyydestä ja toisaalta siitä, että virkavallan apu iskujen kohteeksi joutuneille nähtiin täysin riittämättömäksi.

Välittömiä reaktioita kiinnostavampia ovat tapaukselle ja teon tekijöille annetut tulkinnat ja luonnehdinnat. Niiden tarkastelu tarvitsee pohjakseen alustusta. Voidaan lähteä siitä, että ihmisillä on tarve tehdä heille merkityksellinen tapahtumasarja ymmärrettäväksi, toisin sanoen liittää empiiriset tapahtumat sellaisiin konteksteihin ja viitekehyksiin, joissa tapahtumat näyttäytyvät mielekkäinä. Tulkinnat ovat tarpeen siksi, että tiedettäisiin kuinka toimia uudessa ja uhkaavassa tilanteessa. Määrittelytyön kohteeksi joutuvat uhan lähteet:

keitä ja millaisia he ovat, miten he ajattelevat, mitä heiltä on odotettavissa, keiden kanssa he ovat mahdollisesti liittoutuneet, ja mitä kaiken kaikkiaan ovat nämä uhkaavat tekijät.

Ihmiset tekevät uusien ilmiöiden määrittelyjä aiemmin omaksumisissaan merkitysyhteyksissä. Uutta mielletään suhteessa jo luotuihin merkityskokonaisuuksiin. Ihmisillä on enemmän tai vähemmän jäsenytyneet käsitteelliset välineet tapahtumien ymmärtämiseksi. Ne eivät ole vain henkilökohtaisia, vaan sisältävät toimijoiden viiteryhmiä kulttuurimerkityksiä, laajimmillaan omalle yhteiskuntaryhmälle tyypillisiä uskomuksia sosiaalisesta todellisuudesta. Ne sisältävät myös koko kulttuurille yhteisiä merkitysisältöjä, kuten edellä totesin. Usein niihin vaikuttavat myös ajankohtaiset poliittiset ja taloudelliset tendenssit ja niitä koskevat tulkinnat, etenkin sellaiset, joiden koetaan tavalla tai toisella vaikuttavan omaan tilanteeseen. Merkitysten rakentamisen suunta on myös päinvastainen: aikaisemmin omaksuttuja merkityskokonaisuuksia muokataan uusien vaikutteiden vaikutuksesta.

Tietenkin henkilökohtaiset taipumukset ja intressit vaikuttavat ihmisten tapaan työskennellä merkitysjäsenytensä kanssa. Monet työskentelevät passiivisesti: heille on tavallaan itsestään selvää, mistä on kysymys. Taustalla olevat näkemykset ovat kiinteitä ja tapahtumat kiinnittyvät niihin ongelmattomasti. Tällaiset ihmiset ovat tavallisesti omaksuneet viiterühmänsä *common sense* -näkemystä niitä myös persoonallisesti muokaten. Mutta myös niiden kohdalla, jotka työskentelevät ”teoreettisemmin” ja osoittavat aktiivisempaa tietoisia pyrkimystä löytää yhteyksiä asioiden ja ilmiöiden väliltä, se tapahtuu tavallisesti omalle viiter ryhmälle ominaisissa käsitteellisissä ja arvoisäällöissä. Toisin sanoen, myös heidän tapauksessaan ”teoreettisen” työskentelyn lähtökohdat on tavallisesti otettu viiter ryhmälle ominaisista todellisuuden tulkinnoista ja kulttuurisista uskomuksista. Tällaiset intellektuaalisesti aktiivisemmat ihmiset tavallisesti lukevat muita enemmän ja kenties myös keskustelevat muiden kanssa yhteiskunnallisista ja poliittisista kysymyksistä. Mutta se, mitä he lukevat ja miten he intellektuaalisesti osallistuvat, ei ole edellytyksetöntä ja satunnaista, vaan tapahtuu omaksutuissa viitekehetyksissä, jotka usein tai jopa useimmiten ilmentävät viiter ryhmän näkemystä.

Mielipideilmaisista voidaan siten etsiä kyseiselle viiter ryhmälle ominaisia merkityksiä tai toisin päin: kirjoitusten esiin tuomia merkityksiä tulee osaltaan tulkita viiter ryhmän asemaa ja sille ominaisia kulttuurisia merkityksiä vasten. Juuri tästä olen kiinnostunut.

On selvää, että tulkinnat ovat myös *tilannedonnaisia*. Uhkaavissa tilanteissa ihmiset etsivät selityksiä puolustaakseen itseään. Puolustuksen intressi koskee tässä tapauksessa elämäntapaa ja elinkeinon oikeutusta muiden silmissä. Joutuessaan tilanteeseen, jossa perinteisesti hyväksytyt elinkeinot kyseenalaistetaan äkisti ja väkivaltaisesti, kohteet joutuvat syvän hämmennyksen valtaamiksi. Täl-

laisissa tilanteissa uhan lähteet tulkitaan yleisesti *vihollisviitekehyksessä*. Heihin liitetään helposti huonoutta ja yleistä epäsosiaalisuutta ilmentäviä määreitä. Tarkoituksena on tulkita uhka oikeutetun ja tehokkaan vastaiskun kohteena: uhkaava vihollinen on *lyötävä*. Välittömästi ampumavälikohtaukseen jälkeen tällainen kirjoittelu oli tyypillistä; myöhemmin monipuolisempi kuvanmuodostus yleistyi.

Tulkinnat riippuvat suuresti myös tapahtumia koskevan tiedon, käsitysten ja tulkintojen *tarjonnasta*. Media on tällaisen tarjonnan yleinen lähde tänä päivänä. Kun ennen oltiin tiukemmin sosiaalisen yhteisön jäseniä, ja vaikutteita otettiin paljolti yhteisön muiden edustajien välityksellä, nyt saamme tietomme suoraan medialta. Media välittää kokonaisia tieto- ja tulkintavarastoja, joista poimitaan ainesosia ja rakennetaan omia tulkintoja. Jotkut tulkinnat pääsevät mediassa muiden edelle. Mutta media ei vain välitä, vaan luo itse tulkintoja toimijoidensa ja instituutioidensa omissa viitekehyksissä. Mieli-*pid*ekirjoituksissa tehdyt tulkinnat heijastelevat siis myös tätä merkitysten julkista tarjontaa.

Keitä he ovat?

Ymmärtääksemme paremmin kirjoituksille tyypillistä tulkintaviitekehystä on huomioitava turkistarhausta harjoittavien sosiaalis-taloudellinen tilanne. Välikohtauksen tapahtuessa koko ala oli juuri ehtinyt toipua vuosikymmenen alkupuolen syvästä lamasta, jonka kuluessa enemmän kuin puolet tarhoista oli joutunut lopettamaan toimintansa. Yhä toimivien tarhojen oli onnistunut pelastautua kovien kokemusten jälkeen omistajiensa kovalla työllä. Maaseutuväestö etenkin Pohjanmaan turkistarha-alueilla on tietoinen tarhaajien kamppailusta oman elantonsa puolesta, koettelevathan samat ongelmat maaseudun ihmisiä yleisesti. Yhteinen kokemus edisti maalaisväestön samastumista iskujen kohteisiin. Tietoisina tästä solidaarisuuden ilmapiiristä turkistarhaajat tekivät aloitteen avustustilin avaamiseksi pohjanmaalaisessa pankissa ampumisvälikohtaukseen osallisen tarhaajan avustamiseksi oikeusprosessissa.

Tarve hyökkääjien tunnistamiseen oli suuri, ja mieli-*pid*ekirjoituksissa heidät nähtiin sängen musta-valkoisesti. Välittömästi konfliktin jälkeen yleisin luonnehdinta sabotaasin tekijöistä oli yksinkertaisesti heidän kuvaamisensa terroristeiksi, kuten oli tapahtunut aikaisempienkin iskujen tapauksessa. Sabotöörit määriteltiin bandiiteiksi, jotka eivät voi olla aidosti kiinnostuneita eläimistä. Jos he olisivat, argumentoitiin, niin he muuttaisivat maaseudulle ja eläisivät syömällä marjoja ja sieniä. Mikäli he olisivat todellisia luonnonsuojelijoita, he lämmittäisivät kotinsa puulla.

Iskujen tekijät yhdistettiin myös sellaisiin kategorioihin kuin ”aikaisemmat

luonnonsuojelijat”, joihin yhdistettiin todellisuudesta vieraantuneiden tunnuspiirteitä. Äärimmillään heitä luonnehdittiin ”tietämättömäksi, likaiseksi väeksi”, joka ei ole kiinnostunutta ylipäätään järjestäytyneestä elämästä. Tällaisessa määrittelyssä voi havaita äänenpainoja, joilla monetkin maaseutulehdet vielä 1980-luvulla kuvasivat luonnonsuojelijoita. Noissa stereotyyppioissa heidät kuvattiin todellisuudesta vieraantuneina haihattelijoina, villapaitoihin pukeutuneita pitkätukkaisina risupartaradikaaleina, jotka eivät ymmärrä ja välitä suoraselkäisen maaseutuihmisen ongelmista hänen kamppaillessaan jokapäiväisen elantonsa puolesta. Heidän samaistamisensa kommunisteiksi oli niin ikään tyyppillistä, ainakin kiistakysymysten yhteydessä. Vasta 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa tämänkaltaiset kuvaukset ja pilakuvat alkoivat vähentyä ja menettää voimaansa ympäristömyönteisyyden yleisen vahvistumisen myötä. Ne olivat kuitenkin hyvin muistissa ja nyt ne tarjosivat mallin tapahtuneen liittämiseksi omiin intressi- ja tilannepohjaisiin tulkintoihin.

Eräissä kirjoituksissa tähdennettiin aktivistien kaupunkilaisuutta. Näillä huomioilla tilanne hahmotettiin maaseudun ja kaupungin vastakohtaisuuden viitekehyksessä. Monissakin kirjoituksissa hyökkääjien nähtiin olevan vailla syvempää elämäkokemusta olevia nuoria, jotka olivat tottuneet saamaan kaiken haluamansa vanhemmiltaan. Oletettiin, että iskun tekijät ovat yläluokkaan kuuluvien vanhempien vesoja, jotka tuskin koskaan ovat tehneet oikeaa työtä. Viittaukset työn vieroksuntaan tai ainakin siihen tottumattomuuteen olivatkin yleisiä. Eräs kirjoittaja, turkistarhaaja itsekin, arvelin heidän olevan vasemmistoradikaaleja, mihin hän liitti näkemyksen, että ”heille tuottava työ on jotakuinkin mahdottomuus”. Kova työ oli monen kirjoittajan mielessä myös oikea lääke tautiin, perusta, joka opettaa realistista suhtautumista todellisuuteen ja auttaa asettamaan asiat oikeaan järjestykseen. Tähän liitettiin suositus, että iskujen tekijät pitäisi lähettää työhön maaseudulle ja mieluummin turkistarhoille. Sen avulla he voisivat oppia kovan työn merkityksen. He oppisivat myös tarhausta sekä maaseudun elämänmuotoa. Työ nähtiin sosiaalisesti toiminnaksi ja arvoksi, joka opettaa kunnollisuutta ja oikeanlaatuista solidaarisuutta. Työtä ilman oleminen puolestaan vieraannuttaa, synnyttää yleistä yhteiskuntavihamielisyyttä ja taipumusta katkeroituneeseen radikalismiin. Niinpä monet paikansivat aktivistit syrjäytyneiksi ja pitkään työttömänä olleiksi. Joissain kirjoituksissa radikaalit nähtiin työttöminä, jotka vain nauttivat vapaa-ajastaan. Hulinointi oli heille ikään kuin vapaa-ajan täytettä. Heidät yhdistettiin lisäksi epämääräisiin rock-piireihin, joissa käytettiin huumausaineita.

Mielipidekirjoituksissa suosittu yksityiskohta oli käsitys, että nuoret hyökkääjät eivät ole itsenäisiä toimijoita, vaan he ovat joidenkin muiden ”aivopesemiä”. Esitettiin esimerkiksi, että heitä johdetaan ulkomailta. Näin iskut yhdistettiin ulkomaiseen ekoterrorismiin. Tätä useammin taustalta löydettiin vihreät. Itsensä turvallisuuspolitiikan asiantuntijaksi määritellyt kirjoittaja

liitti kolumnissaan radikaalin eläinoikeusliikkeen kategoriaan, johon heidän lisäksi kuuluvat ydinvoiman vastustajat, metsäaktivistit ja ”muut anarkistisen perheen osapuolet”. Heidän poliittiset juurensa löytyvät kirjoittajan mukaan vihreästä liikkeestä ja Euroopan äärivasemmistosta. Kirjoittaja asettaa heidät vastakkain ”nuorison terveen osan” kanssa, joilla hän tarkoitti kyseisiin luokkiin kuulumattomia.

Oikeutuksia

Syvät hämmennyksen tuntemukset luonnehtivat monen maaseutuuhmisen reaktioita: ”Miksi meidän, jotka harjoitamme rauhanomaisesti laillista ammattia elääksemme, kimppumme hyökätään tällä tavoin väkivaltaisesti?” Viittaukset vanhaan hyvänä pidettyyn ammattiin elannon hankkimiseksi olivat kirjoituksille leimallisia; kirjoitusten enemmistössä esiintyi tätä tarkoittava lausuma. Samoin viittaukset oikeuteen puolustaa laillista omaisuutta olivat tavanomaisia: ”Kellään ei ole oikeutta tuhota toisten omaisuutta”.

Kirjoituksissa tehtiin selvä ero kotieläinten ja tuotantoeläinten välillä. ”Tuotantoeläimet ovat aivan erilaisia kuin kotieläimet, joita voidaan kohdella lemmikkeinä”. Viitattiin turkisten ikiaikaiseen käyttöön: jo kivikaudella niin naiset kuin miehetkin käyttivät turkiksiä.

Monessakin mielipidekirjoituksessa iskujen tekijöiden motiivit nähtiin ristiriitaisina. Kysyttiin, mikseivät nämä samat aktivistit vastusta lemmikkieläinten pitämistä, vaikka ne ovat yhtä lailla peräisin luonnosta kuin turkiseläimetkin. Ihmeteltiin myös, miksi iskujen tekijät vapauttavat eläimiä luontoon hyvin tietäen, että moni eläimistä joko kuolee pian tai aiheuttaa suurta vahinkoa muille eläimille. Niin ikään kummeksuttiin, mikseivät nämä nuoret tytöt ja pojat vaadi vanhempiaan luopumaan turkiksistaan ja nahkavaatteistaan ennen kuin tekevät hyökkäyksiä tarhoihin ja turkiskauppoihin.

Kuukausien kuluessa kirjoitusten sävy koki tietyn muutoksen. Kirjoitukset, jotka ilmensivät suoraa spontaania vihaa iskun tekijöitä kohtaan vähenivät ja analyyttisemmat kirjoitukset yleistyivät. Myös sellaisten kirjoitusten määrä lisääntyi, joissa korostettiin eläinsuojelunäkökohtia. Melkein kaikki näistäkin tuomitsivat aktivistien harjoittaman radikalismien muodon.

”Teoreettiset” selitykset

Erityisen kiinnostavia ovat kirjoitukset, joissa ampumisvälikohtaus ja eläinaktivismi koetettiin liittää laajempiin suomalaisen yhteiskunnan tendensseihin ja voimiin. Kuten jo edellä kävi ilmi, aktivisteja paikannettiin

ulkomaisten toimeksiantajien käskyläisiksi, vihreiksi, luonnonsuojelijoiksi, kaupunkilaisiksi ja yläluokkaan kuuluvien perheiden nuoriksi. Tällaiset attributit viittaavat aktivismin laajempiin taustavoimiin.

Eräissä kirjoituksissa huomiota kohdistettiin maaseutuväestön yleistilanteeseen. Kysyttiin esimerkiksi väestön turvallisuuden perään: miksi hallitus ei ole palkannut riittävästi virkavaltaa estämään tihutyöt, vaan päin vastoin poliisien määrää maaseudulla on vähennetty. Saatettiin viitata myös muihin ilkkvalta-tapauksiin.

Useissa kirjoituksissa tapahtumiin kytkettiin Euroopan Unioni, jonka jäseneksi Suomi liittyi vuonna 1995. Joillekin EU näyttäytyi jopa turkistarhaiskut ja eläinoikeusliikkeen selittävänä avainkysymyksenä. Eräs maaseutukaupungin asukas katsoi, että Euroopan Unioniin liittymisen myötä on ilmaantunut yleinen uhka maaseutua kohtaan, ja tapahtumat, kuten luonnonsuojelu yleensäkin, ovat sen ilmausta. Tämän yhteyden osoituksena pidettiin myös sitä, että Suomen valtio antaa raha-avustuksia luonnonsuojelun kansalaisjärjestöille. Muutama kirjoittaja kysyi, mitä kaikkea saattaisikaan paljastua, mikäli poliisilla olisi mahdollisuuksia tutkia kaikkia eläinoikeusliikkeen taustavoimia ja kannattajia. Tällaiset tulkinnat edustavat *salaliittoteoriaa*. Niissä tuodaan julki, että iskujen taustalla olisi vähintäänkin jonkinlainen löyhä liittoutuma maaseutu-ihmisten vihollisia. Parissa mielipiteessä jopa tasavallan presidentti kytkettiin asiaan arvostelemalla sitä, ettei hän ollut riittävän jyrkästi tuominut iskuja julkisuudessa – tosin hän oli antamassaan haastattelussa kehottanut aktivisteja käyttämään laillisia keinoja.

Vanhemman eläkkeellä olevan maanviljelijän kirjoituksessa saatetaan tietty tulkintamalli ideaalityyppimäiseen täydellisyyteen. Se oletettavasti kuvastaa tendenssinomaisella tavalla viljelijäväestön vanhan polven monenkin edustajan näkemyksiä, ehkä ennen muuta Pohjanmaan seudulla. Se antaa myös kiinnostavalla tavalla vihjeitä omiin tulkintoihini. Kirjoituksessa iskut sijoitetaan pitkään historialliseen tapahtumaketjuun. Tässä kirjoituksessa vasemmistopuolueet (kommunistit ja sosiaalidemokraatit) nähdään päävihollisena viljelijäväestölle kansalaissodasta lähtien. Vasemmisto on kirjoittajan mukaan aina uhanut vapaata talonpoikaa, mutta viimeisen vuosikymmenen kuluessa on ilmaantunut myös uusia uhkia. Suomen Keskustan johto on myötävaikuttanut maan liittämiseen Euroopan Unioniin (tukensa sille antoi 1990-luvun alussa pääministerinä toiminut Esko Aho). Tämä ”valkoinen kommunismi” onnistui siinä, missä punainen kommunismi epäonnistui eli suomalaisen viljelijän tilanteen heikentämisessä. Nykyisen tilanteen ymmärtämisen avain on kirjoittajan mukaan siinä, että tietyt poliittiset voimat ovat huomanneet viljelijäluokan heikkouden tilan. Tämä tekee ymmärrettäväksi myös sen, miksi luonnonsuojelijat ovat ottamassa rannat ohjelmiinsa ja ”ylipäätään kaiken sen, mikä tavalla tai toisella on ollut hyödyllistä maanviljelijälle”. Kirjoittaja sanoo, ettei olisi häm-

mästynyt, mikäli tulisi ilmi että eläinoikeusliike samoin kuin muu luonnon-suojelu osoittautuisi lopulta tiettyjen kansallisten piirien taholta tulleeaksi tilaus-työksi.

Tämän ja useiden muiden kirjoitusten sanoman ydin on, etteivät iskut ole mikään irrallinen tapahtuma, vaan ne ilmentävät yhteiskunnassa käynnissä olevia maaseudun ja viljelijäväestön vastaisia tendenssejä.

Statuksen menetys ja vaarantuneet elinolosuhteet

Siirryn nyt mielipidekirjoituksista esiin nostamieni tulkintojen kokonaisvaltaisempaan jäsentämiseen. Pohdin sitä, millaisia yleisiä yhteiskunnallisia tendenssejä kirjoituksissa usein esiintuodut käsitykset saattavat ilmentää. Sitä varten kiteytän aluksi erittelyn keskeiset tulokset.

Jos suljemme tarkastelusta eläimiä koskevat arvomääritykset, niin mielipidekirjoitusten reaktioille oli yleistä tuntemus maanviljelyväestön uhanalaisuudesta ryhmänä. Kuten edellä nähtiin, kaikkein selvimmin tämä näkyi tapahtumien ”teoreettisissa” tulkinnoissa, mutta samaa ilmensivät myös välittömät vihan tuntemukset, niiden voimakkuus ja reaktioissa usein esiintynyt toivottomuus. Ilmaukset esiintyivät lisäksi viitekehyksissä, joissa viljelijäväestöä tarkasteltiin kokonaisuutena ja turkistarhaus miellettiin maanviljelyyn kiinteästi liittyväksi toiminnaksi. Tämä onkin luontevaa paitsi siitä syystä, että kirjoittajina esiintyivät maaseutuväestön edustajat, erityisesti siksi, että turkistarhaus kytkeytyy meillä elimellisesti viljelijöiden elämänmuotoon.

Turkistarhaus ei edusta meillä suurtuotantoa. Tarhausta harjoitetaan Suomessa lähinnä maanviljelyn rinnakkaiselinkeinona. Sitä ilmentää sekin, että vaikka turkistarhaus ei valtakunnan mitassa annakaan kovin suurelle väestömäärälle elantoa (tarhat työllistävät noin 6 000–7000 tarhaajaa ja tarhatyöntekijää), turkistarhoja on maassa noin 1700. Tämä viittaa tarhojen pieneen keskimääräiskokoon. Suomessa tilojen keskikoko on pieni ja useille viljelijöille muut tulolähteet ovat suureen tarpeeseen. Erityisesti Pohjanmaan yritteliäisyys on löytänyt turkistarhauksen rinnakkaiselinkeinoksi ja tarhaus onkin siellä merkittävä tulonlähde. Melkein kaikki turkikset menevät vientiin.

On siis luontevaa, että turkistarhaajat lukeutuvat tavallisten maaseutuihmisten miellissä ”meihin”, voimakkaiden yhteiskunnallisten tendenssien nurkkaan ajamien ryhmään. Solidaarisuuden tuntemus on vahva. Monissa mielipiteissä radikaali eläinoikeusliike jäsentyy joka tapauksessa osaksi laajempaa viljelijäväestön vastaista toimintaa; se on yksi muoto, tosin varsin outo ja radikaali, muiden joukossa. On lisäksi huomionarvoista, että kaikki koetut uhan lähteet tulevat maaseutuväestön itsensä ulkopuolelta: ulkopuoliset vihamieliset voimat ovat ahdistaneet ”meidät” nurkkaan. Näkemys kärjistyy tulkinnoissa, joissa

nuo ulkopuoliset voimat saattavat yhteistuumin kehittää juonia viljelijäin tilanteen heikentämiseksi entisestään. Ampumisvälikohtaus on tarjonnut monelle kirjoittajalle kanavan koko viljelijäväestön tilannetta koskevien tuntojen esille tuomiseen. Se on ollut dramaattinen tapahtuma, jonka vuoksi on tartuttu kynään, mutta samalla on voitu purkaa viljelijä- ja koko maaseutuväestön tilaan liittyviä uhan tunteja.

Monet kirjoittajat tuovat esiin selkeitä *keskus–periferia*-vastakohtaisuuksien ilmentymiä. Maaseutukirjoittajat tuntevat, että heitä voimakkaammat tekijät vaarantavat heidän elinolojaan. Kirjoittajat tunnistavat tilanteen taustalta poliittisia vastavoimia ja keskeiseksi ahdinkotekijäksi nimetään Euroopan Unioniin liittyminen.

Maaseutuihmiset katsovat viime vuosien poliittisten päätösten ajaneen heidät nurkkaan. Uskoakseni tuntemusten perussyitä eivät kuitenkaan ole vain ajankohtais-poliittiset tekijät, vaan vieläkin perustavanlaatuisemmat sosiaaliset tendenssit, joita vasten kirjoittajien tuntemuksia poliittisista tekijöistä täytyy arvioida. Häädän ja toivottomuuden tuntemusten perussyynä voidaan pitää paitsi monen viljelijän tiukentunutta taloudellista tilannetta, myös viljelijäluokan nopeaa sosiaalisen aseman muutosta ja siihen liittyvää statuksen menetystä.

Kansakunta on siirtynyt verrattain myöhään ja nopeasti maatalousyhteiskunnasta teolliseksi ja jopa jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi. Maanviljelys on voinut tarjota alati vähemmän toimeentuloa väestölle. Kun alkutuotannossa työskentelevien osuus työvoimasta vuonna 1950 oli 46 prosenttia, oli osuus kaksikymmentä vuotta myöhemmin enää 20 prosenttia ja vuonna 1995 se oli pudonnut seitsemään prosenttiin (Valkonen ym. 1985, 105; Suomen tilastollinen vuosikirja 1998, 349). Näin suuri muutos ei voi olla jättämättä syviä jälkiä luokan asemaan ja statukseen yhteiskuntakokonaisuudessa ja sitä kautta sen itsekäsitykseen. Viljelijäväestö oli vielä 1970-luvulla ja jopa 1980-luvulla yksi vahvimmista yhteiskuntaryhmistä eikä sen poliittista tahtoa ollut ohittaminen tärkeitä päätöksiä tehtäessä. Mutta kysymys ei ollut pelkästään poliittisesta voimasta, vaan myös kulttuurisesta statuksesta. Talonpoikauskulttuuri on kuulunut kansakunnan kulttuuriseen ytimeen kansallisen herätyksen ajoista lähtien; se on voinut nauttia laajaa arvonantoa myös ei-viljelijäväestön keskuudessa. Sen maanomistusasema oli historiallisesti poikkeuksellisen vahva, mikä muodosti tärkeän perustan luokan erityiselle roolille kansankunnan rakentamisessa 1800-luvulla (Alanen 1995). Tämä kulttuurinen lataus ja sen antama status ovat nyt särkyneet. Väestöstä asuu maaseudulla yhä pienempi osa, ja huomattava osa siitäkin on jo ainakin puoliurbanisoitunutta edustaen jälkiteollisen yhteiskunnan tyypillisiä kerroksia. Vuonna 1995 kaupunkimaisissa kunnissa asui väestöstä 58 prosenttia, taajamakunnissa 18 prosenttia, ja maaseutukunnissa 24 prosenttia (STV 1999, 48). Monissa maalaiskunnissakin työvoimasta on kaksinumeroinen prosenttiluku korkeasti koulutettuja, joiden ammattiuraan

liittyvät professionaaliset arvot ovat suistaneet muut arvoisällöt tieltään. Urbani ja jälkiteollinen kulttuuri ovat työntäneet maaseutukulttuurin tylysti marginaaliin.

Viljelijäväestön etujärjestöt ovat joutuneet ja joutuvat sopeutumaan tilanteeseen. Suomen Keskusta vältti marginalisoitumisen kehittymällä yleispuolueen suuntaan, mutta samalla se on joutunut pudottamaan viljelijäväestön yhdeksi väestöryhmäksi muiden kannattajiensa joukkoon. Perinteisesti voimakas viljelijäväestön etujärjestön Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliitto (MTK) on joutunut kokemaan kipeästi murenevan statuksen ja poliittisen voiman menetyksen. Vielä pari vuosikymmentä sitten MTK:n näkemyksiä oli mahdotonta sivuuttaa valtakunnallista talouspolitiikkaa muotoiltaessa. Tänäpäin järjestö yrittää katkerasti puolustaa entisten asemiansa rippeitä. MTK on muuttunut proaktiivisesta etujärjestöstä reaktiiviseksi. Sen harjoittamaa ympäristöpolitiikkaa onkin luonnehdittu puolustuselliseksi (Luoma 1993; Jokinen 1995, 111–119). Tällainen asennoituminen on nähtävissä liiton katkerasävyisessä suhtautumisessa valtakunnallisiin suojeluohjelmiin, kuten rantojensuojeluohjelmaan (Nieminen 1994) ja Euroopan Unionin NATURA 2000 -ohjelmaan. Liitolla on edelleenkin runsaasti vaikutusvaltaa viljelijäväestön keskuudessa ja se esiintyy mielellään viljelijöiden virallisena edusmiehenä. Kitkeräsävyisellä asennoitumisellaan liitto vastaa viljelijäväestön kovien kokemusten ja statuksen menetyksen synnyttämiin tarpeisiin. Nurkkaan ahdistettu väestö on puolestaan altis omaksumaan MTK:n tiukkasävyisesti esittämiä näkökantoja.

Epäilemättä MTK on yksi tekijä, joka on tarjonnut viholliskuvan määrittelyyn soveltuvia tulkintoja. Kuten nähtiin, useissakin kirjoituksissa syypäiksi iskuihin tunnistettiin stereotyyppisellä tavalla vasemmistopuolueet ja vihreät yleensä sekä luonnonsuojelijat ja heidän järjestönsä, siitä huolimatta että vaikiintuneet ympäristöjärjestöt, kuten kaikki puolueetkin, tuomitsivat iskut välittömästi. Useissa kannanilmaisuuksissa tuli esille se melko tyyppillinen näkemys, että maanviljelijä ottaa ympäristökysymykset ja luonnon riittävästi huomioon arkielämässään, aivan kuten hän on tehnyt jo vuosikymmenten ja vuosisatojen ajan. MTK tukee omassa politiikassaan juuri tällaisia näkemyksiä. Monen kirjoittajan mielikuvissa asialla ovat lopulta samat voimat, jotka ovat ajaneet väkipakolla rantojensuojelu- ja NATURA-ohjelmaa.

Mielipidekirjoituksissa merkitysten ytimen muodostavatkin usein koetut tendenssinomaiset uhat ja niiden mielletyt lähteet. Kirjoituksille leimallisen toivottomuuden ja näköalattomuuden voi kytkeä laajaan statuksen menetyksen ja poliittisen voiman katoamisen kontekstiin. Aikaisemmat vahvat liittolaiset ovat lähteneet yksi toisensa jälkeen. Kirjoitusten sisältöjä ei pidä tulkita niin, että ne olisivat vain laatijoidensa omaa keksintöä. Ennemminkin on niin, että tarjolla olevia tulkintoja omaksutaan ja muokataan omiin tulkintakehyksiin sopivilla tavoilla. Monetkin esiin tulleet näkemykset esiintyivät laajalti julki-

suudessa; näkemyksiä omaksutaan helpoimmin oman viiteryhmän medioista.

On mielenkiintoista tarkastella Turkistuottajien liiton näkökantoja konfliktissa. Liitto on näet omaksunut osin huomattavastikin tarhausalueen väestön näkemyksistä poikkeavia kantoja. Liiton edustajien näkemyksille oli ominaista rationaalisuus ja moderni orientaatio. Liitto tuomitsi välittömästi aktivistien ampumisen ja tähdensi lain kunnioittamisen tärkeyttä sekä avointa tiedottamista niin turkiseläimistä kuin turkisten tuottamisestakin. Liitto organisoii tietoisikuluentoja pääkaupunkiseudun kouluihin ja on myös osoittanut kiinnostustaan turkiseläinten hyvinvointia koskevaan tutkimustoimintaan sekä tehnyt sitä itsekin.

Suuntautumiserolle voi löytää syitä. Ensinnäkin, liittoa johtavat koulutetut ammatillaiset. Liiton professionaaliset työntekijät ovat tottuneet esiintymään julkisuudessa, se on heidän päivittäistä työtään. He siis tietävät kuinka modernin yhteiskunnan julkisuudessa tulee toimia. Toiseksi, liiton akateemiset professionaalit (lakimiehet ja toimittajat) eivät edusta perinteistä viljelijäkulttuuria eivätkä ilmennä suuntautumisessaan myöskään luokan statusnäkökohtia, vaan pikemminkin omia viiteryhmiään: modernia, urbaania professionaalista kulttuuria yhdistyneenä mahdollisesti omistajan taloudellisiin etunäkökohtiin. He eivät itse elä viljelijäväestön kipupisteissä, vaan voivat ottaa niihin etäisyyttä ja omaksua modernin ja rationaalisen näkökannan konfliktiin.

Maaseutuväestön aseman ja kulttuurisen merkityksen muutos voidaan yhtenä tekijänä liittää myös itse eläinoikeusliikkeen nousuun tai ainakin konfliktin purkautumisen ajankohtaan Suomessa. Eläinoikeusliike puhkesi meillä julkiseksi kamppailuksi 1990-luvun puolivälissä. Tämä tapahtui kansainvälisessä verrannossa myöhään, parikymmentä vuotta myöhemmin kuin Yhdysvalloissa ja myös paljon myöhemmin kuin monessa muussa länsimaassa. Yhtenä syynä ”viivästymiseen” voidaan pitää eläinoikeusliikkeelle vastakkaisten merkityssisältöjen keskeytyttä kansallisessa kulttuurissamme, kun ne monessa muussa länsimaassa olivat marginalisoituneet paljon aikaisemmin. Vielä 1970-luvulla ja 1980-luvullakin maaseutukulttuurin merkityssisällöt olivat suomalaisessa yhteiskuntakulttuurissa vahvoja. Ne veivät tilaa niiden kanssa jyrkässä ristiriidassa olevilta merkityssisällöiltä. Voidaankin olettaa, että niiden vahvuus ja yhdensuuntaisuus teollisen ideologian kanssa luonnon hyväksikäytön kysymyksissä saattoi ehkäistä eläinoikeusliikkeen ideologian leviämistä Suomessa. Tilannetta voi ympäristöliikkeen puitteissa verrata siihen kuinka industrialistisen ideologian ylivoima ja metsäteollisuuden hegemonia ehkäisivät voimakkaiden vesistöliikkeiden syntyä aina 1980-luvun alkuun saakka (Konttinen 1996). Metsäteollisuus oli pilannut pahoin vesistöjä jo 1960-luvun alkuun mennessä, mutta vasta vuonna 1982 puhkesi ensimmäinen voimakas ympäristöliike vaatimaan suuren metsäteollisuuslaitoksen päästöjen kuriin saattamista. Sille antoi mahdollisuuksia hegemonisten ideologioiden joutuminen tietynlaiseen krii-

siin:1970-luvun lopulta lähtien pehmeät arvot vahvistuivat ja industrialismin arvot kohtasivat laajaa arvostelua. Uudessa kulttuurisessa tilanteessa jopa suuren metsäteollisuusyhtiön kritiikki saattoi saada laajaa kaikupohjaa.

Samalla tapaa talonpoikais- ja maaseutukulttuurin statuksen menetyks antoi 1990-luvulla lisää mahdollisuuksia kilpaileville ideologioille. Luultavasti vielä 1980-luvun alun kansallisessa poliittisessa kulttuurissa eläinoikeusteemat olisi työnnetty marginaaliin, mikäli niitä olisi ilmaantunut. Se, ettei vahvaa eläinoikeuskritiikkiä tuolloin vielä ilmaantunut – niitähän oli muualla jo olemassa ja siis helposti tarjolla – saattaa ilmentää osaltaan myös kulttuurista torjuntaa: jonkin ideologisen tulkinnan vahvassa hegemoniatilassa vastakkaiset ideologiat pidetään mieluummin yksityisinä tai pienten ryhmien omina näkemyksinä. Tunteemus ylivoimaisesta vastustajasta rajaa ne pieniin piireihin, sikäli kuin ne pääsevät edes yksilöiden omien kulttuuristen torjuntajonkin läpi, vaikka herkkyyttä asiassälöille olisikin olemassa. Eläinten asema ja oikeudet olivat yksi motiivi jo 1970-luvun jälkimmäisen puoliskon kasvissyöntielämäntavalle (Merenmies & Juurikka 1996), mutta liikkeen tämä puoli ei kehittynyt julkisuuden kamppailukysymykseksi. 1990-luvun alkuun ja puoliväliin mennessä kansakunnan ideologisen kentän voimasuhteet olivat muuttuneet perin juurin. Väillä oli toteutunut myös voimakas maatalouden tehostuminen, joka kärjisti eläinten hyvinvoinnin ongelmia ja synnytti vastustusmielialaa.

Ehkä osin kulttuurisista syistä eläinoikeusliikehdintä on perin juurin urbaania luonteeltaan: perinteisen maaseutukulttuurin voima patoaa edelleen *maaseudulla* tällaisten äänenpajojen esiintuloa julkisuuteen, vaikka niitä esiintyisikin.

Mielipidekirjoitukset ja niissä esitetyt muotoilut iskujen taustavoimista tukevat tulkintaa kulttuurisen merkityskentän muuttuneista voimasuhteista. Salaliittoteoriat selvimmin ilmentävät nurkkaan ahdistetun tuntemuksia. Kirjoituksissa syyllisiä ei kuitenkaan etsitä laajoista yhteiskunnallisista muutosten tendensseistä ja kulttuurimerkitysten siirtymistä, vaan helpommin hahmotettavista ja omaa tilannetta ja viiteryhmää lähempänä olevista poliittisista tendensseistä.

Aktivistit tutkimuksen silmin

Siirryn nyt tarkastelemaan, millaisia määreitä tutkimus on antanut aktivisteista ja heidän sosiaalisista taustapiirteistään. Esittelen tältä osin Jukka Peltokosken kanssa tekemämme tutkimuksen tuloksia. Olemme aiemmin esitelleet ja eritelleet tulosten valossa uusimman ympäristöprotestin tunnusomaisia ajatustapoja artikkelissamme ”Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema” (Konttinen & Peltokoski 2000).

Keräsimme tiedot kyselylomakkeella talvella 1998–99 uusinta protestia edustavien ryhmien tilaisuuksissa. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 167 tilaisuuksiin osallistunutta, joista suuri osa oli jonkin järjestön jäseniä, mutta osa tilaisuuksiin muutoin osallistuneita asiakysymyksistä kiinnostuneita. Arvioimme näytteen edustavan monin osin melko hyvin uusinta ympäristöprotestia ja sen osallistujia. Näytteen kaikki aktivistit eivät kuitenkaan osallistu eläinoikeusliikkeeseen: sen toimintaan osallistuneita on 60 prosenttia näytteestä. Seuraavassa heidät poimitaan erilleen; vertailen heitä protestiaallon toimijoiden yleiskuvaan.

Keskeinen tutkimustamme jäsentävä käsite on *protestiaallon* käsite. Se tarkoittaa, että protestit esiintyvät usein aaltomaisina tihentyminä. Tihentymät ovat sekä ajallisia että tilallisia: uusia ryhmiä syntyy ja jo ennestään toimivia aktivoituu, toiminnallisuus kasautuu ja monenlaiset asiakysymykset saattavat tulla ajankohtaisiksi lähes samanaikaisesti.

Aineistostamme näkyy, että korkea osallistumisaktiivisuus ja moniosallistuminen on luonteenomaista tälle protestille. Vain 7 prosenttia eläinoikeusaktivisteista rajoitti osallistumisensa ainoastaan tähän yhteentöiminta-alueeseen; 67 prosenttia heistä sen sijaan sanoi toimivansa vähintään neljän asia-alueen ryhmissä. Protestiaallon tasolla tehty tarkastelu on perusteltua, sillä iskuja tehneet aktivistit (ainakin kiinni joutuneet) kuuluvat selvästi samoihin demografisiin ryhmiin ja edustavat protestiaaltoa, tosin sen kärjekkäintä siipeä. Toisaalta mielipidekirjoittelu, kuten media kokonaisuudessaankin, yleisti iskujen tekijät eläinoikeusliikkeeseen ja protestiaaltoon ylipäätään: kettutyöstöistä tuli nopeasti koko liikkeen symboli, olipa tuo yleistyös oikeutettu tai ei.

Hankalasti määriteltävissä on empiirinen kysymys protestiaallon rajoista: mitkä ryhmät luetaan mukaan, mihin raja vedetään. Selkeiden tapausten lisäksi esiintyy rajatapauksia, joiden mukaan ottaminen kuten ulkopuolelle sulkeminenkin voi olla perusteltua (perusteluistamme ks. Konttinen & Peltokoski 2000; tarkemmin tulevassa julkaisussa).

Sallitun ylitetyt rajat

Turkistarhaiskut ja niiden mukana eläinoikeusliike kokonaisuudessaan saivat kansalta jyrkän ja lähes yksimielisen tuomion. Pian Orimattilan välikohtauksen jälkeen tehdyn mielipidekartoituksen (Ilta-Sanomien teettämä gallup-tutkimus 19.12.1997) mukaan eläinaktivistien suoran toiminnan – joka vastaajien mielissä tarkoitti juuri iskuja turkistarhoihin – tuomitsi yksiselitteisesti yhdeksän kymmenestä suomalaisesta ja vain kuusi prosenttia hyväksyi ne varauksitta. Saman kyselyn mukaan varsin korkea osuus kansalaisista hyväksyi myös turkistarhauksen elinkeinona (ks. taulukko 1). Selkeän kielteisesti suhtautuvia oli vain kymmenesosa, epävarmoja enemmän. Vuoden 2001 lokakuussa

tehdyin gallup-tutkimuksen (Keski-suomalainen 21.10.2001) mukaan kielteinen asennoituminen oli jonkin verran lisääntynyt: 16 prosenttia suomalaisista oli sitä mieltä, että turkistarhaus pitäisi kieltää elinkeinona. Kielteinen asennoituminen turkistarhaukseen oli keskimääräistä paljon korkeampi erityisesti nuorten keskuudessa. Tutkimukset (Parikka 1998, 56 ja 68) ovat osoittaneet erityisesti nuorten keskuudessa esiintyvän runsaasti herkkyyttä sellaisia eläinten käytön muotoja vastaan, joita eläinkokeet ja turkistarhaus edustavat.

Vaikka iskujen tekijät tuomittiin näin laajalti sekä tavoitteiden että toimintamuotojen osalta, tuloksesta voidaan lukea se olennainen seikka, että vahvimman tuomion kohteeksi joutuivat aktivistien *toimintamuodot*. Toisen lailliseen omaisuuteen kohdistunut väkivaltainen puuttuminen oli asia, joka tuotti veraten yksimielisen ”kettutyttöjen” vastaisen yleisrintaman ja eristi liikkeen.

Vakiintuneen luonnonsuojeluliikkeen aktivistien näkemykset iskuista seuraavat yleistä tendenssiä (ks. taulukko 1; Konttinen 1999, 139–152). Suomen luonnonsuojeluliiton paikallisjärjestöjen puheenjohtajista kolme neljänestä tuomitsi yksiselitteisesti turkistarhaukset ja vain runsas kymmenesosa hyväksyi ne. Erot koko väestöön nähden olivat tältä osin melko pieniä. Kysyttäessä turkistarhauksen hyväksyttävyyttä erot ovat selvempiä. Ilmeni myös, että maaseudulla elävistä aktivisteista selvästi kaupunkilaisia suurempi osa hyväksyi elinkeinon. Tendenssiä selittänee se, että edelliset elävät elinkeinolle kulttuurimyönteisemmässä ympäristössä ja ehkä samastuvat maaseutuväestön tilanteeseen SLL:n kaupunkilaisaktivisteja suuremmassa määrin.

Taulukko 1. Koko väestön, Suomen luonnonsuojeluliiton ja neljännen aallon aktivistien käsitykset turkistarhauksesta ja eläinaktivistien suorasta toiminnasta.

	TURKISTARHAUS				YHTEENSÄ %	TURKISTARHAUS UT			
	HYVÄKSYY %	EI OSAA SANOA %	EI HYVÄKSY %			HYVÄKSYY %	EI OSAA SANOA %	EI HYVÄKSY %	RIIPPUU TAPAUKSESTA %
KOKO VÄESTÖ (N=1240)	71	18	11	100	6	7	89	X	100
SLL:N AKTIVISTIT (N=144)	39	16	45	100	12	13	76	X	100
NELJÄS AALTO (N=167)	1	5	95	100	21	2	17	60	100
NELJÄS AALTO: ELÄINAKTIVISTIT (N=99)	0	0	100	100	34	2	6	58	100

X=ei tietoa

Koko väestöä koskevat tiedot perustuvat *Iltasanomien* teettämän gallupin 19.12.1997 tuloksiin. SLL:n paikallisyhdistysten puheenjohtajilta tiedot kerättiin talvella 1997–98 (Konttinen 1999) ja neljännen aallon aktivisteilta talvella 1998–99. ”Riippuu tapauksesta” -vaihtoehto esitettiin vain viimeksi mainitulle ryhmälle. Neljännen aallon osalta kysymys muotoiltiin: ”Hyväksytkö laittoman suoran toiminnan, jossa vahingoitetaan omaisuutta eli ns. ekotaasit?”

Taulukosta 1 näemme, että neljännen aallon aktivistit tuomitsevat hyvin yksimielisesti turkistarhauksen, siis myös ne aktivistit jotka eivät itse toimi eläinoikeusliikkeessä. Läheskään yhtä vahvaa yksimielisyyttä ei esiinny tarhaiskujen kaltaisen toiminnan hyväksyttävyydestä. ”Vain” viidennes hyväksyy ne varauksetta, enemmistö kuitenkin varauksin, siis ”tapauksesta riippuen”. Eläinoikeusaktivistit ovat myös tässä suhteessa keskimääräistä radikaalimpia. Silti heistäkin ekotaasit hyväksyy *varauksetta* selvä vähemmistö.

Vaikka neljännen aallon toimijoiden käsitykset sallitun rajoista vaihtelevat ja vaikka omaisuuteen kohdistuvien sabotaasien hyväksymisestä on matkaa omakohtaiseen osallistumiseen, neljäs aalto ja eläinoikeusliike sen radikaalina siipenä edustavat selkeästi katkosta suhteessa kansalliseen mielenosoituksen perinteeseen. Suomalainen mielenosoituskulttuuri on tähdentänyt rauhanomaisuutta, järjestystä, kurinalaisuutta ja valistusta. Kansakunta sisäisti tällaisen mallin Venäjän vallan alaisuudessa: hauraan autonomian säilyttäminen edellytti rikkumatonta sisäistä järjestystä, mikä merkitsi pienempää uhkaa Venäjän silmissä. Venäjän pelossa esivalta nujersi heti vähänkin äänekkäämmät mielenilmaukset. Myös kansallisen herätyksen kansanvalistuksen ideologia iskostui mielenosoituksiin. Työväenliike omaksui nämä piirteet ja yhdisti niihin oman arvokkuutensa tähdentämisen. Tämä malli hyvästä mielenosoituksesta juurtui syvään ja se on vahva edelleenkin. (Alapuro 1997.)

Sallitun raja on neljännen aallon aktivistien mielissä siirtynyt pitkän askeleen verrattuna myös aikaisempaan ympäristöliikkeeseen, joka on pitäytynyt kansallisen perinteen puitteissa. Vakiintuneen ympäristöliikkeen aktivistit tähdentävät laillisuutta ja lain kunnioitusta toiminnan normina, josta voidaan poiketa vain ääritapauksissa puolustauduttaessa uhkaavaa ympäristötuhoa vastaan. Tällöinkin suoran toiminnan rajaksi asetetaan kansalaistottelemattomuus, avoin vastuun ottaminen tapahtuneesta, sekä tietoon perustuva argumentointi. Myös Kojjärvi-liikkeen tyyppinen kansalaistottelemattomuusaktionismi oli sopusoinnussa kansallisen mielenosoitusmallin kanssa. Se oli avointa, rauhanomaista ja rationaalisesti järjestäytyntä. Se varoi aiheuttamasta vahinkoa omaisuudelle. Perinteen määrittelemää rajaa ei ylitetty. Tämä mahdollisti osaltaan sen, että jopa yli puolet kansasta saattoi suhtautua tuon kauden

ympäristökamppailuihin hyväksyvästi, kuten tehty tutkimus (Järvikoski & Kylämäki 1981) osoitti. Tuolloisen protestiaallon kamppailuissa oli mukana monenikäisiä ja monenlaista väkeä. Eräissä kamppailuissa oli merkittävästi mukana myös julkisen sektorin virkamiehiä. Kansan keskuudessa nauttimansa kannatuksen osalta ympäristöprotestin toinen aalto ja eläinoikeusiskut poikkeavat toisistaan jyrkästi.

Kansallisella perinteellä näyttäisi olevan myös seuraava yhteys terrorismi-mielikuvan syntyyn ja sen nopeaan yleistymiseen mediajulkisuudessa ja sen kautta väestön keskuudessa. Kansallisesta merkitysavaruudesta ovat näet puuttuneet kansalaistottelemattomuuden yli menevien protestien hienojakoisemmat erottelut. Koska tälle alueelle sijoittuvia protesteja ei ole esiintynyt, ei niitä ole tarvinnut työstää käsitteellisestikään. ”Merkitystyhjä tila” piti kuitenkin nyt täyttää, kun rajan yli oli astuttu. Etsintää ohjasi viholliskuva: etsittiin näkemyksiä, jotka sopivat hyvin yhteen viholliskehityksen kanssa. Terrorismi-stereotypian avulla iskut kytkettiin kansainväliseen yhteyteen: aseiden käyttö ja veriteot ovat seuraava looginen askel ja ehkä vain ajan kysymys. Jyrkimmät tulkinnot omaksui luonnollisesti iskujen kohteeksi joutunut väestönosa. Terrorismin kanssa yhteistä iskuilla oli tässä tapauksessa niiden synnyttämät pelon mielikuvat.

Terrorismi-käsite ja -mielikuva ovat kuitenkin karkeita ajatuskuvia kuvaamaan meillä tehtyjä ekotaaseja. Aineistomme osoittaa, että ihmisen koskemattomuus on raja, jonka uusimman ympäristöprotestin suomalaiset aktivistit sijoittavat sallitun suoran toiminnan tuolle puolen. Tämä käy selville lukuisista avoimista vastauksista. Tässä suhteessa suomalainen eläinoikeusliike poikkeaa, ainakin toistaiseksi, kansainvälisen Animal Liberation Front -järjestön eräiden ryhmien käyttämistä ihmisiin kohdistuvista väkivallan muodoista (ks. Monaghan 1997). Suomessa sallitun rajaa on aikaisemmasta kuitenkin siirretty niin, että selvä enemmistö hyväksyy maanalaisen sabotaasin varauksin.

Taulukko 2. Suhtautuminen toiminnan radikaaliuteen neljännen aallon ympäristöprotestissa ja sen eläinaktivistien keskuudessa.

HYVÄKSYY KORKEINTAAN					
	LAILLISEN TOIMINNAN %	KANSALAISTOTTELEMATTOMUUDEN %	AVOIMEN SABOTAASIN %	MAANALAISEN SABOTAASIN %	YHTEENSÄ %
NELJÄS AALTO (N=104)	2	14	15	68	100
NELJÄS AALTO: ELÄINAKTIVISTIT (N=73)	0	4	7	89	100

Neljäs aalto ei ole yhdenmukainen suoran toiminnan rajan määrittelyissään. Noin kolmannes aktivisteista hyväksyy korkeintaan avoimen sabotaasin. Tuloksista kuvastaa myös käymistilaa: protestiliikkeen sisällä on käyty ja käydään vilkasta keskustelua ja kiistelyä sallitun rajoista. Eläinoikeusliikkeessä toimivat ovat keskimääräistä radikaalimpia: yhdeksän kymmenestä näytteemme aktivistista hyväksyy maanalaisen sabotaasin.

Katkos perinteeseen ei ole täydellinen. Neljännen aallon radikalismissa voidaan nähdä yhteys kansalliseen malliin sikäli, että suhtautuminen sabotaaseihin ei ilmennä spontaaniutta tai hetken mielijohdetta, vaan pyrkimystä rajojen punnitsemiseen. Toiminnan luonne on tarkoituksellista; ekotaseja ei tule sekoittaa tarkoituksettomaan hulinointiin, vielä vähemmän syvää turhautuneisuutta ilmentävään oman voiman näytön tuottamaan irrationaaliin mielihyvään. Tällä radikalismilla ei ole mitään sukulaisuutta puukkojunkkarikauden uhoamiskulttuuriin.

Suoran toiminnan muotojen koveneminen saattaa osaltaan olla seurausta julkisuuden suuresta merkityksestä liikkeen menestyksen ehtona. Julkisuuteen pääsy mielletään ympäristöliikkeen vaikuttavuuden ensimmäiseksi edellytykseksi. Viimeistään 1980-luvun taitteen ympäristöprotesti tiedosti tämän asian tilan ja toimi sen mukaisesti. Nykyinen tilanne eroaa kahdenkymmenen vuoden takaisesta kuitenkin sikäli, että kansalaistottelemattomuuteen jäävät suoran toiminnan muodot ovat tavanomaistuneet ja näin niiden julkisuusarvo mediassa on vähentynyt. Päästäkseen huomion fokukseen on kehiteltävä uutta, mediaa ja laajaa yleisöä shokeeraavaa. Huomioshokeista – James Jasperin (1997, 106–107 ja 161) terminologian mukaisesti moraalisisista shokeista – on tullut entistä tietoisempi strategia julkisuuskamppailussa, samalla kun niitä (kuvat ja videofilmit eläinten raa’asta kohtelusta) käytetään tietoisesti hyväksi korkean emotionaalisen viritystason ylläpitämiseksi eläinoikeusliikkeen sisällä. Saattaa myös olla, etteivät nuoret iskujen tekijät ole iskuja suunnitellessaan olleet tietoisia kansallisen mielenosoitusperinteen merkityksestä kansan mielialojen määrittelijänä. Vaikutteita on saatu maan rajojen ulkopuolelta.

Protestin demografiaa

Maaseutulehtien mielipidekirjoittajat omaksuivat käsityksensä sabotöörien ja heidän viiteryhmiensä sosiaalisista määreistä median kautta. Median välittämää tietoa ja mielikuvia liitettiin kansakunnan ja oman yhteiskuntaryhmän kokemuksen sekä ajankohtaisen tilanteen määrittelemiin tulkintakehyksiin. Media oli ainakin vuodesta 1995 saakka tunnistanut aktivistit nuoriksi, kaupunkilaisiksi ja monet heistä naisiksi. Media osaltaan välitti käsityksiä heistä syrjäytyneinä ja työttöminä, mikä näytti tarjoavan selityk-

sen muuten käsittämättömälle yhteiskuntavihalle, joksi harjoitettu suora toiminta tulkittiin.

Nuori ikä, kaupunkilaisuus ja nuorten naisten suuri osuus luonnehtii ympäristöprotestin neljättä aaltoa kokonaisuudessaan. Talvella 1998/99 koottu näytteemme ilmaisee näitä demografisia piirteitä seuraavasti:

Taulukko 3. Neljännen aallon aktivistien ikä ja asuinpaikka sukupuolen mukaan.

SUKUPUOLI	IKÄ			YHTEENSÄ %	ASUINPAIKKA			YHTEENSÄ %
	ALLE 20 VUOTTA %	20-24 VUOTTA %	YLI 24 VUOTTA %		SUURI KAUPUNKI % *	MUU KAUPUNKI %	MAALAIKUNTA %	
NAISET (N=105)	50	31	20	100	49	46	6	100
MIEHET (N= 61)	20	38	43	100	72	20	8	100
KAIKKI (N=167)	39	33	28	100	57	36	7	100

* Suuren kaupungin raja on 100 000 asukasta.

Naisten vahva osuus uusimmassa ympäristöliikkeessä näkyy näytteessä: 63 prosenttia vastanneista oli naisia. Kaikkiaan näytteen 166 aktivistista kolme neljäsosaa oli alle 25-vuotiaita talvella 1998/99. Naiset ovat miehiä keskimäärin selkeästi nuorempia: heistä puolet oli alle 20-vuotiaita. Eläinoikeusliike profiloituu aallon puitteissa siten, että lähes puolet (47 prosenttia) aktivisteista oli tutkimusajankohtana alle 20-vuotiaita; maaseutuympäristössä asuvia samoin kuin naisia oli hieman enemmän kuin protestiaallossa keksimäärin.

Ympäristöprotestin neljäs aalto on urbaani ilmiö. Aktivisteista maaseutukunnissa asuu vain murto-osa (tutkimuksessa ryhmiä etsittiin erityisesti maaseudulta, mutta lähes turhaan). Mieliptidekirjoittajien huomio aktivistien kaupunkilaisuudesta on oikeaan osuva, ja sen liittäminen kaupunki–maaseutuvastakohtaisuuteen on luonteva tulkinta.

Pelkän nykyisen asuinpaikkakunnan perustalta päädytään kuitenkin helposti harhaanjohtavan jyrkkään tulkintaan eläinoikeusajattelun syntytaustoista. Nykyinen asuinpaikkahan ei kerro aktivistien kasvuympäristöä. Sen perusteella ei siis voi päätellä, että esimerkiksi herkkyyt eläinten asemaa kohtaan ja eläinoikeusajattelu olisivat syntyneet vain urbaanissa ympäristössä. Monillakin aktivisteilla voi olla maaseututausta. Näin asia aineistomme mukaan onkin: yli neljännes ympäristöliikkeen osallistujista on *kotoisin* maaseutupaikkakunnalta.

Voidaan päätellä, että yleistä herkkyyttä ympäristöliikkeen teemoihin esiintyy myös maaseudulla; toisaalta maaseudun monia taajamia voidaan pitää urbanisoituneina.

Jos herkkyyttä asiakysymyksille esiintyy niin maaseudulla kuin kaupungeisakin, niin vain kaupungit ja erityisesti suuret kaupungit muodostavat otollisen sosiaalisen ympäristön kiinnostuksen kehkeytymiseen *liikkeeksi*. Tälle voidaan löytää useita syitä. Kaupungeissa esiintyy todennäköisemmin riittävä määrä järjestäytyneestä toiminnasta kiinnostuneita: löytyy riittävän suuri ja keskittynyt kriittinen massa. Yhtä tärkeää ilmeisesti on, että urbaani kulttuurinen ja sosiaalinen sidos tarjoaa suotuisan ympäristön vastakulttuuriselle ryhmämuodostukselle. Maaseudun paikalliset edustajat ohjaavat ja kontrolloivat kulttuurisesti suuremmassa määrin asukkaiden vapaaehtoista toimintaa, niin että valtakulttuurille vastakkainen toiminta saa osakseen vahvempaa torjuntaa. Kulttuuriset hegemonia-asetelmat ovat tiukkoja ja paikallisten auktoriteettien hallinnassa. Erityisesti perinteisillä maaseutupaikkakunnilla eläinoikeustoiminta saisi epäilemättä osakseen jyrkän tuomion. Urbaanilta ympäristöltä puuttuu yhdenmukaistava sosiokulttuurinen sidos ja vastakulttuuriset tendenssit kykenevät paremmin järjestäytymään.

Mielikuva aktivisteista katkeroituneina yhteiskunnasta syrjäytyneinä oli yleinen tulkinta joitakin vuosia sitten. Sille ei löydy aineistomme valossa todellisuuspohjaa. Väitetyn kaltaista yleistä yhteiskuntaviihämielisyyttä ei ole löydettävissä. Toimijat eivät ole myöskään syrjäytyneitä: neljännen aallon aktivisteista työttömänä oli talvella 1998–99 vain seitsemän prosenttia, selvästi alle keskimääräisen työttömyysasteen. Kolme neljännestä aktivisteista oli opiskelijoita tai koululaisia, palkkatyössä oli 13 prosenttia. Puolet opiskelevista ilmoitti opiskelupaikakseen yliopiston, kolmannes lukion. Silmiinpistävää on ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien pieni osuus: ammattikorkeakoulussa opiskelevia on näytteessä vain muutama prosentti, opistoissa ja sen kaltaisissa oppilaitoksissa yhteensä hieman yli kymmenesosa.

Näytteen ja epäilemättä liikehdintäaallon aktivistit yleisemminkin ovat ennen muuta *lukiossa tai yliopistossa opiskelevia koululaisia ja opiskelijoita*. Ikäjakautuman perusteella on luonnollista, että miehiä selvästi nuoremmista aktivistinaisista melkein puolet on lukiolaisia, kun opiskelevista miehistä suuri osa on yliopisto-opiskelijoita. Eläinoikeusaktivisteista lukiolaisia oli 40 prosenttia ja yliopistossa opiskeli lähes yhtä suuri osuus.

Kiinnostavaa on tarkastella tarkemmin opiskelevien koulutusaloja. Lukion, humanististen, yhteiskuntatieteellisten (ja oikeustieteellisen) sekä luonnontieteellisten alojen yhteenlaskettu osuus opiskelevista aktivisteista on näytteessämme varsin korkea, kolme neljäsosaa. Ainoa merkittävä tieteellis-ammattillinen koulutusala on luonto- ja ympäristöalan koulutus. Vahvasti ammatillisilla koulutusaloilla, kuten opettajankoulutuksessa, teknisessä ja kaupallisessa kou-

lutuksessa, aktivisteista opiskelee sangen pieni osuus.

Viimeisimmän ympäristöprotestin aktivistit opiskelevat siis pääosin aloilla, joille tunnusomaista ovat yleissivistävät oppiaineet sekä yhteiskunnan, kulttuurin ja luonnon tieteellinen hahmottaminen. Tulos on sopusoinnussa protestiaallon yleisorientaation kanssa (ks. Konttinen & Peltokoski 2000). Luonteenomaista koko liikehdintäaallolle ja sen eläinoikeusaktivisteille on laaja-alainen ilmiöiden ”olemuksiin” kohdistuva eettinen suuntautuminen, jonka kohteena on paitsi luonto ja eläimet, myös ihmiset ja yhteiskunta.

Yleissivistävien koulutusalojen suosio on määräytynyt kahdella tavalla. Nämä koulutusalat vetävät puoleensa nuoria, jotka kokevat polttavana tarpeena maailman ja sen ilmiöiden hahmottamisen. Tiedealueiden ja -instituutioiden liepeillä toimivat aktivistiryhmät puolestaan vetävät puoleensa samantyyppistä herkkyyttä osoittavia nuoria intellektuaalisesta ympäristöstään. Lähiympäristöstä löytyvän valmiin tarjonnan (olemassaolevat ryhmät) vuoksi toimintaan on helppo liittyä mukaan.

Ympäristöprotestin uusin aalto on selkeästi sukupolviliikettä. Uusi polvi on tuonut liikerintamalle uusia vaatimuksia ja uusia toiminnan muotoja. Nuorimmat osoittautuvat radikaaleimmiksi myös aallon sisäisesti: koko aallon tasolla 89 prosenttia alle 20-vuotiaista hyväksyi maanalaiset sabotaasit, kun yli 24-vuotiaiden ryhmässä osuus oli 35 prosenttia. Iskut voi mahdollisesti ymmärtää osin siitä perspektiivistä, että kansainvälistyvässä maailmassa kansalliseen perinteeseen kiinnittyminen heikkenee erityisesti nuorten keskuudessa: malleja otetaan pikemminkin ulkomailta ja tässä tapauksessa muiden maiden eläinoikeusliikkeestä.

Taistelu totuuksista

Perususkomuksiin kohdistuvat radikaalit puuttumiset ovat näiden uskomusten edustajille loukkauksia. Hämmennyksen syvyys on paitsi suoraan verrannollinen uskomuksen asemaan arvojärjestelmässä, myös loukkauksen tapaan.

Viimeisimmän ympäristöprotestin tapauksessa syvin ja laajin loukkaus – se on kohdistunut koko kansallista kollektiivitajuntaa kohtaan – on aiheutunut protestin kollektiivisen toiminnan äärimuodosta, maanalaisista iskuista. Iskuilla on loukattu kahta kansallisen kulttuurin vahvaa normia, (1) *mielenosoitusten avoimuutta, omalla nimellä tekojen takana seisomisen normia* ja (2) *laillisen omaisuuden suojaa* vastaan. Kokemukseen näiden normien loukkauksesta on liittynyt epätietoinen ja diffuusi pelko kolmannesta ja syvimmästä loukkauksesta, kajoamisesta ihmisen koskemattomuuteen.

Tähän moninkertaiseen loukkaukseen on liittynyt laillisesti hyväksytyn elin-

keino kyseenalaistamisen aiheuttama loukkaus sekä hämmennys, joka koskee eläimiä ja eläinten asemaa. Sen taustana on vahva, doxan tavoin totena pidetty ihmiskeskeinen maksiimi ihmisestä luonnon herrana ja siihen sisältyvä jyrkkä jako ihmiskunnan ja muun luonnon välille (Eckersley 1992, 51). Tämä on yksi teollisen aikakauden kärjistämä länsimaisen kulttuurin ydinkonstruktio.

Hämmennys ja pelot ovat synnyttäneet jyrkkiä ja monin osin virheellisiä tulkintoja paitsi iskujen tekijöistä myös ympäristöprotestin neljännessä aallosta kokonaisuutena ja sen koko aktivistikunnasta. Mutta mikä sitten on kyseisen ympäristöprotestin perushaaste? Onko eläinten aseman ja oikeuksien uudelleenmäärittely protestin yksittäinen ydin? Erittelen lopuksi protestin perusnäkömymiä, joiden uskon olevan tärkeitä avaimia sen monien puolien ymmärtämiseksi. Seuraan William A. Gamsonin (1988, 220) teoretisointia kulttuurisista teemoista. Gamson viittaa kulttuurisilla teemoilla läheisesti maailmankatsomuksiin liittyviin kehyksiin ja symboleihin, joiden perusteella tehdään konkreettisimpia ja spesifeimpiä tilanteenmäärittelyitä ja tulkitaan vallitsevaa todellisuutta. Kulttuurinen teema antaa määrittelyyn välineitä sille, miten asioita ja ongelmia tulee tarkastella poliittisesti. Liikkeen ja sen edustajien ideologia muodostuu kulttuuristen teemojen ”pakkauksista”, useiden kulttuuristen teemojen toisiinsa enemmän tai vähemmän harmonisesti suhteutetusta kokonaisuudesta. Perustavanlaatuiset teemat ovat ajattelun ydinelementtejä, jotka määrittävät myös muiden teemojen sisältöjä.

Aineistomme mukaan eläinten oikeudet ovat protestiaallon keskeinen yksittäinen kysymys. Se ei kuitenkaan esiinny muusta irrallisena kysymyksenä protestin vaatimuslistalla. Aktivistit toimivat monella rintamalla: he ovat kiinnostuneita ainakin ympäristökysymyksistä yleisemmin, ihmisoikeus- ja rauhankysymyksistä, kolmannen maailman solidaarisuustyöstä, militarismin ja rasismien vastustamisesta ja naisliikkeen kysymyksistä. Moniosallistuminen on veraten yleinen aktivistien ominaisuus.

Uusimman protestin yksi keskeisimmistä kulttuurisista teemoista on ihmiskeskeisen ympäristöorientaation korvaaminen lajien samanarvoisuutta tähdentävällä suuntautumisella, paljolti eläinoikeusajattelun vaikuttamana. Uusin protesti radikalisoi *lajien samanarvoisuus* -teesin ja asettuu sen näkökulmasta antroposentrismiä vastaan. Turkiseläinten käytön tuomitseminen on ekosentrisen ajattelun yksi ilmentymä. Muut eläinten esineellistämiseen kohdistuneet protestit – turkiskauppaa vastustavat mielenosoitukset, iskut koe-eläinlaboratorioihin, teuraskuljetusten sabotoinnit jne. – ilmentävät samaa teemaa. Ekosentrisen ajattelu on kuitenkin neljännen aallon aktivistien keskuudessa yksittäisiä kysymyksiä yleisempi suuntautuminen. Kysyimme 7-luokkaisella asteikolla aktivistien näkökantoja kysymykseen, pitäisikö yhteiskunnan kehittämisen lähtea ihmisen etunäkökohdista vaiko lajien samanarvoisuudesta. Neljännen aallon aktivisteista 42 prosenttia valitsi lajien samanarvoisuus -kohtion

äärivaihtoehdon ja lisäksi 26 prosenttia toiseksi jyrkimmän vaihtoehdon (ks. tarkemmin Konttinen & Peltokoski 2000). Antroposentrismiä ilmentävän vaihtoehdon valitsi vain muutama vastannut. Eläinoikeusliikkeessä toimivien kannanmääritykset olivat vielä keskimääräistä jyrkempiä.

Ekosentrismillä on aallon puitteissa useita ilmentymiä, mikä myös viittaa siihen, että kysymyksessä on protestin perustavanlaatuisen kulttuurin teema. Puolet näytteemme aktivisteista toteuttaa lajien samanaikaisuus -ajattelua arkielämässään noudattamalla vegaaniruokavaliota. Lisäksi suuri osa tunnus-tautuu vegetaristeiksi. Aineistostamme käy selville, että ruokavalion valinnan perustelut ovat eettisiä ja ne liittyvät läheisesti eläinten asemaa ja oikeuksia koskeviin käsityksiin (ks. Jukka Peltokosken artikkeli tässä kokoelmassa). Samaa kokonaisuuteen kuuluu myös kulutuskriittisyys. Sitä, ettei ekosentrinen suuntautuminen rajoitu vain eläimiin, ilmentää muun muassa se, että muissa ympäristöjärjestöissä kuin eläinsuojelu- tai eläinoikeusjärjestöissä toiminta oli yleisin ja tärkein osallistumisen muoto (Konttinen & Peltokoski 2000, 115).

Neljännän aallon aktivistien motiiviperustalle on ominaista vahva eettinen orientaatio (ks. Konttinen & Peltokoski 2000). Oikeuksien ja oikeudenmukaisuuden teemat ovat lajien samanaikaisuus -ajattelun perustelujen lähtökohtana. Toisaalta omaa itseä rakennetaan ”vihreän identiteetin” perustalta. Aktivistit ulottavat useita vihreitä ulottuvuuksia kokonaisvaltaisesti (ruoka, kulutus, ympäristövaikuttaminen) omaan elämäntapaansa.

Neljännän aallon sielunmaisema näyttäisi sopivan Klaus Ederin (1996) maa-laamaan kuvaan environmentalismin siirtymisestä ekologisen diskurssin vaiheeseen. Eder katsoo muutoksen tapahtuvan kahdella ulottuvuudella: yhtäältä uudenlaisten eettisten kehysten ja toisaalta tietyn vihreän identiteetti-kehityksen vahvistumisena maailman mieltämisen peruskehysinä (*master frame*). Ederin mielestä tässä uudessa vaiheessa luonnon ja ympäristön huomioiva eettinen kehys selkeytyy. Uudessa identiteetissä luontoon ja ympäristöön suuntautuvat moraaliset ja esteettiset näkökohdat ovat keskeisiä rakenneosia: niiden perustalta muokataan omaa elämäntapaa.

Voisi ajatella, että ekosentrismi ja vahva eläinten puolelle asettuminen merkitsisi ”ihmisen vastaisuutta”. Tällaista tulkintaa näyttäisivät tukevan myös turkistarhaiskut, jotka selkeästi vaikeuttavat tarhaajien elinkeinon harjoittamista. Iskuja tehneet aktivistit ovat tästä hyvin tietoisia ja vieläpä tähtäävät siihen, että tarhaus tulisi elinkeinona kannattamattomaksi. Ajatus sopisi hyvin myös ”turhaumateorian” yhteyteen: syrjäytyneet nuoret ovat pettyneet ihmisiin ja siksi lähestyvät eläimiä. Tulkinta osoittautuu kuitenkin aineistomme valossa virheelliseksi. Ekosentrismi ei merkitse ihmiskunnan hylkäämistä aktivistien ajattelussa. On päinvastoin hyvin ilmeistä, että eettispohjainen oikeudenmukaisuuden vaatimus ulotetaan myös ihmisiin. Noin puolet eläinoikeusaktivisteista sanoo toimivansa ihmisoikeus- tai rauhanjärjestössä ja yli neljännes kehitysmää-

järjestössä. Näytteemme mukaan kolme neljäsosaa eläinoikeusaktivisteista toimii myös muussa ympäristötoiminnassa.

Ekosentrismi ja sen kanssa sopusoinnussa oleva humanismi (antroposentrismien vastakohtana) ovat perusteemoja, jotka määrittävät aktivismille leimallista vahvaa yhteiskunnallista ajattelua. Yhteiskuntaa, sen rakenteita ja toiminnan tapoja jäsennetään, jotta voitaisiin paikantaa ongelmien syitä ja ulospääsyteitä. Lajien samanarvoisuus -ajattelu ja humanismi ovat tämän pyrkimyksen taustalla. Neljännen aallon aktivisteille yhteiskunta näyttäytyy koneenomaisena rakenteena ja toimintamallina, jonka instituutiot tuottavat itsetuhoa ja epäoikeudenmukaisuutta ihmisten ja muiden lajien suhteisiin. Eriytyisen vahvaa on kritiikki markkinatalouden toimintatapoja vastaan sekä puolue- ja hallintokoneistojen arvostelu. Niiden katsotaan toimivan teollisen yhteiskunnan instituutioiden ja antroposentrisen maailmankuvan perustalta ja toteuttavan niiden mukaisia ideaaleja.

Laajimmillaan neljännen aallon ympäristöprotesti voidaan tulkita Ulrich Beckin (1990; 1995) tarjoamassa viitekehyksessä. Vanhat totuudet purkautuvat yhtäältä siksi, että niiden taustana olevat sosiaaliset järjestykset ovat rapautuneet (maaseutukulttuurin vuosisatainen dominanssi) ja toisaalta siksi, että monet aikaisemmin lujina pitämämme modernisaation kivijalat – teollistumisen ja talouskasvun lupaukset, keskitetyt hallintojärjestelmät – ovatkin johtaneet syveneviin ja uhkaaviin ristiriitoihin. Laajassa katsannossa kehityskulku tarkoittaa tässä viitekehyksessä yksinkertaisen modernin joutumista kriisiin. Moderni (teollistuminen, talouskasvu, sen poliittiset ja instituutorakenteet jne.) menettää aiempaa luonnollista selkeyttään. Uusi sukupolvi kokee vallitsevan tilan vanhempia sukupolvia herkemmin; heillä ei ole vanhempien pitkän kokemuksen tuottamia uuden kokemisen ”hidastetkijöitä”. Luonnollistuneet totuudet, *doxat*, tulevat tarkastelun kohteeksi, menettävät luonnollisuuttaan ja paljastuvat ihmisten tekemiksi kulttuurisiksi konstruktioiksi.

Beckin ajattelua seuraten modernin kauden seurausten kärjistyminen ja kriisien näkyväksi tuleminen johtaa katseen kohdistumiseen kriisien syihin. Neljäs aalto on tunnistanut kriisien lähteeksi antroposentrisen ajattelutavan ja haluaa korvata sen ekosentrisellä perussuuntautumisella.

KIRJALLISUUS

Alanen, Ilkka (1995). Finland as a Peasant Society and Agrarian Reforms. Teoksessa Granberg, Leo & Nikula, Jouko (toim.): *The Peasant State. The State and the Rural Questions in the 20th Century Finland*. Publications in the Social Sciences, B 20. University of Lapland, 42–53.

Alapuro, Risto (1997). *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi.

- Beck, Ulrich (1990). *Riskiyhteiskunnan vastamyrryt*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (1995). Poliittikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä*. (Suom. Leevi Lehto). Tampere: Vastapaino, 11–82.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckersley, Robyn (1992). *Environmentalism and Political Theory. Towards an Ecocentric Approach*. London: UCL Press.
- Eder, Klaus (1996). The Institutionalisation of Environmentalism: Ecological Discourse and the Second Transformation of the Public Sphere. Teoksessa Lash, Scott, Szerszynski, Bronislaw & Wynne, Brian (toim.): *Risk, Environment & Modernity*. London: Sage, 203–223.
- Gamson, William A. (1988). Political Discourse and Collective Action. Teoksessa B. Klandermans, Bert, Kriesi, Hanspeter & Tarrow, Sidney (toim.): *International Social Movement Research*, Vol 1. Greenwich: JAI Press, 219–244.
- Jasper, James (1997). *The Art of Moral Protest*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Jokinen, Pekka (1995). *Tuotannon muutokset ja ympäristöpolitiikka. Ympäristösosiologinen tutkimus suomalaisen maatalouden ympäristöpolitiikasta vuosina 1970–1994*. Annales Universitates Turkuensis, C 116. Turun yliopisto.
- Järvikoski, Timo & Kylämäki, Juha (1981). Ketkä kannattavat ympäristöliikkeitä? *Suomen Luonto* 40:2, 153–156.
- Konttinen, Esa (1996). Ympäristön muodostuminen yhteiskunnalliseksi kysymykseksi 1980-luvun taitteen murroksessa. *Sosiologia* 33:4, 270–284.
- Konttinen, Esa (1999). *Ympäristökansalaisuuden kyläsepat*. Jyväskylä: SoPhi.
- Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2000). Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema. *Sosiologia* 37:2, 111–129.
- Luoma, Pentti (1993). *Maatalous ja ympäristökysymys – lähtökohtia tutkimukselle*. Sosiologian laitos, Oulun yliopisto.
- Merenmies, Alje & Juurikka, Tuula (1996). Ei pelkästään porkkanoista – Oraansuojelijat esimerkkinä uudesta ruokatietoisuudesta. Teoksessa Heima-Tirkkonen, Tuula, Kallio-Tamminen, Tarja & Selin, Tove (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoehtoliikehdintä*. Helsinki: Vihreä sivistysliitto, 44–46.
- Monaghan, Rachel (1997). Animal Rights and Violent Protest. *Terrorism and Political Violence* 9:4, 106–116.
- Nieminen, Matti (1994). *Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta*. Sosiologian laitoksen julkaisuja, 59. Jyväskylän yliopisto.
- Parikka, Anu (1998). ”Voi eläinparat”. *Tutkimus nuorten suhtautumisesta eläinsuojeluun ja eläinten oikeuksiin*. Sosiologista keskustelua, B 31. Sosiologian laitos, Turun yliopisto.
- Suomen Tilastollinen Vuosikirja* 1998 ja 1999. Helsinki: Tilastokeskus.

Valkonen, Tapani, Alapuro, Risto, Alestalo, Matti, Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom (1985). *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. Porvoo: WSOY.

Aineisto

Ilkka, Maaseudun Tulevaisuus, Pohjalainen ja Keski-Pohjanmaa: mielipidekirjoitukset joulukuu 1997 – huhtikuu 1998.

Ympäristöprotestin neljännen aallon aktivisteja koskeva kyselyaineisto (Konttinen & Peltokoski), aineistonkeruu talvella 1998–1999.

Ilta-Sanomien teettämä mielipidetiedustelu, julkaistu 18.12.1997.

Keskisuomalaisen teettämä mielipidetiedustelu, julkaistu 21.10.2001.

Pirita Juppi

ELÄINOIKEUSLIIKE MÄÄRITTELYKAMPPAILUN JA MARGINALISOINNIN KOHTEENA

Suomalaisen radikaalin muutosliikchedinnän uusimmasta aallosta erityisesti eläinoikeusliike sai 1990-luvun lopulla runsaasti huomiota valtamediasa. Julkisuuden agendalle eläinaktivistit nousivat kertarysäyksellä keväällä 1995 Pohjanmaalla kettuja vapauttaneiden nuorten naisten myötä. Siitä lähtien eläinoikeusliike on pysytellyt lehtien palstoilla, joskin julkisuuden määrässä on ollut voimakasta kausittaista vaihtelua.

Eläinoikeusliikkeen saaman mediajulkisuuden määrään ovat vaikuttaneet erityisesti kulloisetkin laittoman suoran toiminnan iskut. Ensimmäinen voimakkaan julkisuuden aalto seurasi ”kettutyttöjen” iskuja. Toinen julkisuushuippu ajoittui talveen 1997–1998: median huomiota herättivät ensin syksyn suuret minkinvapautusiskut ja sitten itsenäisyyspäivän yön tapahtumat orimattilalaisella turkistarhalla, jossa tarhaaja ampui haulikolla tarhalleen hiippaillutta viiden aktivistiin joukkoa haavoittaen heistä kolmea. Ryhmän kiinni jäännin myötä lähti purkautumaan myös laajempi iskujen sarja, jonka tutkintaa ja oikeudenkäyntejä julkisuudessa seurattiin tiiviisti. Syksyllä 2000 eläinoikeusliike nousi lähes parin vuoden hiljaisemmän vaiheen jälkeen jälleen joksikin aikaa näkyvästi julkisuuteen erityisesti Pohjanmaalle, mutta myös muualle Suomeen kohdistettujen tarhaiskujen sarjan myötä.¹

Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan eläinoikeusliikkeen saaman julkisuuden sisältöä sanomalehdissä kriittisen diskurssianalyysin tarjoamasta väljästä teoreettis-metodisesta viitekehyksestä käsin. Olen kiinnostunut siitä, millaista kuvaa valtalehdistö on diskursiivisesti tuottanut eläinoikeusliikkeestä, joka rikoo totuttuja protestoinnin muotoja ja haastaa vastakulttuurisesta merkityksimaailmastaan käsin suomalaiset ja laajemminkin länsimaiset kulttuuriset itsestäänselvyydet, vallitsevat arvot ja moraalit.

Lähestymistapani taustalla on konstruktionistinen käsitys yhteiskunnallisen

todellisuuden rakentumisesta sosiaalisessa kanssakäymisessä, erityisesti kielenkäytön välityksellä tapahtuvissa merkityksellistämisprosesseissa. En näe mediaa ulkoisen todellisuuden neutraalina välittäjänä tai peilimäisenä heijastajana, vaan aktiivisesti todellisuutta määrittelevänä toimijana, sekä kilpailevien toimijoiden ja diskurssien kenttänä. Paitsi että uutiset ja muut tiedotusvälineiden tekstit ovat itsessään konstruoituja, tapahtumia, ilmiöitä ja ihmisiä kuvatessaan ja määriteltessään ne samalla myös konstruoivat sosiaalista todellisuutta (ks. esim. Tuchman 1978, 182–184; Fowler 1991, 2–3). Median toiminnassa on siis kyse kiistanalaisiin merkityksiin kytkeytyvän vallan käytöstä, vallasta määritellä ja merkityksellistää maailma tietyllä tavalla. Erityisen näkyväksi median määrittelyvalta tulee erilaisten yhteiskunnallisten ongelmien yhteydessä. Kuten ympäristöongelmien julkisuutta tutkinut Esa Väliverronen (1996, 38–40, 89) toteaa, tiedotusvälineet osaltaan vaikuttavat siihen, mitkä kysymykset ylipääntänsä määritellään ongelmiksi, mitkä ongelmat nousevat julkisuuteen ja kenen määrittelemänä.

Artikkelin empiirinen tarkastelu perustuu liseniaatintutkimukseni aineistoon. Eläinoikeusliikettä käsitteleviä juttuja on kerätty Helsingin Sanomista, Aamulehdestä, Ilta-Sanomista, Iltalehdestä, Keski-suomalaisesta, Pohjalaisesta, Ilkasta, Savon Sanomista ja Etelä-Suomen Sanomista vuosilta 1995–2000 (aineiston rajauksesta ks. tarkemmin Juppi 2002). Kuten eläinoikeusliikettä käsitellyt mediajulkisuus yleisemmin, myös tutkimukseni aineisto painottuu vahvasti, joskaan ei yksinomaan, laittomaan toimintaan. Aineistoon kuuluvat ensimmäisiä Pohjanmaan tarhaiskuja sekä Orimattilan tapausta käsittelevät jutut oikeudenkäynnit mukaan lukien, syksyn 2000 iskujen ja niiden tutkinnan uutisointi, Kuopion yliopiston Karttulan koe-eläinkasvattamon vastaista toimintaa käsitteleviä juttuja², Vantaan Fur Centerin turkishuutokauppojen vastaisia mielenosoituksia käsitteleviä uutisia, sekä eläinoikeusliikettä ja veganismia yleisemmällä tasolla käsitteleviä juttuja. Fakta-aineiston (uutisten ja uutistaustojen sekä varsinaista uutisaineistoa ajattomampien feature-juttujen) lisäksi aineistoon on kerätty mahdollisimman kattavasti pääkirjoitukset ja muu toimituksellinen mielipideaineisto (kolumnit, kommentit ja pakinat). Aineistoon sisältyy kaikkiaan noin 1200 juttua. (Ks. taulukko 1.)

TAULUKKO 1. Artikkelin aineiston jakautuminen eri uutistapahtumien ja aiheiden sekä fakta- ja mielipideaineiston kesken.

UUTISTAPAHTUMA/AIHE	FAKTAJUTUT	MIELIPIDEJUTUT	YHTEENSÄ
"KETTUTYTÖT"	293	54	347
ORIMATTILAN TAPAUS	341	38	379
SYKSYN 2000 ISKUT	159	14	173
KARTTULA-PROTESTIT	89	6	95
MIELENOSOITUKSET	57	4	61
LIIKE/VEGANISMI	81	-	81
MUU MIELIPIDEAINEISTO	-	68	68
YHTEENSÄ	1020	184	1204

Koska aineisto on näin laaja, yksittäisten juttujen tai uutistapahtumien yksityiskohtainen analysointi olisi mahdotonta tämän artikkelin puitteissa. Keskitynkkin hahmottamaan eläinoikeusjulkisuuden diskursseja koko tekstiaineistosta.

Diskurssilla tarkoitan tässä suhteellisen yhtenäistä merkitysjärjestelmää, eräänlaista tulkintakehystä, jonka puitteissa maailmaa ja sen ilmiöitä tehdään ymmärrettäviksi. Samaa ilmiötä voidaan merkityksellistää useista eri diskursseista käsin. Diskurssit voivat olla keskenään kilpailevia ja ristiriitaisia tai yhteen sovitettavia ja toisiaan tukevia; ne voivat joko olla enemmän tai vähemmän tasaveroisessa asemassa muodostaen erilaisten puhetapojen moninaisuuden, tai jotkut diskurssit voivat nousta hegemoniseen asemaan toisten jäädessä vastustavaan ja marginaaliseen asemaan. (Ks. Jokinen & Juhila 1993, 76–78; Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993, 24–29; Valtonen 1998.) Yksittäiset sanomalehtijutut voivat koostua yhdestä tai useammasta diskurssista. Jutussa voi esiintyä useita toimijoita, jotka merkityksellistävät ilmiötä eri diskursseista käsin, tai samankin toimijan puheeseen voi sulautua aineksia useammasta diskurssista. Etenkin

toimittaja itse saattaa omaksua puheeseensa, eli jutun ”vieraita puheita” yhdistävään sidosdiskurssiin³, aineksia eri diskursseista.

Tarkastelen artikkelissa sitä, miten eläinoikeusliike eri diskursseissa representoidaan ja millaisia identiteettejä sen aktivisteille tuotetaan erilaisten määrittelyjen, erottelujen ja vastakkainasetteluiden kautta. Olen kriittisen diskurssianalyysin soveltajille tyypilliseen tapaan kiinnostunut vallan kytkeytymisestä niin diskurssien väliseen kamppailuun kuin diskurssien sisällä tapahtuvaan todellisuuden määrittelyynkin. Tätä *symbolisen* tai *diskursiivisen vallan* (ks. esim. Thompson 1994; Väliaverron 1993) käyttöä tarkastelen erityisesti identiteettimäärittelyyn ja sen kautta tapahtuvaan toiseuden tuottamiseen ja marginalisointiin kytkeytyvänä ilmiönä.

Uudet liikkeet ”medioituneessa” yhteiskunnassa

Niin sanotuista uusista yhteiskunnallisista liikkeistä käydyssä keskustelussa on kiinnitetty huomiota mediajulkisuuden suureen merkitykseen nykyisten yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnalle. Uusilla liikkeillä viitataan lähinnä 1970-luvulta alkaen aktivoituneisiin liikkeisiin, kuten naisliikkeeseen, rauhanliikkeeseen ja ympäristöliikkeeseen, joiden toiminnan on katsottu keskittyvän aiempia joukkoliikkeitä enemmän kulttuurisymboliselle tasolle (ks. esim. Ilmonen 1998; Konttinen 1998; Melucci 1989).⁴

Martti Siisiäinen (1998, 228) näkee julkisuuden merkityksen uusille liikkeille jopa keskeisimpänä muutoksena verrattuna vanhoihin liikkeisiin. Vaikka mediajulkisuudella oli merkitystä jo 1960-luvun opiskelija- ja sodanvastaisessa liikehdinnässä, vasta uudet liikkeet ovat ryhtyneet hyödyntämään mediaa tietoisemmin ja ammattitaitoisemmin (emt., 228; Meyer & Tarrow 1998, 13–14). Mediajulkisuudesta on tullut ”keino rekrytoida jäseniä, pitää yllä liikkeen toimintamahdollisuuksia toiminnan latentin vaiheen aikana ja kytkeä liike poliittisten suhdanteiden vaihteluihin” (Siisiäinen 1998, 228). Toisaalta tiedotusvälineiden välityksellä yhteiskunnalliset liikkeet voivat myös esittää laajemman kulttuurisen haasteen, ”tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun uusia kulttuurisia koodeja, ajatustapoja, ja yrittää vakiinnuttaa niitä vaihtoehtoisiksi diskursseiksi olemassaoleville ajatusmalleille” (Ilmonen 1998, 30).

Mediajulkisuuden korostunut merkitys uusille liikkeille liittyy osaltaan itse liikkeiden ja protestien luonteeseen. Koska kamppailu on siirtynyt perinteiseltä taloudellis-poliittisten kysymysten alueelta paljolti kulttuuriselle alueelle, symbolisiin, merkitystuotannosta käytäviin taisteluihin, ovat informaatioresurssit nousseet kamppailun ytimeen (Melucci 1989, 61–63, 74–75). Nyky-yhteiskunnassa näiden symbolisten kamppailujen keskiossa ovat juuri joukkoviestimet, jotka ovat syrjäyttäneet perinteisempiä instituutioita ”kulttuu-

risen kasvattajan” roolista. Mediasta on tullut meidän aikamme ”kirkko”, joka rakentaa arvomaailmaamme ja tuo järjestystä elämään (Perko 1998).

Osaltaan medianjulkisuuden tärkeys yhteiskunnallisille liikkeille liittyikin juuri median roolin korostumiseen nyky-yhteiskunnassa. Media on pitkälti korvannut poliittiset puolueet kansalaisryhmien aloitteellisuuden ja protestien kanavoijina ja välittäjinä: siinä missä päättäjiin pyrittiin ennen vaikuttamaan puolue-elimien kautta, tavoitellaan näiden huomiota nyt mediajulkisuuden välityksellä (Della Porta 2000, 242). Julkisuuden areenalla kamppaillaan yhteiskunnallisten ongelmien näkyvyydestä ja määrittelystä ja samalla rakennetaan politiikan asialistaa sekä laajemmin yhteiskunnan päiväjärjestystä: käsitystä siitä, mikä ylipäätään on huomion ja keskustelun arvoista ⁵.

Yhteiskunnan ja sen toimintojen ”medioituminen” tai ”medialisoituminen”⁶ pakottaakin yhteiskunnalliset toimijat mukauttamaan toimintaansa median ehtoihin ja logiikkaan, kehittämään joukkoviestinnän toimintatapojen tuntemustaan ja julkisuuden hallintakykyjään (ks. esim. Kunelius 1998, 182). Äärimmillään voi olla kyse siitä, että ylipäätensä toisille yhteiskunnallisille toimijoille kommunikoiminen ja näkyminen, ja lopulta olemassa oleminen, on riippuvaista mediajulkisuudesta. Kuten pitkän politiikan toimittajan uran tehnyt Risto Uimonen (1994, 9) asian kärjistää: ”Kaikki yhteiskunnallisesti merkittävä tapahtuu mediassa. Media mittaa tapahtuman arvon. Ellei asia ole ollut tiedotusvälineissä, on kuin sitä ei olisi olemassa.”

Nykyiset yhteiskunnalliset liikkeet kohdistavat siis yhä harvemmin protestiaan ja vaatimuksiaan suoraan vastapuolelle tai poliittisen järjestelmän kautta päättäjille, vaan ne tuodaan medioituneen toimintaympäristön logiikan mukaisesti esiin mediajulkisuuden välityksellä. Erityisen merkittävänä julkisuuden roolia voi pitää silloin, kun liike ei pyri vain yksittäisiin ja konkreettisiin parannus- ja muutosesityksiin, vaan haastaa eläinoikeusliikkeen tapaan perustavanlaatuisesti yhteiskunnan kulttuuriset koodit. Tuen saavuttaminen eläinoikeusliikkeen ajamille radikaaleille muutoksille eläinten asemassa ei ole mahdollista, ellei liike kykene syvällisesti vaikuttamaan koko yhteiskunnan arvoperustaan, eettisiin näkemyksiin, sekä jaettuun kulttuuriin sisäänkirjoitettuihin käsityksiin eläinten asemasta ja eläimen ja ihmisen väisestä suhteesta. Näin mittava tavoite vaatii välttämättä välineekseen mediajulkisuutta, jonka kautta moraalinen haaste tavoittaa suuren yleisön.

Eläinoikeusjulkisuuden diskurssit

Eläinoikeusliikettä käsittelevästä sanomalehtiaineistosta on hahmotettavissa joukko liikettä eri tavoin merkityksellistäviä diskursseja. Olen omassa tulkinnassani erottanut aineistosta kaikkiaan kuusi valtakulttuuriseen⁷

merkitysjärjestelmään nojautuvaa diskurssia sekä vastakulttuurisen eläinoikeusdiskurssin.

Olen tunnistanut ja nimennyt eläinoikeusjulkisuuden diskursseja mm. sen perusteella, miten ne nimeävät eläinoikeusaktivistit ja näiden toiminnan, miten ne selittävät liikkeen toimintaa ja tulkitsevat aktivistien motiiveja sekä miten ne identifioivat ja asemoivat aktivistit, näiden ”vastapuolen” sekä diskurssia käyttävän subjektin. Diskurssit eroavat toisistaan myös siinä, minkä ne määrittelevät varsinaiseksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi (eläinkysymyksen vaiko itse eläinoikeusliikkeen) ja minkälaisia ratkaisuehdotuksia ne tarjoavat ”ongelmaan”. Diskurssit voivat ilmetä myös esimerkiksi merkityksiä kehystävissä metaforissa tai analogioissa.

Lähden liikkeelle eläinoikeusjulkisuuden diskurssien esittelyllä ja siirryn vasta sitten pohtimaan tarkemmin niiden merkitystä ja seurauksia: sitä, millaista vallankäyttöä diskursseihin kytkeytyy ja miten diskursseissa tuotetuilla ”toiseuksilla” suljetaan eläinaktivisteja yhteiskunnan marginaaliin tai ulkopuolelle.

Demonisoiva diskurssi: Eläinaktivismi yhteiskunnallisena uhkana

Demonisoivassa diskurssissa eläinoikeusliike näyttäytyy yhteiskunnallisena uhkana. Kyse on ”yhteiskunnan vastaisten piirien” toiminnasta, jonka todellisilla motiiveilla ei diskurssin mukaan ole mitään tekemistä eläinten oikeuksien tai eläinsuojelun kanssa. Demonisoiva diskurssi selittää liikettä hyvin yksilölähtöisesti ja psykologisoiden fanaattisten ja vaarallisten yksilöiden manipuloimana toimintana. Liike ja samalla ongelma nähdään siis yksilöllisten patologioiden tuotteena, jolloin sen yhteiskunnallisia alkulähteitä ei tarvitse pohtia (vrt. Edelman 1988, 27–28).

Demonisoiva diskurssi esittää eläinoikeusliikkeen hyvin organisoituna ja keskusjohtoisena. Diskurssi ei tee juurikaan eroa eläinoikeusliikkeen ”laittoman siiven” ja laillisesti toimivien aktivistien välillä, vaan katsoo epäilyttävien ainesten pesiytyneen kauttaaltaan eläinoikeusliikkeeseen ja soluttautuneen myös muihin järjestöihin. Diskurssin mukaan eläinoikeusliikkeen toimintaa ohjaillee – usein miesvaltaiseksi tulkittu – kotimainen sisäpiiri tai ulkomaalaisten ”aktivistijohtajien” joukko, joka vetää mukaan toimintaan naiiveja nuoria:

Turkistarhauksen runsaus maassamme houkuttelee tänne myös ulkomailta ääriradikaaleja eläinsuojelijoita. Näille on kuitenkin tyypillistä, että he pysyttelevät taustalla näkymättömissä ja kiihottavat nuoria eläinsuojeluaktivisteja laittomiin puuhiin. (Pääkirjoitus, Iltalehti 20.9.2000.)

Itse ”ydinjoukon” motiiveina ja pyrkimyksinä nähdään muun muassa epäjärjestyksen aiheuttaminen, pelon herättäminen ja yhteiskuntarauhan horjuttaminen:

Agitaattoreiden pääasiallisena tarkoituksena lieneekin anarkia ja yhteiskuntarauhan häirintä eläintensuojelun nimissä. (*Agitaatiolehdet yllyttävät turkistarha-iskuihin* [sic], Ilkka 25.7.1995.)

Demonisoiva diskurssi esittää eläinaktivistien ”kovasta ytimestä” jossain määrin ristiriitaisia tulkintoja. Usein toimintaa kuvataan äärimmäisen suunnitelmalliseksi ja järjestäytyneeksi, lähes ammattimaiseksi rikollisuudeksi. Välillä taas aktivistit esitetään fanaattisuutensa sokaisemina, arvaamattomina ja häiriintyneinä sekopäinä:

Kuopion yliopiston koe-eläinkeskuksen johtajan saama uhkauskirje kertoo siitä, että radikaaleimpien eläinaktivistien arvot ovat pahasti vinksallaan. – Uhkauskirje ei ole ainoa dokumentti, joka eräiden eläinaktivistien kieroontuneista elämänarvoista on olemassa. (Pääkirjoitus, Savon Sanomat 28.4.1998.)

Kummassakin tapauksessa eläinoikeusliike näyttäytyy vaarallisena ilmiönä. Demonisoivalle diskurssille onkin tyypillistä suoranainen pelon lietsominen muun muassa turkistarhaajien pelokkaita tunnelmia kuvaamalla sekä kovenevien otteiden profetioita esittämällä:

Suomen poliisijohto uskoo eläinaktivistien pienen ydinjoukon voivan laajentaa iskujaan turkistarhaajien omaisuudesta ihmisiin.

– Britanniassa uhkaillaan jo ihmisiä ja räjäytetään asuttuja kiinteistöjä. Poliisin keräämien tiedustelutietojen valossa on täysin perusteltua varautua ihmisiin kohdistuviin aktiviteetteihin Suomessa, sisäministeriön poliisijohtaja kirjoittaa Ilta-Sanomien Vapaa-sana-palstalla. (*Turkisiskut voivat poliisin mukaan osua pian ihmisiin*, Ilta-Sanomien 26.9.1998.)

Demonisoivassa diskurssissa yhteiskunnalliseksi ongelmaksi määritellään siis itsestään selvästi eläinoikeusliike, etenkin sen ”ydinjoukko”. Keskustelu aktivistien kanssa katsotaan mahdottomaksi ja tarpeettomaksi – eiväthän aktivistit todellisuudessa ole kiinnostuneita vuoropuhelusta tai edes eläinkysymyksestä – sen sijaan ratkaisuksi tarjotaan kovia otteita. Diskurssissa vaaditaan yksimielistä eläinoikeusliikkeen laittoman toiminnan tuomitsemista, lisää resursseja ja valtuuksia poliisille, kovempia tuomioita aktivisteille ja jopa mielenosoitus-oikeuden rajoittamista:

Turkiseläinten kasvattajain liiton edustajat vetosivat tiistaina eduskuntaan, jotta ”laillista yhteiskuntajärjestystä vaarantavien” järjestöjen toimintaa rajoitet-

taisiin selkeästi. Myös mielenosoituksia pitäisi tuottajien mielestä voida säädellä niin, että ne eivät missään oloissa saisi häiritä ja uhata laillisen elinkeinon harjoittamista. (*Poliitikkojen on aika panna eläinaktivistit kuriin*, Pohjalainen 10.12.1997.)

Demonisoivassa diskurssissa aktivistit nimetään muun muassa *terroristeiksi* (*eläin-eko-, kettu-, tarha- tai turkisterroristeiksi*), *fanaatikoiksi* ja *rikollisiksi*, eläinoikeusliike *ääriliikkeeksi* ja liikkeen toiminta *terrorismiksi*. Jyrkkien nimitysten lisäksi eläinoikeusliikkeen kehystämiseen käytetään *sota*-metaforaa sekä runsaasti analogioita. Liike rinnastetaan milloin Irlannin tasavaltalaisarmeijaan, ”ääri-islamilaiseen” terrorismiin tai yleensä uskonnolliseen fanatismiin, milloin moottoripyöräjengeihin, mafiaan tai muuhun järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Välillä haetaan rinnastuksia menneisyydestä, kuten Baader-Meinhof-ryhmästä tai taistolaisista, välillä taas eläinoikeusliike niputetaan samaan nykyisten ”ääriryhmien” joukkoon esimerkiksi skinheadien kanssa.

Demonisoivaa diskurssia tuottavat ennen kaikkea itse toimittajat, sekä Suojelupoliisin edustajat, turkistarhaajat ja Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liiton (STKL) edustajat. Diskurssi esiintyy usein uutisissa sekä pääkirjoituksissa ja kolumneissa. Diskurssi kytkeytyy olennaisesti juuri laittoman suoran toiminnan iskuihin, mutta siihen nojaudutaan myös esimerkiksi mielenosoitusuutisissa.

Mitätöivä diskurssi: Eläinaktivismi keskenkasvuisten häiriköintinä

Mitätöivässä diskurssissa eläinaktivismi näyttäytyy keskenkasvuisten ”kaupunkilaiskakaroiden” häiriköintinä. Diskurssi tarkastelee eläinoikeusliikettä ylenkatseellisesti aikuisen auktoriteetin silmin: aktivisteja ja heidän ajamaansa asiaa joko vähätellään, trivialisoidaan ja naurunalaistetaan tai tyrmätään suoranaisen vihamielisesti. Diskurssin merkityksellistämistä aktivistit ovat elämässään helpolla päässyt pullamössösukupolvea tai yhteiskunnan tuilla eläviä loisia ja työnvieroksujia.

Kuten demonisoiva, myös mitäöivä diskurssi selittää liikettä pitkälti psykologisoiden, yksilöiden motiiveihin, tiettyyn ikävaiheeseen tai sosiaaliseen taustaan vedoten. Yksilöllisiä motivaatioita taustoittavaksi yhteiskunnalliseksi selitykseksi tarjotaan lähinnä kaupungistumiskehitystä ja luonnosta ja maaseudusta vieraantumista:

Ruotsinkielisen Pohjanmaan turkiskasvattajien yhdistyksen puheenjohtaja Lenart Johansson ei halua vielä tässä vaiheessa syyttää ketään iskusta. Hänen mielestään tästäkin iskusta näkee, että maaseutu on tullut vieraaksi.

– Monelle kaupungissa asuvalle ovat häkeissä olevat marsut ja linnut kivoja. Koiria pidetään ahtaissa kaupunkiasunnoissa, mutta ei osata ajatella, että maalla on eläimiä pidetty vuosisatoja ja niitä hoidetaan pääasiassa hyvin. Johanssonin mukaan maaseudusta halutaan tehdä reservaatti niin, että kaupunkilaiset voivat junan ikkunasta katsella hienoja punaisia taloja. (*Satoja ketunpentuja kuoli nälkään*, Ilkka 30.4.1995.)

Tämän vieraantumisen seurauksena aktivistien katsotaan olevan tietämättömiä maaseudun ja tuotantoeläinten todellisuudesta ja syyllistyvän eläinten inhimillistämiseen. Mitätöivän diskurssin mukaan kaupunkilaisnuorten käsitteet eläimistä perustuvat lemmikkieläimiin tai Disney-filmeihin:

Kuten Hyvärinen [tutkija Matti Hyvärinen] osuvasti muistuttaa nämä uuslukutaidottomat nuoret näkevät eläimissä Disney-hahmoja, jotka osaavat puhua ja käyttäytyä kuten ihmiset. (Hannu Olkinuoran kolumni *Raukkamaiset eläinimperialistit*, Aamulehti 13.9.1997.)

Eläinaktivistien puheita eläinten ja ihmisten välisestä tasa-arvosta ja eläinten oikeuksista tulkitaankin siten, että aktivistit vaativat eläimiä kohdeltavaksi kuten ihmisiä tai vaativat eläimille *ihmisoikeuksia*. Tästä saadaan syy naurunalaistaa aktivistit ja mitätöidä heidän ajamansa asia absurdina:

Eräissä eläinaktivistien lausunnoissa on sanottu ilahduttavan optimistisesti, että eläimillä ja ihmisillä pitäisi olla samat oikeudet.

Huushollissa on tyttären kissa, joka kuuluu kiistatta eläinkuntaan. Viime päivinä olen kissan kanssa katsonut yhdessä tv-uutisia ja olen lukenut sille lehdestä kettujen vapauttajien aivoituksia. Kissa on katsonut minuun surullisin silmin aivan kuin olisin seonnut. Tai ehkä se onkin oivaltanut, että sen asema voisi muuttua täysin tasa-arvon koittaessa.

Miten se saisi kissanruokapurkin ja kissanhiekkansa haallittua kuuden kilometrin päästä lähimmästä kaupasta ja millä rahalla. (Markku Peltosen kolumni *Ketunhätä kainalossa*, Etelä-Suomen Sanomat 11.12.1997.)

Jo eläinoikeusajattelu itsessään torjutaan siis mitätöivässä diskurssissa. Kiusallisinta on kuitenkin eläinoikeusliikkeen laiton toiminta, jonka taustalla oleviksi motiiveiksi tulkitaan lähinnä julkisuudennälkä, jännityksen-haku ja pätemisentarve:

Kaukana totuudesta ei liene ajatus, että nimenomaan tekojen rikollisuus, niihin liittyvä jännitys ja myös julkisuuteen pääsy näitä nuoria houkuttavat. (Pääkirjoitus, Keski-suomalainen 25.8.2000.)

[Turkistarhaaja Simo] Hihnala arvelee, että tarhaiskujen tekijöillä on pätemisen tarve omissa joukoissaan.

– Otsikoitahan ne hakevat. Kun ne aikuistuvat, tämmöinen loppuu, Hihnala arvelee. (*Turkistarhurit suojaavat tarhoja laillisin keinoin*, Aamulehti 22.10.2000.)

Toisaalta laitonta toimintaa selitetään myös nuorten aktivistien vaikutusaltiudella ja johdateltavuudella. Mitätöivä diskurssi yhtyy siis demonisoivaan siinä, että se katsoo osan eläinoikeusliikkeen toimijoista olevan vain johtajien perässä seuraavaa laumaa. Mitätöivä diskurssi tosin ei pelottele ulkomaisilla terroristijohtajilla, vaan löytää eläinliikkeen auktoriteetit koti-Suomesta:

– Vanhemmille sanoisin vakavasti, että hakekaa lapsenne pois [protestileiriltä], ennen kuin he ovat liian koukussa ja maksavat suuria korvauksia. Näillä evr:n johtajilla ei ole mitään menetettävää, [Kuopion yliopiston koe-eläinkeskuksen johtaja Timo] Nevalainen sanoo.

UPM-kymmenen mailla olevia nuoria johtaa Joni Purmonen, joka itse majaillee kaupunkiasunnossa. (*Eläinaktivistit painostavat koe-eläinlaitoksen johtajaa*, Ilta-Sanomien 1.7.1998.)

Mitätöivässä diskurssissa ongelmana näyttäytyy siis koko eläinoikeusliike – eivät ainoastaan sen laittomat toimintakeinot, vaan myös itse aate ja aktivistit. Ongelma on kuitenkin ratkaistavissa pistämällä etenkin yllyttäjänä toimiva ”ydinjoukko” kuriin kunnon tuomioilla. Hyvää kurittomille ja huonosti kasvatetuille kaupunkilaisnuorille tekisi myös kunnon kurinpalautus tai ”todellisuuteen” herättävä tutustuminen maaseudun ja turkistarhojen elämään:

Mitä [tuomioita] heidän [”kettutyttöjen”] sinun mielestäsi pitäisi saada?

[turkistarhaaja Antti Kukkola:]

– Kolme vuotta ehdotonta, kunnolliset korvausvelvoitteet ja kunnon selkäsauna. Kun minä olin pojanmälkki ja rikoin laseja, housut putosivat ja tuomio tuli ansioiden mukaan. Kipeästi se kävi, mutta se teki hyvää. (*EU ajaa tilalta, terrorismi tarhalta*, Pohjalainen 2.12.1995.)

Muutama vuosi turkistarhalla tai muiden kotieläinten hoitajana opettaisi paljon, myös asioista joihin haluaa vaikuttaa. (Eila Erkkilän kolumni *Yksisilmäistä suojelua*, Ilkka 13.1.1996.)

Mitätöivän diskurssin nimeämiskäytäntöjä luonnehtii ”tytöttely”, eli aktivistit nimetään vähättelevin ja aktivistien nuorta ikää korostavin nimin muun muassa *kettutyttöiksi* ja *-pojiksi*, *tyttöiksi*, *neitosiksi*, *nuorukaisiksi*, *pikkutyttöiksi*,

helsinkiläispenikoiksi ja kaupunkilaiskakaroiiksi. Laittomia iskuja tekevät ovat mm. *pahantekijöitä, veijareita ja öisiä kuokkavieraita.* Eläinoikeusliikkeen toiminnasta puhutaan muun muassa *riehumisena, vandalismina, ilkvaltana ja tihutöinä,* ja aktivistit rinnastetaan lähinnä skinheadien ja graffitien ”töhriöiden” kaltaisiin ilmiöihin. Mitätöivä diskurssi tuleeikin pitkälti kiistäneeksi eläinaktivistien toiminnan poliittisen luonteen; aktivistien toiminta näyttäytyy pikemminkin sattumanvaraisena ja päämäärättömänä hulinoitina. Diskurssin eläinoikeusliikkeelle antamia merkityksiä kuvaavatkin osuvasti aineistossa joitakin kertoja esiintyvät *sirkuksen, pelin ja näytelmän* metaforat, jotka korostavat toiminnan itsetarkoituksellista ”esityksellistä” luonnetta syvempien poliittisten merkitysten ja motivaatioiden kustannuksella (vrt. Murdock 1973, 161, 165).

Mitätöivää diskurssia käyttävät ennen kaikkea toimittajat ja eläinliikkeen ”vastapuoli”, eli turkistarhaajat ja eläinkokeitten tekijät. Diskurssi esiintyy niin uutisissa kuin mielipideaineistossakin, eläinoikeusliikkeen eri teemojen ja toimintakeinojen yhteydessä.

Holhoava diskurssi: Eläinaktivismi nuorisokapinana

Holhoavan diskurssin merkityksellistämänä eläinoikeusliike on leimallisesti nuorisoliike, ja sitä tulkitaan nimenomaan nuoruuden viitekehäyksessä. Kuten mitätöivä diskurssi, myös holhoava diskurssi lähestyy liikettä ikään kuin ylhäältä päin, rationaalisen aikuisen asemasta. Se kuitenkin tarkastelee liikettä analyttisemmin ja tukeutuu demonisoivaa ja mitätöivää diskurssia voimakkaammin yhteiskunnalliseen selityspereustaan. Diskurssi esiintyy liikettä *ymmärtävänä,* ennemmin kuin tuomitsevana.

Holhoavassa diskurssissa aktivistien toiminta katsotaan motiiveiltaan vilpittömäksi ja hyvää tarkoittavaksi:

Nuoret naiset päästivät Pohjanmaalla tarhakettuja luontoon. On pakko uskoa, että he olivat toimissaan vilpittömiä ja halusivat pelastaa heidän mielestään ankeissa oloissa eläneet eläimet.

Heidän tekonsa voikin sillä perusteella ymmärtää, mutta ei hyväksyä. (Uolevi Mattilan kolumni *Ketuttaako,* Iltalehti 10.8.1995.)

Diskurssi hakee selitystä aktivistien toiminnalle sekä psykologisista että yhteiskunnallisista tekijöistä. Eläinoikeusliikkeessä toimimista pidetään lähinnä korviketoimintana, jonka kautta nuoret täyttävät tyhjiötä elämässään, tavoittelevat elämänhallinnan tunnetta, purkavat turhautuneisuuttaan ja ahdistustaan ja etsivät kohdetta tunteilleen:

Kovassa teollistuneessa yhteiskunnassa nuoret hakevat tunteilleen kohdetta. Tällöin ne on helppo kohdistaa pehmeäturkkiseen eläimeen. Nämäkin tunteet ovat täysin inhimillisiä perustunteita ja kyllä niille pitää löytyä sijaa, [filosofi Timo] Airaksinen muistuttaa. (*Kovaan kuriin ei ole paluuta*, Helsingin Sanomat 13.12.1997.)

Eläinoikeuskysymystä ei siis esitetä erityisen vakavasti otettavana poliittisena kysymyksenä. Se nähdään ”sekundapolitiikkana” – leikkinä, jonka parissa nuoret näpertelevät ”oikeiden” ja ”suurten” poliittisten kysymysten sijaan, jotka ovat heille liian vaikeita omaksuttaviksi:

[nuorisotutkija Helena Helve:]

Eläinaktivismi kertoo uudenlaisesta maailmanjäsentämisestä. Nuoret eivät enää usko 1960- ja 70-luvun nuorten tavoin, että yhdessä voidaan tehdä parempi maailma, he haluavat ottaa pienempiä projekteja. Yhteiskunnan jakautumiseen tai työttömyyteen on vaikea vaikuttaa ja ymmärtää niiden takana olevia mekanismeja. Eläinten aseman parantaminen tuntuu helpommalta kuin kansainvälisten korporaatoiden kanssa asioiminen. (*Miksi juuri eläimet?* Aamulehti 8.3.1998.)

Eläinten katsotaan olevan nuorille helppo kohde läheisyytensä ja tuttuutensa vuoksi. Eläinkysymystä selitetäänkin mitätöivän diskurssin tapaan eläinsuhteen muutoksilla: maaseudusta vieraantuneet Disney-filmien kasvattamat nuoret inhimillistävät eläimiä ja tekevät eläimistä siksi niin suuren kysymyksen. Valtakulttuurisessa merkitysjärjestelmässä maaseudun tapa kohdella eläimiä tuotantovälineinä edustaa ”luonnollista” ja ”todellista” elämää ja eläinsuhdetta, kun taas suhde lemmikkieläimiin tai eläinten oikeuksista ja eläin–ihmis-suhteen vastavuoroisuudesta puhuminen näyttäytyvät eläinten ”inhimillistämisenä” ja ”vääristyneenä” eläinsuhteena. Tässä tulkinnassa jos missä valtakulttuurin ideologisuus, ”arkijärki”, paljastaakin kasvonsa:

Eläimet ovat nousseet tutkijoiden mukaan perheenjäseninä hyvin rakkaiksi, jopa lähisukulaisten ohii. Ainoalle lapselle ne korvaavat myös sisarukset.

”Eläimet ovat voimakas symboli Disney-sukupolvelle. Heille on luettu satuja, joissa inhimilliset eläimet ovat päähenkilöitä. Lisäksi suurin osa eläinsuojelu liikkeen nuorista jäsenistä on kaupunkilaisnuoria. Heillä on kosketusta vain lemmikkieläimiin. Reaalielämä, kuten tuotantotalous, tuntuu vieraalta”, sanoo tutkija Mari Kalliala. (*Ääritoiminta on näkyvä huippu Suomessa yleistyneestä eläinsuojelusta*, Helsingin Sanomat 11.12.1997.)

Eläinoikeuskysymystä ei kuitenkaan yksinomaan vähätellä holhoavassa

diskurssissa, vaan sen veganismin ympärille kietoutuvassa elämäntapa-politiikassa saatetaan nähdä myös aidosti uudenlaisen poliittisen ajattelun ja toiminnan siemeniä:

”Nuoret eivät usko, että maailmaa voidaan muuttaa kollektiivisesti, olemassa olevien järjestelmien kautta”, sanoo nuorten uutta ympäristöliikettä tutkinut Helena Helve.

”He ovat pettyneet myös tieteen mahdollisuuksiin. Sen sijaan he uskovat yksilölliseen vaikuttamiseen. Syöminen on juuri sitä. Se tuo sanalle politiikka aivan uuden merkityksen.

Nuoret eivät koe vaikuttavansa maailman vääryyksiin äänestyskopissa, vaan joka päivä ruokakaupassa ja päivällispöydässä. Kieltäytyminen vääränlaisesti tuotetusta ruuasta on arkipäivän omantunnon politiikkaa.” (*Etujoukko ei syö enää lihaa*, Helsingin Sanomat 8.2.1998.)

Holhoava diskurssi ei lietso moraalista paniikkia edes eläinoikeusliikkeen ”laittoman siiven” toiminnasta, vaan pyrkii analysoimaan ja ymmärtämään myös radikaalimpia toimintakeinoja. Nämä yhdistetään ennen kaikkea nuorten turhautumiseen, jonka taustalla on uskon menettäminen perinteiseen politiikkaan ja parlamentaariseen vaikuttamiseen:

”Kahdenkymppin molemmilla puolin olevilla aktivisteilla ei riitä malttia viedä asioita eteen päin normaaleja kanavia. Nyt turkistarhaajillakin alkaa olla maltti koetuksella.

– Aktivisteilla on se ongelma, että he haluaisivat kaiken tapahtuvan nyt ja heti. Silloin tällaiset lailliset vaikuttamiskanavat ja -mahdollisuudet tuntuvat liian hitailta ja kankeilta, [tutkinnanjohtaja Tero] Haapala [Keskusrikospoliisista] tuumii. (*Turkisiskuun osallistuneiden kuulustelut jatkuvat viikkoja*, Keskisuomalainen 11.12.1997.)

Holhoavassa diskurssissakaan itse eläinkysymys ei näyttäydy erityisen vakavasti otettavana ongelmana, mutta toisaalta myöskään eläinoikeusliikettä ei suoranaisesti leimata ongelmaksi. Jyrkkien kontrollivaatimusten sijasta aktivisteja varoitellaan isällisen ja äidillisen holhoavasti yhteiskunnallisen konfliktin kärjistymisen mahdollisuuksista ja laittomien keinojen seurauksista nuorten omalle tulevaisuudelle ja itse eläinasialle.

Holhoavassa diskurssissa yhteiskunnallisena ongelmana näyttäytyykin ennemminkin laajempi yhteiskunnallinen tilanne: kyse on siitä, miten nuoret reagoivat yhä monimutkaisemmalta näyttävään maailmaan ja yhteiskuntaan ja yhä epävarmemmalta näyttävään tulevaisuuteen. Ratkaisua haetaan vuoropuhelusta ja sen kautta tapahtuvasta liikkeen ”kesyttämisestä”:

Hänen [suojelupoliisin tutkija Mari Kallialan] mielestä on ensiarvoisen tärkeää säilyttää keskustelukanavat avoinna ääriliikkeiden suuntaan, koska siitä on Suomessa hyviä kokemuksia parin vuosikymmenen takaa.

– Seitsemänkymmentäluvulla ääriliikkeet ikäänkuin syleiltiin kuoliaaksi avoimella keskustelulla, kertoo Kalliala. (*Nuorten aktivistien ääntä kuunneltava*, Pohjalainen 19.3.1998.)

Holhoavassa diskurssissa aktivistit nimetään ensisijaisesti *nuoriksi* tai *nuorisoksi*. Eläinoikeusliike rinnastetaankin implisiittisemmin tai eksplisiittisemmin lähinnä muihin nuorisoilmiöihin, kuten nuorison alakulttuureihin, liikkeisiin tai skinheadien ja saatananpalvonnan kaltaiseen nuorison ”häiriökäyttäytymiseen”.

Holhoava diskurssi on leimallisimmin tutkijoiden diskurssi, joskin tästä diskursiivisesta viitekehyksestä käsin puhuvat ajoittain myös esimerkiksi poliitikot, toimittajat ja poliisit. Diskurssi esiintyy niin eläinoikeusliikkeen laitonta toimintaa käsittelevissä jutuissa kuin eläinoikeusliikettä yleisemmällä tasolla pohtivissa jutuissakin.

Legitimoiva diskurssi: Eläinaktivismi tarpeellisena muutosliikkeenä

Kuten holhoava diskurssi, myös legitimoiva diskurssi esiintyy eläinaktivistien ymmärtäjänä. Legitimoiva diskurssi on kuitenkin orientaatioiltaan vahvasti eettinen: se ei selitä eläinoikeuskysymystä pois yksilöpsykologisilla tai yhteiskunnallisilla tekijöillä, vaan ottaa kantaa myös moraalisiin kysymyksiin. Diskurssi hakee selityksiä liikkeelle toisaalta yhteiskunnan arvojen muuttumisesta, toisaalta eläinten kohtelusta ja asemasta. Diskurssissa saatetaan arvostella tiettyjä eläinoikeusliikkeen toimintatapoja, mutta itse eläinoikeusaktivistien ajamaa asiaa pidetään tärkeänä ja legitiiminä.

Legitimoivan diskurssin sisällä esiintyy aste-eroja: suhtautuminen eläinaktivismiin vaihtelee varovaisesta ymmärtämisestä jopa idealisoiviin kommentteihin. Varovaisemmassa muodossaan legitimoiva diskurssi toimii usein ”kiertotietä”, kritisoiden eläinaktivisteihin kohdistuvaa negatiivista suhtautumista ja ylireagointia. Tämä voi tapahtua esimerkiksi rinnastamalla radikalismien uusin aalto 1960- ja 70-lukujen radikalismiin ja sen vastaanottoon:

Viisikymppiset ovat suhtautuneet kettutyttöihin ja -poikiin enimmäkseen tyyneästi tyyliin ”tuo on täysin väärä tapa vaikuttaa asioihin” ja ”ne näsäviisaat eläinaktivistit näyttävätkin ihan kummallisilta”.

Hei haloo, harmaahapsiset radikaalit! Eikös teille sanottu aikanaan aivan samalla tavalla? Vai tulivatko isänne ja äitinne muka taputtamaan ymmärtäväises-

ti olalle, kun te hippitukka hulmuten poltitte sotilaspassinne ja esititte yhdyntäperformanssia flyygelin kannella? (Jukka Yli-Lassilan kolumni *Isänmurha on jo alkanut*, Sunnuntaisuomalainen (Keskisuomalainen ja Pohjalainen) 20.12.1998.)

Diskurssissa itse eläinaktivistien ajamaan asiaan otetaan kuitenkin myös avoimesti kantaa:

Työssään paljon ikäviä asioita nähnyt Santavuori [entinen syyttäjä Ritva Santavuori] nosti esiin neljä uhkaa: skinit, saatananpalvojat, moottoripyöräjengit ja ekoaktivistit. – – Merkillisin valinta Santavuoren kauhukabinetissa ovat kuitenkin kettutyöt, joita rautarouva tietenkin kutsuu terroristeiksi. Ekoaktivistien toiminnalla on nimittäin selkeä tavoite, joka ei ole ainoastaan laillinen vaan suorastaan kannatettava: maailman tekeminen paremmaksi paikaksi elää. Eri asia miten siihen pyritään – jos osa ryhmästä turvautuu laittomiin keinoihin, se ei saa viedä muilta oikeutta ajaa asiaansa rauhanomaisesti. (Lotta Sonnisen kolumni *Epäilytynä tofun hallussapidosta*, Aamulehti 2. 5.2000.)

Itse aktivistit saatetaan esittää jopa rohkeina edelläkävijöinä ja tulevaisuuden vaikuttajina ja eläinasia taas tämän sukupolven ”juttuna”. Toisin kuin esimerkiksi aktivisteja naurunalaistavassa mitätöivässä diskurssissa, legitimoivassa diskurssissa aktivistit näyttäytyvät asiaansa perehtyneinä, ajattelevina, oikeudentuntoisina ja periaatteellisina ihmisinä:

Jokaisella tapaamallani aktivistilla oli selkeä, pohdittu mielipide siitä, mikä maailmassa on väärin. – – Oli hämmäntävää kuulla 16-vuotiaan perinpohjaista selostusta vaikkapa siitä, kuinka patriarkaaliset valtarakenteet edelleen alistavat naista.

Sen lisäksi, että nämä nuoret ajattelevat isoja ajatuksia, he myös toimivat vääräksi kokemiaan asioita vastaan – ja lähes aina laillisin tai korkeintaan pienen kansalaistottelemattomuuden keinoin. (Mari Mannisen kolumni, Helsingin Sanomien Nyt-liite 9.1.1998.)

Legitimoivassa diskurssissa eläinoikeuskysymys nähdään historiallisessa jatkumossa, muun muassa orjien ja naisten vapautumiseen rinnastettavana ilmiönä ja sitä pidetään loogisena etiikan laajentamisena. Ajoittain legitimoiva diskurssi itse asiassa lähestyy eläinoikeudellista diskurssia, sillä se ammentaa merkityksiä ennemminkin ekosentriseen maailmankuvaan pohjautuvasta vastakulttuurista kuin valtakulttuurin ihmiskeskeisestä merkitysjärjestelmästä:

[filosofi Pekka Himanen:]

Tähän asti etiikka on oikeuttanut ihmiset elämään muiden lajien suhteen niin kuin ihmiselle on sopinut. – Jos myönnetään, että eläimetkin voivat tuntea, voi kysyä, mihin ihmisten oikeus hyväksikäyttöön perustuu.

Aikaisemmat sukupolvet ovat jo käyneet läpi orjat, maailmanrauhan ja naiset, meidän sukupolvellemme jäävät eläimet. (*Miksi juuri eläimet*, Aamulehti 8.3.1998.)

Edes laittomia keinoja ei legitimoivassa diskurssissa yksiselitteisesti tuomita, vaan siinä saatetaan pohtia historian valossa lainrikkomisen merkitystä lakien muuttamisessa:

Toisaalta aktivistit ovat juuri sitä ihmistyyppiä, jotka kautta aikojen ovat muuttaneet virheellisenä pidettyä lainsäädäntöä. Eihän esimerkiksi Nelson Mandela meidän mielestämme koskaan ollut tehnyt mitään väärää, hänen ihonvärinsä vei hänet vankilaan. Ja eikös Eugen Schaumankin, aikansa terroristi, ole jonkin sortin kansallissankari? (Seppo Pänkäläisen kolumni *Mainilan laukaukset*, Keski-suomalainen 14.12.1997.)

Legitimoiva diskurssi näkee siis ongelman ytimen ”vanhan” ja ”uuden” arvomaailman yhteentörmäyksessä sekä eläinten kohtelussa, ei eläinoikeusliikkeessä. Näin ollen ratkaisua ei haeta siitä, mitä *eläinoikeusliikkeelle* pitäisi tehdä, vaan siitä, mitä *eläinkysymykselle* pitäisi tehdä. Useimmiten ratkaisu on luettavissa vain implisiittisesti näkemyksistä, joissa nykyisen kaltaista eläinten hyväksikäyttöä pidetään eettisesti kestämättömänä. Joskus yksittäisiin kysymyksiin esitetään kuitenkin myös konkreettisia ratkaisuja:

– Parasta olisi, jos turkistarhaus lopetettaisiin kokonaan. Se on epäeettinen elinkeino, vihreiden puheenjohtaja Satu Hassi sanoo ykskantaan. (*Eduskunnassa tuomitaan molemmat osapuolet*, Ilta-Sanomat 9.12.1997.)

Legitimoivaa diskurssia ei luonnehdi mikään yksittäinen nimeämiskäytäntö, vaan siinä puhutaan vaihtelevasti muun muassa *eläin-* ja *ekoaktivisteista*, *vegaaneista*, *kettutytyöistä* ja *-pojista*, *naisista* ja *miehistä*, *nuorista* ja *nuorisosta*. Diskurssissa eläinoikeusliike rinnastuu nimenomaan yhteiskunnallisten liikkeiden joukkoon, löytäen tällä kertaa paikkansa erityisesti aikaisempien vapautus- ja radikaaliliikkeiden historiallisesta jatkumosta.

Diskurssia käyttävät lähinnä yksittäiset toimittajat, tutkijat (niin yhteiskuntatieteilijät kuin filosofitkin) ja julkisuudenhenkilöt. Diskurssi esiintyy lähes yksinomaan kolumneissa ja eläinoikeusliikettä kokonaisuutena käsittelevissä feature-jutuissa.

Kriminalisoiva diskurssi: Eläinaktivismi rikollisuutena

Kriminalisoivassa diskurssissa eläinoikeusaktivismi näyttäytyy ”tavallisiin rikoksiin” rinnastettavana rikollisena toimintana. Diskurssissa ei yleensä oteta kantaa liikkeen toiminnan poliittis-ideologiseen ulottuvuuteen tai analysoida eläinoikeustoiminnan syitä. Diskurssi eroaakin edellä esitellyistä diskursseista kahdessa suhteessa: se tarjoaa hyvin kapean ja spesifin (rikosoikeudellisen) näkökulman eläinoikeusliikkeeseen ja se kytkeytyy tiiviisti tiettyyn yhteiskunnalliseen instituutioon, oikeuslaitokseen.

Koska diskurssille ei ole ominaista tulkintojen ja selitysten esittäminen liikkeen toiminnalle, nousevat juuri nimeämiskäytännöt tällä kertaa jopa muita diskursseja keskeisempään osaan diskurssia luonnehtivana piirteenä. Kriminalisoivalle diskurssille on tunnusomaista näennäisen neutraali kielenkäyttö ja rikosoikeudellisten termien viljeleminen. Eläinaktivistien toimintaan viitataan *rikoksina* ja *rötöksinä* ja yksittäisistä iskuista puhutaan muun muassa *varkauksina*, *murtoina*, *kotirauhan rikkomisina* ja *vahingontekoina*. Mielenosoitusten tapauksessa taas aktivisteja epäillään *virkevällä väkivaltaisesta vastustamisesta* ja *pakottamisesta*. Eläinaktivistit ovat muun muassa *varkaita* ja *murtautujia*, tai *kiinniotettuja*, *pidätettyjä*, *epäiltyjä*, *syytettyjä* ja *tuomittuja*. He voivat olla myös neutraalisti *naisia* ja *miehiä*. Aktivistit *murtautuvat* koe-eläinlaitoksille, *varastavat*, *sieppaavat* tai *anastavat* koe-eläinkoiria ja sitten *syyllystyvät* koirien *kätkentään* tai *hallussapitioon*.

Kriminalisoivassa diskurssissa pidättäydytään yleensä tiukasti moraalisista kannanotoista. Lähinnä oikeuden päätöksiä uutisoivissa jutuissa saatetaan poikkeuksellisesti oikeusistuimen suulla kommentoida myös tuomittujen tavoitteita ja niiden oikeutusta:

Rangaistusta mitatessaan hovioikeus on ottanut huomioon tekojen erityisen luonteen. – – Vaikka tyttöjen tavoite oli huomion kohdistaminen tarhaolojen parantamiseen, ei hovioikeus pidä tekoja hyväksyttävänä. ”Tavoite sinänsä on kuitenkin ymmärrettävä”, todetaan kuitenkin oikeuden päätöksessä. (*Hovioikeus lievensi tarhaiskujen tuomioita*, Ilkka 31.12.1996.)

Useimmiten kriminalisoiva diskurssi kuitenkin tukeutuu yksinomaan lakiin niin toimintakeinojen kuin itse eläinkäytöksenkin tapauksessa, jolloin koko moraalinen problematiikka onnistutaan välttämään:

”Turkistarhaus on Suomessa laillinen elinkeino, eikä se ole eläinsuojelulain vastaista toimintaa. Yhteiskunnan tehtävä on suojata Kuisman oikeus harjoittaa tätä laillista elinkeinoaan. Käräjäoikeus pyrkii rangaistuksen mittaamisella osoittamaan nuorille eläinoikeusaktivisteille, että lain vastaisia keinoja ei ole oikeutta käyttää ja että lainvastaisesta toiminnasta saa laissa säädetyn rangaistus-

tuksen”, todetaan päätöksen perusteluissa. (*Tarhaiskun molemmille osapuolille ehdolliset tuomiot*, Pohjalainen 28.1.1999.)

Kriminalisoivan diskurssin puitteissa ei pohdita ratkaisuja eläinoikeuskysymyksiin tai niiden ympärille syntyneeseen konfliktilanteeseen, vaan keskitytään lähinnä ratkomaan yksittäisiä rikoksia. Ongelmaksi konstruoidaan siis yksinomaan eläinoikeusliike ja nimenomaan sen lakia rikkova toiminta. Ongelman pohjimmaisiin syihin puuttumisen sijaan pyritään lähinnä torjuntataisteluun:

[Apulaispoliisipäällikkö Mats] Kronqvistin mukaan tarhaiskuihin on osattu varautua, sillä tarhauselinkeinon vastainen toiminta on aktivoitunut. Kronqvist painottaakin tarhaajien omaa vastuuta.

”On pakko kiinnittää enemmän huomiota alueen aitauksiin, turvalaitteisiin ja lukituksiin. Todellisia tekijöitä eivät aidat ja lukot pidätä, mutta ne lisäävät kiinnijäämisriskiä ja toisaalta helpottavat irti päästettyjen eläinten kiinniottoa.” (*Tarhaiskujen tutkintaa aiotaan keskittää*, Helsingin Sanomat 16.9.2000.)

Kriminalisoivaa diskurssia käyttäviä toimijoita ovat ensisijaisesti poliisi ja oikeuslaitoksen edustajat. Myös toimittajat ovat omaksuneet viranomaislähteiltä kriminalisoivaa diskurssia puheeseensa. Kriminalisoivaa diskurssia esiintyy aineistossa erityisesti rikosuutistyyppisissä, iskujen tutkinnan etenemistä kuvaavissa jutuissa ja oikeudenkäynti uutisissa, jonkin verran myös pääkirjoituksissa ja kolumneissa.

Eksotisoiva diskurssi: Eläinaktivismi elämäntapana ja kuriositeettina

Eksotisoivassa diskurssissa eläinoikeusliike näyttäytyy ennen kaikkea eksoottisena elämäntapojen, pukeutumisen, ulkonäön ja ruokavalion luonnehtimana pinta-ilmionä ilman syvällisempiä kulttuurisia ja poliittisiä merkityksiä. Eksotisoiva diskurssi muistuttaakin kriminalisoivaa diskurssia siinä, että se tarjoaa muihin eläinoikeusjulkisuuden diskursseihin verrattuna kapean näkökulman liikkeeseen.

Diskurssi on nimenomaan toimittajien diskurssi ja vahvasti tiedotusvälineiden toimintalogiikan tuotosta: eksotisointi on strategia, jolla yhteiskunnallisesta ilmiöstä syntyy ”mediaseksikäs” kuriositeetti yleisön houkuttimeksi. Eksotisoimisilmiön taustalla voikin nähdä yleisemmän nykyiseen media-kulttuuriin ja sen identiteetteihin liittyvän tendenssin. Kuten Douglas Kellner (2000, 295–296) huomioi, mediakulttuuri tarjoilee ihmisille samastumiskohteita, identiteetin rakennustarpeita, mutta uusissa identiteeteissä olennaista ei ole-

kaan enää esimerkiksi poliittinen ja moraalinen sitoutuminen, se mitä ihminen on ja mitä hän tekee, vaan se, miltä hän näyttää. Niinpä ”identiteetti latistuu ja trivialisoituu tyyliksi, ’lookiksi’ ja kulutukseksi, jolloin ihminen määritellään imagonsa, omaisuutensa ja elämäntapansa perusteella” (emt., 296).

Eksotisoiva diskurssi ei analysoi eläinoikeusliikkeen synnyn syitä tai pohdi juurikaan aktivistien motiiveita. Se ei tarjoile ratkaisuja, koska se ei ylipääntensä merkityksellistä eläinoikeusliikettä sen enempää kuin sen ajamaa asiaakaan ongelmaksi.

Diskurssissa eläinoikeusaktivistit ovat ensisijaisesti hassuja, oudosti eläviä ja kummallisen näköisiä *vaihtoehdonuoria*. Eksotisoivaa diskurssia hyödyntävät jutut keskittyvät etenkin eläinaktivistien ”anti”-aatemaailman ja elämäntapojen kuvaamiseen:

He eivät käytä eläimiä. He eivät mene armeijaan. He haluavat lopettaa taloudellisen kasvun. He haluavat nujertaa kapitalistisen järjestelmän. He boikotoivat McDonald’sia, Shellia, Finnairia, ja Särkänniemeä. Nuoret suomalaiset radikaalit ovat kiireisempiä kuin koskaan. (*Vastustan*, Helsingin Sanomat, Nyt-liite 9.1.1998.)

Pari [haastateltu eläinaktivisti Mira Heija poikaystävineen] asuu kolhoosissa viiden muun eläinaktivistin kanssa. Elämäntapa on niukka ja säännelty: huonekaluja hankitaan kierrätyksestä, vaatteet kirpputorilta, tee kehitysmaakaupasta; ravintoloissa ei rällätä, kosmetiikkaa ei käytetä, pesuaineet ovat ekotuotteita. Autoa käytetään välttämättömpään, mielenosoitustarvikkeiden kuljetukseen. (*Mira yrittää selittää sedälle kettujen oikeuksia*, Helsingin Sanomat 14.12.1997.)

Eksotisoiva diskurssi herkuttelee erityisesti aktivistien elämäntavan askeettisuudella ja vaivalloisuudella:

Haluatko elämäsi vaikeaksi? RYHDY VEGAANIKSI! [Viikkoliitteen kannen otsikko],

Vegaanin elämä on jatkuvaa kieltäytymistä. EI! EI! EI! EI! EI!... [Jutun otsikko]
Lihansyöjän mielestä vegaanit vaikuttavat hassuilta. He eivät syö lihaa, eivät käytä nahkakenkiä, eivätkä pukeudu edes villapaitaan. Miksi ihmeessä joku haluaa vaikeuttaa elämänsä niin paljon, että ryhtyy vegaaniksi? [ingressi] (*Ilta-Sanomat* 7.6.1997.)

Elämäntavan lisäksi eksotisoiva diskurssi kiinnittää huomiota aktivistien ”omituisen” ulkoasuun. Samalla se tulee rakentaneeksi vahvoja stereotyyppioita ulkoisten ominaisuuksien ja elämäntapojen pohjalta:

Mira on ilmiselvä vaihtoehtonuori: tuuheanpörröinen rastakamppaus, kirpputorilta hankitut vaatteet, itse ommeltu kangaslaukku, paksut tumput ja kaulaliina. (*Mira yrittää selittää sedälle kettujen oikeuksia*, Helsingin Sanomat 14.12.1997.)

Eksotisoiva diskurssi saa voimaansa myös ”ristiriidan eksotiikasta”. Se tuo kummasteltavaksi stereotyyppisiä käsityksiä rikkovia esimerkkejä: siististi pukeutuneita ja tavallisen näköisiä eläinaktivisteja tai raavaita vegaanimiehiä. Näennäinen stereotyyppien purkaminen kuitenkin ennemminkin vahvistaa ja ylläpitää niitä: poikkeushan tunnetusti vahvistaa säännön.

Pohjoishelsinkiläinen Joonia Streng kuului koulupoikana Koe-eläinten suojelury:hyn, sitten opiskelijana Animaliaan. Hän tuli sitä kautta Vegaaniliiton aktiiviksi ja liittyi seuraavaksi Oikeutta eläimille -yhdistykseen. Hän on rivijäsen Amnestyssä, Maan ystävissä, Elävä maa ry:ssä. Ne eivät kuulosta mitenkään vallankumouksellisilta järjestöiltä.

Streng itse vaikuttaa siistiltä ja asialliselta 30-vuotiaalta juristilta. (*Maailma Strengin mukaan*, Helsingin Sanomat, toukokuun kuukausiliite 1999.)

He [neljä haastateltua vegaanimiestä] haluaisivat särkeä stereotypian nuoresta heiveröisestä vegaanityöstä, joka syö kasviksia, ettei eläimiin sattuisi. Vegaani voi olla raavas mies. Vegaani voi olla minkä ikäinen tahansa. Kuka tahansa. (*Uuden sukupolven miehet*, Aamulehti 9.11.1997.)

Eksotisoiva diskurssi rajoittuu lähes yksinomaan kevyempään feature-ai-neistoon, lehtien liitteiden ja viikonvaihdetai ajankohtaisosastojen puolelle. Diskurssi esiintyy eläinoikeusliikettä ja vegaanista elämäntapaa yleisemmällä tasolla käsittelevissä jutuissa.

Eläinoikeusdiskurssi: Eläinaktivismi moraalisen vallankumouksena

Lähes yksinomaan aktivistien edustaman eläinoikeusdiskurssin viitekehäyksessä eläinaktivismissä on kyse laaja-alaisesta ”moraalisesta ristiretkestä” (ks. Eder 1985): liike esitetään osana yleisempää ympäristö- ja moraalista vallankumousta. Eläinoikeusdiskurssissa yhteiskunnalliseksi ongelmaksi konstruoidaan eläinten huono asema ja kohtelu yhteiskunnassa, spesismi eli ”lajisorto”, minkä taustalla nähdään länsimaisen kulttuurin ihmiskeskeisyys. Ongelma kytketään myös yleisempään yhteiskunnallisten ja globaalien hierarkioiden, hyväksikäytön muotojen ja alistussuhteiden järjestelmään, sekä ihmisen luontosuhteeseen ja ympäristöongelmiin.

Diskurssissa eläinoikeusliikkeen toiminta – myös laittomat keinot – nähdään oikeutettuna vapaustaisteluna, joka on rinnastettavissa vaikkapa orjien vapauttamiseen:

Toiminnan laillisuus tai laittomuus ovat 25-vuotiaalle [Muutoksen Kevään] päätoimittajalle [Ville Lähteelle] toissijaisia käsitteitä.

– Lain rikkominen ei saa koskaan olla moraalisuuden raja, hän selittää.

Lähde luettelee pitkän rimpusun lakien rikkomista edellyttäenitä suuria yhteiskunnallisia muutoksia naisten oikeuksista orjuuden lakkauttamiseen. (*Eläinsuojelija uskoo lujasti iskujen oikeutukseen*, Aamulehti 7.9.1997.)

Eläinoikeusdiskurssille tunnusomaista on, että se nostaa moraalin selkeästi lain ohi ensisijaiseksi toimintaa ohjaavaksi periaatteeksi. Diskurssissa laitomiin keinoihin suhtaudutaan vähintään varovaisen hyväksyvästi tai ymmärtävästi. Laittomat keinot voidaan kokea oikeutetuiksi, koska niillä pyritään estämään paitsi moraalisesti kestäväntöntä, myös ”eläinsuojelulain hengen vastaista” toimintaa (ks. *Tarhaiskujen tutkinta aiotaan keskittää*, Helsingin Sanomat, 16.9.2000), tai maltillisemmat vaikuttamiskeinot voidaan yksinkertaisesti katsoa riittämättömiksi:

Miksi tuette [Oikeutta eläimille -järjestö] laitonta toimintaa?

[Eläinaktivisti Vesa Hyttinen:]

– Turkistarhaiskuilla on saatu tuloksia aikaan. Yksi askel turkistarhauksen lopettamiseen on vaikeuttaa sen elinkeinon harjoittamista. En usko, että hyvä periaate estäisi laittomien keinojen käytön. – Paras keino olisi tietysti sellainen, josta ei aiheutuisi tarhurille mielipahaa ja näin perinteiset eläinsuojelujärjestöt toimivatkin. Niillä keinoilla ei vain saavuteta tarpeeksi tuloksia. (*Oikeutta Eläimille järjestö [sic] tukee iskuja*, Ilkka 19.9.2000.)

Eläinoikeusdiskurssissa huomio pyritään ohjaamaan liikkeen toiminta-keinoista itse eläinoikeuskysymykseen. Eläinaktivisteille nimenomaan eläimiä välineellistävä teollinen tehoeläintuotanto näyttäytyy eettisesti kestäväntömmänä:

[Eläinaktivisti Mira Heija:]

”Hyväksyn sen, että ihminen joutuu käyttämään eläimiä pysyäkseen itse hengissä, mutta hyväksikäyttö on mennyt aika törkeäksi. Eläimet nähdään vain koneena ja välineenä. Kaikki pyörii rahan ympärillä. Elämää ei kunnioiteta.” (*Mira yrittää selittää sedälle kettujen oikeuksia*, Helsingin Sanomat 14.12.1997.)

Eläinoikeusdiskurssissa korostetaan luonnon ja eläinten itseisarvoa, lajien välistä tasa-arvoa ja pyrkimystä eläinten ja ihmisten väliseen vastavuoroi-

seen ja symbioottiseen suhteeseen yksisuuntaisen hyväksikäytön sijaan. Eläinaktivisteille ihminen ei ole erityisoikeuksia omaava ”luomakunnan kruunu”, vaan osa luonnon kokonaisuutta:

[Karttulan koe-eläinkasvattamon vastaisella protestileirillä haastatellut eläinaktivistit:]

– Ihminen on osa luontoa. Kaikkinainen luonnon ja elämän tuhoaminen on vastuutonta. – – Ihminen on taistellut vuosituhannet saadakseen kaikille samanarvoiset mahdollisuudet elämään rotuun, sukupuoleen ja uskontoon katso-matta. Miksei eläimille suoda yhdenvertaisia oikeuksia? (*”Emme ole ekofasisteja, vastustamme tarpeetonta väkivaltaa”*, Iltalehti 4.8.1998.)

[Vegaani, thainyrkkeilijä Harri] Niemisen mukaan suurin ongelma yhteiskun-nassa on se, että ihmiset kuvittelevat olevansa kaikkivaltiaita hallitsijoita, jotka tekevät mitä tykkäävät. Ihmisten pitäisi elää symbioosissa ympäristön kanssa. (*Raivo härkä kasvisten voimalla*, Ilta-Sanomat 7.6.1997.)

Eläinoikeusdiskurssissa käsitellään harvoin konkreettisia ratkaisuja koko laajaan eläinkysymykseen, sen sijaan ne ovat implisiittisesti luettavissa diskurssista: nykyisenkaltainen eläintuotanto, turkistarhaus yhtenä räikeimmistä esimerkeistä, nähdään eettisesti kestäättömänä, ja näistä eläin-ten hyväksikäytön muodoista tulisi päästä eroon. Lähinnä turkistarhauksen lopettaminen on julkisuudessa muotoutunut selkeäksi poliittiseksi vaatimukseksi. Koska eläinaktivistit eivät tunne erityisempää luottamusta parlamentaarista järjestelmää kohtaan, korostuu diskurssissa kuitenkin en-nen kaikkea ihmisten henkilökohtainen vastuu, vallan hajauttaminen ja ruohonjuuritasolta lähtevää muutos – siis kulttuurisen ja moraalisen val-lankumouksen tarve:

Todellinen muutos tapahtuu kuin tapahtuukin ruohonjuuritasolla, kasvottomana.

Tai pikemminkin tuhatkasvoisena, sitten, kun miljoonat tekevät oikeat ratkai-sut.

– Kyllä me [neljä haastateltua vegaanimiestä] varmaan kaikki allekirjoitetaan, että lopulta tämä [vegaaninen elämäntapa] on osa vallankumousta, Ari Virta-nen sanoo.

Vallankumouksen nimi on täydellinen tasa-arvo kaikkien elollisten kesken.

– Meillä on halu hajottaa valtaa niin, että jokaisella olisi mahdollisuus osallistua yhteiseen päätöksentekoon. Eikä tässä puhuta pelkästään poliittisesta vallasta, vaan myös käytännön vallasta. (*Kovia miehiä, pehmeitä arvoja*, Aamulehti 9.11.1997.)

Valtajulkisuudesta puuttuvat – kenties toimittajien suodattamana, kenties haastateltujen aktivistien itsensä sensuroimina – lähes täysin eläinoikeusliikkeen ideologisimmat ja militantteimmat puhuvat. Jyrkempiä sävyjä esiintyy lähinnä silloin, kun toimittajat lainaavat jutuissa aktivistien omia julkaisuja. Tällöin sitaattit sijoittuvat yleensä demonisoivan diskurssin yhteyteen, missä ne nostetaan kauhistelun ja paheksunnan kohteeksi:

Muutoksen kevät -lehdessä julkaistussa nimettömässä Kun vapaus koittaa -jutussa aktivisteja on innostettu iskemään koe-eläinlaitoksiin ja povattu lisää ”pelastusoperaatioita”.

Elävän olennon pelastaminen helvetilliseltä eläimeltä on kauneinta mitä radikaali lain teksteille kintaalla viittaava liike voi tehdä. Kyse ei ole symbolisesta teosta, abstraktista hyvän tahdon eleestä, vaan elävän eläimen pelastaminen on konkreettinen teko, jolla eläinystävät voittaa kaiken: sen oman ainoan elämänsä joka sillä on, lehdessä kirjoitettiin. (”Kauneinta mitä voi tehdä”, Ilta-Sanomat 24.9.1997.)

Suhde eläinoikeusdiskurssiin onkin aiheuttanut päänvaivaa toimittajille. Vaikka nämä omaksuvat eläinoikeusjulkisuudessa puheeseensa melko kriittikittömästi lähteidensä valtakulttuurisia diskursseja, juuri eläinoikeusdiskurssiin on usein otettu tietoista etäisyyttä. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että eläinaktivistien käyttämät *vapauttaa* tai *pelastaa*-termit saatetaan laittaa lainausmerkkeihin, tai toimittajat voivat ylipäättään välttää niiden käyttöä ja puhua ennemmin *varastamisesta* ja *irti päästämisestä*. Osa toimittajista on kokenut vapauttamis-ilmaisun niin ideologisesti latautuneeksi, että sen soveltuvuutta eläinkäsitteeseen on joko pohdittu tai se on täysin kiistetty:

”Vapauttajat” [otsikko]

Sanoilla on mahtia. Niinpä kannattaa miettiä, tarkoittavatko kaikki sanat aina sitä, mitä niillä meille yritetään uskotella.

Miksi jotkut murhapolttajat katsovat olevansa oikeutettuja kutsuman itseään ”Eläinten vapautusrintamaksi”?

Maailmanhistoria tuntee monia oikeita vapautusrintamia – –.

Mikä on sellaisen vapautusrintaman uskottavuus, joka ”vapauttaa” viattomia elukoita nälkään tuhoamalla niiden ruokkimiseen tarkoitettuja laitteita ja kyykistelemällä nimettömien kirjeiden takana. (Vesa-Pekka Koljosen kolumni, Ilta-Sanomat 23.12.1995.)

Eläinoikeusdiskurssi pääsee parhaiten esiin feature-jutuissa, joissa haastatellaan vain eläinaktivisteja: henkilökuissa, järjestö- tai liike-esittelyissä, elämäntapa- ja veganismijutuissa. Uutissivuilla diskurssi puuttuu lähes täysin; se vilahdaa uutisissa lähinnä silloin, kun Eläinten vapautuksen tuki-

ryhmän välittämiä iskuryhmien tiedotteita lainataan suoraan.

Diskurssien rinnakkaiselo, ristiriidat ja hegemoniakamppailu

Edellä esitellyistä eläinoikeusliikettä erilaisin silmin tarkastelevista diskursseista osa on sovitettavissa ristiriidoitta yhteen ja jopa tukee toisiaan, osa taas on jyrkässäkin ristiriidassa keskenään. Keskenään selvästi sopusointuisia diskursseja ovat legitimoiva ja eläinoikeudellinen diskurssi: legitimoivan diskurssin voi katsoa tukevan radikaalimpaa ja myös marginaalisempaan asemaan jäävää eläinoikeudellista diskurssia. Nämä kaksi diskurssia taas ovat jyrkässä ristiriidassa demonisoivan ja mitätöivän diskurssin kanssa.

Demonisoivan ja mitätöivän diskurssin keskinäinen suhde on moniulotteinen ja jännitteinen: diskurssit esiintyvät usein rinnakkain, vaikka niiden voi katsoa olevan joiltakin osin selvästi ristiriidassa keskenään. Diskurssit jakavat tiettyjä yhteisiä merkityksiä, kuten käsitykset eläinoikeusliikkeestä organisoituna ja keskusjohtoisena ilmiönä ja tulkinnan eläinoikeusliikkeestä ongelmana ja kovemmissa kontrollitoimista ratkaisuna. Ne kuitenkin asemoivat eläinoikeusliikkeen eri tavoin: siinä missä demonisoiva diskurssi liioittelee liikkeen muodostamaa uhkaa, pyrkii mitätöivä diskurssi vähättelemään liikettä. Tämän ristiriidan ylittäminen mahdollistuu ennen kaikkea sillä, että diskursseista kumpikin sisällyttää merkitysjärjestelmäänsä käsityksen eläinoikeusliikkeen kaksijakoisuudesta, ”johtajista” tai ”ydinjoukosta” ja näitä seuraavasta ”harhaan johdettujen laumasta”. Näin diskurssit tavallaan konstruoivat kaksi toisistaan erotettavissa olevaa eläinoikeusliikkeen osaa, joista toisesta puhutaan usein demonisoivan diskurssin viitekehuksesta käsin yhteiskunnallisena uhkana, toisesta taas mitätöivän diskurssin näkökulmasta naiivina ja manipuloitavissa olevana nuorisona. Tämä selittää sitä, että diskurssit voivat kietoutua toimijoiden puheessa toisiinsa ja esiintyä julkisuudessa näennäisen harmonisessa rinnakkainelossa.

Holhoava diskurssi näyttäytyy eläinoikeuskeskustelun diskursiivisessa kentässä eräänlaisena välittävänä tai sovittelevana diskurssina. Toisaalta se lähestyy legitimoivaa diskurssia pyrkiessään osoittamaan ymmärrystä aktivisteille ja vaatiessaan näiden kuuntelemista. Toisaalta taas diskurssi lähestyy mitätöivää diskurssia esittäessään ylhäältä käsin aikuisen auktoriteetilla tulkintoja eläimiä inhimillistävistä kaupunkilaisnuorista.

Nämä viisi diskurssia voidaankin hahmottaa eräänlaisena diskurssien jatkumona, jossa rinnakkaisten diskurssien rajat ovat aina hieman häilyvät ja jossa kukin diskurssi on jotakuinkin yhteen sovitettavissa ”naapuridiskurssiensa” kanssa:

Kriminalisoiva ja eksotisoiva diskurssi sen sijaan poikkeavat tästä jatkumosta näkökulmiensa kapeuden ja erityisyyden vuoksi. Toisaalta juuri sen vuoksi ne ovat sovitettavissa suuremmitta ristiriidoitta yhteen useimpien muiden diskurssien kanssa. Kriminalisoiva diskurssi esiintyy usein erityisesti demonisoivan sekä mitätöivän diskurssin yhteydessä, jolloin se rikospuheineen tukee esimerkiksi diskurssien vaatimuksia kovemmista rangaistuksista sekä tulkintaa eläinoikeusliikkeestä ongelmana. Tarkastelunäkökulmansa ja -kohteensa kapeuden vuoksi se ei kuitenkaan ole kovin räikeässä ristiriidassa muidenkaan valtakulttuuristen diskurssien kanssa.

Eksotisoiva diskurssi esiintyy jutuissa yleensä lähinnä legitimoivan tai mitätöivän diskurssin kanssa. Se voi siis yhtä hyvin liittyä eläinoikeusliikettä positiivisessa valossa ja ymmärtävästi tarkasteleviin juttuihin kuin toimia stereotyyppioineen aktivisteja marginalisoivana strategiana. Lähinnä demonisoivan diskurssin kanssa eksotisoiva diskurssi on selvästi ristiriidassa.

Eläinoikeusjulkisuuden diskurssit eivät esiinny julkisuudessa tasa-arvoisessa asemassa. Aineistossa esiintyvät useimmin demonisoiva, mitätöivä ja kriminalisoiva diskurssi. Holhoava diskurssi esiintyy eläinoikeusjulkisuudessa jo huomattavasti harvemmin, lähinnä tutkijoiden puheenvuoroissa, ja eksotisoiva, legitimoiva ja eläinoikeudellinen diskurssi jäävät selvästi marginaalisiksi diskursseiksi. Hierarkiaa diskurssien välille luo myös niiden esiintyminen eri genreissä: uutisia ja lehtien virallisia pääkirjoituksia hallitsevat demonisoiva, mitätöivä ja kriminalisoiva diskurssi. Holhoavaa diskurssia esiintyy jonkin verran sekä uutissivuilla että muiden osastojen feature-jutuissa. Sen sijaan legitimoiva, eksotisoiva ja eläinoikeusdiskurssi pääsevät esiin lähes yksinomaan yksittäisten toimittajien kolumneissa sekä feature-aineistossa lehtien viikonvaihte- ja ajankohtaissivuilla tai liitteissä.

Etenkin eläinoikeusdiskurssin marginaalisuus on silmiinpistävää suhteessa siihen, että eläinaktivistit ovat esiintyneet näkemyksiään esittävinä aktiivisina toimijoina lähes kolmanneksessa aineiston jutuista (eläinoikeusjulkisuuden toimijoista ks. Juppi 2002). Näyttääkin siltä, että silloinkin kun aktivistit pääsevät ääneen julkisuudessa, he joutuvat usein reagoimaan jo ennalta asetettuihin keskustelun ehtoihin ja mukautumaan hallitseviin määrittelyihin. Aktivistit joutuvat erityisesti vastailemaan eläinoikeusliikkeen keinovalikoimaa koskeviin kysymyksiin, jolloin eläinoikeusdiskurssin merkitykset ja itse eläinoikeuskysymys pääsevät heikosti esiin. Eläinoikeusliikkeen tapauksessa näyttäisikin pätevän vahvasti Stuart Hallin (1992, 182) näkemys julkisuuden ensisijaisten ja toissijaisten määrittelijöiden ja määrittelyjen suhteesta: vaikka julkisessa keskuste-

lussa voidaan aina esittää vastustavia argumentteja, joudutaan niitä usein esittämään jo asetetun tilanteenmäärittelyn pohjalta, sillä arkiajattelun aseman saanutta hallitsevaa määrittelyä ja sen asettamia keskustelun ehtoja on vaikea muuttaa.

Kokonaisuudessaan eläinoikeusjulkisuudessa näyttävät nousevan hegemoniseen asemaan erityisesti demonisoiva ja mitätöivä diskurssi. Tämä ei johdu yksinomaan niiden määrällisestä hallitsevuudesta ja sijoittumisesta genrehierarkian huipulle. Kyse on ennemminkin hegemonian aktiivisesta tuottamisesta erityisesti demonisoivalle diskurssille, mutta sen ”siivellä” myös sitä julkisuudessa usein täydentävälle mitätöivälle diskurssille. Tällaisina hegemonian tuottamisen strategioina on mahdollista käyttää esimerkiksi moninaisten ja ristiriitaisten asioiden yksinkertaistamista ja naturalisoimista, konsensukseen vetoamista ja hegemonisen diskurssin esittämistä itsestään selvänä ja vaihtoehdottomana (Jokinen & Juhila, 81, 89–96). Seuraavaksi tarkastelen näitä hegemonisoinnin strategioita sekä eläinoikeusliikkeelle tuotettuja identiteettejä ja liikkeen marginalisointia.

Eläinoikeusliike marginalisoituna toisena

Kuten jo edellä diskursseja tarkasteltaessa on käynyt ilmi, eläinoikeusjulkisuuden valtakulttuuriset diskurssit määrittelevät eläinoikeusliikkeen tavalla tai toisella ”toiseksi”, joka erotetaan ”meistä”, eli valtakulttuurisia diskursseja käyttävien toimittajien tai muiden julkisuuden toimijoiden sekä puhutellun yleisön muodostamasta kuvitteellisesta yhtenäisestä ja yksimielisestä yhteisöstä⁸.

Demonisoiva diskurssi merkityksellistää eläinaktivistit yhteiskunnan ulkopuolelle asettuviksi ja sitä horjuttamaan pyrkiviksi ”yhteiskunnan vastaisiksi piireiksi” erotuksena ”meistä”, yhteiskunnan täysvaltaisista jäsenistä. Diskurssin merkitysjärjestelmässä eläinaktivistit hyökkäävät *yhteiskuntaa vastaan*. ”Yhteiskunnan” muodostavat siis ne ihmiset, jotka toimivat tietyillä ”yhteisesti sovitulla pelisäännöllä” – yhteiskuntaa epäkonventionaalisin ja illegitiimeiksi katsotuin keinoin muuttamaan pyrkivät rajataan tämän yhteiskunnan ulkopuolelle. Erittymisen ilmeinen vastakkainasettelu kahteen leiriin on silloin, kun ”yhteiskunnan” sisäiset erot ohitetaan merkityksettöminä ja kaikkia toimijoita kutsutaan liittymään yhteiseen moraaliseen rintamaan eläinaktivismia tuomitsemaan:

Ekoterrorin kitkemiseen on valjastettava laaja rintama. Viranomaisille kuuluu luonnollisesti rikoslain toimeenpano kaikessa ankaruudessaan. Myös asiallisten luonnonsuojelujärjestöjen ja pehmeitä ideologioita saarnaavien puolueiden ja muiden ryhmien on liityttävä mukaan paljon nykyistä tehokkaammin.

Tiedotusvälineiden on syytä katsoa peiliin ja unohtaa ”kettutyttö”-lepertely, joka rohkaisee laittomuuksiin. Toimilla on kiire, koska nyt on jo nähtävissä, että edessä uhkaa vakava väkivalta, jos turkistarhaajat ja muut alan ihmiset turvautuvat oman käden oikeuteen puolustaessaan laillista elinkeinoaan. (Pääkirjoitus, Helsingin Sanomat 5.9.2000.)

Mitätöivä diskurssi puolestaan esittää aktivistit luonnosta ja eläimistä vieraantuneina, tietämättöminä ja naiiveina kaupunkilaisnuorina, joita ”me”, ”luonnollisen” eläin- ja luontosuhteen omaavat maaseudun ihmiset, oman alamme (turkistarhauksen, eläinkokeitten tms.) asiantuntijat tai vain rationaaliset aikuiset alentuvasti paheksomme:

Neitosten toiminnassa paistaa nuoruuden ehdottomuuden ja todellisuudelle vieraan idealismin yhdistelmä. Varttuneemman väen, myös eläinsuojeluväen, on hyvin vaikea samaistua ajatteluun, joka sallii tahallisen vahingonteon oman aatemaailman puolesta. (Pääkirjoitus, Keskisuomalainen 27.7.1995.)

Aktivistit ovat diskurssissa hyväosaisten lapsia, jotka eivät kykene ymmärtämään ja arvostamaan ”meidän” kovalla työllä leipämme ansaitsevien suomalaisten osaa – tai vaihtoehtoisesti yhteiskunnan tukia hyväkseen käytäviä loisia, joita ”me” yrittäjät ja veronmaksajat joudumme ylläpitämään. Samalla rakentuu vahva vastakkainasettelu myös maaseudun ja kaupungin välille:

[Turkistarhaaja Markku] Kuisma haluaisi lakiin kovia rangaistuksia aktivisteille. Suomalaiset aktivistit ovat hänen mielestään rikkaiden lapsia, jotka eivät halua ymmärtää maaseudun elämää.

”Raha on ollut heille aina valmiina, se vaikuttaa maailmankuvaan.” (*Tarhaaja pääsi häkistä*, Helsingin Sanomat 31.1.1999.)

Niillä rahoilla, joita me ja työntekijämme keräämme, elävät myös aktivistit. Heidän työtään näyttää olevan tuhota tarhaus, [tarhaaja Jorma] Tähtinen sanoo. (*Oman käden oikeutta lisättävä*, Iltalehti 13.12.1997.)

Esittäessään eläinaktivistit ”yhteiskuntakelvottomina” häiriköinä ja sosiaali-pummeina mitätöivä diskurssi tukee osaltaan demonisoivan diskurssin jalkoa legitiimiin yhteiskuntaan ja sen ulkopuolisiin:

Kun tällaiset rikolliset saadaan kiinni ei siinä auta psykologien kauniit puheet hellästä kohtelusta. Ei muuta kuin oikein kunnon julkinen remmipeli, oppivat-pahan sitten yhteiskunnan jäseniksi, vai oppivatko sellaiset nuijat mitään? (Tuplaween pakina, Keskisuomalainen 17.9.1998.)

Tätä jakoa vahvistaa myös kriminalisoiva diskurssi, jonka kehyksessä aktivistit ovat yksiselitteisesti rikollisia tai rikoksista epäiltyjä – toisin kuin ”me”, lainkuuluiset kunnan kansalaiset.

Holhoava diskurssi sen sijaan piirtää kuvaa idealistisista ja hyvää tarkoittavista, mutta kärsimättömistä ja ajattelemattomista nuorista, joita ”me” kypsät ja rationaaliset aikuiset pyrimme ymmärtämään ja ohjaamaan isällisesti/äidillisesti oikeiden vaikuttamiskeinojen äärelle. Eksotisoivassa diskurssissa taas eläinaktivistit näyttäytyvät kenties jopa kiehtovana ja uteliaisuutta herättävänä kuriositeettina, mutta yhtäkaikki *erilaisena*, ”meille tavallisille ihmisille” vieraana eksoottisena ilmiönä, johon monen valtaväestön edustajan olisi vaikea samaistua.

Valtakulttuurisista diskursseista vain legitimoivassa diskurssissa eläinliikettä ei yksiselitteisesti aseteta toiseuteen. Siinä puhuja asettuu ajoittain ennemminkin samaan rintamaan eläinoikeusliikkeen kanssa, merkityksellistäessään esimerkiksi eläinoikeusasian *tämän päivän nuorten omaksi jutuksi* (Lotta Sonnisen kolumni *Turkiksia ja turhia murhia*, Aamulehden Allakka-liite 19.12.1998) tai *meidän sukupolvemme* asiaksi (*Miksi juuri eläimet?* Aamulehti 8.3.1998) ja identifioidessaan itsensä tähän sukupolveen. Tässäkin diskurssissa eläinoikeusliike kuitenkin näyttäytyy niin vahvasti juuri ikäkausi-ilmiönä, nuorisoradikalismina, että etenkin varttuneemman puhujan suussa liikkeestä tulee helposti jossain määrin etäinen ”ne”: idealistinen ja kapinoiva nuoriso.

Toisaalta myös eläinoikeusdiskurssi tuottaa omalta osaltaan vastakkainasettelua eläinoikeusliikkeen ja ”muiden”, ”niiden” välille. Jyrkimmillään kyse voi olla eläinten ”puolustajien” ja eläinten ”riistäjien” vastakkainasettelusta tai eläinoikeusaktivistien asettautumisesta moraalisesti ”tavallisten ihmisten” yläpuolelle. Eläinoikeusliikkeen omissa julkaisuissa tällainen vastakkainasettelu tulee esille selkeämmin, kun taas valtajulkisuudessa se on luettavissa lähinnä rivien välillä. Joskus asia kuitenkin ilmaistaan hieman eksplisiittisemmin:

[Eläinaktivisti Vesa Hyttinen:]

– Jokaisella eläimellä on oikeus elää vapaana. Emme ymmärrä tarhaajaa, joka tappaa eläimiä ja tekee niistä täysin turhia kulutushyödykkeitä. Kun iskee tarhalle, joutuu ainakin yksi tarha miettimään kannattaako tarhaus todella ja samaa miettivät muutkin. (*Oikeutta eläimille järjestö tukee iskua*, Ilkka 19.9.2000.)

”Me”–”ne”-erotteluissa ei siis ole kyse ainoastaan valtakulttuuristen toimijoiden määrittelyvallan käytöstä, vaan kuten Miikka Pyykkönen tuo esiin artikkelissaan tässä kirjassa, myös liikkeen toimijat voivat itse pyrkiä vastakkainasettelujen kautta erottautumaan valtaväestöstä ja vahvistamaan näin omaa identiteettiään ja yhteisöään. Koska valtajulkisuudessa eläinoikeusliikkeen identiteettien määrittely on kuitenkin tapahtunut pääosin valtakulttuurisissa diskursseissa, tulee eläinoikeusliike määritellyksi

toiseuteen ja samalla työnnettyksi yhteiskunnan laitamille tai ulkopuolelle, marginaaliin.

Media konsensuksen ja ”me”-yhteisön vahvistajana

Eläinoikeusaktivisteja representoidessaan toimittajat ja muut julkisuuden toimijat ovat siis samalla tuottaneet ja vahvistaneet myös omaa identiteettiään ja ”me”-yhteisöä. ”Meidän” konstruoiminen on kuitenkin tapahtunut myös moraalisten kannanottojen kautta, tuottamalla aktiivisesti yhteisön moraalista järjestystä (moraalisesta järjestyksestä ks. esim. Wuthnow 1989) ja konsensusta suhteessa eläinoikeusliikkeeseen.

Eläinoikeusliikkeen toimintaan ja tavoitteisiin on otettu kantaa niin fakta-aineistossa kuultujen toimijoiden kuin pääkirjoituksissa ja kolumneissa kommentoijoiden toimittajienkin suulla. Julkisuudessa ei ole rajoitettu pelkästään henkilökohtaisiin mielipiteenilmaisuihin, vaan kysymyksen ympärille on pyritty aktiivisesti mobilisoimaan laajaa ja yksimielistä moraalista rintamaa. Eriyksen näkyvä tämä tendenssi oli ensimmäisten Pohjanmaan tarhaiskujen jälkeen: tällöin ilmiö oli uusi ja epävarmuutta ja hämmennystä herättävä, ja tarve määritellä paitsi henkilökohtainen, myös yhteisön suhde ja suhtautuminen ilmiöön oli voimakkaimmillaan.

Pääsääntöisesti julkisuudessa esitetty kritiikki on kohdistunut nimenomaan eläinoikeusliikkeen laittomiin iskuihin, tai yleisemminkin toimintakeinoihin, kuten mielenosoituksiin. ”Kettutyttöjen” iskun jälkimainingeissa esiintyi kuitenkin myös pyrkimystä maltillisienkin turkistarhauskeskustelun ja -kritiikin illegitimointiin. Lähinnä turkistarhaajien etujärjestö STKL sekä Pohjanmaan maakuntalehdet pyrkivät syyllistämään tarhaiskuista niin maltilliset eläinsuojelijat, Vihreän liiton kuin turkistarhauksen vastaisissa kampanjoissa esiintyneet missitkin:

Tarhaajien mielestä turkiseläinten suojelua on viime aikoina vauhdittanut peitelty kiihotustoiminta elinkeinoa vastaan. Liitossa on saatu tarpeeksi myös maltillisten turkistenvastustajien kuten missien esiintymisistä.

– Nyt ne kampanjan tuottavat tulosta. Olemme huolestuneita sekä väkivaltaisista mielenosoituksista, että ilkivallasta, [STKL:n] toiminnanjohtaja Gustav Smulter toteaa. (*”Eläinten vapauttajat” aiheuttivat satojen kettujen kuoleman*, Ilta-Sanomat 31.5.1995.)

Sittemmin vallitsevaksi julkiseksi näkemykseksi on muodostunut, että tarhausta sopii kyllä kritisoida, kunhan sen tekee laillisin keinoin. Huomionkin suuntautunut ensisijaisesti eläinoikeusliikkeen toimintakeinoihin.

Keinoja koskevat jyrkän tuomitsevat näkemykset ja diskurssit on pyritty hegemonisoimaan muun muassa vetoamalla yhteisön yksimielisyyteen. Toimittajat tai toimijat puhuvat ”kansalaisten” tai ”kansan” suulla vakuuttaen kaikkien ihmisten – tai ainakin ”tervejärkisten”, ”tavallisten” ja ”normaalien” – olevan ilmiöstä yhtä mieltä:

Rannikkoseudun ja Pohjanmaan turkistarhoihin kohdistettu ilkivalta pöyristyyttää elinkeinonharjoittajien ohella *kaikkia normaalijärkisiä kansalaisia*. (Pääkirjoitus, Keskisuomalainen 1.6.1995.)

Kettutyöt on ilmiö, jota *tavallisen kansan* oikeustaju ei näytä ymmärtävän, puhumattakaan hyväksyvän. (Eila Erkkilän kolumni *Ryhtiliikettä*, Ilkka 24.2.1996.)
[Kursivoinnit PJ]

Konsensuksen ja moraalisen järjestyksen vahvistamiseen on käytetty myös mielipidetutkimuksia tai jopa pienimuotoisia katugallupeja, joissa enemmistön – vaikka sitten niukankin – mielipide on aina ”kansan” näkemys tai ”yleinen mielipide”:

Turkistarhaus sai kansan tuen (Otsikko, Keskisuomalainen 20.12.1997.)

Omaisuuksia ollaan yleisesti valmiita puolustamaan aseina (Otsikko, Etelä-Suomen Sanomat 14.12.1997.)

Yksimielistä moraalista rintamaa on tuotettu myös julkisuuden areenalla toistuvilla ”näytöksillä”, joissa toimija toisensa jälkeen ilmestyy ilmaisemaan moraalisen tuomionsa ja ”irtisanoutumisensa” asiasta:

Animalia sanoutuu irti iskusta [väliotsikko] (*Tarhakettujen häkit iskettiin hajalle Uudessakaarlepöyryssä*, Aamulehti 30.5.1995.)

Kokoomus tuomitsee ”eläinsuojelijat” (Otsikko, Pohjalainen 31.5.1995.)

Yrittäjät paheksuvat kettuiskuja (Otsikko, Iltalehti 27.7.1995.)

Ministeri tuomitsee turkistarhoihin tunkeutujat (Otsikko, Etelä-Suomen Sanomat 9.12.1997.)

Vihreä Liitto tuomitsee jyrkästi turkistarhaiskut (Otsikko, Aamulehti 23.9.2000.)

Näissä suurimpien iskujen jälkeen toistuneissa julkisissa tuomitsemis- ja irtisanoutumiskierroksissa voi nähdä ennemminkin rituaalinomaisia piir-

teitä⁹ kuin erityistä informaatioarvoa. Niiden merkitys on nähdäkseni ensisijaisesti moraalista järjestystä ja näin ollen yhteisöä rakentava ja vahvistava. Tuomionsa esiin tuodessaan toimijat määrittelevät suhdettaan paitsi kohteeseen, eläinoikeusliikkeeseen, myös sen vastapooliksi tuotettuun ”me”-yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Erityisen aktiivisesti moraalisen järjestyksen tuottamiseen näyttävät osallistuneen tiedotusvälineet pääkirjoituksissaan. Lehdet paitsi ottavat itse aktiivisesti kantaa kysymykseen, myös paimentavat muita yhteiskunnallisia toimijoita ruutuun – kiittävät ”oikeasta” reagoinnista ja moittivat riittämättömistä reaktioista:

Kaikkien vastuullisten eläinsuojelujärjestöjen, turkistarhauksen vastustajista alkaen, tulee nyt voimakkaasti sanoutua irti tämänkaltaisesta toiminnasta ja tutkia tarkoin sisäinen tilansa. (Pääkirjoitus, Keskisuomalainen 1.6.1995.)

Merkittävämpää kuin rikoksiin syyllistyneiden saamat tuomiot on se, miten muu yhteiskunta terroritekoihin suhtautuu. Erityisen tärkeää yleisen mielipiteen kannalta on, että myös puolueissa määritellään selkeä kanta tähän sairaaseen ilmiöön. Terrorismi on kitkettävä Suomesta alkuunsa. (Pääkirjoitus, Ilkka 14.1.1996.)

Niinpä media tulee suhtautumistaan eläinoikeusliikkeen toimintaan määritellesään ja laajempaa konsensusta tuomitsevan kantansa taakse koottaessaan samalla luoneeksi hyvin vaihtoehdotonta kuvaa asiasta: eläinoikeusliikkeen toimintaan voi suhtautua vain yhdellä oikealla tavalla – liika ilmiön ymmärtäminen on kiellettyä, ellei halua joutua itse arveluttavaan valoon ja moraalisten sanktioiden kohteeksi. Koska tämä vaihtoehdottomuus- ja konsensuspuhe yhdistyy useimmiten juuri demonisoivaan diskurssiin, on se omiaan vahvistamaan diskurssin hegemoniaa rajatessaan muut mahdolliset tulkinnat ja merkitykset pois paitsi illegitiimeinä, myös mahdottomina:

Eläinten suojelijoita teeskentelevät olevansa rikolliset, jotka ovat murtautuneet tarhoihin ja saaneet siellä aineellisen tuhon lisäksi vielä enemmän pahaa aikaan eläinten joukossa. Mikään taho ei tunne myötätuntoa niin häikäilemätöntä toimintaa kohtaan. – –

Brutaali hyökkääminen eläinten kimppuun loukkaa jokaista eläimiin asiallisesti suhtautuvaa, ja se inhottaa riippumatta suhtautumisesta tarhaeläinten kasvattamiseen ja turkisten tuottamiseen. – –

Ensisijaisesti ja viime kädessä tarhaterroristit ovat hyökänneet lakia ja yhteiskuntaa vastaan, ja heidän on mahdotonta odottaa miltään taholta ymmärtämystä anarkistiselle toiminnalleen. Malli on ulkomainen ja kaikkialla tuomittu. (*Terroria ja suojelua*, Maj-Lis Hahdon kolumni, Pohjalainen 1.6.1995.)

Eläinoikeusliike yhteiskunnallisena ongelmana

Vaikka eläinoikeusliike on saanut runsaasti palstatilaa, ei se näytä kovinkaan usein saaneen omia merkityksiään esiin julkisuudessa. Silloinkin, kun hegemonisten diskurssien varjoon jäänyt eläinoikeusdiskurssi on julkisuudessa noussut esiin, se ei välttämättä ole tullut kuulluksi: diskurssien aktivisteille konstruoimat identiteetit eivät tarjoa lukijalle juurikaan samaistumiskohteita eivätkä näin ollen rohkaise ottamaan aktivistien näkemyksiä vakavasti. Kun eläinaktivistien asiankysymyksistä esittämät näkemykset vielä usein kiistetään, naurunalaistetaan, trivialisoidaan tai ohitetaan toteamalla, ettei eläinoikeusliikkeen toiminnassa todellisuudessa ole lainkaan kyse eläimistä, eivät aktivistit näyttäydy julkisuudessa täysivaltaisina ja legitiimeinä yhteiskunnallisen keskustelun osanottajina. Tässä mielessä eläinoikeusliike on pitkälti suljettu ”vakavasti otettavan” julkisen keskustelun ulkopuolelle.

Tämän seurauksena itse eläinkysymys hautautuikin julkisuudessa *eläinoikeusliike*kysymyksen alle: julkisen keskustelun osanottajia on kiinnostanut enemmän eläinoikeusliikkeen toiminnan *muoto*, keinot, kuin sen *sisältö*. Näin hallitsevaksi yhteiskunnallisen ongelman määrittelyksi muotoutuu mediajulkisuuden diskursseissa käsitys eläinoikeusliikkeestä yhteiskunnallisena ongelmana eläinoikeuskysymyksen sijaan.

Tällä on tietenkin seurauksia itse protestin onnistumisen kannalta: eläinoikeusliikkeen marginalisoiminen ja symbolinen ulossulkeminen niin keskustelusta kuin yhteiskunnastakin ei ole omiaan edistämään liikkeen ajamaa asiaa. Julkisuudella voi olla kouriintuntuvia seurauksia myös aktivistien itsensä kannalta: symbolisesta ulossulkemisesta saattaa seurata myös todellinen ulossulkeminen tietyiltä yhteiskunnan alueilta.

Eläinoikeusliikkeen kaltaisten protestiliikkeiden ulossulkemisella ja leimaamisella saattaa olla myös kauaskantoisempia yhteiskunnallisia seurauksia. Saksan, Suomen ja Norjan 1960- ja 70-lukujen radikalismia ja siitä julkisuudessa luotua kuvaa tutkinut Suominen (1997) on tullut siihen johtopäätökseen, että mediajulkisuus ja julkisessa keskustelussa käytetty kieli voivat vaikuttaa yhteiskunnallisten prosessien ja protestien suuntaan. Opiskelijaradikalismien tapauksessa Saksalle tyypillinen keskustelun tukahduttaminen, radikaalien vihamielinen leimaaminen ja näiden esiin nostamien teemojen legitiimisyys kielletään vahvistivat turhautumisreaktioita, kärjistikivät vastakkainasettelua ja edistivät väkivallan käyttöön ottamista. Pohjoismainen sallivampi ja keskusteleavampi asenne radikalismia kohtaan puolestaan ehkäisi konfliktien kärjistymistä. (Emt., 424–436.) Media voi vaikuttaa liikkeiden kehittymiseen useammallakin tavalla. Mediassa yhteiskunnallisille liikkeille tuotetut julkiset identiteetit saattavat vaikuttaa aktivistien itseymmärrykseen, yksilöllisiin ja kollektiivisiin

identiteetteihin, ja sitä kautta näiden toimintaan (Johnston, Laraña & Gusfield 1994, 18–19). Toisaalta median yhteiskunnallisesta liikehdinnästä luoma negatiivinen kuva voi toimia kovakouraisenkin kontrollitoimien oikeuttajana, ja yhteiskunnan kontrollikoneistojen kovaotteisuus taas voi radikalisoida liikkeitä (ks. Della Porta 1995).

Myös eläinoikeusliikkeestä käydyn keskustelun yhteydessä onkin pohdittu sitä, mitä voi seurata, jos liikkeeltä kiistetään täysin legitimitetti ja kieltäydytään keskustelemasta sen esiin nostamista asioista. Mikäli eläinoikeusliikkeeltä tukitaan kaikki vaikutus- ja vuorovaikutuskanavat ja suljetaan se yhteiskunnan ulkopuolelle määrittelemällä liikkeen toiminta yksiselitteisesti ”terrorismiksi”, voi tilanne mahdollisesti johtaa maanalaisen toiminnan ja kovien otteiden yleistymiseen. (Siisiäinen 1998; ks. myös Suominen 1998; *Työntä myrskyn edellä?*, Keski-suomalainen 6.7.1997.)

Toisaalta tällaisten spekulatioiden esittämisessäkin tulee olla varovainen. Pahimmillaan silloin osallistuu itse yhteiskunnallisen liikkeen demonisointiin rakentamalla uhkakuvia ”väistämättömästä” kehityksestä. On syytä muistaa, että yhteiskunnalliset liikkeet ovat aina historiallisia ilmiöitä: tietyn ajan ja yhteiskunnallis-kulttuurisen kontekstin tuotoksia. Se että radikaalien sulkeminen legitimiin keskustelun ulkopuolelle johti terrorismin käyttöön ottoon esimerkiksi 1970-luvun Saksassa, ei merkitse sitä, että sama automaattisesti tapahtuisi 2000-luvun Suomessa. Kiistatta on kuitenkin olemassa mahdollisuus, että julkisuus, joka toistuvasti ja lähes yksimielisesti kieltää eläinoikeuskysymyksen legitimitetin ja leimaa eläinoikeusliikkeen yhteiskunnallisesti arveluttavaksi ilmiöksi, voi osaltaan olla kärjistämässä eläinoikeuskysymyksen ympärille syntynyttä konfliktia.

VIITTEET

- 1 Tällä kertaa eri sanomalehtien kiinnostus iskuihin vaihteli aiempaa enemmän: valtakunnalliset lehdet sekä maantieteellisesti kauempana sijaitsevat maakuntalehdet ohittivat tapahtumat melko vähäisellä huomiolla, kun taas Pohjanmaan maakuntalehdissä kirjoittelu oli aiempien julkisuushuippujen luokkaa. Nyt eläinoikeusliike vaikutti myös sikäli ”loppuunkalutulta” teemalta, että toisin kuin aikaisempien suurten iskujen jälkeen, lehdissä ei nyt esiintynyt juurikaan liikettä yleisemmällä tasolla käsitteleviä ja esitteleviä juttuja.
- 2 Karttula-aineistoa on koottu kasvattamon vastaisen protestitoiminnan vilkkaimmalta kaudelta, syksystä 1997 syksyyn 1998. Aineistoon kuuluvat syksyn 1997 koirien vapautuksista kertovat uutiset, sekä syksyllä 1997 ja keväällä 1998 järjestetyistä mielenosoituksista ja jälkimmäisen yhteyteen ajoittuneesta eläinkoekeskuksen johtajalle suunnatusta tappouhkauksesta

- kertovat uutiset. Lisäksi aineistoon kuuluvat kesällä 1998 Karttussa pite-
tystä protestileiristä kertovat jutut, sekä leirin aikana tapahtuneet iskut koe-
eläinlaitteisiin.
- 3 Veikko Pietilän (1991) tekemän erottelun mukaan uutisessa voidaan erottaa
varsinainen kertojan (toimittajan) sidosdiskurssi sekä esiintyjien
(haastateltavien ym. lähteiden) diskurssit. Uutinen on toimittajan rakentama
esitys, jossa hän vastaanottaa näitä ”vieraita puheita” esittäen ne joko omasta
diskurssistaan erottuvina suorina ja epäsuorina lainauksina tai transformoiden
ne eriasteisesti osaksi omaa diskurssiaan (emt.).
- 4 Kaikki liiketutkijat eivät suinkaan ole yksimielisiä uusien liikkeiden ”uutu-
desta”, vaan joidenkin näkemysten mukaan kyse on ennemminkin liikkeiden
elinkaaren tiettyyn vaiheeseen liittyvistä piirteistä, joita on esiintynyt myös
perinteisissä joukkoliikkeissä (ks. esim. Ilmonen 1998; Tarrow 1998, 202).
Katson kuitenkin, että ”uusi liike” (niin suhteellinen kuin tämä käsite onkin)
tarjoaa käyttökelpoisen analyttisen välineen, jonka avulla voi hahmottaa
tiettyä liikehdintäkokonaisuutta. Liikkeitä tästä näkökulmasta tarkastelleet
tutkijat ovat myös kyenneet tavoittamaan tutkimukseni kannalta relevantteja
piirteitä liikkeiden luonteesta, joten en näe syytä välttää käsitteen käyttöä.
- 5 Tästä median tehtävästä yhteiskunnallisen päiväjärjestyksen rakentajana pu-
hutaan yleisesti – McCombsin ja Shawn (1972) alun perin käyttöön
lansseeraaman termin mukaisesti – median agenda setting -funktiona.
- 6 Asp (1986, 359) puhuu politiikan ”medialisoitumisesta” tarkoittaen sitä, että
politiikkaa tehdään yhä enemmän joukkoviestinten ehdoilla ja välityksellä,
kun poliitikoilla yhä harvemmin on suoria yhteyksiä potentiaalisiin äänestä-
jiin. Poliitikot joutuvatkin huomioimaan joukkoviestinten toimintatavat, ja
politiikkaa tehdään jopa näytösluontoisesti julkisuutta varten. Nyky-yhteis-
kunnassa saman ilmiön voi katsoa pätevän myös moniin muihin yhteiskun-
nallisiin instituutioihin ja toimintoihin.
- 7 Tässä ”kulttuurilla” tarkoitetaan nimenomaan jonkin yhteisön tai yhteiskun-
nan jaettujen merkitysten järjestelmää, ja ”valtakulttuurilla” yhteiskunnassa
vakiintuneen ja hallitsevan aseman saavuttaneita, ”valtavirtaistuneita” merki-
tyksiä ja näkemyksiä. Vaikka dikotominen jako valtakulttuuriin ja vasta-
kulttuuriin on väistämättä liian musta-valkoinen ja asioita yksinkertaistava,
on se käyttökelpoinen analyttinen väline diskurssien ja niiden taustalla vai-
kuttavien laajempien merkityskokonaisuuksien hahmottamisessa. Eläin-
oikeusliikkeen julkisuuden kannalta olennaisin valtakulttuuria ja vasta-
kulttuuria erottava ulottuvuus on eläin–ihmis-suhde ja eläin- ja ihmiskäsitys:
siinä missä valtakulttuuri nojautuu ihmiskeskiseen, antroposentriseen, maa-
ilmankuvaan ja kristillis-humanistiseen arvomaailmaan, jäsentää vasta-
kulttuuria ekosenttrinen maailmankuva, jossa ihmisen erityisasema on
kyseenalaistettu (ks. Esa Konttisen artikkeli tässä kirjassa).
- 8 Yleensä toimittaja tai muu julkisuuden toimija siis lukee itsensä siihen yleis-

söön/yhteisöön, jota puhuttelee ja jonka identifioi eläinoikeusliikkeen vastapooliksi. Joissakin poikkeustapauksissa toimittaja voi kuitenkin tuottaa eläinoikeusliikkeen vastakohdaksi myös identiteettiä, johon ei itse samaistu: näin käy esimerkiksi silloin, kun kaupunkilaistoimittaja rakentaa vastakkainasettelun kaupunkilaisaktivistien ja maaseudun ihmisten välille ja asettuu ulkopuolisen asemasta puolustamaan maaseutua. Toisaalta taas eläinoikeusliikettä sympatisoiva toimittaja saattaa liikettä puolustaessaan ottaa etäisyyttä liikkeen marginalisointiin pyrkivään valtaväestöön, ja määritellä sen ”toiseksi”. Tällöin vastakkainasettelu syntyy usein sukupolvien välille, ja toimittaja vetoaa ”me”-yhteisönä ja yleisönä esimerkiksi ”tiedostaviin” nuoriin.

- ⁹ Wuthnow (1989, 97–109) mukaan rituaaliselle toiminnalle on ominaista sen kommunikatiivinen, symbolis-ekspressiivinen luonne, sekä sen merkitys sosiaalisten suhteiden rakentajana ja kollektiivisten arvojen vahvistajana. Rituaalisuus on pikemminkin toiminnan ulottuvuus kuin selkeä kategoria: useinkaan toiminta ei ole yksiselitteisesti jaettavissa rituaaliseen toimintaan ja puhtaasti välineelliseen toimintaan, vaan toiminnalla voi olla monia funktioita. Rituaali ei vaadi välttämättä kasvokkaista kommunikaatiota, vaan se voi yhdistää ihmiset ja rakentaa suhteita näiden välille esimerkiksi median välityksellä.

KIRJALLISUUS

- Asp, Kent (1986). *Måktiga massmedier*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Della Porta, Donatella (1995). *Social Movements, Political Violence, and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Della Porta, Donatella (2000). Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet. *Politiikka* 42:4, 243–248.
- Edelman, Murray (1988). *Constructing the Political Spectacle*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eder, Klaus (1985). The ”New Social Movements”. Moral Crusades, Political Pressure Groups, or Social Movements? *Social Research* 52:4, 869–890.
- Fowler, Roger (1991). *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Hall, Stuart (1992). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
- Ilmonen, Kaj (1998). Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 15–42.
- Johnston, Hank, & Gusfield, Joseph R. (1994). Identities, Grievances, and New Social Movements. Teoksessa Laraña, Enrique, Johnston, Hank & Gusfield,

- Joseph R. (toim.): *New Social Movements. From Ideology to Identity*. Philadelphia: Temple University Press, 3–35.
- Jokinen, Anja & Juhila, Kirsi (1993). Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Anja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 75–108.
- Jokinen, Anja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993). Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analytyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Anja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Juppi, Pirita (2002). *Terroristeja, Disney-sukupolvea vai eettistä etujoukkoa? Eläinoikeusliike määrittelykamppailun ja marginalisoinnin kohteena suomalaisessa sanomalehdissä*. Julkaisematon lisenssiaatintyö. Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Kunelius, Risto (1998). *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.
- McCombs, Maxwell E. & Shaw, Donald L. (1972). The Agenda-setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly* 36:2, 176–187.
- Melucci, Alberto (1989). *Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Hutchinson Radius.
- Meyer, David S. & Tarrow, Sidney (1998). A Movement Society: Contentious Politics for a New Century. Teoksessa Mayer, David S. & Tarrow, Sidney (toim.): *The Social Movement Society. Contentious Politics for a New Century*. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield, 1–28.
- Murdoch, Graham (1973). Political Deviance: the Press Presentation of a Militant Mass Demonstration. In Cohen, Stanley & Young, Jock (toim.): *The Manufacture of News. Deviance, Social Problems and the Mass Media*. London: Constable, 156–175.
- Perko, Touko (1998). Media on nykypäivän kirkko ja raamattu? Teoksessa Perko, Touko & Salokangas, Raimo (toim.): *Kymmenen kysymystä journalismista*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 9–38.
- Pietilä, Veikko (1991). Sanoista tekoihin. ”Vieraan puheen” vastaanotosta lehti-uutisissa. *Tiedotustutkimus* 14:4, 5–18.
- Siisiäinen, Martti (1998). Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Suominen, Tapani (1997): *Ehkä teloitamme jonkun*. Helsinki: Tammi.
- Suominen, Tapani (1998): Media ja yhteiskunnalliset liikkeet. *Tiedotustutkimus* 21:2, 103–108.
- Tarrow, Sidney (1998). *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, John B. (1994): *Social Theory and the Media*. Teoksessa Crowley, David & Mitchell, David (toim.): *Communication Theory Today*. Cambridge:

- Tuchman Gaye (1978): *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York: The Free Press.
- Tyynä myrskyn edellä? *Keskisuomalainen* 6.7.1997.
- Uimonen, Risto (1994). Julkea julkisuus. Poliitikot ja yritysjohtaja media-yhteiskunnassa. Teoksessa Matti Karhu: *Julkinen johtaja. Miten opit elämään media-yhteiskunnassa?* Helsinki: Tietopaketti Oy, 9–48.
- Valtonen, Sanna (1998). Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen media-tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliaverronen, Esa (toim.): *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 93–121.
- Väliaverronen, Esa (1993). Diskurssien verkossa. Joukkoviestimet, julkisuus ja valta. *Tiedotustutkimus* 16: 1, 22–33.
- Väliaverronen, Esa (1996). *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairauskertomus*. Tampere: Vastapaino.
- Wuthnow, Robert (1989). *Meaning and Moral Order. Explorations in Cultural Analysis*. Berkeley: University of California Press.

TOIMIJUUS

Pia Lundbom & Jarmo Rinne

ELÄINAKTIVISMI JA POLIITTINEN OSALLISUUS *Identiteettipoliitikkaa radikaaliliikkeessä?*

Oletko sinä osallinen kysyy Oikeutta eläimille -yhdistyksen lentolehtinen. Mustavalkoisessa lehtisessä on nyljetyn ketun kuva, protestointikohteena on turkistarhaus. Kysymys on kohdistettu kenelle tahansa ja siten vastuu eläinten kohtelusta ulotettu koskemaan jokaista mahdollista turkisten kuluttajaa. Eläinsuojeluliitto Animalian lentolehtisessä puolestaan sanotaan: ”*me välitämme koirista... mutta myös kaikista muista eläimistä*”. Toimintakeinojen osalta Oikeutta eläimille -yhdistyksen ja Animalian toiminnassa on merkittäviä eroja, mutta lentolehtisten kautta esille tuleva sanoma on pääpiirteittäin sama: eläimet ansaitsisivat parempaa kohtelua. Häikeissä eläimillä on liian pienet tilat, eikä siksi ”*utelias ja aktiivinen kettu voi juosta tai saalistaa*” tai ”*koekani mahdu ojentamaan edes jalkojaan suoriksi laboratorion häkissä*”, kuten Animalian lentolehtisessä kirjoitetaan.

Monille suomalaisille eläinten oikeudet ovat etäinen asia: se, että hevosesta tulee meetvurstia tai että delfinaariossa elävä ja esiintyvä delfiini kärsii, ei herätä kaikissa myötätuntoa. Useimmat syövät pihviä sen enempiä miettimättä, mitä lautasella oleva liha on aiemmin ollut. Monia sen sijaan on selkeästi ihmetyttänyt into, jolla eläinoikeusliikkeen nuoret toimijat puhuvat eläinten oikeuksista aikana, jona monet ihmisetkin ovat ahdingossa.

Tässä tekstissä tarkastelemme eläinaktivismia poliittisen osallistumisen muotona sekä tämän osallistumisen identiteettiä rakentavaa vaikutusta. Eläinten oikeuksia koskeva keskustelu ja toiminta on yksi nykyisen radikaaliliikkeen esille nostamista teemoista. Näemme eläinoikeustoiminnan *uuden politiikan* toimintakulttuurina. Aktivismin poliittinen luonne ja ilmiasu eroavat perinteisesti politiikaksi mielletystä toiminnasta ja aiemmista poliittisista liikkeistä. Puolueiden asemesta uusien poliittisten teemojen esiin nostajiksi ovat nousseet poliittiset liikkeet tai vähemmän muodollisesti ja institutionaalisesti

organisoiutunut poliittinen liikehdintä. Samalla poliittinen toiminta on saanut uusia muotoja, mikä näkyy muun muassa edustuksellisen demokratian ulkopuolella tapahtuvana kulutus- ja elämäntapapolitikointina. Tätä ilmiötä voidaan kutsua uudeksi politiikaksi (ks. Martikainen & Wass 2002, 19).

Uusi politiikka kritisoi vakiintuneita poliittisia tyylejä ja hallinnoinnin tapoja. Esimerkiksi Zilliacus (2001, 27) kirjoittaa, että uusi politiikka viittaa poliittisen käytöksen arvopohjaisiin muutoksiin, jotka ovat ylittäneet perinteisiä politiikan jakolinjoja 1960-luvun lopusta lähtien ja jotka ovat osaltaan synnyttäneet läntisissä demokratioissa uusien puolueiden ja yhteiskunnallisten liikkeiden vyöryn. Periaatteessa se myös tarkoittaa, että moninainen joukko uusia poliittisia kysymyksiä ja ideologioita, kuten esimerkiksi ympäristönsuojelu ja feminismi, ovat nousseet julkisuuteen käsi kädessä poliittisissa arvoissa, normeissa ja osallistumisessa tapahtuneiden muutosten kanssa. Hellerin ja Fehérin (1988, 8–9) mukaan perinteisesti ymmärretty politiikka on yhä enemmän muuttumassa markkinavetoiseksi ja politiikasta on tullut taloudellisen kehityksen takaaja: tämä määrittää enenevästi sitä, mitä politiikassa on mahdollista tehdä. Uudessa politiikassa sen sijaan korostuvat *ei-materiaaliset* arvot, henkilökohtaisuus, aktiivinen kansalaisuus, osallistuminen ja itsensä toteuttaminen (esim. Rubin 1994; Byrne 1997, 14; Rättilä 2001, 191; Martikainen & Wass 2002, 19–20).¹

Käytännössä eläinoikeusliikehdinnän toimintakulttuuri vastustaa monia asioita – tai kääntäen – puolustaa monia kysymyksiä. Radikaaliliikehdintä onkin luokiteltavissa vastakulttuuriksi (ks. Lindholm 1998), joka pyrkii saamaan aikaan muutoksia nykyisissä ”toisia” alistavissa olosuhteissa. Kuten muutkin yhteiskunnalliset liikkeet, nojautuu uusi eläinliikehdintä olemassa oleviin ajatus-tapoihin ja käytäntöihin saattaessaan ne kyseenalaisiksi (Ilmonen 1998, 25). Nykyisten liikkeiden ryhmät eivät ole kuitenkaan ainoastaan organisatoris-poliittisia toimintavälineitä, vaan samalla myös persoonallisen samaistumisen kohteita (ks. Konttinen 1999, 21). Liikkeet ja varsinkin ryhmät, jotka muodostavat liikkeitä, mahdollistavat erilaisten identiteettien kautta erilaisten poliittisten toimintamuotojen käyttämisen ja noudattamisen. Käytännössä tällainen *elämänpolitiikka* liittyy yksilötasolla ennen kaikkea elämän hallintaan eettisesti hyväksyttävällä ja globaalit ongelmat huomioonottavalla tavalla (esim. Giddens 1991, 214–215; Roos 1998, 30).

Usein yhteiskunnallisia liikkeitä käsittelevässä diskurssissa ekologiaa tai kulttuurisia arvoja puolustavia liikkeitä puhutellaan uusiksi yhteiskunnallisiksi liikkeiksi. Esimerkiksi Kaj Ilmonen kirjoittaa, että uudet liikkeet ovat asemoineet politiikkansa toisin kuin vanhat liikkeet: ne eivät esitä kokonaisvaltaisia poliittisia ohjelmia, eivätkä vaadi kuin osittaisuudistuksia. Näin ollen ne pystyvät ankkuroimaan oman toimintansa perinteisen politiikan ”alapuolelle”, arkielämään ja esiintymään paremman tulevaisuuden puolustajina. Samalla ne kui-

tenkin esiintyvät myös perinteisen politiikan ”yläpuolella”, metapoliittisina voimina vaatimalla muutoksia länsimaiseen elämäntapaan, sen vinoutumiin ja epäkohtiin (konsumerismiin, produktivismiin, patriarkaattiin jne.), eli asioihin, joita mikään poliittinen voima ei kykene yksin muuttamaan. (Ilmonen 1998, 27.) Uusien liikkeiden identiteetit eivät ole myöskään yhden superarvon, oikeudenmukaisuuden varassa (mt., 37). Ne tematisoivat useita ja väliin keskenään ristiriitaisiakin arvoja, kuten vapautta, aitoutta, luonnonmukaisuutta ja veljeyttä/siskoutta. Uudet liikkeet säilyttävät identiteetin varaan perustuvan asemansa niin kauan kuin ne ovat oppositioasemassa olemassa oleville asioiden tiloille. Niiden ote luomaansa toimintatilaan säilyy kuitenkin vain, mikäli ne kykenevät saamaan julkisuutta edustamilleen näkökulmille. Uudet liikkeet voivat samalla käytännössä ilmetä kansalaisten arvomaailman ja poliittisen tietoisuuden muutoksina (ks. Bergman 1998, 169).

Käytännössä uuden politiikan liikkeet tuovat politiikkaan *subjektiivista ontologiaa*, eli henkilökohtaisuuden elementin. Poliittinen toiminta saa kimokkeen yksilöä lähellä olevista ja merkittäväksi koetuista asioista. Liikkeet politisoivat toimijoiden itsensä kokemia yhteiskunnallisia vääryyksiä (Johnston, Laraña & Gusfield 1994, 3). Lisäksi uusia liikkeitä yhdistää se, että ne ovat nousseet osallistujiksi ja toimijoiksi *jälkiteollisella* ajalla. Myös tämä lisää uusien liikkeiden toiminnan kiinnittymistä ei-materiaalisiin arvoihin ja tavoitteisiin – ne jatkavat toimintansa tavoitteiden ja keinovalikoiman osalta 1960-luvulla syntyneiden vaihtoehtoliikkeiden jalanjäljissä (Gusfield 1994, 65; ks. myös Flacks 1994, 342). Joissain tutkimuksissa jatkuvuus nähdään loogisesti suhteessa liikkeen elinkaareen ja todetaan niiden toiminnan ja poliittisen tyylin muuttuvan vain vastaamaan muuttuvia ajan vaatimuksia (vrt. Kalliala 1999, 128; jatkumoajattelun kritiikistä ks. Rinne 1999, 153–154). Toisaalta voidaan perustellusti väittää liikkeiden maltillistuvan elinkaarensa myöhemmissä vaiheissa. Siisiäisen (1996, 36.) mukaan yleensä yhteiskunnallisen liikkeen syntyvaiheessa valtion kohdistuu suoraa painetta. Suhteiden vakiinnuttua suora vaikuttaminen muuttuu vähitellen muodollisemmaksi ja kanavoituu syntyviin järjestöihin ja yhdistyksiin. Siisiäinen kirjoittaa, että käytännön tasolla erilaisia yhteiskunnallisia liikkeitä ja yhdistyksiä ei ole tarpeellista ymmärtää tai tulkita toisensa poissulkevinä.

Eläinaktivistit Tuomivaara ja Purmonen (1998, 32–33) puolestaan katsovat radikaalin eläinoikeusliikkeen syntyneen tarpeesta luoda vaihtoehto olemassa olleiden eläinsuojelujärjestöjen *realismille* eli lähinnä kosmeettiseksi ja toisarvoisiin asioihin keskittyväksi koetulle instituutioiden kautta vaikuttamiselle. Kysyä tietenkin voi, onko eläinoikeusliikkeessä kyse vain aiemman toiminnan reflektoinnista ja muuntumisesta vastaamaan ajan hengen mukaisia vaateita, vai edustaako nykyinen eläinoikeusliike radikaalia katkosta ja muutosta eläinsuojelu ja eläinoikeuskysymyksen toiminnallisessa poliittisessä tyyliässä. Jälkim-

mäistä näkökantaa tuntuisi tukevan se, että nykyinen eläinaktivismi peilaa itseään aiempaan eläinsuojeluliikehdintään ja pyrkii erottautumaan siitä omaa linjaansa ja tyyliänsä etsien sekä nostamalla teemakseen eläinten oikeudet suojelun asemesta.

Tarkoituksemme on tässä tekstissä tarkastella poliittisessa osallistumis-kontekstissa tapahtunutta muutosta, liikehdinnän käyttämiä politikoinnin tapoja ja identiteetin tilannesidonnaista määrittymistä. Tekstimme aineistona on havainnointimateriaalia, muutamien aktivistien haastattelusta muodostuva haastattelumateriaali (vuosilta 1997–2000) sekä ns. vaihtoheitojulkaisuja. Edellä mainitut tarkastelun kiintopisteet kiertyvät käsitykseen, jonka mukaan uusissa poliittisissa liikkeissä tuotetaan tai rakentuu aktivisti-identiteettiä. Osallistumiskontekstin muutos yhdistyneenä muuttuviin toiminnan tapoihin luovat samanaikaisesti sekä tilannekohtaista toimija-identiteettiä että mahdollisesti pysyvämpää aktivisti-identiteettiä. Eläinoikeusaktivismi on ottanut asialistalleen uuden poliittisen teeman, eläinten oikeudet, ja käyttää politikoinnissaan epätavallisia keinoja sekä hakee tyyliään (käsitteestä Lappalainen 2002).

Poliittinen toiminta jatkuvana arviointina

Uusien liikkeiden poliittinen toiminta perustuu henkilökohtaisesti koettujen, mutta yhteisölliseen elämään vaikuttavien epäkohtien nostamiseen julkiseksi ongelmaksi. Yhteiskunnalliset muutokset tuottavat uudenlaisia ongelmia ja avaavat mahdollisuuksia politisoida elämänpiiriä. Poliittisen toiminnan kärki voi suuntautua esimerkiksi elinympäristön saastumiseen tai *välincellisen ajattelun* mukaisesti toimivaan eläintuotantoteollisuuteen. Uuden politiikan ympäristöliikettä voidaan pitää vastareaktiona teollistuneen yhteiskunnan tuottamiin seuraamuksiin ja ongelmiin (esim. Beck 1995; Ilmonen 1998, 21; ks. myös Melucci 1994, 117–118). Inglehartin mukaan kyseessä on (länsimaisten yhteiskuntien) arvojärjestelmien post-materialisoituminen (Inglehart 1997, 28). Tämä näkyy uusien poliittisten liikkeiden tavoitteenasettelussa. Toiminnallaan uudet liikkeet pyrkivät vaikuttamaan ihmisten asenteisiin, vahvistamaan ja politisoimaan omaa tapansa elää ja olla: siten ne ovat beckiläisen määritelmän mukaisesti *alapolitiikan* edustajia (Beck 1995, 31). Alapoliittisessa toiminnassa konfliktien ja intressien yksilöllistyminen ei merkitse politiikkaan kyllästymistä, vaan vaikuttamista *alhaalta ylös* (mt., 40), jolloin vaarana toki on kaiken läpi-politisoituminen.

Uudet liikkeet pyrkivät siihen, että niiden jäsenet voisivat itse määrätä oman elämänsä suunnasta ja elämisen tavasta ja että liike voi itse vapaasti määrittellä

sen, mitä se pitää tärkeänä ja kamppailun arvoisena (von Beyme 1995, 122). Liike toimii siten paitsi poliittisena toimijana, niin myöskin jäsentensä elämäntavan ja -hallinnan välineenä ja vahvistajana. Ajoittainen, sporadinen ja tempoileva kannanilmaiseminen tai julkisuuteen tulo ei kuitenkaan vielä riitä täyttämään poliittisen liikkeen tai liikehdinnän tunnusehtoja. Poliittisella liikkeellä on myös oltava liikettä ajassa ja tilassa sekä poliittisia päämääriä. Eläinoikeusliikkeellä nämä ehdot täyttyvät, joten sitä voidaan pitää poliittisena liikkeenä, jolla on menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Poliittinen liike muuttuu temporaalisuuden (mennyt–nykyinen–tulevaisuus -horisontin) myötä *Klasse an sich* -tyyppisestä löyhästä kollektiivisesta mobilisaatiosta, jonka kannattajilla on pelkästään jossain määrin yhteneväisiä tavoitteita tai arvoja, *Klasse für sich* -muotoiseksi ohjelmalliseksi organisaatioksi, jolla on oma identiteetti, poliittinen tyyli, kiinteähenki ja osallistujien jakama yhteinen arvoperusta sekä toimintaympäristö. Poliittinen liike profiloituu tällöin yhteiskunnallisena koosteena, joka pyrkii tulevaisuuden valloittamiseen. (Ks. Rinne 1999, 152.) Eläinoikeusliikehdinnällä on poliittinen ohjelma, mutta se tuskin organisoituu ohjelmalliseksi organisaatioksi, koska se korostaa autonomisuutta, toimintansa paikallisuutta ja on vaikuttanut anarkismin teoriaperinteestä. Lisäksi epämuodollisempi liikehdintä mahdollistaa vapaamman poliittisen toiminnan, koska erilaisten yhteistyöverkostojen luominen ja järjestely tilanteen mukaan on joustavampaa järjestäytymättömässä liikehdinnässä (della Porta & Rucht 2002, 6; ks. myös Rättilä 2001, 198). Koheesio eläinoikeusliikehdinnässä, kuten muissakin uusissa post-materiaalisesti orientoituneissa liikkeissä syntyy niin arvojen jakamisesta kuin toiminnan, sen muotojen ja päämäärien mukaan (Luukka 1998; Lappalainen & Rättilä 1998; Byrne 1997, 14; della Porta & Diani 1999, 13–14).

Osa uusista liikkeistä toki organisoituu elinkaarensa myöhemmissä vaiheissa. Samalla toiminta maltillistuu ja kokonaisvaltaisen aktivismin identiteettiä tilalle syntyy muita elämää täyttäviä rooleja ja sitoumuksia. Osa kannattajista saattaa kokea tärkeäksi pyrkiä vaikuttamaan myös niin sanottuja virallisia kanavia hyväksikäyttäen. Liikkeet voivat kiinnittyä valtiorakenteeseen (Ilmonen 1998, 26) ja omaksua sen toimintalogiikan. Osalla uusista liikkeistä liikkeen sisäinen kiinteys ja 'me-henki' kumpuaa *ekspressiivisistä performansseista* (Kulunych 1997, 333). Tällaisia ovat esimerkiksi mielenosoitusten, kadunvaltausten ja eläinten vapautusiskujen kaltaiset näyttävät mediaspektaakkelit, jotka onnistuessaan vahvistavat ryhmän kiinteyttä ja osaltaan rohkaisevat toiminnan jatkamiseen. Tällaisilla liikkeillä selkeät poliittiset tavoitteet helposti hukkuvat tai sekoittuvat käytettäviin keinoihin eli näyttävään toimintaan. Palkitsevaksi tavoitteiden saavuttamisen asemesta saatetaan kokea ryhmässä toimiminen, ja sillä voi olla jopa itsetarkoituksellinen funktio: tärkeää on ryhmään kuulumisen tunne *Belongness* (Melucci 1996, 69; ks. myös Rinne 1999, 154). Liikkeen ja sen yksit-

täisten jäsenten itseymmärrys ei, ainakaan ensisijaisesti, kumpua poliittisista näkemyksistä vaan ryhmän sisäisestä *me*-hengestä ja ryhmän toiminnasta.

Alati muuttuvassa toimintaympäristössä ilmitulevan poliittisen toiminnan tunnusmerkistöä on antifoundationaalisuus ja essentialismin vastaisuus. Toiminta ei määryty tai pohjaudu joidenkin poliittisten ideologioiden tai muiden arvoperustaisten aatteiden vastustamisena tai kannattamisena. Yhteisessä rintamassa jotakin vastaan tai jonkin puolesta voi marssia arvomaailmoiltaan ja poliittisilta mielipiteiltään hyvinkin heterogeeninen joukko. Samoin osallistumisen tavoitteet voivat olla hyvinkin kaukana toisistaan (esim. della Porta & Rucht 2002, 7–9). Tällainen politiikan tekeminen korostaa poliittisen arvioinnin merkitystä poliittisessa toiminnassa ja osallistumisessa. Toimijoiden on valppaasti ja oikea-aikaisesti reflektoitava aikaisempaa toimintaansa, huomioitava muut toimijat sekä suoritettava jatkuvaa arviointia toimien tarkoituksenmukaisuudesta ja tekojen seurauksista (Lappalainen 2002; Rinne 1999, 151). Poliitiikan jakolinjat eivät välttämättä kulje asialinjojen mukaan, vaan mahdollisuudessa toimia yhdessä (erityisesti jotakin vastaan) sekä yhdistymisen ja vastustamisen intensiteetin asteessa. Arvioinnin taitoa korostava politiikkakäsitys ei tietenkään ole vapaa foundationaalisuudesta, mutta se kiinnittää huomiota perustan rakentumisen tapaan eli siihen, miten perustasta on tullut sellainen kuin se kulloinkin on sen sijaan, että se ottaisi politiikan toiminnan puitteet annettuina ja kyseenalaistamattomina. Tästä seuraa, ettei oikeastaan voi olla yleisiä *totuuksia* tai *arvoja*, vaan kaikki totuudet ja arvot ovat tilannekohtaisia, subjektiivisia ja ympäristöönsä sidottuja, toimijoiden määriteltävissä. (Vrt. Pulkkinen 1996, 45, 59)

Toimijuuden ja toimijakonstellaatioiden määrittäessä tilannesidonnoisesti sekä yleispätevien arvojen kieltämisen vuoksi toimijat ovat tuotettuja artefakteina, tässä ja nyt (*post-historiallisesti*) olevina joustavan amebamaisina agentteina. Kulloiseenkin tilanteeseen voidaan luoda yhteinen vastustuksen kohde ja yhteinen kuvitteellinen yhteisö, jonka toimintaan osallistutaan (vrt. Bauman 1997). Poliittinen toiminta tapahtuu korostuneesti ”nyt” -hetkessä vallitsevan tilanteen mahdollistamissa puitteissa. Aiemmillä aktioilla on kyllä vaikutusta toimintaa suuntaavina tekijöinä, mutta ne eivät määrää tapahtuvan toiminnan muotoja tai keinoja. Poliitiikan redusoituminen pelkkään ajalliseen ulottuvuuteen kieltää universaalin politiikkakäsityksen ja universaalin poliittisuuden, mutta – paradoksaalista kyllä – tilanteiden ja kontekstien ainutkertaisuus mahdollistaa lähes minkä tahansa ilmiön politisoitumisen. Poliitiikan kontingenttiudessa on kysymys juuri tilanteen vaikutuksen ja siitä nousevan toiminnan tuloksien ennustamattomuudesta. (Rinne 1999, 151)

Poliitiikan tekemisessä yllättävät pelinavaukset ja vaatimukset kuten ”*olkaamme realisteja – vaatikaamme mahdottomia*” tai ”*turkistarhaus on kertaheitolla lopetettava*” paitsi määrittävät *pelinavaajan* oman position, niin myös asettavat hänet suh-

teessa muihin toimijoihin ja itse tilanteeseen (Rinne 1999, 151). Ne mittauttavat tavoitteiden vastaanottoa ja mahdollisuutta mennä läpi poliittisella kentällä mahdollistaen samalla itse asian nousemisen julkisen keskustelun piiriin sekä sen saamisen politiikan asialistoille (siitä, miten tämä onnistuu ks. Juppi tässä kirjassa). Poliitiikan rationaalisuus ja ennustettavuus vähenee, kun se ei ohjautu instituutioiden ja rakenteiden logiikan mukaisesti, vaan poliittinen arviointi määrittelee toiminnan suuntaa suhteessa omiin ja toisten toimijoiden odotuksiin ja oletettuihin kokemuksiin.

Vaihtuvissa toimintaympäristöissä oleminen vaikuttaa myös itse toimijoihin ja toimintaan. Analyttisesti voidaan erottaa toisistaan poliittisen toimijan identiteetti ja poliittisen toiminnan tyyli. Identiteetti on eräässä mielessä pysyvämpi ja toimijan itseymmärrystä heijastava olemisen tapa. Erilaisissa toimintaympäristöissä esiin tuleva poliittisen toiminnan tyyli puolestaan on toimijan, joko individuaalin tai kollektiivin, itsensä esittämisen muoto. Poliittinen tyyli viittaa siten selvästi politiikan toiminnalliseen puoleen ja identiteetti itseensä toiminnan subjektiin (ks. Lappalainen 2002).

Poliittisen identiteetin ja poliittisen toiminnan tyylin erottelu mahdollistaa sellaisen aktivisti-toimijan konstruoinnin, jolle politiikan tekemisen keinot ovat vaihtelevia ja tilannekohtaisesti muuttuvia. Vastaavasti tilanne, jossa poliittinen toimija esittäytyy ja toimii, on vuorovaikutteisessa suhteessa toiminnan tyyliin ja toimijaan. Keskinäisen vaikuttavuuden voi tiivistää muotoon: *tilanne määrittää arvioita, mikä puolestaan määrittää tyyliä reagoida tilanteessa esiin tuleviin ilmiöihin ja lisäksi poliittinen arvio ja siihen liittyvä tyyli luovat tilanteen* (Rinne 1999, 160). Myös turkistarhaiskujen saama julkisuus (ks. Juppi tässä kirjassa; Väisänen 2001) osaltaan käänsi kansalaismielipidettä ja maltillisten ympäristöjärjestöjen asenteita kielteisemmäksi eläinoikeusliikkeelle (*Spectrum of Finnish Opinion. A Report on Finnish Attitudes*. EVA:n selvitys).

Lisäksi se, kuka tai ketkä saavat olla toimijoita muodostui turkistarhaiskujen kohdalla omaksi poliittiseksi kamppailukseen. Anne Väisänen (2001, 54) havaitsi sanomalehtiaineistoon perustuvassa tutkimuksessaan, että aktivistien toimet ja vaatimukset määriteltiin rikollisiksi muistuttamalla tarhauksen olevan laillinen elinkeino, ja laillisen elinkeinon häirintä määriteltiin laittomaksi. Väisänen (emt., 58) kirjoittaa, että toimijoiden määrittelyllä kaupunkilaiskakaroina ja kaupunkilaisuuden korostamisella mitätöitiin toimijoiden esittämä protesti ja varattiin asiantuntijan rooli maalaisille tarhaajille. Kritiikkiä tarhausta kohtaan oli siten luvallista esittää vain tarhaajan tai tutkijan positiosta käsin, mutta tällöinkin oli lähtökohtaisesti hyväksyttävä ajatus oikeudesta säilyttää tarhaus elinkeinona. Väisänen kirjoittaakin, että nuorten kaupunkilaisien ei nähty olevan kiinnostuneita maaseudun tilasta, vaan täysin vieraantuneita sen arjesta (vrt. Konttisen artikkeli tässä kirjassa).

Politiikan pelikentät ja osallistuminen

[K]aikki eivät voi tehdä kaikkea ja se että joku on aktivisti, ei merkitse että hänestä tulisi joku jesus, jonka on kärsittävä ja taisteltava kaikkea maailman epäoikeudenmukaisuutta vastaan [...] (Muutoksen kevät # 21, 15)

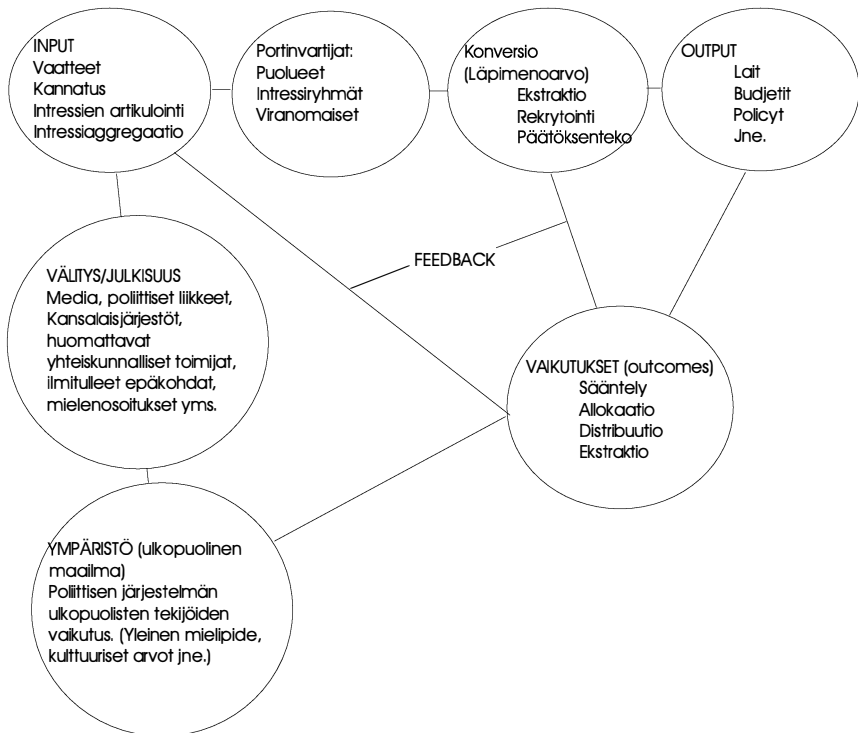
Nykyisin on mahdollista olla poliittisesti aktiivinen hyvin monin eri tavoin. Radikaaliliikehdinnässä toimivakin voi pelkistetyksi ilmaistuna valita itselleen parhaiten sopivat keinot muun yhteisön silti olettamatta, että yksilö tekee yksin kaikkea. Poliittinen näkemys ja käytännön aktiivisuus eivät silti aina kulje käsi kädessä. Esimerkiksi William Gamson (1995, 89) kirjoittaa, että toisinaan ihmiset toimivat ensin ja vasta toimintansa kautta kehittävät toimintaa tukevan poliittisen näkemyksen. Muutokset poliittisessa rakenteessa voivat kuitenkin avata mahdollisuuksia myös yhteiskunnallisille liikkeille ja kollektiiviselle toiminnalle. Varsinkin nuorilla osallistuminen politiikkaan, etenkin puoluepolitiikkaan, kilpailee ja usein häviää muille henkilökohtaisemmille kysymyksille ja toimintatavoille (Highton & Wolfinger 2001, 203). Nuoret myös antavat mieluummin tukensa erilaisille kansalaisjärjestöille kuin poliittisille puolueille (ks. Rootes 1999, 1–3).² Inglehartin (1990, 43) mukaan ihmiset eivät toimi, elleivät he halua tavoittaa jotain päämäärää: ongelmien ja järjestöjen olemassa ololla ei olisi mitään vaikutusta, ellei jokin aate tai arvojärjestelmä motivoisi ihmisiä toimimaan. Ihmiset, jotka osallistuvat yhteiskunnallisiin liikkeisiin, voivat ajatella, että heillä ei voi olla vaikuttamiskeinoja tai mahdollisuuksia poliittisen järjestelmän sisällä.

Instituutiot poliittisen järjestelmän keskeisenä vaikuttamisen ja osallistumisen kanavana mahdollistavat politiikkaa. Samalla ne kuitenkin rajaavat politiikan lähtökohtaisesti institutionaaliseksi. Kansalaisyhteiskuntakeskustelussa (esim. Cohen & Arato 1994; Pulkkinen 1989; 1996; Keane 1998) institutionaalisen politiikan vastavoimaksi nostetaan kansalaisaktiivisuus, joka tuo uusia asioita politiikan piiriin. Uuden politiikan ja etenkin *belongness*-pohjaisen poliittisen liikehdinnän selittämisessä tällainen jäsenyys ei kuitenkaan riitä, sillä valtio *versus* kansalaisyhteiskunta yhdessä luovat eräänlaisen *metateoreettisen kehikon*: kansalaisten poliittinen toiminta ja osallistuminen määrittävät edelleen suhteessa politiikan instituutioihin (Rinne 1999, 147).

Institutionaalisuuden määrittämässä, kuten myös suhteessa siihen toimivassa, poliittisessa osallistumisessa ja vaikuttamisessa tutkimuksellinen huomio kiinnittyy yhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän eri osien välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja kosketuspintoihin (ks. esim. Paloheimo & Wiberg 1996, 130). Tällaisen mallin mukaisessa politiikassa on kyse eräänlaisesta *hallintakone-metaforasta*, jossa kokonaisuus on osiensa summa. Poliittinen toiminta typistyy

institutionaalisten yhdistysten (virallisten tai kansalaisyhteiskunnallisten) tuottamiksi syötteiksi poliittiselle järjestelmälle tarkoituksenaan vaikuttaa päätöksentekoon. Institutionaalisen politiikan malli niveltyykin saumattomasti 1960-luvulta peräisin olevaan *pakotetun pluralismin* ajatukseen, jonka mukaan poliittinen elämä koostuu *säännellyistä konflikteista*. Ristiriidat hoidetaan tällöin poliittisen järjestelmän pelisääntöjen puitteissa ja ainoat hyväksyttävät toimijat politiikassa ovat perinteisiä instituutiota, rekisteröityjä yhdistyksiä ja virallisia järjestöjä (tästä enemmän Lappalainen 2002). Muutospaineet välittyvät vain virallisten kanavien kautta ja muotoutuvat kanavoitumisvälineensä dynamiikan mukaisiksi (Rinne 1999, 147). Pakotetun pluralismin tavoitteena on eastonilaisittain *arvojen auktoritatiivinen allokointi*, jossa valtiorakenteeseen kiinnittyneet organisaatiot pyrkivät osallisiksi poliittisesta päätöksentekovallasta.

Kuvio 1. Institutionaalisen poliittisen järjestelmän logiikka

(Kuvio JR; vrt. Paloheimo & Wiberg 1996, 132.)

Mallin perusasetelma kuristuu ”demokratian silmukkaan” eli poliittisia muutoksia tapahtuu vain vaaleissa, edustajien valinnoissa. Äänestämällä vaikuttaminen on osallistumisen merkittävin muoto ja käytännössä ainoa kansalaiselta toivottava poliittinen aktiviteetti. Vaaleissa valituksi tulleiden ehdokkaiden oletetaan, uskotaan tai ainakin toivotaan edustavan ja ajavan valitsijoiden tahtoa. Vaaliosallistumisen puolustajilta jää poikkeuksetta mainitsematta, että äänestämällä valitaan vain edustajat instituutioihin. Poliittisten toimintalinjojen tai puolueiden tavoiteohjelmien muotoiluun äänestyksissä ei vaikuteta, ainakaan suoraan, kuten ei myöskään vaikuteta vaalien jälkeen muodostettavaan hallituksen tai vastaavan politiikkaan. (Rinne 1999, 148.) Uusi *aktiivista kansalaisuutta* korostava ajattelu (ks. esim. Rättilä 2001) sekä anarkistiset ryhmät ovatkin ankarasti kritisoineet määrärajoitusta ja rajoitettua poliittista osallistumista ja asioihin vaikuttamista (esim. Kaurapuuro # 15).

Ainutkertaisissa tilanteissa tässä-ja-nyt emergoituneet aktiot, poliittiset performanssit sekä pyrkimykset vaikuttaa politiikan sisältöihin eivät mahdu institutionaalisen politiikan selitysmalliin. Poliitiikan ilmiö muuntuu tavalla, jota Ulrich Beck (1995, 33) on kuvannut näin:

Politiikka työntyy kuitenkin esiin muodollisten velvoitteiden ja hierarkioiden tuolle puolen. [...] [T]arvitaan [...] ekspressionistista politiikkakäsitystä [...] joka mahdollistaa yhtäältä yhteiskunnallisen muodon ja toisaalta poliittisen asettamisen keskinäisesti muuttuvina.

Ekpressionistisen politiikan malli avautuu, jos politiikkaa tarkastellaan toiminta- ja liikekäsitteenä, kuten Kari Palonen (1993). Palonen erottelee politiikan ilmiön neljään aspektiin, jotka ovat *polity*, *policy*, *politikointi* ja *politisoiminen* (emt., 9 –10). Kaksi ensiksi mainittua kuuluvat poliittisiin instituutioihin ja ovat näin muodoin tavoiterationaalisia. Politisoinnin ja politikoinnin ansiosta on mahdollista tarkastella asioita luovasti, tulkiten uusia ja vaihtelevia ilmiötä tai tapahtumia poliittisina ilmiöinä. Palosen jaottelulla voidaan teoreettisesti tarkastella politiikan uusiutumista ja jäsentää sekä selittää poliittisen toiminnan kontingenssia.

Käsitteenä *polity* viittaa *politeiaan* eli poliittiseen järjestelmään (emt., 9) ja se samastuu poliittisiin instituutioihin. *Policy* on arendtilaisessa mielessä *valmistavaa* poliittista toimintaa. Siinä suunnitellaan, asetetaan tavoitteet ja pyritään rationaalisesti toteuttamaan suunniteltua. Valmistava politiikka eroaa *politikoinnista*, joka on bismarckilaisesti ymmärrettynä *mahdollisuuden* [osittain myös *mahdotto-man*–JR] *taitoa* ja *taidetta*, kykyä ja potentiaa hyötyä sattumanvaraisesti vaihtuvista tilanteista (emt. 10; ks. myös Lappalainen 1995, 232; Rinne 1999, 148 –149; Palonen 2000). Satunnaisesti vaihtuvien tilanteiden hyödyntäminen mahdollisimman hyvin määrittää politikoivaa toimijaa; politiikka on tulevien tilantei-

den ennakoimattomuuden ja arvaamattomuuden hyväksikäyttämistä. Poliitikan aspekteista *politisoinnen* viittaa asioiden, ilmiöiden ja tilanteiden uudelleen tulkintaan tavalla, joka sisällyttää niihin poliittisen ulottuvuuden ja mahdollistaa politiikoinnin. Politikointi on luonteeltaan performatiivista ja politisointi puolestaan tulkitsevaa, uusia politiikan pelitiloja avaavaa (Palonen 1993, 11).

Politisoinnit eivät kuitenkaan Palosen (1997) mukaan siirrä poliittisen rajoja, vaan ne uudelleen konstituivat pelikenttää. Kontingenssilla ja satunnaisuudella pelaava ja niitä hyväksikäyttävä politiikka ylläpitää epävarmuutta ja levottomuutta, sillä jokainen tilanne on ainutkertainen, eikä tilanteessa toimimisen tuloksia voi varmuudella ennakoida. Lisäksi valta voidaan ymmärtää weberiläisessä mielessä mahdollisuudeksi (*Chancen*), eikä vaihtoehtottomuuden tai ainoan mahdollisuuden politiikaksi (Palonen 2000). Poliittinen jakolinja kulkeekin tällöin siinä, että voidaan toimia yhdessä toisten toimijoiden kanssa tai asettua toisia toimijoita vastaan (ks. della Porta & Rucht 2002, 7). Poliitikassa toimivalta tämä tietenkin vaatii jatkuvaa arviointia ja taitoa nähdä jokainen aukeava tilanne mahdollisuutena ja valita kulloiseenkin hetkeen sopivin toimimisen ja vaikuttamisen tyyli (Rinne 1999, 149; ks. myös Lappalainen 2002). Samalla politiikassa toimivilta vaaditaan epävarmuuden sietämistä, uskoa omaan asiaansa ja taktista näkemystä uusien ilmiöiden politisoimiseksi sekä viholliskuvien muodostamiseksi. Poliitiikkaa voi periaatteessa esiintyä missä vain, jos on olemassa vähintään kaksi eriävää käsitystä jostakin asiasta.

Elämän puolesta, kärsimystä vastaan

Uudet liikkeet luokitellaan helposti yhden asian liikkeiksi, jonkin polttavan epäkohdan esiin nostajiksi, joilla ei ole yleispoliittisia tavoitteita tai vakiintunutta toimijarakennetta (Byrne 1997, 10). Uusissa liikkeissä paikallisen toiminnan merkitys korostuu, jolloin kaikki *totuudet* ja *arvot* ovat tilannekohtaisia, subjektiivisia ja ympäristöönsä sidottuja. Poliittisen arvioinnin merkitys kasvaa ja se määrittelee toiminnan suuntaa suhteessa toisten toimijoiden odotuksiin ja (oletettuihin) kokemuksiin.

Poliitikan rationaalisuus ja ennustettavuus vähenee samalla, kun toiminnasta tulee enenevässä määrin egoistista ja intressimotivoitunutta (esim. Rubin 1994, 181–182). Intressien ja arvojen pluralismi tarjoaa moniainekeksen pohjan poliittiselle toiminnalle ja politisoi uusia ilmiöitä, esimerkiksi juuri eläinten oikeudet (Rinne 1999, 151). Eläinaktivismi pyrkii vaikuttamaan tärkeäksi kokemaansa asiaan, eläinten kohtelun parantamiseen ja hyväksikäytön poistamiseen. Vaikuttamista on monenlaista ja sitä voidaan harjoittaa monella erilaisella foorumilla. Poliittisella yhteisöllä on kuitenkin omat pelisääntönsä siitä, miten yhteisöllisiin ja julkisiin asioihin voi vaikuttaa. Demokratiaan erottamat-

tomasti kuuluvan *pluralismin* periaatteisiin kuuluu, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen rakentuu keskeisiltä osiltaan eri ryhmien väliselle kilpailulle vaikutusvallasta päätöksentekojärjestelmässä. Pluralismin käsitysten mukaan näin kansalaisten intressit ja arvot välittyvät parhaiten julkiseen päätöksentekoon ja hallintoon. Radikaalin liikehinnän ajamat asiat eivät suodatu poliittiseen järjestelmään liikehinnässä mukana toimivien järjestöjen tai ryhmien kautta, vaan toiminta kanavoituu tee-se-itse-periaatteen mukaisesti instituutioiden ulkopuolisena toimintana. Toimintansa kautta radikaali liikehinnän poliittinen toiminta tähtää nopeisiin muutoksiin vallitsevissa sosiaalisissa, yhteiskunnallisissa, kulttuurisissa ja poliittisissa olosuhteissa.

Instituutioiden ulkopuolista poliittista osallistumista ja vaikuttamista on vasta viime aikoina alettu tutkia perusteellisemmin.³ Institutionalisoitunut käsitys politiikasta on varsin pitkään hallinnut kuvaa poliittisesta osallistumisesta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Erilaisten kilpailevien mielipiteiden on uskottu kulkeutuvan julkishallintoon pluralismin oppien mukaisesti ja vaikuttavan siellä omalla painollaan. Tällaista käsitystä kutsutaan *säänneltyksi konfliktiksi* (ks. aiemmin tässä kirjoituksessa). Tällä tarkoitetaan sellaista yhteiskunnallista tilaa ja tilannetta, jossa eri mielipiteitä edustavat ryhmittymät esittävät näkemyksiään ja kamppailevat vaikutusvallasta. Erilaiset mielipiteet kanavoituvat päätöksentekojärjestelmään poliittisten puolueiden tai muiden julkisten yhdistysten, kuten esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen, kautta.

Eläinoikeusliikehinnän poliittinen agenda ei ole kuitenkaan *yleispoliittinen*. Lisäksi se on selvästi vallitsevaa elinkeinorakennetta ja elämänmenoa vastustava (lihansyönti, nahka-asusteiden käyttö ja eläinten käyttäminen viihdyttämisessä). Eläinaktivismi yleensä liittyy laajempaan ekoradikalismiin ollen näin koko länsimaista teknokraattista maailmankuvaa ja siihen liittyvää välineellistä ajattelua vastustavaa. Eläinoikeuksien erityispoliittisuuden ja yleisemmin koko ympäristöradikalismien vastarinta-asenteen vuoksi eläinten oikeuksia ajava politiikka toimii uskottavimmin perinteisten poliittisten instituutioiden ulkopuolella. Vastarintaliikkeelle tämä on kuitenkin poliittinen hyve. Ulkopuolisuus on myös valinta, sillä radikaali eläinoikeusliike on irtisanoutunut maltillisesta muutospolitiikasta (Tuomivaara & Purmonen 1998).

Toiminnallisesti eläinoikeusliikehinnä on jakautunut lailliseen ja laittomaan sijaan. Laiton eläinoikeusliike toimii maan alla ja siinä toimijat ovat ”kasvottomia aktivisteja” (Tuomivaara & Purmonen 1998, 236). Purmosen mukaan kasvottomuus yhdessä hierarkiattomuuden kanssa suojaa aktivisteja kiinnijäämiseltä ja uhkaa eläinten hyväksikäyttäjiä, sillä *kuka tahansa* voi olla potentiaalinen *ekotaasin* tekijä tai sen kohde (mt. 236). Eläinaktivismilla ja sen liepeillä toimivilla ryhmillä on samansuuntaiset tavoitteet ja rajalinjat toimintatapojen valinnan välillä näyttää olevan liukuva. Laillista toimintalinjaa julkisesti kannattava henkilö saattaa yllättäen jäädä kiinni laittomassa iskussa.⁴ Lail-

linen toimintakulttuuri ilmenee yksilön elämässä lähinnä henkilökohtaisina poliittisina valintoina.

Pelin laittomat keinot

”Sitä muuttuu, kun on ensin asunut tynnyrissä ja kuvitellut että kaikki on hyvin ja sitten huomaa, että kaikki on päin helvettä”, sanoo aktivisti Mika Marenk. (Ydinjoukko hallitsee aktivistien verkostoa, HS 10.4.1998.)

Tämän rikollisuuden laji on poliittista ja sellaiseen on aina ollut vaikea reagoida. (Grönroos 1999.)

Ylikomisario Lars Grönroosin yllä oleva näkemys linkittää aktivismin, rikollisuuden ja poliittisuuden. Myös Mari Kalliala (2000, 61) kirjoittaa, että poliittisesti motivoitunut rikoksen tekijä eroaa tavallisesta poliitikosta, koska hän on valmis uhraamaan itsensä oikeaksi kokemansa asian ja yhteisönsä puolesta. Kalliala (emt.) nostaa esille, että radikaalit liikkeet voidaan toisaalta nähdä myös edelläkävijöinä, ongelmien tunnistajina. Radikaalit liikkeet katsovat samalla myös edustavansa varsinaista kansalaisten ääntä kontrastina sekä perinteisen politiikan ison rahan ja omaneduntavoittelun sanelemille peleille että myös samojen asiakokonaisuuksien puolesta jo pitkään kampanjoineille vaihtoehto- ja yhdenasianliikkeille (Kalliala 2000, 119).

Nykyinen, uuden tyylinen eläinten oikeuksien puolustaminen nousi julkisuuteen Suomessa 1990-luvun puolivälissä, jolloin ”kettutyttöjen” turkistarhaiskut saivat näyttävästi julkisuutta. Poliisi arveli turkistarhan kiinteistöjen seinille spreijattujen EVR-lyhenteiden liittyvän luonnonsuojeluun tai ekologiaan (ks. Luukka 1998). Lyhenteen takaa löytyi Eläinten Vapautusrintama – suomennos englantilaisesta *Animal Liberation Front* -järjestöstä. Suojelupoliisi ja sen myötä myös muut poliisiviranomaiset pitivätkin EVR:aa pitkään ALF:n alajärjestönä (emt.). Lain mukaan teot olivat rikoksia, toiminnallisesti kyse oli uudesta tavasta politikoida. Eläinoikeusaktivistit itse korostivat liikehdintänsä poliittisuutta osana laajempaa ympäristövallankumouksellista liikehdintää (Lähde 1996, 150–151), millä haluttiin tehdä ero normaalin rikollisuuden ja eläinaktivismin laittoman toiminnan välille. Laittoman toiminnan ollessa poliittista toimintaa sen status ja hyväksyttävyyys pyrittiin nostamaan eri sfääreihin kuin tavanomaisen rikollisuuden tai ilkeilyn (esim. Luukka 1998).

Käytännössä aktivistien toiminta on usein marginalisoitu varsinaisen politiikan ulkopuolelle. Panu Luukan (emt.) mukaan radikaalien yhteiskunnallisten

liikkeiden ”poliittinen” toiminta tapahtuukin aina osittain järjestelmän hyväksynnän rajamailla tai niiden ulkopuolella. Paljon julkisuutta saaneet eläinten vapautusiskut ovat nousseet yhdeksi liikehännän politiikoinnin tavaksi. Osaltaan siksi liikehännän toimintaa ei välttämättä ole haluttu ymmärtää poliittisena tai liikkeen toiminnan ”sanomaa” yhteiskunnallisena. Luukka (1998) kirjoittaa, että:

Eläin- ja ympäristöaktivistit kutsuvat toimintaansa (mielenosoitukset, kansalaistottelemattomuus, sabotaasi) ”ulkoparlamentaarisiksi” vastineeksi perinteiselle politiikan teolle. Spreijaamalla EVR- sloganin turkisliikkeen rikotun ikkunan viereen ja kutsumalla liharekkojen polttamista tai minkkien vapauttamista ulkoparlamentaarisiksi toiminnaksi, tehdään aktioista korostetun ”poliittisia” ja näin ne kohotetaan vandalismin ja pikkurikollisuuden yläpuolelle.

Liiketutkijat ovat spekuloineet sillä, miten eläinaktivismi on mahdollistunut nimenomaan aiempien liikkeiden toiminnan myötä. Martti Siisiäisen (1996, 36) mukaan yhteiskunnalliset liikkeet syntyvät ympäristöön, jossa on jo olemassa erilaisia yhteiskunnallisia liikkeitä ja yhdistyksiä. Siten entuudestaan olemassa olevien järjestöjen sosiaaliset verkostot luovat samalla edellytyksiä uusien yhteiskunnallisten liikkeiden muotoutumiselle, minkä vuoksi uudet liikkeet kantavat mukanaan itseään edeltävien järjestöjen leimaa. Eläinoikeustoiminta on käytännössä osa laajempaa kansalaisaktivismia (ks. esim. Lundbom 1998, Konttinen & Peltokoski 2000, 114–115, 126), joka ei rajoitu vain yhdelle ainoalle saralle.⁵ Esimerkiksi Ville Lähde (1996, 149) tuo esille, että ”nousevalla radikaaliliikehännällä ei ollut yhteistä ohjelmaa tai ideologiaa, pikemmin oli kyse aktiivisista ihmisistä, jotka tunkivat nenänsä kaikkialle”.

Aktivismi kumuloituu ja saa eri tilanteissa erilaisia ilmenemismuotoja. Yhdistävinä elementteinä ovat kuitenkin kapitalismin vastaisuus, toimiminen luonnonvarojen riistoa vastaan, ympäristön ja eläinten välineellisen hyväksikäytön tuomitseminen, kulutusyhteiskuntaa kohtaan tunnettu kriittisyys, kehitysmaiden usukolonisaation vastustaminen, veganismi ja viimeaikoina anti-kapitalismi (ks. Muutoksen Kevään numerot 3/96, 8/98; Tuomivaara & Purmonen 1998; Rinne 1999; Konttinen & Peltokoski 2000; Hines 2001). Poliittista valtaa liikehännä ei ole juuri saanut. Osaltaan sitä esimerkiksi selittää se, että nykyinen liikehännä on jäänyt varsin pienimuotoiseksi. Esimerkiksi haastateltu Sami toteaaakin, että se ei ole muotoutunut miksiäkään massojen liikkeeksi:

Esim. 1970- luvun liikkeisiin verrattuna tää ei oo mikään massojen liike. Tietty on tullu käyttöön semmosia juttuja, mitä ei oo Suomessa enne ollu.

Laittomien toimintakeinojen käyttö on jo sinänsä marginalisoinut liikkeen ajamia asioita yhteiskunnallisen keskustelun kentältä. Nykyinen aktivistipolvi odottaa enemmän ja toivoo nopeampaa muutosta kuin aiemmat sekä toimii eri tavalla. Tämä selittyy sillä, että nykyiset aktivistit elävät erilaisessa maailmassa ja heillä on erilaiset kokemushistoriat kuin edeltäjillään (Rinne 1999, 157). Monet aktivistit ovat esimerkiksi eläinten oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä absolutistisia, mutta useimmissa muissa kysymyksissä hyvin suvaitsevaisia niin *scenen* vastarinnan merkitysten puitteissa kuin niiden ylikin (Toivanen 1997). Aktivistien absoluuttisuus eläinten oikeuksissa tulee esille siinä, että esimerkiksi turkistarhauksen suhteen ei ole olemassa kompromissia: tarhauksen täytyy loppua ja tarhaajille järjestää vaikka uudelleen koulutuksen kautta muuta työtä.

Jo alkuperäiset ”kettutyöt” ehdottivat tarhaajille alan vaihtoa ja nostivat puheessaan esille, että tarhaajat voisivat esimerkiksi ryhtyä luomuviljelijöiksi.⁶ Myös haastatellut aktivistit suhtautuivat hyvin kriittisesti turkistarhaukseen. Haastateltavat pitivät turkistarhausta turhana elinkeinona, koska on täysin mahdollista elää ilman turkiksia.

Turkiksilla ei oo mitään virkaa maailmassa. Pitäis olla muita elinkeinoja, jotka ei tuota kärsimystä. (Teemu)

Mun ei tarte tarhausta hyväksyä. (Jonna)

Radikaalit vaatimukset eivät ole irrationaalisia, vaan esittäjänsä lähtökohdista yhtä mielekkäitä kuin aikaisempien liikkeiden maltillisemmat vaateet ympäristön suojelusta. Voi myös mainita, että liikehdinnänkin aktivisteissa ensimmäiset julki-iskut herättivät monenlaisia tunteita. Iskujen merkitys oli kuitenkin eläinasioiden esille nostamisessa haastateltavien mielestä sangen tärkeää. Esimerkiksi haastateltu Jonna kertoi, että ensireaktionä iskuihin oli ärtymys ja pelko siitä, että ”kaikki aiemmin tehty työ menee pilalle”:

Kun ekat iskut oli, aattelin toisaalta, että tosi huono juttu [negatiivisen median vuoksi –PL]. Toisaalta se on auttanut tätä liikettä, kun ne jäi kiinni ja tuli näin iso kohu. Siitä lähti asiat liikkeelle.

”Asiat lähti liikkeelle” ainakin siinä mielessä, että aktivismi nousi osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Haastateltu Anu näki siinä mielessä iskujen merkityksen suurena:

Kyllä mä nään, että kettutyttöiskujen myötä alkoi eläinasioiden esiinmurtautuminen sellasessa niinku yhteiskunnalliselle keskusteluagendalle, sitä ei voi niinku ollenkaan vähätellä...

Laillinen politikointi

Yhteiskunnalliset protestit eivät koskaan nouse itsestään, vaan ne ovat reaktioita joihinkin tapahtumiin tai ongelmiin (ks. Oliver & Maney 2000, 464). Esimerkiksi eläinoikeusfilosofi Peter Singerin (1996, 15) mukaan ihminen on aina tappanut toisia lajeja, mutta koskaan tehotuotanto ei ole ollut niin säälimätöntä kuin tällä hetkellä. Maataloudessa toimitaan niin kuin muissakin liikeyrityksissä eli yritetään tuottaa mahdollisimman paljon mahdollisimman pienillä kustannuksilla. Myös Ted Benton (1996, 15) vertaa kapitalistisen teollisuuden palkkatyöläisten kohtelua ja eläinten hyväksikäyttöä yhteiskuntajärjestelmän puitteissa. Kummassakin pyritään saamaan toisesta mahdollisimman paljon hyötyä irti mahdollisimman vähillä kustannuksilla. Singer (1996) tuo kirjoituksissaan esille myös sen, että eläimet ansaitsevat hyvän kohtelun. Monet eläimistä kärsivät ja tuntevat kipua.

Liikehännän politikointi on esittänyt kritiikkiä etenkin tehotuotantoa kohtaan ja varsinkin eri iskujen kautta toiminnan performatiivinen luonne on tullut yleisön ”nähtäväksi”. Esimerkiksi puhuessaan häkkikanojen oloista, broilerituotannosta tai siitä, miten lemmiä lypsetään tehotuotannon puitteissa liian usein, aktivistit samalla politisoivat eläinten olot oman kokemukseksi kautta (vrt. Koivunen & Liljeström 1996, 274). Politisointi tarkoittaa tässä eläinten osalta ennen kaikkea sitä, että koska eläimet eivät osaa puhua ja kertoa kokemuksistaan, toimivat aktivistit ikään kuin äänitorvena. Kuitenkin samalla politikoinnina aktivistit ovat kyenneet vahvan argumentoinnin ja kampanjoinnien avulla saamaan toiminnalleen runsaasti julkisuutta.

Eläinten kohtelu ja olot ovat alulle paneva epäkohta eläinaktivismissä ja tämän politisoiminen osoittaa luovaa poliittista lukutaitoa. Avautuvat tilanteet nähdään mahdollisuuksina ja tulevaisuuden ratkaisuja rajoittavat ainoastaan nykyisyydessä tehtävät toiminnan linjaukset. Toisin sanoen synnytetään kuulu kokemustilan ja odotushorisontin välillä (Heller ja Fehér 1988, 19), mikä mahdollistaa eläinten oikeuksien politisoimisen ja niillä politikoinnin ja joka myös määrittelee (kontingentin) odotuksen kyllästämistä toiminnasta kumpuavaa politikointia. Kokemukset – vaikkapa eläinaktivistin kommenttien vastaanotto politiikan edustuksellisissa instituutioissa tai mediassa – ovat elämän *kovia faktoria*, jotka vaikuttavat ”nyt-hetkessä” tulevan toiminnan tyyliin, mutta eivät suinkaan determinoi sitä. Odotusten ja kokemusten välinen kuulu aiheuttaa jatkuvan tyydyttämättömyyden ja tyytymättömyyden.

Se, että nykyiset aktivistit odottavat enemmän kuin aiemmat aktivistipolvet, juontuu heidän kokemuksiansa erilaisuudesta, eikä niinkään poliittisesta naiviudesta ja tietämättömyydestä. Näin vanhempien ja maltillisempien aktivistien valitukset nykyisestä liian radikaalista toiminnasta ja liian radikaaleista tavoitteista pohjautuvat heidän omiin, ei nykyaktivistipolven, kokemuksiin ja

niistä kummunneisiin odotuksiin. Radikaalit vaateet eläinten oikeuksista eivät tee vaateista irrationaaleja, vaan viittaavat ainoastaan niiden nousevan eri kokemustiloista (mt., 20; Rinne 1999, 157).

Hannu Toivasen (1997) mukaan useimmille mukaantulo eläinoikeusliikkeeseen ja vegaanisen elämäntavan omaksuminen on kasvanut laajemmaksi politisoitumiseksi. Toisaalta vegaaniksi ryhtyminen saattaa olla – kuten monien nuorten anarkistien kohdalla – myös politisoitumisen seuraus. Poliittisuus on siten nimenomaan lähtökohdiltaan ruohonjuuritasolla tapahtuvaa tee-se-itse-toimintaa. Poliittiseksi voi muotoutua ja määrittyä sellaisia kysymyksiä, jotka aiemmin on määritelty kokonaan poliittisen ulkopuolisiksi teemoiksi. Ruokakysymykset ja kuluttaminen ovat nousseet vähintäänkin osaksi yksilön poliittista keinovalikoimaa. Veganismia esimerkiksi voidaan kuvata poliittisten tekojen ryppäänä. (ks. myös Lundbom 2002.) Poliittiset näkemykset tai ajatukset näkyvät yksittäisen aktivistin elämässä etenkin arjen tasolla tapahtuvina valintoina. Myös uusia tapoja innovoidaan, esimerkiksi elektronista kansalais-tottelemattomuutta vastustettavien yritysten tai järjestöjen tietoliikenteen tukkimiseksi yhteyksiä ylikuormittamalla (ks. Muutoksen Kevät 12/99; www.animal-liberation.net/tactical; Lundbom 2001b).

Kuka minä olen – identiteetti ja liikehdintä

Internetin vaikutusta liikehdinnän toimintakulttuuriin on vaikea arvioida, mutta se on ainakin paikkaan sitomattomuutensa vuoksi helpottanut liikehdinnän laillisiin aktioihin osallistumista. Netin kautta kollektiiviset identiteetit ja yhteisöllisyyden tunne voivat rakentua ihmisten välille, jotka eivät tunne toisiaan. Siten eri konteksteissa eri ihmisten keskuuteen voi muotoutua yhteisöllisyyden tunne. (Ks. Ohlemacher 1992; Lundbom 2001a.)

Konttisen ja Peltokosken (2000) mukaan uusimman aallon ympäristöaktivisteja yhdistää kokonaisvaltainen huoli ympäristöstä, eläimistä ja ihmiskunnasta. Liikehdinnän protestiaalto korostaa toimintaa tässä ja nyt (emt., 126). Tämä pätee myös eläinaktivismiin. Eläinaktivismissa keskeisen eettisen periaatteen muodostaa luonnon, eläinten ja myös ihmisten itseisarvon tunnustaminen ja siitä seuraava hyväksikäytön ja kärsimyksen vastustaminen. Eläinaktivistit perustelevatkin usein toimintaansa juuri vääryyden vastustamisella. Omia epäeettisiä tekoja toimijat saattavat pyrkiä oikeuttamaan vetoamalla vielä suuremman vääryyden vastustamiseen (ks. Heller ja Fehér 1988, 42). Lisäksi eläimet nähdään tuntevina, sensitiivisinä olentoja ja sen vuoksi niillä pitää olla ihmisoikeuksien tapaisia oikeuksia (Tuomivaara ja Purmonen 1998; myös Luukka 1998).

Eläinaktivismi määrittyy kannattajilleen toimintana, jonka periaatteisiin ei

sovi muodollinen organisoituminen, vaan ennemminkin jonkin asian puolesta ja jotakin vastaan toimiminen. Jaettu käsitys eläinten oikeuksista ja sensitiivisyys niiden hyväksikäytölle rakentavat eläinoikeusaktivisti-identiteettiä. Ilmaantumisenensa jälkeen eläinaktivismi on joutunut taistelemaan olemassaolostaan ja perustelemaan kannattajilleen ja ulkopuolisille olemassa olonsa oikeutusta. (ks. tällaisista *Gemeinschaft*-yhteisöistä Bauman 1996, 187–188.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että eläinoikeusliik ehdinnän toiminta on se virike, joka saa uudet kannattajat liittymään toimintaan ja pitää vanhat kannattajat mukana riveissä. Näin toiminnasta itsestään näyttäisi tulevan keskeinen elementti aktivisti-identiteetin ymmärtämisessä.

Uusia yhteiskunnallisia liikkeitä käsittelevässä kirjallisuudessa pohditaan paljon identiteetin ja toiminnan suhdetta. Yleensä puhutaan *individuaalisesta* ja *kollektiivisesta* identiteetistä (esim. Melucci 1989; 1996). Kuitenkin nimenomaan toiminnan ymmärtämiseksi on tarpeen pohtia myös *julkisen* identiteetin merkitystä poliittisissa liikkeissä. Individuaalinen identiteetti on yksilön oma käsitys itsestä subjektina ja toimijana, ja siihen liittyy jatkuvuuden ja samana pysymisen kokemus. Jaettu arvoperusta ja usko toiminnan oikeutukseen, joka jo analyttisesti kuuluu kollektiiviseen identiteettiin, osaltaan vahvistaa minäkuvaa ja itseymmärrystä. Kollektiivinen identiteetti avulla yksilöistä muodostuu *mehenkinen* ryhmä, jolla on riittävän samankaltainen jaettu normatiivinen ja preskriptiivinen arvomaailma, jotta ryhmän koheesio on mahdollista ja että ymmärrys itsestä ja toisista ryhmäläisistä kollektiivisena toimijana syntyisi (ks. Melucci 1996, 69; Rinne 1999, 160). Tämä tarkoittaa yhteistä näkemystä asiakysymyksistä, tavoitteista ja niihin pääsemisen keinoista. Tarkoituksemme ei silti ole väittää, että liikehdintää pitäisi koossa yksi, yhtenäinen kollektiivinen identiteetti. Enemmänkin kollektiivinen identiteetti on muotoutunut tiettyjen henkilöiden ja toimijaryhmien keskuuteen. Kollektiivinen identiteetti voi rakentua aikaan ja paikkaan sidotustikin.

Julkinen identiteetti on harvemmin ollut esillä uusista liikkeistä puhuttaessa. Kuitenkin se on poliittisen toiminnan kannalta mielenkiintoisin, sillä se luo *me–he*-erottelun (Rinne 1999, 160). Implisiittisesti se tarkoittaa erottautumista, vaihtoehdon esittämistä tai vastustettavan *toisen* konstruointia. Se merkitsee erontekoa muista kentän toimijoista sekä heille esittäytymistä ja esiintymistä, sen lisäksi siihen kuuluu tai ainakin vaikuttaa muiden (liikkeen ulkopuolisten) määritelmät liikkeestä (Johnston, Laräna & Gusfield 1994, 18 – 19). Siten julkiseen identiteettiin kietoutuu kaksi ristiriitaista tendenssiä. Yhtäältä se on liikehdinnän ja sen toimintatyylin representaatio ja toisaalta se on niiden sama reseptio. Tämä paradoksaalisuus näkyy esimerkiksi siinä, että eläinaktivistit leimataan korostetusti kaupunkilaisiksi, joilla ei ole pätevyyttä arvostella tai protestoida maaseudun ilmiöitä (ks. esim. Väisänen 2001, 58). Toisaalta taas aktivistit itse voivat oikeuttaa toimintaansa yleisillä eettisillä

perusteluilla ja vedota eläinten oikeuksiin.

Mielenkiintoista poliittisen liikehdinnän identiteeteissä on niiden kohtalonomainen kietoutuminen toisiinsa ja samalla liikkeessä toimivan henkilön persoonaan itseensä. Aiemmin mainittu politiikan kontingenssi luo epävarmuutta ja hallitsemattomuutta. Tietoisuus tästä on musertava ja osaltaan selittää ihmisten liittymistä poliittisiin liikkeisiin, jotta edes ajatus elämän hallinnasta säilyisi. Liikkeessä toimiessaan yksilö saattaa kokea itse vaikuttavansa tai ohjaavansa kohtaloon (*creating destiny*) ja ainakin hän on osa jotakin suurempaa kokonaisuutta. Tällainen *kohtalonyhteisö* voi kuitenkin pahimmillaan olla pakoa vapaudesta eli vastuun ottamisesta omista teoistaan ja ratkaisuistaan pitäen sisällään totalitarismin idun. (Heller ja Fehér 1988, 18.) Eläinoikeusaktiivismin iskulauseen: ”*Ei ole oikeutta – on vai me!*” voi nähdä tässä kontekstissa. Radikaali liikkeen poliittisen identiteetin (individuaalisena, kollektiivisena ja julkisena identiteettinä) tunnistaminen ja omaksuminen muuntuu satunnaisuudesta kohtaloksi. Radikaaliaktivistina elämällä on merkitystä, päämääriä ja samanhenkisiä tovereita.

Liikkeen julkinen identiteetti koostuu julkisuudessa tapahtuvasta toiminnasta. Tyypillisiä eläinaktiivismin toimintamuotoja ovat erilaiset kampanjat joko Internetissä tai julkisissa tiloissa. Julkiset performanssit ovat samalla sekä demonstraatioita sinällään eli heijastuksia liikkeen itseymmärryksestä että liikkeen päämäärien nostamista julkiseen keskusteluun eli politisoimista (ks. Kulynych 1997, 333). Toiminnan ei tarvitse olla suunniteltua tai edes rationaalista, riittää kunhan se tuo esiin liikkeen tavoitteet (mt., 337). Performansseilla osoitetaan epäkohta, luodaan me-henkeä ja erottaudutaan muista.

Julkisuus politikoinnin välineenä?

Tiedotusvälineissä on esiintynyt vihjailuja siitä, että kansalaisjärjestöt eivät toimikaan julkilausumiensa kunnioitettavien päämäärien hyväksi, vaan keskittyvät ”omien päämääriensä” ajamiseen, usein median avustuksella. (Tuomivaara 1998, 109.)

Yhteiskunnallisilla liikkeillä on usein kahtalainen suhde mediajulkisuuteen. Liikehdinnän julkisen identiteetin kannalta median merkitys on keskeinen; kuva liikehdinnän toimintatavoista välittyy yleisölle median kautta. Liikkeet tarvitsevat julkisuutta, sillä käytännössä kansalaisjärjestöjä tai liikkeitä voidaan pitää eräänlaisena poliittisena oppositiona (ks. Tuomivaara 1998, 110). Siinä mielessä kansalaisjärjestöillä voi olla kykyä reagoida esimerkiksi puolueita nopeammin johonkin yhteiskunnalliseen kysymykseen. Julkisuuden hyväksikäyttäminen on yksi uusien liikkeiden poliittisen toi-

minnan tapa, sillä niillä on yleensä vähän taloudellisia resursseja, eikä eläinaktivismi tässä suhteessa poikkea muista uusista poliittisista liikkeistä. Protestin menestystä voi myös arvioida suhteessa mediajulkisuuteen ja julkisuuden määrään. Huomion saamiseksi toimintamuotojen täytyy olla massamuotoisia, radikaaleja, innovatiivisia tai näitä kaikkea yhdessä (della Porta 2000, 240). Uudet liikkeet luovat nimenomaan julkisuuden kautta toimintatilaa sellaisille kysymyksille, joita ei aiemmin ole mielletty poliittisiksi (Ilmonen 1998, 30). Uusille liikkeille ja toimintaryhmille julkisuus on välttämätöntä, koska niiden toiminta on vahvasti sidoksissa niiden hallussa oleviin informaatioresursseihin. Eri ryhmät tarvitsevat julkisuutta yhtäältä diskurssiensa vakiinnuttamiseen. Samalla julkisuus myös velvoittaa asiantuntijuuteen eli toimijat joutuvat jatkuvasti päivittämään ja ”pitämään yllä” tietoaan.

Negatiivinen mediajulkisuus saattaa turhauttaa monia toimijoita, jos varsinainen asia jää taka-alalle (ks. Lundbom 2001b). Median esille tuottama terroristin imago nykyisistä eläinasioista ajavista on uhannut rajoittaa nykyistä eläinoikeusliikettä marginalisoimalla sen yliampuvana (ks. myös Shapiro 1996, 127; Juppi tässä kirjassa). Eläinaktivisteista tai ylipäätään niin sanotun uuden liikehdinnän toimijoista on julkisuudessa piirretty myös tietynlainen muotokuva, jonka mukaisesti eläinaktivistilla on rastat, lävistyksiä, kirpputorilta hankitut kirjavat vaatteet ja lukuisia rintamerkkejä. Toisaalta aktivistien ”virallisen Suomen vastaista” ulkomuotoa voidaan pitää itsessään merkinä järjestön periaatteisiin sitoutumisesta ja eläinaktivisti-identiteetistä. Yhtäältä ulkoapäin luodulla muotokuvalla on haluttu määrittää, keitä aktivistit ovat. Aktivistien esille nostamia ongelmia on saatettu haluta luokitella vähäpätöisiksi muodostamalla käsitys ”teini-ikäisistä rautanaamoista”.

Media on luonut eläinten oikeuksia puolustavista ihmisistä virheellisen kuvan. Kaikki muutosta haluavat eivät ole sateenkaarenvärisiä, teini-ikäisiä rautanaamoja, jotka käyttäytyvät aggressiivisesti. Mukana on aivan tavallisia ihmisiä. (Muukkonen & Särkisilta 1999, 17.)

Huomion kiinnittäminen pelkästään ulkonäköön tai ikään sekä aktivismin näkeminen ainoastaan rikollisuutena on vihastuttanut monia toimijoita. Eniten liikehdinnän toimijat ovat kritisoineet mediajulkisuuden yksipuolisuutta: toiminnan tarkoituksen jääminen median käsittelyn ulkopuolelle tuottaa aktivistien toiminnasta yksipuolisen kuvan. Varsinkin eläinten oikeuksien käsittelyn vähäisyys turhautti useimpia haastateltavia. Ainakin muutama haastateltavista piti kohtuuttomana sitä, että yhtäältä aktivismista puhutaan julkisuudessa terrorismina, mutta toisaalta ei selitetä toiminnan taustoja tai motiiveja. (Ks. myös Lundbom 2001b.) Useampi haastatelluista

nosti esille sen, että eläinten oikeuksia on tarkasteltu julkisuudessa vain vähän tai ei juuri ollenkaan (myös Lundbom 1998).

Me yritetään parhaamme ja kuitenkin mediassa ei puhuta mitään eläinten oikeuksista. (Sami)

Haastateltu protestoi myös sitä vastaan, että eläinaktivistien elämäntavallisista valinnoista ei juuri ole haluttu keskustella. Sami nosti haastattelussa esille, että 1990-luvun loppupuolella liikehdinnässä oli mukana hänen mielestään varsin paljon streittareita.⁷

Aika terveellisiä elämäntapoja tässä tarjotaan. [...] Yleinen käsitys on se, että nuoria manipuloidaan tekemään kaikkea. (Sami)

Yleisön käsitys aktivismista on ollut usein hyvin erilainen kuin aktivistien itsensä. Esimerkiksi eri sanomalehtien mielipidekirjoituspalstoilla tai lehtien verkkoversioiden keskustelusuviilla on toisinaan keskusteltu sangen kiivaasti aktivismin ”tarpeettomuudesta” ja luokiteltu aktivisteja hyvin erilaisin tavoin. Muun muassa sanomalehti Kalevan verkkolehdestä Juttutupa-keskustelupalstalla oli alkuvuodesta 2001 yhtenä keskusteluteemana Eläinten vapautusrintama. Tarkasteluhetkellä (helmikuun lopussa) viestejä asiasta oli kirjoitettuna vähän yli toistakymmentä, osan sisällön ollessa jokseenkin suppea. Osalla keskustelijoista oli kuitenkin sangen selkeä mielipide aktivisteista. Esimerkiksi nimimerkki Hihhulit linnaan (2.2.2001) kirjoittaa näin:

Suurin osa näistä luonnon ”suojelijoista” on tuskin jalallaan metsään astunut. Samaten he eivät ole turkistarhassakaan käyneet muuta kuin terroritekojaan tekemässä. Kysymys on siitä, että on kiva leikkiä edistyksellistä, vaikka todellisuudessa he vain toistavat suuren maailman hihhuloitten sanoja.

Viestistä välittyvä ajatus leikkimisestä ja siitä, etteivät toimijat oikeasti tiedä, mitä tekevät, vaan seuraavat ulkomaisia esikuviaan. Toisaalta puolestaan nimimerkki Erkki (2.2.2001) esittää oman näkemyksensä siitä, miksi turkiksista tuli vastustuksen kohde, eikä esimerkiksi nahkatakaista:

Turkiksissa kulkevaa naista on helppo ruutata maaliruiskulla ja huudella törkeyksiä, mutta nahkatakkinen prätäkäjengiläinen tai muu kovanaama on toinen juttu.

Eläinten vapautusiskuista on siten liikehdinnän koko olemassaolon ajan

käyty kaikista kiiivaimmat debatit mediassa. Ulkoparlamentaarisena politikointina iskujen toteuttaminen on jatkunut suomalaisen liikehdinnän koko elinkaaren ajan. Esimerkiksi vuoden 2001 aikana on ollut ainakin joitakin iskuja.

Vuoden 2001 vapautusiskut alkoivat jo tammikuussa, kun taipalsaarelaisella turkistarhalla värjättiin kaikki tarhan 400 kettua luonnonhennalla. Yllättävän aikainen iskutarja jatkui jo huhtikuussa, kun kahdelta turkistarhalla päästettiin irti minkkejä.” (Muutoksen kevät 21/2001, 11).

Orimattilan vuoden 1997 ampumistapauksen jälkeen osa aktivisteista on nostanut esille huolensa siitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Välien kiristyminen entisestään on ollut yksi asia, mikä on mietityttänyt ainakin haastateltua.

Kyl mua vähän huolestuttaa se, jos välit kiristyy... ihan siis esim. tarhaajien (vastapuolen) kans, että alkaa tuleen väkivaltaisia yhteenottoja... (Sami)

Politikointitapojen yhteentörmäyksiltä ei voine jatkossakaan välttyä. Toisaalta esimerkiksi haastateltu Eija kertoi, että hänen mielestään sellaista eläinoikeusliikehdintää, missä hän aloitti toimintansa, ei ole enää olemassakaan:

Et mä, ainakin se eläinoikeusliike, mihin mä aikanaan menin mukaan, niin sitä ei oo enää olemassa sellaisenaan...

Mihin vie liikehdinnän tie?

Eläinaktiivisuuden kautta eläimistä ja niiden oikeuksista on tullut osa arkipäiväistä poliittista kielenkäyttöä. Aktivisteille politikointi vaikuttaa kuitenkin olevan ennen kaikkea väline, jolla tavoitellaan tärkeintä päämäärää, eläinten vapautumista. Useimmat liikehdinnän toimijat ovat sitoutuneet väkivallattomaan suoraan toimintaan. Monet valtaväestössä – tai ainakin median esille nostaman kuvan mukaan – kuitenkin halusivat nähdä ristiriidan protestoijien päämäärän, eläinten kärsimyksen vähentämisen, ja samanaikaisesti tapahtuvan ihmisille aiheutetun kärsimyksen välillä (ks. myös Shapiro 1996). Tosiasiassa iskuja ovat tehneet vain harvat, useimmat ovat rauhanomaisesti keskittyneet tiedottamiseen, mielenosoittamiseen ja esimerkiksi ylikansallisten yritysten boikotointiin.

Uudet liikkeet eivät jakaudu ideologioiden mukaisesti, vaan ne syntyvät huolesta elämän jatkumisesta, yhdistyen länsimaisen elämänmenon kritiikkiin.

Kritiikin esittämisen tavat vaihtelevat tilannekohtaisesti. Julkisuus on kuitenkin keskeinen foorumi liikehdinnälle tuoda julki omia poliittisia tavoitteitaan niin sanottujen *normaalien kanavien* asemesta. Julkisuu den saaminen puolestaan vaatii liikehdinnältä innovatiivista julkisen tilan haltuunottoa. Tämä näkyy käytetyissä keinoissa, jotka ovat poikkeuksen politiikka ja katkoksellisia suhteessa aiempaan toimintaan. Lisäksi liikehdintä muodostuu hyvin erilaisista toimijoista ja yhteisöistä, joilla on joitakin yhteisiä päämääriä (ks. Lindholm 1998; Lundbom 2001; Konttinen & Peltokoski 2000). Myös aktivisti Juho Vuoren (2001, 31) mukaan ”toiminta ennen järjestöä” -asetteen vuoksi on hankala selkeästi erottaa toisistaan erilaisia aktivisteja. Siten jaottelu esimerkiksi eläinaktivisteiksi ja globalisaatiokriittisiksi aktivisteiksi on vaikeaa. Tämä seikka mahdollistaa tilanne- ja kontekstikohtaisesti vaihtuvat toimijakonstellatiot ja yhteistyösuhteet.

Aktivistisen liikehdinnän itseymmärrys muodostuu toiminnan ja politiikoinnin tyylin perusteella. Se näkyy julkisessa, kollektiivisessa ja aktivistien individuaalisessa identiteetissä (Rinne 1999, 162). Yksilön identiteetti ja liikehdinnän kollektiivinen identiteetti ovat kuitenkin vuorovaikutuksessa. Emile Durkheimin (1990, 362) mukaan yksilön velvollisuudet itseään kohtaan ovat tosiasiallisesti velvollisuuksia yhteisöä kohtaan. Yhteisön kanssa jaetaan kollektiivinen identiteetti, tuntemukset oikeasta ja väärästä. Aktivistien kollektiiviselle identiteetille ”oikein” on olla vegaani ja jakaa tietoa, ”väärin” on puolestaan tarhata turkiseläimiä tai harjoittaa tehomaaatalous. Lainsäädäntö ja normit eivät siinä mielessä aina vastaa toisiaan, aktivistien mielestä ei ole moraalinen rikos esimerkiksi värjätä turkiseläimiä hennalla, koska eläin ei siinä kuole. Yhteisöllisen (vallitsevan) moraal in ja yksilöllisen etiikan törmätessä on vaikea sanoa, mikä on oikein ja mikä väärin, kun puhutaan esimerkiksi eläinten vapautuksista.

Toisaalta toimijat voivat käytännön toiminnan kautta myös pyrkiä rakentamaan poliittisen näkemyksensä. Identiteetti määrittyy ympäristön lisäksi myös ajassa ja sen rakentaminen merkitsee suhteen luomista menneeseen niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla (ks. Relander 1998 28). Identiteetillä ”pelaaminen” implikoi yhtäältä sitä, että poliittinen toimintakulttuuri on kokenut muutoksen. Samalla se viestittää, että yksilön kannalta kyseessä on hyvin tärkeä toiminta. Lisäksi identiteettipolitiikka herättää kysymyksen siitä, ovatko yksilön vaikutusmahdollisuudet nykyisessä ajassa kaventuneet, kun toimintakentäksi muuttuu varsinaisen politiikan kentän sijasta henkilökohtainen elämä. Esimerkiksi Michel Maffesoli (1995, 27) kirjoittaa, ettei subjekti enää hallitse maailmaa itsensä herrana, vaan on joku muu taho, joka hallitsee. Oma elämä voi olla siten yksi niistä harvoista pelikentistä tai maailmoista, joilla itsehallinta on enää mahdollista.

Eläinoikeusaktivismi määrittyy monimuotoiseksi, verkostomaiseksi yhteis-

kunnalliseksi liikehdinnäksi, jonka muodostavat erilaiset toimijat, sekä yksilöt että ryhmät. Liikehdinnän toiminnalle on luonteenomaista spontaanisuus ja vallitsevien olosuhteiden kritikoiminen. Liikehdinnässä on myös sekä kansallisia että kansainvälisiä piirteitä ja voidaan sanoa, että ainakin osalla toimijaryhmistä on vähintäänkin oman ryhmänsä sisällä yhteisesti jaettu kollektiivinen identiteetti. (Lundbom 2001b; vrt. Diani 1992.)

Liikehdinnän toimintakulttuuri on siten monitasoinen. Liikkeen elinkaaren aikana kuitenkin on selviä merkkejä siitä, että toimijoiden määrä on vähentynyt huomattavissa määrin. Esimerkiksi 1996 tai 1997 varsinkin pääkaupunkiseudulla järjestettiin suomalaisessa eläinoikeusliikkeen mittakaavassa suuria, yli sadan hengen mielenosoituksia. Vuoden 2001 aikana mielenilmauksissa on ollut paikalla verrattain vähän ihmisiä, arviolta 20–30 henkilöä. Toimijoiden määrän vähentyminen voi tarkoittaa sitä, että liikehdintä on murrosvaiheessa ja että liikehdintä etsii tällä hetkellä uusia politikoinnin tapoja. Kuitenkin esimerkiksi Ilmo Massa (1998, 27) kirjoittaa, että epävarmuuden läpäisemässä kulttuurissa, jossa ihmiset joutuvat koko ajan pohtimaan elämäntilannettaan ja hakeutumaan uusiin asemiin, pienikin avainpaikalla olevien moraalisten toisinajattelijoiden ja -tekijöiden määrä saattaa olla riittävä käynnistämään kulttuurisia muutoksia.

VIITTEET

- ¹ Poliittinen liikehdintä ei ole liikkeen tavoin organisoitunut muodollisesti instituutioksi, eikä sillä ole samassa mielessä ajallista jatkuvuutta tai rakenteellisia toimintatapoja. Liikehdintä painottuu liikkeitä spontaanimmiin toiminnallisiin aspekteihin enemmän tässä-ja-nyt-pohjalta. Näin se toimintamuodoltaan joustavampana on houkuttelevampi kuin sääntömääräiset kokoukset ja vetoaa mm. satunnaisiin hang-around-tyyppisiin, jotka saattavat ottaa osaa järjestettyihin aktioihin. Liikkeet voivat kuitenkin hyödyntää liikehdintää pyrkiessään nostamaan tärkeitä asioita keskusteluun. Liikehdintään voi olla helppo mennä mukaan – tai vaihtoehtoisesti helppo jättäytyä pois. Esimerkiksi mielenosoitukset turkiksi vastaan voidaan nähdä liikehdintänä, johon osallistuu myös muitakin kuin eläinaktivisteja. (Ks. Rinne 1999.)
- ² Tarkoituksemme ei ole suinkaan väittää, että liikehdinnässä olisi kyse pelkästään nuorisoliikkeestä. Silti toimijoiden nuoruus on ollut yksi luokitteluväline, jolla esimerkiksi mediassa toimintaa on marginalisoitu, eikä sen vuoksi ikäaspektiakaan voi jättää liikehdinnän tarkastelun ulkopuolelle.
- ³ Esimerkkinä uudemmassa kansalaisaktivismia koskevasta tutkimuksesta katso <http://www.uta.fi/laitokset/politiikka/tproj/activity/>.

- ⁴ Kuten esimerkiksi Orimattilassa joulukuussa 1997 kävi.
- ⁵ Osa toimijoista on kritikoinut jokseenkin yleistä tapaa linkittää eläinaktivismi osaksi ympäristöaktivismia. Muutama haastatelluista toimijoista nosti haastattelussa esille, että aivan yhtä ”oikea” tarkastelutapa olisi nähdä eläinoikeusliike naisliikkeen jatkumona tai ihmisoikeusliikkeeltä oppia saaneena. Esimerkiksi Yhdysvalloissa eläinoikeusliikkeen uranuurtaja tai oppi-isä Henry Spira omaksui osan nykymuotoisen eläinoikeusliikehinnän toimintataktiikoista ihmisoikeusliikkeeltä (ks. Singer 1998).
- ⁶ Esim. STT/ Lapin Kansa 26.7.1995 uutinen otsikolla ”Me halusimme antaa ketuille mahdollisuuden elämään vapaudessa”. Uutisessa kerrottiin Sallin ja Salosen pitämästä tiedotustilaisuudesta. Salli ja Salonen olivat tiedotustilaisuudessa kertoneet ymmärtävänsä että tarhaajien on hankittava myös leipänsä ja ehdottivat luomuviljelyä uudeksi ammattialaksi.
- ⁷ PL kiinnitti 1997 Pieksämäen eläinoikeusleirillä oitis huomionsa siihen, että suurin osa leirin noin 90 osallistujasta oli ilman alkoholia.

KIRJALLISUUS

- Bauman, Zygmunt (1996). *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (1997) Sosiologinen ajattelu. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (1995). Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä*. Jyväskylä: Gummerus.
- Benton, Ted (1996). *Animal Rights: An Eco-Socialist View*. Teoksessa Garner, Robert (toim.): *Animal Rights. The Changing Debate*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan Press LTD, 19 – 42.
- Bergman, Solveig (1998). Naisliikehinnän moninaisuus. ”Uusi” suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 165–186.
- Byrne, Paul (1997). *Social Movements in Britain*. London and New York: Routledge.
- Cohen, Jean L. & Arato, Andrew (1992). *Civil society and political theory*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- della Porta, Donatella (2000). Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet. *Politiikka* 42:4, 324–248.
- della Porta, Donatella & Diani, Mario (1999). *Social Movements. An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- della Porta, Donatella & Rucht, Dieter (2002). The Dynamics of Environmental Campaigns. *Mobilization* 7:1, 1–14.
- Diani, Mario (1992). The concept of social movement. *The sociological review* 49:1, 1–25.
- Durkheim, Emile (1990). *Sosiaalisesta työnjaosta*. Jyväskylä: Gaudeamus.

- Flacks, Richard (1994). The Party's over – So What Is to be Done. Teoksessa Johnston, Hank, Larāna, Enrique & Gusfield, Joseph R. (toim.): *New Social Movements: From Ideology to Identity*. University of Minnesota Press, 330 – 351.
- Gamson, William (1995). Constructing Social Protest. Teoksessa Johnston, Hank & Klandermans, Bert (toim.): *Social Movements and Culture*. London: University of Minnesota Press, 85 –106.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Grönroos, Lars (1999). Kettutyöt, eläinaktivistit, ekoterroristit vai mitä ne ovat... *Suomen poliisilehti* 79:2, 50–51.
- Guthier Harold D. (1998). *Animal Rights: History and scope of a radical social movement*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- Gusfield, Joseph R. (1994). Reflexivity of Social Movements. Teoksessa Johnston, Hank, Larāna, Enrique & Gusfield, Joseph R. (toim.): *New Social Movements: From Ideology to Identity*. University of Minnesota Press, 58 –78.
- Heller, Agnes & Fehér, Ferenc (1988). *The postmodern political condition*. Polity Press with Basil Blackwell.
- Hines, Colin (2001). *Lokalisaatio. Vaihtoehto vapaakaupan ylilyönneille*. Helsinki: Like.
- Highton, Benjamin & Wolfinger, Raymond E. (2001). The First Seven Years of the Political Life Cycle. *American Journal of Political Science* 45:1, 202–209.
- Ilmonen, Kaj (1998). Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere. Vastapaino, 15 –43.
- Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (1998). Johdanto. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 7 – 14.
- Inglehart, Ronald (1990). Values, Ideology, and Cognitive Mobilization in New Social Movements. Teoksessa R.J. Dalton & M. Kuechler (toim.): *Challenging the Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies*. Cambridge: Polity Press, 43–66.
- Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Post-modernization: Cultural and economic, and political change in 43 societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Jaatinen, Pertti (1989). Ekososialimista ekoanarkismiin. Artikkeleita ekologian ja politiikan ”rajalta”. *Jyväskylän yliopiston Valtio-opin laitos julkaisuja* 59.
- Johnston, Hank, Larāna, Enrique & Gusfield, Joseph R. (1994). Identities, Grievances, and New Social Movements. Teoksessa Johnston, Hank, Larāna, Enrique & Gusfield, Joseph R. (toim.): *New Social Movements: From Ideology to Identity*. Philadelphia: Temple University Press, 3 –35.
- Kalliala, Mari (2000). *Rikos osana poliittista liikettä*. Julkaisematon lisensiaattityö. Yleisen valtio-opin laitos: Helsingin Yliopisto.
- Keane, John (1998). *Civil Society. Old Images, New Visions*. Cambridge (UK): Polity Press.

- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (1996). Paikantuminen. Teoksessa Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Konttinen, Esa (1999). *Ympäristökansalaisuuden kyläsepat*. Jyväskylä: SoPhi.
- Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2000). Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema. *Sociologia* 37:2, 111 – 129.
- Kulynych, Jessica J. (1997). Performing Politics: Foucault, Habermas, and Postmodern Participation. *Polity* 30:2.
- Lappalainen, Pertti (1995). Poliitiikan tasot ja ulottuvuudet. Teoksessa Ruostetsaari, Ilkka (toim.): *Vaalit, Valta ja Vaikuttaminen. Juhlakirja Olavi Borgin 60-vuotispäiväksi*. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 227–246.
- Lappalainen, Pertti & Rättilä, Tiina (1998). *Finnish Alternative Movements as Challengers of Social Capital*. Julkaisematon konferenssisitelmä, pidetty ECPR:n konferenssissa Warwickissa 23.–28.3. 1998, workshop 19: Social Capital and Political Science.
- Lappalainen, Pertti & al. (1999). Tyyli politiikan ytimessä johdattelua aiheeseen. Teoksessa Lappalainen, Pertti (toim.): *Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta*. Poliitiikan tutkimuksen julkaisuja 11, Tampereen yliopisto, 123–144.
- Lappalainen, Pertti (2002). *Poliittisen tyylin taito. Poliittisen toiminnan muutos ja sen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Linkola, Pentti (1986). *Vihreän liikkeen tavoiteohjelma*. Järvenpää: Copycorner.
- Lundbom, Pia (1998). ”Mitä me haluamme? Oikeutta elämille!” *Sociologia silmäyksinä suomalaiseen eläinoikeusliikkeeseen*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatutkimuksen laitos, Lapin Yliopisto.
- Lundbom, Pia (2001a). Globaali nuorisokulttuuri ja uusyhteisöllisyyden etiikka. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.): *Globalisaatiokeskustelu ja nuorisopolitiikka*. Opetusministeriön Lundbom, Pia (2001b). Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta? Eläinoikeusliikkeen solidaarinen yhteisöllisyys. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 49–75.
- Lundbom, Pia (2002). Porkkanan purentaa, kettujen vapauttamista ja mielenosoittamista. Osallisuuden uudet muodot? Teoksessa Gretscher, Anu (toim.) *Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 107–120.
- Luukka, Panu (1998). *Ei ole oikeutta, on vain me. Radikaali eläinoikeusliike Suomessa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Lähde, Ville (1996). Muutoksen kevät ja ympäristövallankumous. Teoksessa Heima-Tirkkonen, Tuula; Kallio-Tamminen, Tarja & Selin, Tove (toim.): *Ruohonjuurista Elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoehtoliikkeitä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 148 –152.
- Maffesoli, Michel (1995). *Maailman mieli: yhteisöllisen tyylin muodoista*. Helsinki:

Gaudeamus.

- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna (2002). Laskeva äänestysaktiivisuus sukupolvi-ilmiönä. *Politiikka* 44:1, 17–30.
- Massa, Ilmo (1998). Elämänpolitiikka epävarmassa kulttuurissa. Teoksessa Roos, Jeja-Pekka & Hoikkala, Tommi (toim.): *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Melucci, Alberto (1994). A Strange kind of Newness: What's "New" in the New Social Movements? Teoksessa Johnston, Hank, Larāna, Enrique ja Gusfield, Joseph R. (toim.): *New Social Movements: From Ideology to Identity*, 101 – 132. Philadelphia: Temple University Press.
- Melucci, Alberto (1996). *Challenging Codes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muukkonen, Mirka & Särkisilta, Anna (1999). Vegaanin kasviskeittokirja. Helsinki: Like.
- Ohlemacher, Thomas (1992). *Social Relays: Micro-Mobilization via the Meso-Level. An Empirical Study of protest Groups Against Low-Flying Military Jets in West Germany*. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung. FS iii, 92 –104.
- Oliver, Pamela E. & Maney, Gregory M. (2000). Political Processes and Local Newspaper Coverage of Protest Events: From Selection Bias to Triadic Interactions. *American Journal of Sociology* 106:2, 463–505.
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (1996) *Politiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Palonen, Kari (1993). Introduction: From Policy and Polity to Politicking and Politization?. Teoksessa Palonen, Kari & Parvikko, Tuija (toim.): *Reading the political, exploring the Margins of Politics*. Tampere: The Finnish Political Science Association, 7 – 15.
- Palonen, Kari (1997). *Kootut retoriikat: esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylä: SoPhi
- Palonen, Kari (2000). *Max Weber's Relegitimation of Democracy. Aspects of the Rhetoric of Conceptual Revision*. Julkaisematon seminaaripaperi, esitetty History of Political and Social Concepts Group -konferenssissa Kööpenhaminassa 19.–21. 10. 2000.
- Pulkkinen, Tuija (1989). *Valtio ja vapaus*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Pulkkinen, Tuija (1996). *Postmodern and political agency*. Helsinki, Hakapaino.
- Relander, Jukka (1998). Historia, muisti, identiteetti. Teoksessa Houni, Pia & Suurpää, Leena (toim.): *Kuvassa nuoret*. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 27–45.
- Rinne, Jarmo (1999): Ympäristövallankumouksellista ja eläinten oikeuksien politiikkaa. Teoksessa Pertti Lappalainen (toim.): *Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta*. Poliitiikan tutkimuksen julkaisuja 11, Tampereen yliopisto, 145–165.
- Rootes, Christopher (1999). Environmental Movements: From the Local to the Global. *Environmental Politics* 8:1, 1–12.
- Rubin, Charles. T. (1994). *The Green Crusade: Rethinking the Roots of Environmentalism*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Rätilä, Tiina (2001). Kansalaistuva politiikka? Huomioita kuntalaisaktiivisuudesta

- poliittisena toimijuutena. *Politiikka* 43:3, 190–207.
- Shapiro, Kenneth (1996). The Caring Sleuth: Portrait of an Animal Rights Activist. Teoksessa J. Donovan & C. J. Adams (toim.): *Beyond Animal Rights. A Feminist Caring Ethic for the Treatment of Animals*. New York: Continuum.
- Singer, Peter (1996). Animal Liberation. Teoksessa Garner, Robert (toim.): *Animal Rights. The Changing Debate*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan Press.
- Singer, Peter (1998) *Ethics Into Action. Henry Spira and the Animal Rights Movement*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Siisiäinen, Martti (1996). Yhteiskunnalliset liikkeet, yhdistykset ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Matthies, Aila-Leena, Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): *Välittävät verkostot*. Tampere: Vastapaino.
- Spectrum of Finnish Opinion. A report on Finnish attitudes 1999. EVA:n tutkimusraportti.
- Theseleff Hannu & Sihvola Juha (1994). Antiikin filosofia ja aatemaailma. Helsinki: WSOY.
- Toivanen, Hannu (1997). ”Do it yourself” – DIY vastarinnan sosio-kulttuurisia merkityksiä organisoivana periaatteena ja käytäntönä. Julkaisematon kulttuuriantropologian syventävien opintojen tutkielma, Joensuun yliopisto.
- Tuomivaara, Salla & Purmonen, Joni (1996). Uusi eläinoikeusliike. Teoksessa Heima-Tirkkonen, Tuula; Kallio-Tamminen, Tarja & Selin, Tove (toim.): *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoehdotliikehdintä*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto.
- Tuomivaara, Salla ja Purmonen, Joni (1998). *Ulos häkeistä – Kaksi näkökulmaa uuden eläinliikkeen sisältä*. Helsinki: Tammi.
- Tuomivaara, Salla (1998). Media, valta ja kansalaistoiminta. *Tiedotustutkimus* 21:2, 109–114.
- von Beyme, Klaus (1995). Biopolitical Ideologies and Their Impact on the New Social Movements. Teoksessa Heller, Agnes; Puntscher, Riekman S. (toim.): *Biopolitics: The Politics of the Body, Race and Nature*. Aldershot, Avebury, 113 – 132.
- Väisänen, Anne (2001). *Pörrökettupartio. Katsaus eläinoikeusiskujen lehtiutisointiin*. Sosiologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto.
- Ziliacus, Kim O.K. (2001). ’New Politics’ in Finland: The Greens and the Left Wing in the 1990s. *West European Politics* 24:1, 27–54.

Internet

- ”Electronic civil disobedience”, www.animal-liberation.net/tactical.
- Juttutupa, Kalevan verkkosivut (www.kaleva.fi), helmikuu 2001.
- ”Musta/vihreät päivät 1998”, <http://www.saunalahti.fi/~ravelre/tampere/>.
- Nuorisoyksikön tilaama muistio. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/muistiot/>

[globaali.pdf](#). Viitattu 9.4.2002.

Oikeutta eläimille –järjestön kotisivut: <http://www.oikeuttaelaimille.net/>.

Sanomalehdet

Helsingin Sanomat 10.4.1998, ”Ydinjoukko hallitsee aktivistien verkostoa”.

Lapin Kansa 26.7.1995, ”Me halusimme antaa ketuille mahdollisuuden elämään vapaudessa”.

Aineistona käytetyt julkaisut

Kaurapuuro – Anarkistinen kulttuurijulkaisu, nro 15.

Laaksonen, Heidi (1997). Median marginalisoimat eli vähän tutkimusta, paljon mielipiteitä ja jonkin verran juoruja. Muutoksen kevät 4.

Muutoksen Kevät: Ympäristövallankumouksellinen aikakauslehti. Numerot 4/1997, 6/1997; 12/1999; 21/2001.

Purmonen, Joni (1996). Metsä Mennikäisen kirjepalstalle editoitu lukijakirje, Muutoksen Kevät 2.

Toivanen, Sami (1996): Ekotaasi on moraalisesti voimatonta. Muutoksen Kevät 2.

Vuori, Juho (2001). Eläinaktivismi – 1990-luvun radikaaliliike. *Ydin* 35:6, 30–31.

Miikka Pyykkönen

IDENTITEETTI LIIKKEESSÄ

Valtio-opin professori Tuomo Martikainen väittää Helsingin Sanomien Vieraskynä -palstalla¹, että globalisaation vastaisen liikehdinnän kritiikki on tunnevaltaista ja erittelemätöntä, irrallisten arvojen puolustamista ja epäpoliittista toimintaa. Hänen mielestään ”ääriliikkeiden” toiminta kertoo ihmisten hätäannuksesta, sekä turvan ja huolenpidon puutteesta. Hän tuomitsee liikkeiden toiminnan vedoten oletettuihin universaaleihin ja normaaleihin arvoihin, joiden vastakohdiksi hän kirjoituksessaan määrittelee aktivistien edustamat arvosidonnaiset piirteet ja toimintamuodot.

Martikaisen tavoin muutkin yhteiskunnalliset toimijat määrittelevät aktivisteja kukin omista asemistaan käsin. Heitä ovat esimerkiksi muut tutkijat, viranomaiset ja toimittajat. Samalla he määrittelevät itseään ja tekevät rajauksia yhteisöjen välille. Ihmiset puhuvat aktivistien identiteeteistä diskursseissa, joissa kulttuurista valtaa käyttämällä tuotetaan näitä koskevia faktoja. Tarkastelen tässä artikkelissa erityisesti sitä, miten ja miksi erilaisia aktivisti-identiteettejä tuotetaan tässä poliittisessa pelissä: ensinnäkin aktivistien itsensä välisessä ja toisaalta heidän sekä toimittajien ja viranomaisten välisessä vuorovaikutuksessa. Aktivistit itse pyrkivät toiminnassaan tuottamaan itselleen omaehtoisia identiteettejä. Toisaalta taas toimittajat ja viranomaiset määrittelevät heitä usein ”toiseuden”, poissulkemisen ja marginaalien kielellä. Osapuolet pyrkivät näissä kamppailuissa tuottamaan aktivistien identiteeteille mahdollisimman pysyviä merkityksiä. Jatkuva toimijoiden välinen vuorovaikutus kuitenkin siirtää näitä merkityksiä paikaltaan ja antaa niin aktivistien kuin nk. valtaväestönkin identiteeteille uusia merkityksiä.

Artikkelissa tarkastellaan ensinnäkin, millainen aktivistien yhteisö on kulttuurina, jossa neuvotellaan yhteisistä identiteeteistä ja jaetuista merkityksistä. Toiseksi, miten liikehdinnän vastakulttuurisuutta määritellään sitä halkovissa eri osapuolten diskursseissa. Millä tavoin muut toimijat (erityisesti viranomaiset ja toimittajat) määrittelevät aktivisteja ja miten nämä vastaavat näihin määrittelyihin.

Aktivistit itse kutsuvat toimintayhteisöään ”skeneksi”. *Skene* voidaan käsittää kulttuurina, jonka siihen kuuluvat liikkeet, ryhmät ja ihmiset muodostavat. Se muodostaa vuorovaikutusjärjestelmän, jolla vaikuttavat toimijoiden yhteiset maailmaa koskevat selitykset. *Skene* juontuu englannin kielen sanasta ”scene”, joka tarkoittaa lähinnä näyttämöä tai tilanteeseen sidottua tapahtumapaikkaa. Ala- ja vastakulttuurit ovat kuitenkin jo 1980-luvulla ottaneet termin omaan käyttöönsä ja alkaneet kuvata sillä kulttuuriaan. *Skene* eroaa virallisemmasta yhdistystoiminnasta siinä, että siihen kuuluvat ihmiset korostavat toiminnassaan anarkkisia tiloja ja herruudettomuutta². Aktivistit pyrkivät toteuttamaan tällaisia periaatteita esimerkiksi välttämällä järjestöjen rekisteröimistä tai muunlaista virallistamista ja pysyttelemällä edustuksellisen politiikan ulkopuolella. Erityisesti paikalliset, pienet ja vapaamuotoiset ryhmät ja järjestöt ovat niitä tiloja, joissa skenen kulttuuria konstruoidaan ja jotka muodostavat sen sisäisen ”järjestökulttuurin”.

Olen tarkastellut aktivistien ja heihin suhteessa olevien tahojen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muodostuvia diskursseja, joissa tuotetaan ensisijaisesti tietoa liikkeistä, ryhmistä ja aktivisteista, mutta myös suomalaisesta yhteiskunnasta yleensä. Identiteettejä koskevissa diskursseissa pyritään saamaan sekä omasta asemasta tuotetut merkityksellistykset että oma asema tunnustetuksi laajemmissa yhteiskunnallisissa yhteyksissä. Metodiani ohjanneen kriittisen diskursianalyysin mukaisesti olen tarkastellut aineistoa sen etukäteisoletuksen pohjalta, että niin sanottua valtaväestöä edustavat diskurssisubjektit – media ja viranomaiset – käyttävät skeneen kuuluvien ryhmien ja ihmisten kategorisoinnissa valtaa tuottaessaan heille identiteettejä, joiden perimmäinen tarkoitus on lisätä näiden ryhmien hallintaa. Selvimmin tällainen diskursiivinen hallintapyrkimys ilmenee konfliktitilanteiden, kuten vuoden 1998 Mustavihreiden päivien, Eläinten vapautusrintaman toiminnan ja globalisaation vastaisten mellakoiden, uutisoinnissa. Näiden tapahtumien jälkeen mediassa pyrittiin tuottamaan aktivisteille stereotyyppisiä identiteettejä, jotka marginalisoivat heitä suhteessa nk. valtaväestöön tai konventionaalisiin poliittisiin toimintamalleihin. Aktivistien mediakuvisa heijastuukin usein pyrkimys saattaa voimaan heitä koskevia metafysisiä totuuksia, jotka kiinnittyvät osaksi poliittisten voimien kamppailua ja yhteiskunnallista totuusjärjestystä.

Tutkimusaineistonani on ollut teemahaastattelumateriaalia, kentällä tehtyjä havaintoja, sanomalehti- ja muuta mediamateriaalia sekä liikkeen omaa julkaisumateriaalia.³ Olen tämän empiirisen aineiston avulla tarkastellut sitä, kuinka aktivistisubjektia tuotetaan erilaisissa diskursseissa ja eri puhuja-asemista tuotetuissa esityksissä. Käsittelen aktivisteja koskeviin diskursseihin kytkeytyviä valtakamppailuja hyvin saman tyyppisesti kuin Pirta Juppi on toisaalla tässä kirjassa tarkastellut eläinoikeusliikettä tuottavia diskursseja.

Kulttuuri-identiteetti ja liikehdintä

Alberto Melucci (1995, 41–63) kutsuu kollektiivista identiteettiä toimintajärjestelmän konstruoinnin prosessiksi. Ihmiset järkeistävät toimintaansa ja sosiaalista todellisuutta ympärillään luomalla oman yhteisöllisen merkitys- ja toimintajärjestelmän. Meluccin mukaan on tärkeää nähdä kollektiivinen identiteetti prosessina, joka muuttuu sen mukaan, miten toimijat määrittelevät itseään suhteessa toimintaympäristöönsä. Kollektiivinen identiteetti on ”tuotettu interaktiossa, neuvotteluissa ja erilaisten orientaatioiden vastakohtaisuuksissa” (emt., 43). Yhteiskunnallisten liikkeidenkin toimijat merkityksellistävät itsensä suhteessa muihin toimijoihin ja ympäristöönsä. Kollektiivinen identiteetti voidaan siis nähdä representaatioiden⁴ ja valtasuhteiden järjestelmänä, jossa eroilla ja samaistumisilla on tärkeä merkitys.

Fredrik Barthin (1969) mukaan ihmisryhmät objektivoivat erilaisuuden kokemuksensa kulttuuriksi. Itsensä kulttuuriksi rajaavan ryhmän lisäksi, kaikki ne ryhmät, jotka ovat sen kanssa vuorovaikutuksessa, jatkuvasti uudelleen arvioivat representaatioissaan sitä koskevia objektivoituja piirteitä. Eri osapuolet antavat niille erilaisia merkityksiä eri tilanteissa. Barthin mukaan ryhmät erottuvat omikseen luokittelu- ja samaistumisprosesseissa, joissa ne määrittelevät keskinäisiä rajojaan. Kulttuuri on ’barthilaisesti’ ajatellen kokoelma kategorioita, jolla eri ryhmät erottuvat ja erotetaan toisistaan. Kamppailtaessa identiteeteistä kamppaillaan myös vallasta määritellä noita kategorioita. Skenen tapauksessa yhteisön ja ulkopuolisten välisten rajojen laadinnassa tärkeässä osassa aktivistien itsensä lisäksi ovat viranomaiset, tiedotusvälineet ja tutkijat.

Kulttuuri on sekoitus pysyvyyttä ja muutosta. Yhtäältä siinä sulkeutuvat sen jäsenten yhteisesti jakamat merkitykset, tunteet, arvot ja diskurssikäytännöt. Toisaalta diskursiivinen vuorovaikutus – vallan ja vastarinnan kohtaaminen merkitysjärjestelmissä – siirtää subjektien identiteettejä määritteleviä merkityksiä jatkuvasti paikaltaan. Ihmiset kiinnittyvät tiettyihin yhteisiin juonellistuksiin ja tarinoihin, mutta saattavat jossain toisessa tilanteessa pyrkiä muuttamaan näitä yhteisiä narratiiveja uuden tilanteen tai uusien intressien artikuloitumisten edellyttämällä tavalla. Liikehdinnän kulttuuri elää jatkuvasti, mutta aatteellisten, toiminnallisten ja elämäntavallisten viitekehysten ympärillä merkitykset kuitenkin usein tihentyvät pysyvästi (ks. esim. Jukka Peltokosken artikkeli toisaalla teoksessa). Tällöin muodostuu liikehdinnän piirissä jaettuja merkityksiä. Ne saattavat muodostua hegemonisiksi, kunnes uudet aate-, toiminta- tai elämäntapamallit haastavat ne.

Sosiologit ja antropologit, jotka ovat tutkineet yhteiskunnallisia liikkeitä ja niiden kulttuuri-identiteettiä, ovat viime aikoina omaksuneet sellaisen käsityksen identiteetistä, jota Stuart Hall (1992b; 1999, 29) on nimittänyt postmodernin subjektin konseptiksi. Hänen mukaansa postmoderni subjekti ei omaa val-

mista, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetti muodostetaan ja muotoutuu jatkuvasti suhteessa siihen, kuinka se representoidaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Subjekti omaksuu erilaisia identiteettejä eri hetkinä ja eri tilanteissa. Hallin tavoin Ernesto Laclau ja Chantal Mouffe (1985, 114) ovat lähestyneet identiteettiä diskursiivisena käsitteenä, joka ei asu ihmisyydessä tai jossain sosiaalisessa roolissa luonnollisena, vaan muotoutuu jatkuvasti uudelleen vallan pelissä. He nostavat tarkastelun keskiöön merkityksen tuottamisen ja katsovat, että ”kielelliseksi diskurssiksi käsitetty politiikka muotoutuu erilaisten voimien välisenä taisteluna, mikä on subjektiivisen ominta aluetta” (emt., 114). Merkitysten tuotannossa politiikka merkitsee taistelua siitä, mikä diskurssi saavuttaa diskurssijärjestyksessä ensisijaisen aseman suhteessa muihin. Kysymys on itsensä tunnistamisesta jonkin kontekstin sisällä, mutta myös tarpeesta saada muut tunnustamaan itsensä halutulla tavalla.

Ernesto Laclau (1994, 1–8) katsoo, että kamppailu subjektia koskevista merkityksistä, identiteetistä, kulkee käsi kädessä yhteiskunnan sosiaalisen elämän politisoitumisen kanssa – vaikka tämä heterogeeninen alue on aina ollut poliittinen, niin nyttemmin se on alettu eksplisiittisestikin mieltää sellaiseksi. Identiteetistä on siis semioottisena ”oliona” tullut poliittinen käsite. Uusien yhteiskunnallisten alueiden politisoituminen on seurausta uusien poliittisten subjektien lisääntymisestä ja yhteiskunnan kulttuurirakenteen moninaistumisesta; ”yhteiskunnallisten toimijoiden ristiriitaisista paikantumisista” (emt., 2). Hän nimittää näitä ristiriitaisia paikantumisia identifikaatioiksi. Poliittisten toimijoiden tilapäiset ja epävarmat identiteetit ovat erilaisten identifikaatioprosessin seurausta (emt., 37). Identifikaatio on artikulaation ja sulkeumien tuottamisen prosessi, jonka muotoa ja sisältöä määrittävät yhteiskunnallisten ryhmien valtasuhteet ja symboliset resurssit (Hall 1999, 248).

Laclau (1990) ja Hallin (1999) mukaan niin sanottuja myöhäismodernien yhteiskuntien identiteetin muodostumista – oli kyse sitten kansallisuudesta, etnisyydestä, luokasta, yhteiskunnallisesta liikkeestä, sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta – määrittää pikemminkin ero kuin samuus. Yhteiskunnissa on erilaisia, ristiriitaisia, päällekkäisiä ja spatiaalisia subjektiasemia, joilla kaikilla on historiallinen konstituoituneisuutensa ja joista kaikista artikuloidaan yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä eri tavoin. Tämä tilanne pitää myös identiteetit avoimina uusille artikuloinneille – uusille identiteettimuodostumille. Hall (1992b; 1996) kytkee monien poststrukturalistien tavoin myös identiteetin politiikan kysymykseen erosta. Esseessään ”Who Needs Identity?” (1996, 4) Hall toteaa, että

identiteetit ilmenevät tiettyjen vallan modaliteettien pelissä ja ovat täten enemmänkin eron ja ulossulkemisen merkintämisen tuotetta, kuin että ne ovat merk-

kejä identtisestä, luonnollisesti rakentuneesta yhtenäisyydestä [...] Identiteetit ovat konstruoituneet eron välityksellä, eivät sen ulkopuolella.

Käsitykset universaalista ja pysyvästä identiteetistä ovat Hallin (emt., 5) mukaan konstruoituneet tuossa edelläkin mainitussa vallan ja poissulkemisen pelissä. Ne ovat tulosta ideologialle ominaisesta ”ylideterminoinnista, naturalisoinnista ja sulkemisen prosessista”. Tällaisessa prosessissa kulttuuriset valtasuhteet rakenteistavat tiettyjä identiteetin piirteitä ikään kuin kaikille yhteisinä. Tuloksena on, että ihmisten identiteetit ennalta määrätään vallitsevan kulttuurisen tiedollistamisjärjestelmän mukaisesti, koska tämä järjestelmä rakentaa ihmisen identiteettiä määräävien piirteiden välille hierarkisen järjestyksen: tietyn viiteryhmän tietynlaiset ominaisuudet (esimerkiksi suomalainen kansallisuus tai etnisyys) ovat muita tärkeimpiä piirteitä ihmisen kulttuuri-identiteetin kannalta. Kansalaisuudelle ja ihmisen poliittiselle identiteetille muodostuu prosessissa tietynlainen metafysikkansa, joka sanelee sen sisältöä ja muotoa. Määritelty identiteetti – suljettu totaliteetti – nojaa siihen, että ”puhtaat” piirteet erotetaan ”epäpuhtaista” (emt., 5). Universaali kulttuuri-identiteetti on kulttuurisen vallan rakenne, jossa ryhmän sisäisiä eroja on pyritty häivyttämään sen yhtenäisyyden konstruoinniseksi (Hall 1999, 51–56).

Mikäli ajatellaan, että identiteetti on ihmisen sosiokulttuurinen kuva, joka heijastaa kaiken sosiaalisen vuorovaikutuksen siihen kohdistavia konstitutiivisia piirteitä, käsitys identiteetistä itsestään selvänä käsitteenä muuttuukin epäselväksi. Identiteetti on monimutkainen diskursiivinen käsite, joka voidaan ymmärtää monitulkintaisesti ja kontekstuaalisesti riippuen käsitteellisistä kartoista, joiden kautta sitä koodataan. Hall yhtyy siihen nykyiseen postmoderniin käsitykseen, että identiteetti ei ole enää stabiili tai yksilön itseyden keskusta ilmaiseva käsite, vaan yksilön paikantamattomuutta ja keskuksettomuutta (”hajakeskisyyttä”; emt., 20) heijastava monimutkainen käsitteellistys.

Skenen representaatioiden ja identiteettien tunnistaminen ja tulkitseminen vaatii niiden suhteuttamista ympäröivään yhteiskuntaan ja sen poliittiseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen historiallisuuteen. Tämä ei pelkästään helpota niiden tunnistamista, vaan antaa niille osittain niiden merkityksen. Liikehdinnän kulttuuri ei ole täysin autonominen tai vapaa merkitysten konstruoinnin alue, vaan useat identiteettiin, arvoihin tai normeihin viittaavat merkitykset ovat vastakkaisessa tai vaihtoehdoisessa suhteessa niin sanotun valtakulttuurin – jota kapitalismin ja valtion katsotaan määrittävän – vastaaviin.

Eri puhuja-asemista lausutuissa esityksissä synnytetään identiteettejä, jotka ilmentävät ryhmien välisiä suhteita. Tässä suhteessa toinen osapuoli useimmiten representoidaan muutamien olemuksellisten piirteiden kautta, jotka samalla määrittelevät itseä ja näiden subjektien välistä suhdetta lausujan omasta

näkökulmasta. Toimittajien tai viranomaisten edustajien puheessa nämä identiteetit rajaavat ”normaalien” ja vastakulttuurin suhteita, ja vastakulttuurin edustajien puheessa oman kulttuurin ja nk. valtakulttuurin välisiä eroja ja niiden ylityksiä. Toimittajien ja viranomaisten esityksissä tyyppillisiä identiteetin kategorioita ovat ”äären” ja ”marginaalin” kategoriat. Vastakulttuurille merkittävimpiä yhteisiä teemoja ovat puolestaan aatteet, toiminta- ja elämäntapa sekä esteettiseen kulttuuriin liittyvät asiat, kuten vaatteet, musiikki ja erilaisia viestejä kantavat koristeet (esimerkiksi rintanapit).

Kategoriat, joilla tietoa ”toisesta” tuotetaan, heijastavat yhteiskunnallisia valtasuhteita ja niiden perimmäisestä epävakaisuudesta aiheutuvia pelkoja. Ylivalta ei ole pysyvää, mutta se pyrkii diskurssijärjestyksessä muodostumaan sellaiseksi ja tuottaa luonnollisena pidettyjä merkityksiä asioille. Yhteiskunnalliset liikkeet, jotka pyrkivät vastustamaan hegemonisia vallan muotoja, tuottavat puolestaan jatkuvasti vaihtoehtoisia merkityksiä ja merkitysrakenteita – vastahegemonisia projekteja (Hall 1992a, 246–263). On kuitenkin huomattava, että erojen muodostamisessa ja niiden ylittämässä ei vallitse universaaleja säännönmukaisuuksia, vaan toisinaan, esimerkiksi mielenosoituksissa, skeneen voidaan laskea mukaan sellaisia ryhmiä, joita aktivistit eivät yleensä lue siihen kuuluvaksi. Joskus taas mediassa aktivistit hyväksytään osaksi valtaväestönkin poliittista kansalaisyhteiskuntaa ja tunnustetaan legitimiiksi kollektiiviseksi toimijaksi.

Aktivistien mahdollisuudet tulla uskottaviksi yhteiskunnallisiksi toimijoiksi riippuvat sen diskursiivisen kentän valtasuhteista, jossa heihin merkityksiä liitetään. Tässä kamppailussa representaatioiden välineitä ovat valta- ja vastakulttuurin julkaisut, sähköposti ja audiovisuaaliset viestimet. Niissä osapuolet pyrkivät faktuaalistamaan liikehdintää koskevia tulkintoja. Määrittelyissä varsinkin toimittajat ja viranomaiset huomioivat niin sanotun ”suuren yleisön” ja sen tietoisuuden. Kun he määrittelevät aktivisteja, he määrittelevät myös tuota suurta yleisöä, eli niin sanottua normaalia suomalaista väestöä ja sen poliittista osallistumista koskevia moraalisesti oikeita käsitystapoja.

Aktivistien kielenkäytössä suuren yleisön ja sen hyväksynnän paineet ovat varsin selvästi läsnä, sillä he joutuvat ottamaan oman vastakulttuurisen asemansa toiminnassaan ja kielenkäytössään huomioon. Mikäli he pyrkivät mobilisoimaan laajempia ihmisryhmiä taakseen, heidän on pystyttävä artikuloimaan itsensä tai toimintansa ainakin joiltain osin yleisen merkitysjärjestelmän ehdoilla. Toisin sanoen he eivät saa antaa itsestään tai toimintatavoistaan liian erikoista kuvaa. Viranomaiset puolestaan pystyvät asemansa vuoksi käsittelemään aktivistien toimintaa ikään kuin automaattisesti poikkeavana ja enemmistön toimintatapoja uhkaavina. Media ja viranomaiset puhuvatkin hegemonian kielellä ja ottavat kollektiivisen suomalaisen tietoisuuden annettuna käyttäen sitä ”aseena” tässä määrittelykamppailussa.

Kulttuuri nimeltä ”skene”

Liikehännän kulttuuri – kuten kulttuuri yleensäkin – voidaan ymmärtää symbolijärjestelmänä, joka rakenteistaa jaettuja merkityksiä siihen kuuluvien ihmisten parissa. Näitä merkityksiä tuotetaan diskursseissa, joissa subjektit samalla määrittelevät itseään, muita toimijoita, aatteitaan, arvojaan ja tavoitteitaan. Skenen sisällä vallitsee hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, ketkä tai mitkä asiat voidaan lukea kuuluvaksi sen piiriin. Näin se rajaa itseään muihin nähden ja sisäisiä ryhmiään suhteessa toisiinsa. Kulttuuriset merkitykset ovat jatkuvassa liikkeessä saaden representaatioissa uusia muotoja, konteksteja ja sisältöjä. Merkityksiä leimaakin epävakaisuus, tilapäisyys ja alttius muutoksille; ne muuttuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja niiden yhteisöllisistä ilmentymistä käytävässä poliittisessa kamppailussa (Lehtonen 1998, 20–25). Kulttuurin jäsenten tuottamat diskurssit ja representaatiot eivät siis ainostaan uusinna niitä käsitteellisiä kartoja, joiden puitteissa ne tulevat ymmärretyiksi, vaan usein myöskin uudistavat niitä.

Kulttuurin käsitteelliset kartat heijastelevat samanaikaisesti sekä oman yhteisön aatteita, arvoja ja normeja että suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Niiden avulla yksilöt yhdistävät tietyt merkit niiden asiayhteyksiinsä tietyissä konteksteissa. Asiat saavat merkityksensä kulttuureihin sisäänkirjoitettujen käsitteellisten kartojen vaikutuksesta. Laajemman yhteisön jakaessa samat merkitysten rakentamisen tavat puhutaan kulttuurintutkimuksessa jaetuista merkitysten koodeista. ”Koodit liittävät yhteen käsitteet ja merkit. Ne stabilisoivat merkityksiä eri kielten ja kulttuurien konteksteissa.” (Hall 1997, 21.) Yhteisten merkitysten koodautuminen ei kuitenkaan ole vallankäytöstä neutraalia aluetta. Kulttuuriset merkitykset rakentuvat representaatioissa prosessina, jonka käännteitä määräävät siihen osallistuvien ryhmien valtasuhteet. Valtasuhteet, jotka operoivat jokaisessa kulttuurissa ja kulttuurien välisessä suhteessa, sulkevat merkityksiä sekä tuottavat käsitteellisiä kartoja. Merkitysten muodostumisprosessissa onkin tarkasteltava niitä valtasuhteita, jotka mahdollistavat sekä kulttuurien sisäisten että vasta- ja valtakulttuurin suhteessa ilmenevien merkityshierarkioiden syntymisen. Jaetut merkitykset, olivatpa ne sitten skenen tai laajemman kulttuuriyhteisön jakamia, muodostuvat diskursseissa pysyviksi valtasuhteiden vaikutuksesta.

Skenen sisällä tapahtuu jatkuvaa neuvottelua ja kamppailua jaetuista merkityksistä. Yhteiskunnallisissa liikkeissä identiteetit nojaavat voimakkaasti aatteisiin, mutta niitä ei voida tarkastella yksinkertaisesti aatteellisten preferenssien kautta. Uudet ideat, kaikenlainen sosiaalinen vuorovaikutus ja kommunikaatio sekä skenen liikkeiden ikä- ja sukupuolirakenteet alistavat olemassa olevat ja tunnustetut identiteetit jatkuvan neuvottelun alaisiksi. (Vrt. Plotke 1995; Escobar 1992.)

Skenessä tapahtuu usein kollektiiviseen identiteettiin viittaavia merkitysten tihentymisiä esimerkiksi mielenosoitusten yhteydessä tai muissa joukkokokoonntumisissa. Niiden muodostuminen ei ole kuitenkaan itsestäänselvä tai yksinkertainen prosessi, vaan näitä ”tihtentymisiä” edeltävät keskustelut kokouksissa, sähköpostilistoilla ja lehdissä ovat täynnä ristiriitaisuuksia. Aktivistit käyvät kollektiivisen identiteetin reunaehdoista jatkuvia neuvotteluja. Usein he myös kokoontumisissaan käyvät koko ryhmää koskevia keskusteluja ja tuottavat muun muassa niiden yhteydessä julkaistuissa julkilausumissa erilaisia kollektiivisen identiteetin representaatioita.

Skenen perusarvot ja jaetut aatteelliset merkitykset, kuten eläinten oikeudet ja anarkismi, ovat keskustelun aiheina yhteisön lehdissä, kapakkakeskusteluissa, kokouksissa ja nykypäivänä yhä enemmän sähköpostilistoilla. Esimerkiksi eläinoikeusliikkeen eettiset näkemykset, arvot ja normit ovat joutuneet anarkistilehdissä voimakkaan kritisoinnin ja uudelleenarvioinnin kohteeksi määriteltäessä skenen kollektiivista identiteettiä. Anarkistien pyrkimys kumota yhdenmukais-tavia kulttuuripiirteitä on vaikuttanut eläinoikeusliikkeen ja muun skenen suhdetta määrittäviin kulttuurisiin merkityksiin. Pomminheittäjä -lehdessä esitettiin välillä kovinkin sanankääntein sellaisten kulttuuristen merkitysten (esimerkiksi kasvissyönti ja luonnon itseisarvo) kritiikkiä, jotka olivat muodostuneet tai muodostumassa tyypillisiksi skenelle. Lehdessä kritisoitiin liikehdinnan moninaisuutta homogeenisoivia merkityksiä, jotka sen mukaan nojasivat kulttuurisiin itsestäänselvyysiksi. Kahdeksannen numeron kolmesivuinen pääkirjoitus on omistettu kokonaan vegaanien eläinoikeutuskäsityksen ja syväekologisen luonnon itseisarvoistamisen kritiikille ”anarkistisen subjektin autonomisuuden ja absoluuttisen totuuden välttämisen” näkökulmasta. Kirjoituksessa erästä ”kettutyöistä” nimitettiin Goebbeliksi ja Animal Liberation Frontin totuuskäsitystä syytettiin yksinkertaistavuudesta ja itse järjestöä kiinnittyvyydestä vallanhaluun (Pomminheittäjä # 8, 2–4). Tällä tavoin skenessä voimakkaasti vaikuttavat tekijät, kuten lehdet ja niiden tekijät, tuottavat kulttuurisille merkityksille uusia sisältöjä tai kumoavat olemassa olevia kollektiivisia merkkejä ja merkityksiä.

Kovin miellyttävää skenaariota näillä ekovegaaneilla ja ekologisilla puolueilla ei ole tarjottavanaan. Itse asiassa heidän harmoniakuvitelmansa tuntuvat äärettömän tylsiltä ja monessakin mielessä mauttomilta. Ja totalitaarisilta. [...] Mikäli maailman pelastaminen on niin vastenmielistä kuin ekovegaanit ja linkolat sen väittävät olevan, emme halua maailman pelastuvan. (Emt., 3.)

Eläinoikeusliikkeen ja anarkismin suhde skenen aatteissa on varsin ongelmallinen. Kumpikaan ei halua omassa kontekstissaan mainita toista (ks. esim. Tuomivaara & Purmonen 1998; Kaurapuuro # 16), mutta yleisesti ne

on aivan viime aikoihin asti liitetty skenen piirissä ulkomaisten mallien mukaisesti toisiinsa (O'Hara 1995). Tästä on seurannut esimerkiksi väitteitä, että ei voi olla anarkisti ellei kunnioita eläinten oikeuksia olemalla vähintään vegetaristi (Profane Existence # 29–30, 56; ks. suom. Pomminheittäjä # 10, 3). Tällaiset kiistat liittyvät olennaisesti identiteettiin. Niissä on kyse siitä, kenet voi lukea kuuluvaksi meihin (skene) ja ketkä jäävät sen ulkopuolelle, koska nämä eivät jaa samoja merkityksiä tai toimi jaettujen koodien mukaisesti. Tämä kielii siitä, että käsitteelliset kartat ja niiden lukutapaa säätelevät koodit harvoin täydellisesti täsmäävät pientenkään yhteisöjen puitteissa.

Monet toki jakavat nämä aatteet [ekologia ja anarkismi, lisäys MP], mutta ehkä harvempi kuin äkkiä luulisi. Osa esim. eläinaktivisteista suhtautuu anarkismiin varsin kielteisesti, ja joidenkin eläinaktivistien ja esim. anarkistien kannat ovat varsin kaukana ekologisesta kestävästä ratkaisusta. (M26)

Yhteinen symbolijärjestelmä saa tietyt asiat näyttämään omilta ja hyviltä, toiset taas pahoilta ja vierailta. Edellisiin kuuluvat kantavat aatteet ja ideat (esimerkiksi suora demokratia, vapaus, rauhan aate, ekologisuus, pienyhteisöllisyys ja herruudettomuus) ja jälkimmäisiin muun muassa kapitalismi, markkinatalous, keskitetty hallinto, ekologisesti kestämaton teollisuus, ylikansalliset yhtiöt ja militarismi. Koska nykyiset aktivistit ovat pitkälti ottaneet omakseen feminismin aikanaan lanseeraaman sloganin ”henkilökohtainen on poliittista”, identiteettiin liittyvät aatteelliset merkitykset tulevat ilmi myös aktivistien elämäntavoissa, joiden mukaan ihmisiä luokitellaan erilaisiin aktivistin tyyppeihin: esimerkiksi anarkisteihin, jotka eivät välttämättä määrittele itseään niinkään elämäntavallisten valintojen kuin poliittisorganisatoristen määritelmien kautta, tai eläinoikeusaktivisteihin, joille kasvissyönti on itsestäänselvyys.

Ei se [normatiivinen kasvissyönti, lisäys MP] anarkistipiireissä esimerkiksi ole niin sinällään niinku niin yleinen... siis ylt yleinen sillä tavalla. Et siitä on kuitenkin käyty sitä keskustelua aika paljon näissä anarkistipiireissä Suomessa jo vuosikaudet puolesta ja vastaan... nimenomaan et siitä tulis sillä tavalla joku normi, että niinkun ottaen huomioon että tämmösiä normiks muodostumisen pyrkimyksiä tavallaan kuitenkin aina vastustetaan, ni kyllähän sitä... ni eihän sitä voi olettaakaan että ehdottomasti kaikki ois niinkun automaattisesti liikkeessä, että ei sitä niinkun asennoidu sillä tavalla että automaattisesti anarkisti esimerkiks olis kasvissyöjä. Toki jossain eläinoikeusliikkeessä vois... (M22/RH)

Vaikka skenen sisällä ei vallitse yksimielisyyttä sen aatteista tai elämänta-

voista, niin joitain kantavia ja yhteisesti jaettuja käsityksiä niistä on olemassa: Ensinnäkin anarkistisia ihanteita kuten suoraa demokratiaa ja hajautettua valtaa pidetään äänenlausuttuina päämäärinä mihin *ainakin periaatteessa* pitäisi pyrkiä. Toiseksi näihin yhdistyy ekologisuuden vaatimus. Ikään kuin näiden yhdistelmänä aktivistit ovat viime aikoina puhuneet yhteisen aatteen yhteydessä *yhteiskuntaekologiasta*. Keskusteluissa ja haastatteluissa on käynyt ilmi, että tämä käsite on se, jolla skenen yhteistä arvo- ja ajatusmaailmaa voi tänä päivänä parhaiten kuvata, koska siihen ovat sisällytetty demokratian, vapauden, oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja ekologisuuden ajatukset sellaisina kuin ne liikehdinnän piirissä yhteisesti ymmärretään. Toisaalta siihen kiinnittyy myös kulutustottumuksiin ja asen- teisiin liittyviä elämäntavallisia valintoja.

Aktivistit haluavat hyvin harvoin tarkasti määritellä oman yhteisön kulttuurin reunaehtoja. Haastattelemani ihmisten puheessa itseä määriteltiin pikem- minkin yhteisten vastustuksen kohteiden, kuin omien yhteisten aatteiden, vi- sioiden, elämäntapojen tai kulttuuripiirteiden kautta. Aktivistit pyrkivät eroon aatteiden sitovuudesta ja ideologisoitumisesta siten, että aatteille ei nimetä tark- koja sisältöjä. Usein myös vältellään lausumasta äänen voimakkaita elämän- tapoihin vaikuttavia normeja, joita kulttuuri merkityshierarkioidensa kautta lähes vääjäämättä synnyttää. Tämä heijastuu lehdissä ja vastauksissa siten, että puhutaan ennemmin asioista, joita vastaan voidaan taistella tai jotka ovat yhteisi- siä vihollisia, kuin siitä, mitä toiminnalla pyritään saavuttamaan. Yleisesti pu- hutaan myös muutoksesta ja etsitään vallitsevasta järjestelmästä vikoja, joiden vastustajiksi identifoidutaan, mutta kukaan ei halua määritellä, millainen on skenessä vallitsevilla aatteilla konstruoitu skenaario maailmasta. Näin pyritään välttämään ajatusten muuttumista ideologiaksi (ks. esim. Kaurapuuro # 13, 3– 5) ja identiteettien essentialisoimista.

Tällä pyritään siihen, että periaatteessa kuka tahansa ihminen, joka vastus- taa esimerkiksi ylikansallisia yrityksiä, asevientä kehitysmaihin tai markkina- taloudellista globalisaatiota, voisi halutessaan liittyä skenen piiriin kuuluviin liikkeisiin tai toimintaryhmiin. Ihmisten kuuluminen liikkeeseen on pyritty määrittelemään aatteiden tunnustamisen sijaan toiminnalla tai ”ideologiattom- alla” vastarinnan halulla. Skenen diskursseissa vältetään puhumasta tarkoista päämääristä tai finaliteeteista siten, että ne vaikuttaisivat yksilöä tai yhteisöä kontrolloivasti. Tällä tavoin pyritään pitämään omassa puheessa ja toiminnassa tuotetut subjektiviteetit avoinna, jotta mahdollisimman monenlaisilla ihmisillä olisi mahdollisuus identifioitua liikehdintään. Toimintastrategioihin ja yhteistyöverkostoihin tämä vaikuttaa siten, että esimerkiksi eläinoikeusaktivistit pystyvät tarvittaessa marssimaan maanviljelijöiden ja ulkoparlamentaarisesti suuntautuneet anarkistit vasemmistopuolueiden edustajien kanssa.

Mutta niitten kaikkien taustana voi punasena lankana erottaa siis... määhän nyt käytän tätä globalisaatio-terminiä, mikä mun mielestä on keskeistä, mihinkä kaikki nyt niinku tähtää. (N22)

Vaikka aktivistit usein haluavat sen itsemäärittelyssään kieltää, myös skenessä, kuten missä tahansa muussakin kulttuurissa tietyillä koko yhteisöä koskevilla merkityksillä on taipumus muodostua itsestäänselvyyksiksi. Arkipuheessa tai vain muiden yhteisön jäsenten luettaviksi tarkoitetuissa teksteissä usein oletetaan, että kaikki omaan kulttuuriin kuuluvat ymmärtävät asian samoin ja hyväksyvät tietyt samat asiat.

Siis jos oletus yhteiskunnassa yleensä on, että ihminen on lihansyöjä, niin se kyllä jossain aktivistiskenessä oletus on yleensä, että on kasvisyöjä samalla tavalla. (M22/RH)

Esimerkiksi mielenosoituksissa merkitykset ”tihentyvät” usein sellaisiksi, että kaikkien mukanaolijoiden oletetaan jakavan ne samalla tavoin. Aatteista tulee hetkellisesti kyseenalaistamattomia ja symboleista yhteisiä, vaikka kaikki toimijat eivät normaalisti niitä täysin omikseen identifioisikaan. Toisaalta taas jotkut tärkeät yhteiset symbolit joutuvat tällöin koetukselle, koska skenessä vallitsee koodeja siitä, mitä symbolit edustavat ja kuka niitä saa kantaa. Tällaisia ovat varsinkin laajalti jaetut symbolit, jotka yhdistävät skenen muihin yhteiskunnallisiin ryhmiin, sekä voimakkaita kollektiivisuuden tunteita herättävät symbolit. Tällaisenaan symbolit heijastavat aatteiden ideologisoitumista ja tiettyjen merkitysten pyrkimystä muodostua essentialistisiksi.

[E]simerkiksi jos tv-uutisissa näkee punamustia lippu ja jossakin pariisin työttömien mielenosoituksissa niin kyllä mieltä lämmittää. Tiettyjen symbolien liittäminen ”skeneen” mielestäni jopa alentaa niiden arvoa. Esim. joskus vituttaa jos joku räkäpunkkari on kiinnittänyt selkäänsä punamustan lipun ja kirjoittanut lippuun että ”KILJU ON JUMALTEN JUOMA” tms. idioottimaisuuksia. Jostain syystä mustavihreä lippu ei herätä samanlaisia tuntemuksia. Ehkä siltä puuttuu laajempi yhteys (esim. Pariisin työttömiin) ja se on jäänyt pelkäksi skenesymboliksi. (N21)

Aatteet saavat kulttuurisissa rajauksissa ideologisia muotoja, jotka taas vaikuttavat identiteetteihin kiinnittäen niihin ”keinotekoisia sulkeumia” (Hall 1999, 14). Tämä tarkoittaa sitä, että toimijoiden subjektiviteetit esitetään usein olemuksellisesti tietynlaisina tilanteesta riippumatta. Hannu Toivanen (1997, 83) puhuu tässä yhteydessä skenen kohdalla ”mikro-ismeistä”. Toivanen katsoo, että mikro-ismit kuten anarkismi ja veganismi ovat ideologisina tekijöinä tyyppillisiä skenelle, niiden muodostumista vastustavista periaatteista ja käytänn-

öistä huolimatta. Ne pyrkivät sulkemaan merkitykset tiettyjen koodien mukaiseksi niiden tuotantoon liittyvän prosessin hallitsemisen kautta. Kun ne leviävät skenessä aatteina, ne poissulkevat samalla niihin liittyviä kapinallisia merkityksiä ja pyrkivät tuottamaan aatteille homogeenisen sisällön. Käytännössä nämä sisällöt vaihtelevat sen mukaan, kenellä tai millä ryhmällä on valta määrittellä ne tietyllä tavalla ja valtaa ”kontrolloida” juuri näiden määriteltyjen merkitysten leviämistä esimerkiksi lehtien tekemisen tai kotisivujen ylläpidon kautta. Toivanen lukee mikro-ismeihin sXe-aatteen (pääteettömyysaate), veganismin, eri suuntaiset ekologiati, syndikalismin, anarkismin sosialistiset ja ekologiset suuntaukset, kommunismin ja punk-kulttuuriin liittyvät aatteelliset merkityksellistykset.

Toivanen (emt., 83) katsoo, että ”näille aatteille on yhteistä se, että ne pyrkivät kanavoimaan scenen merkityksiä oman ideologisen koodausjärjestelmän kautta”. Toisin sanoen ne muodostavat koodiston, joka perustuu jonkinasteisille totuuksille, ja sulkevat näin muuta niitä koskevaa tietoa ulkopuolelleen. Skenenkin kulttuurissa on siis oma diskurssijärjestyksensä, jossa sekä diskurssien sisäiset elementit että niiden ulkoiset toiset diskurssit asettuvat mikro-ismien systeemiin. Ne järjestävät käyttäjiensä maailmankuvaa koskevia perusoletuksia ja synnyttävät retoriikkaa, jolla perustellaan joitain tekoja, lausumia ja ajattelutapoja kollektiivisesti oikeina ja toisia puolestaan väärinä.

[N]o jossei ois sellasii yhteisii juttu ja niinku vappumarssi ja itsenäisyyspäivän demo, ni eläinoikeusliike olis kyllä hyvin erillään anarkistijutuist. [...] Koska sehän on myös tää vegan/sxe/eläinoikeus/mikä lie -juttu, ni sehän on niinkun nuorison alakulttuuri ja sinne tulee ihmisiä aika toisenlaisista intresseistä ku minä. Huolimatta siitä, et mä oon ite ollu eläinoikeusjutuissa, ni mun on hirveen vaikee tajuta ihmisiä, jotka priorisoi ne kybällä. (M20)

Mutta olen kyllä huomannut että ”skenessä” on paljon sellaisiakin tyyppejä joita pitää mukana sosiaaliset suhteet, aktivismin luoma status etc. [...] Ns. hangaround-aktivistit taas katselevat videoita tms. hengailevat siinä missä ”tavalliset” ihmisetkin. (N21)

Yhteisillä periaatteilla on taipumus sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja diskursseissa muodostaa merkityshierarkioita ja tätä kautta normeja skenen sisälle. Nämä ovat kuitenkin alati liikkeessä ja alttiita vaihtoehtoisille äänille. Skenen median sivuilla näitä hallitsevia merkityksiä arvioidaan jatkuvasti uudelleen ja kokouksissa käydään keskusteluja, jotka suoranaisesti pyrkivät ehkäisemään tällaisten muodostumista. Skenen tai sen liikkeiden hierarkiattomuus ei ole voimakkaasta itsekritiikistä huolimatta ongelmatonta. Olivatpa sen aatteet tai ideaalit kuinka moniarvoisia tahansa, se on kuitenkin sosiaalinen tila ja

kulttuuri, jossa jaetut merkitykset helposti muuttuvat sen sisäistä hegemoniaa pönkittäviksi.

Ei siis liene perusteetonta todeta Stuart Hallin (1999, 14) tapaan, että kaikki ne liikkeet, jotka pyrkivät muuttamaan yhteiskuntaa perusrakenteita myöten ja edellyttävät ”uusien subjektiviteettien rakentumista” joutuvat hyväksymään ”välttämättä fiktiivisen mutta myös fiktiivisesti välttämättömän keinoitekoisen sulkeuman”. ”Se yhtenäisyys, se sisäinen yhdenmukaisuus, jota termissä ’identiteetti’ pidetään perustavana, ei ole luonnollinen, vaan konstruoitu sulkeuman muoto” (Hall 1999, 252). Tietyt identiteettiä koskevat merkitykset pyrkivät rakentumaan hallitseviksi nimenomaan liikkeiden identiteettejä muovaavassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yhtenäisyyttä korostavat määritelmät riippuvat skenen sisäisistä valtasuhteista. Yhteisöt ja liikkeet tuottavat omat normatiiviset koodistonsa, jotka säätelevät diskursseissa tuotetun subjektiuden sisältöjä ja joilla on pysyvä luonne. Toisin sanoen tietyt identiteetit ovat ajasta ja tilasta riippumatta hyväksytympiä yhteisön sisällä kuin toiset, vaikka yhteisössä periaatteessa vallitseekin arvojen ja identiteettien pluralismi. Hegemoniset, ryhmän sisäistä yhtenäisyyttä ja homogeenisyyttä korostavat kertomukset ja diskurssit sulkevat skenenkin kollektiivisen identiteetin määritelmiä. Ryhmät ja yksilöt, joilla on eniten valtaa ja symbolisia resursseja tuottavat representaatioita esittääkseen koko ryhmää koskevat identiteetit tietynlaisina ja oman asemansa edellyttämällä tavalla. Mutta koska identitifiikaatio ei ole aukoton kokonaisuus tai valmis totaliteetti, erilaiset skenen sisäiset mekanismit jatkuvasti purkavat näitä hegemonisen identiteetin muotoja: ajatus yksilön vapaudesta, uusien vallankumouksellisten subjektiviteettien etsiminen, uusien ideoiden, aatteiden ja ryhmien mukaantulo ovat asioita, jotka kuitenkin horjuttavat ja muuttavat valmiiksi muodostuneita identiteetin kertomuksia. (Ks. myös Hall 1999, 47–51; Laclau & Mouffe 1985, 117.)

Marginalisoiminen ja vastastrategiat

Tässä luvussa tarkastelen puolestaan sitä, kuinka skenen ulkopuolelta tulevat merkityksenannot rakentavat aktivistien identiteettejä ja millaisin strategioin he näihin identifiointeihin vastaavat.

Koska identiteetti vaihtelee sen mukaan, kuinka subjektia puhutellaan ja kuinka se esitetään, identifikaatio ei ole automaattista, vaan se voidaan joko saavuttaa tai menettää. Tätä kuvataan toisinaan siirtymiseksi (luokka)identiteetin politiikasta *eron* politiikkaan. (Hall 1992b, 280.)

Stuart Hall (1992a, 296–307) on todennut, että erilaisia vähemmistöjä, oli-

vatpa ne sitten poliittisia, etnisiä tai seksuaalisia, usein marginalisoidaan erilaisissa hegemonisissa diskursseissa. Näissä diskursseissa ”merkitysten tuotanto yhdistyy valtastrategioihin tiettyjen ryhmien eristämiseksi kulttuurisista tai symbolisista resursseista” (emt., 296). Esimerkiksi aktivistit ja heidän toimintansa erotetaan marginalisoivissa diskursseissa oletetusta luonnollisesta ja ainoasta oikeasta yhteiskuntajärjestyksestä poikkeavaksi ilmiöksi. Tällaisissa puhetavoissa, jotka Hall (1999, 189–195) lukee kuuluvaksi eron politiikan ydinalueelle, on tärkeää pyrkiä tunnistamaan sekä se, mitä aktivistien niissä katsotaan edustavan (toiseus) että se, mistä he poikkeavat (me ja suomalaisuus). Marginaali, yhtäläillä kuin äärenkin käsite, liittyy toiseuteen ja sen ideologiseen tuottamiseen. Marginaali on jotain, mikä on osa yhteiskuntaamme, mutta sen reunalla oleva pieni osa sitä – ikäänkuin funktionaalisen pakollinen yhteiskunnan normaaliuden kannalta. Marginaali on tärkeä käsite ”meille”, koska sen kautta laajempi kulttuuriyhteisö konstruoi rajojaan. Äären kautta se puolestaan konstruoi vastakohtiaan – kaikkea sitä pahaa ja huonoa, mitä se ei ehdottomasti ole. Marginaalin ja äären välinen käsitteellinen raja on hyvin häilyvä. Tärkeää molemmissa käsitteissä on se, että ne ilmentävät jotain, jota vasten subjektia ohjaava normaalius ja oikea tieto tai käsitys maailmasta voi rakentua. (Foucault 1980, 109–133.)

Yhteiskunnallisten valtasuhteiden solmukohtiin hierarkkisesti organisoitunut kulttuurinen valta toimii diskursseissa siten, että subjektien representaatiot saavat merkityksensä suhteessa toisiin. Tässä ”me ja muut” -suhteessa ”minä”/”me” on ”toiseen”/”toisiin” nähden preferentiaalinen ja edustaa parempia tai tavoitellumpia identiteettejä. ”Minä” tai ”me” saa hegemonisissa diskursseissa itsestään selviä ja hyväksytyjä piirteitä, ”toiset” puolestaan määrittellään essentialistisesti huonommiksi tai alhaisemmiksi. Molempien määrittelyyn liittyvät myytit, stereotyyppit ja erilaiset retoriset viestin sisällön vastaanottamista ohjaavat strategiat. Käyn tässä lävitse lähinnä stereotyyppioita konstruoivia strategioita.

Stuart Hallin (1999) mukaan stereotyyppistäminen (Identiteetti –teoksen suomentajien käyttämä ilmaus) on merkittävä keino tuotettaessa toiseutta käyttämällä kulttuurista valtaa. Stereotyyppi on kulttuurisessa vallankäytössä synnytetty kategoria, jolla jonkin ihmisryhmän identiteetti pelkistetään muutama miin ryhmän ulkopuolelta todettuihin ominaispiirteisiin. Tähän liittyy voimakkaasti se, että näin esitettyä ryhmän identiteetti palvelee jonkun tietyn toisen ryhmän intressejä. Stereotyyppistäminen onkin osa sosiaalisen ja symbolisen järjestyksen ylläpitoa. Jos ajatellaan tällaista merkityksen tuottamisen prosessia, niin tämä kiinnittyminen intresseihin ei suinkaan aina ole tiedostettua, vaan ikäänkuin vallan välityksellä diskurssin pelin sääntöihin kirjoitettu. Stereotyyppistämässä tuotetaan liioiteltuja ja yksinkertaistettuja merkityksiä

joistain ihmisistä. Stereotypiat pelkistävät, essentialisoivat ja ”jähmettävät” eroja ja normalisoivat ihmisiä tuottamalla poikkeavat epänormaaleina tai jonain, jota ei pidä hyväksyä. Stereotypiat luokittelevat ihmisiä normien mukaisesti ja konstruoivat ulkopuoliset ’toisiksi’. Stereotypiat ovat olennainen osa marginalisoinnin prosesseja. Yleisin, varsinkin eläinaktivisteista käytetty stereotypia on ”terroristi”, joka uhkaa ”tavallisia ihmisiä” – siis ketä tahansa representaation vastaanottajista.

Kyllä voi [joku olla niin ”hullu”, että räjäyttää ydinvoimalan tai vapauttaa opaskoiria sokeilta, lisäys MP], ainakin Amerikassa. Siellä ympäristöaktivistit ovat ahkeroineet tällaisissakin projekteissa. Terrorin kohteena ovat useimmiten tavalliset maaseudun ihmiset, kuten metsurit, maanviljelijät ja karjankasvattajat. Terroristit ovat yleensä kaupunkilaisnuoria, jotka ovat eläneet uhreihinsa verrattuna etuoikeutettua ja taloudellisesti turvattua elämää. [...] Sama kaava näyttää pätevän Suomessakin. Kourallinen nuoria kaupunkilaisia on tiedostanut moraalisen ylivertaisuutensa, ottanut lain omiin käsiinsä ja aloittanut järjestelmällisen terrorikampanjan niitä hiljaisia kohtaan, jotka hankkivat elantonsa luonnosta. (Iltalehti 12.9.1998, 10.)

Viranomaislausuntojen antajat, päätoimittajat ja kolumnistit käsittelevät aktivisteja läpi käymässäni sanomalehtiaineistossa terroristeina, ekoterroristeina, fundamentalisteina, ääriaineksena, vähemmistönä, pienenä ydinjoukkona, tyttöinä tai poikina ja nuorina. Siis sellaisilla käsitteillä, jotka vähentävät aktivistien arvoa täysivaltaisina yhteiskunnallisina subjekteina. Tällaisten käsitteiden käyttö on ollut artikkeleissa ja lausunnoissa yleisimmillään aina jonkin konfliktitilanteen jälkeen, jolloin aktivistien toiminta on jollain tapaa rikkonut joko laissa määriteltyjä tai muutoin sosiaalisesti kontrolloituja vallitsevan yhteiskunnan normeja.

Terroristiksi nimeäminen liittyy uhkakuvien luomiseen. Tärkeää on saada suuri yleisö uskomaan, että aktivistien terrori on yhtäläinen uhka *kenelle tahansa*. Sellainen toiminta uhkaa loppujen lopuksi ”meidän” kaikkien vapautta toteuttaa elinkeinoamme tai oikeuttamme elää suomalaisessa yhteiskunnassa. Tai ainakin se saattaa uhata, elleimme ”me” puutu siihen. Pelon politiikan on tarkoitus vahvistaa yhteiskunnallista koheesiota, joka syntyy jokaisen subjektin kokemuksesta yhteisestä uhasta. Näin latautuneet lausunnot sisällyttävät koheesioon äärimmäisen normatiivisuuden: siinä pystytään esittämään ja perustelemaan hyväksyttävän poliittisen toiminnan rajat ja sulkemaan likaiset toimintamuodot ulos. Tällä tavoin toivotaan normaalin yhteiskunnan järjestäytyvän yhteistä uhkaa vastaan. Uhkakuva-retoriikan tavoitteena on mahdollistaa normaalin yhteiskunnan toiminta-alueen ulkopuolelle suljettujen kontrolli esimerkiksi tiukentamalla lainsäädäntöä ja aloittamalla potentiaalisten terroris-

tien jatkuva valvonta. (Ahmed 2002.)

‘Eläinten vapautusrintaman’ sytyttämät palot ovat tuhopolttoja. Suojelupoliisin päällikkö Eero Kekomäki pitää tuhopolttoja vakavina ongelmina *koko yhteiskunnalle* [kursivointi MP]. Niitä ei pidä millään tavalla ihailta, koska niitä tekevät yhteiskunnan vastaiset piirit. Kekomäen mukaan kysymys ei ole eläinsuojelusta vaan raa’asta vahingonteosta. Ilman nuorten intoa ja vakaumusta maailma ei muutu paremmaksi. Järjestäytyneen yhteiskunnan on kuitenkin asetettava rajat – mikään asia ei ole niin pyhä, että terrorismi sen hyväksi olisi sallittua. (Aamulehti 21.12.1995, 2)

Viranomaisen tai arvostetun lehden päätoimittajan subjekti-asemasta lausutuilla negatiivisilla termeillä on myös taipumus muodostua luonnollisiksi asioita koskeviksi totuuksiksi. Stereotyypioilla muutamat ulkoapäin määritellyt kulttuuriset piirteet asetetaan perustavalla tavalla luonnehtimaan koko kulttuuria (tässä skeneä). Aktivistin stereotyypiat rakennetaan supistamalla aktivismin määritelmiä rinnastamalla heidät vuoroin terroristeihin, moottoripyöräjengeihin, huumeiden käyttäjiin ja mustien huppareiden käyttäjiin, stereotyypioiden käyttöyhteydestä riippuen.

Moittia aina saa, mutta rikollinen vastatoiminta on tukahdutettava. [...] Eläinten vapautusrintama lienee juuri tällä hetkellä eräs suurimpia vaaroja yhteiskunnan turvallisuudelle. Se on rinnastettavissa pelättyihin moottoripyöräjengeihin. [...] Mitä kauemmin vapaamielisyys jaktuu, sitä ronskimmiksi muodostuvat terroristien otteet. (Keskisuomalainen 13.12.1997, 2.)

Tällaiset aktivistien identiteettejä kuvaavat stereotyypiat toimivat myyttien tavoin. Viranomais- ja mediadiskursseissa aktivisteihin tai heidän toimintaansa liitetyillä myyttisillä merkityksillä on taipumus rajata puheen vastaanottajien tulkintoja ja ymmärrystä. Myytti on merkityksenannon tapa ja muoto, johon ei sijoiteta todellisuutta vaan määrätty tieto todellisuudesta. Myytissä tämä määrätty tieto saa olemuksen, jonka mukaan se on todellisuuden ainoa kuviteltavissa oleva ja itsestään selvä representaatio. Myytit ovat ilmaisuja, jotka syntyvät diskurssien itseäänselvyyksien alueella. Myytti on historialliskulttuurista puhetta, jonka merkityksen avaaminen vaatii myytin suhteuttamista yhteiskunnalliseen totuusjärjestykseen. (Barthes 1994, 173–217.) Stereotyypiat, jotka saavat myytin muodon, rakentavat pysyvää eroa tavallisen ihmisen ja aktivistin välille aikana, jolloin yhteiskunnalliset intressiryhmät ja heidän vaatimuksensa ovat moninaistuneet. Vallankäyttäjille myytit tai stereotyypiat ovat tapa yksinkertaistaa heterogeenisen yhteiskun-

nan hallittavuutta äären tai marginaalin poissulkemisen avulla. Ne ovat osa uusien vaikeasti käsitettävien asioiden haltuunottoa oman käsitejärjestelmän näkökulmasta, jonka myös valtaväestön katsotaan yhteisesti jakavan. Samalla myytit tai stereotyypiat usein toimivat niin, että niillä tietoisesti aiheutetaan häiriötä aktivistien omalle symbolijärjestelmälle. Esimerkiksi aktivistien jakaminen johtajiin ja johdettuihin tai hentoihin kettutyttöihin ja vanhempiin, koulutettuihin kettupoikiin pyrkii murtamaan aktivistien merkityksenantoja omasta tasa-arvoisesta ja demokraattisesta toimintakulttuuristaan.

Tampereen mellakojien johtajat yrittivät paeta. [...] Viikonvaihteessa suuret mellakat luoneiden ekoanarkistien johtohenkilöt pyrkivät karkuun, kun yhteenotot poliisin kanssa alkoivat. [...] –Taustalla oli agitaattoreita, jotka ohjasivat toimintaa, laittoivat muut likoon ja yrittivät itse karkuun, poliisijohtaja Jorma Toivanen kertoo. (Ilta-Sanomat 17.1.1998, 13.)

Liikehännän identiteeteistä puhutaan usein täysin eri tavoin aktivistien keskuudessa kuin lehdistössä tai viranomaisten lausunnoissa. Ne identiteetit, jotka kulloinkin muodostuvat pysyviksi tai hallitseviksi ilmentävät osapuolien välisiä valtasuhteita. ”Mellakoitsijat” tai ”rikolliset” ovat olemuksellisia käsitteitä, joiden avulla niihin liitettyjen ryhmien toimintaa on pyritty selittämään marginaaliseksi ”rötöstelyksi”, johon poliisilla on yhteisen edun nimissä oikeus puuttua kovin ottein. Aktivistit itse taas haluavat representoida itsensä varteenotettavina poliittisina toimijoina ja kääntää vastuun väkivaltaisuuksista poliisin harteille.

Stereotyypistävä näkökulman ”terroristi” toimii metaforan tavoin: se siirtää merkityksiä vieraalta tasolta toiselle ohjatakseen ihmisten tulkintoja aktivisteista. ”Metaforan arkijärjellisyys liittyy yhteisesti jaettuihin ja tuttuihin käsityksiin asioista; metaforalla käsitellään abstraktia, uutta ja outoa asiaa tai toimintaa konkreettisen ja tutun asian tai toiminnan kautta” (Hellsten 1998, 64). Kun viranomais- tai mediadiskursseissa metaforilla korostetaan jonkin uuden ilmiön – tässä ympäristöprotestin neljännen aallon aktivismin – tiettyjä puolia (terroristi-myytin sisältämä vaarallisuus, ääriaineisuus ja fundamentalistisuus), suljetaan samalla pois vaihtoehtoisia tapoja käsitellä asioita. Toisin sanoen näin pyritään ehkäisemään aktivistien omaehtoisia identifiointeja leviämistä laajempaan tietoisuuteen.

Metafora ”aktivismi on (kuin) terrorismia” konstruoi tietynlaisen kertomuksen aktivismista, joka hegemonisissa diskursseissa pyritään kytkemään muihin tavallisuuden ja poikkeavuuden, inklusion ja eksklusion kertomuksiin. Marginalisoivien stereotyyppien avulla aktivisteista tuotetaan tietoa, jonka ihmiset suhteuttavat aiempiin käsityksiinsä jostain television välityksellä nähdystä

vaarallisesta ja kaukaisesta. Metaforien tarkoitus on tuottaa aktivismia koskevista käsitteistä itsestäänselvyyksien kaltaisia määritelmiä, joita tulkitaan totuuksina. Marginalisoivat käytännöt perustuvat *oletukselle* valtaväestöstä ja sen yhteisesti jakamista tavoista hahmottaa asioita. Itsestäänselvyyksien vakiinnuttaminen tapahtuu nimenomaan käsitteiden metaforistisella käytöllä. (Emt., 68–75; metaforisen retoriikan käytöstä ks. myös Suominen 1997, 390–398.) Tietyntylaisen retoriikan tai argumentaation avulla pyritään omat todellisuuden versiot saamaan vakuuttaviksi ja kannatettaviksi, sekä median seuraajat sitoutumaan niihin totuuksiin. (Vrt. esim. Tuulentie 2001, 40–51.)

Stereotyypistäminen on poissulkemisen strategia, joka nojaa yhteiskuntamme myytteihin kansakunnasta, kansalaisuudesta ja poliittisesta toimijuudesta. Media- ja viranomaisdiskursseissa tehdään kulttuurista valtaa hyväksikäyttäen eroa normaalin kansalaisen ja marginaalisen tai ääreen liitettävissä olevan kansalaisen välillä. Ulossuljetut ryhmät ruumiillistavat niiden ”hyveellisten” vastakohtaa, jotka muodostavat poissuljennasta määräävän identiteetti yhteisön (Hall 1992a, 304). Tämä asettaa paineita aktivisteille, sillä heidän on kamppailtava murtaakseen marginaali-asemansa.

Kamppailtaessa identiteetistä erolla ja ulossulkemisella on taipumus kääntyä päälaelleen ullossuljetun ryhmän diskursseissa. Ulossuljettu ryhmä alkaa etsiä identiteeteilleen representaatiokeinoja marginalisoinnista ja vahvistaa sitä kautta identiteettivastarintaansa. Yksi marginaalin ominaisuus on, että se on ”luova tila”, joka nostaa aktivisteja julkisuuteen ja tällä tavoin tarjoaa heille laajan mahdollisuuden kommunikoida ympäröivän yhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa. Stereotyyppien ympärikäntämisestä onkin tullut osa aktivistien arkikieltä ja toimintaa. Se on ilmiönä eron politiikan toinen puoli: se on osa kamppailua oikeudesta omaehtoiseen itsemäärittelyyn. Sitä ohjaa tarve vapauttaa aktivistien subjektiveetit rajoittavista diskurssiivisen vallankäytön muodoista, jotka ilmenevät marginalisoinnin yhteydessä.

Stereotyypiset määrittelyt provosoivat aktivisteja vastamääritelmiin joukkotiedotusvälineissä ja aiheuttavat paineita heidän toiminnalleen, ne muuttuvat aktivistien omassa representaatioissa usein performatiivisiksi ja humorisoiduiksi käänteismerkityksiksi. Ero tuottaa tällä tavoin ”poliittista naurua”, jolla terroristileiman sisältö latistetaan ja muutetaan sekä oman liikkeen yhtenäisyyttä korostavaksi, että uudestaan julkisuudelle esitettäväksi esimerkiksi mielenosoitusten yhteydessä (pukeutuminen ja esiintyminen). Diskurssiivinen tukahduttaminen, joka perustuu käsitykselle kansallisten arvojen universaaliudesta, toimii käänteellisenä ponnahduslautana toisten identiteettipolitiikalle (Pulkinen 1998, 155). Ulkopuolelta määrittelystä marginaalista tuleekin eron politiikassa tila, jonka avulla vahvistetaan omaa kollektiivista identiteettiä ja pyritään oikomaan ryhmään ulkopuolelta liitetyjä merkityksiä (Hall 1992a, 310).

[O]ittaa sen ulkoapäin tulevan määrittelyn ja sen kielenkäytön... sen ottaakin osaks omaa kielenkäyttöä. Että niinkun ei anna niitten määritellä, vaan rupee itekkin määrittelemään sillä tavalla. Mikä voi tietysti olla myös huono asia, mut se on myös hirtittävän hauskaa! (N22)

Aktivistit kääntävät stereotyyppisiä nurin erilaisilla kielipelistrategioilla. Tällaiset strategiat viittaavat symbolisen tason kamppailuihin, joissa on kysymys sekä itsen että ympäröivän todellisuuden määrittelystä. Aktivistit ottavat viranomais- ja valtamediapuheessa esiintyneitä nimityksiä itsestään omaan käyttöönsä (esimerkiksi ”kännykkäjohtajat” tai ”kettutyöt”) ja uudistavat käsitteiden merkityksiä sekä niihin kiinnittyneitä narratiiveja. Skenessä ironisella retoriikalla vahvistetaan yhteisen ymmärryksen kautta aktivistien kollektiivista identiteettiä ja rajataan omaa yhteisöä suhteessa valtamediaan ja viranomaisiin.

Aktivistit joutuvat käyttämään toiminnastaan suuren osan siihen, että he kaventavat stereotyyppisissä artikuloitua eroa omilla merkityksenannoillaan. Tätä kielipelistrategiaa voidaan kutsua dekonstruktiksi, jolla tarkoitetaan itsestäänselvyyksiksi naamioituneiden ajatusrakennelmien purkamista, esiintyvät ne sitten tieteellisiä teorioissa, mediapuheessa tai arkiajattelussa. Dekonstruktion tarkoitus on osoittaa että maailmasta tehdyt käsitteelliset väittämät ovat *tuotettuja* ja kyseenalaistettavissa. Dekonstruktioit merkitsevät tapaa uudelleen lukea, kirjoittaa ja puhua omista tai toisten identiteeteistä. Ne ovat tapoja juonellistaa sosiaalista todellisuutta uudelleen marginaalin, vähemmistön tai alistetussa asemassa olevan ryhmän näkökulmasta. Sosiologi Klaus Eder (1985) on nimittänyt tätä vastakulttuuristen liikkeiden toimintaa todellisuuden virallisten määritelmien nurinkääntämiseksi, joka on osa liikkeiden rituaalista logiikkaa. Niiden tarkoituksena on avata uusia mahdollisuuksia tarkastella sosiaalista todellisuutta ja haastaa valtakulttuurin diskursseissa muodostunut arkielämää ohjaava logiikka. Tällaiset identiteettien representaatioiden dekonstruktioit merkitsevät aktivisteille itsemääräämisen vapautta.

Näillä dekonstruktiiivisilla merkityksenannoilla saattaa kuitenkin olla taipumus marginalisoida ”toisia” entisestään varsinkin silloin, kun niiden kantamat viestit sisältävät monia konnotaatiotasoja. Esimerkiksi skenen diskursseissa tuotetut identiteettiä koskevat kielipelit avautuvat eri tavoin siihen kuuluville kuin siihen kuulumattomille. Aktivistien toisinaan käyttämä terroristi-, kettutyttö-, mellakka- tai pommi-retoriikka saattaa lisätä ulkopuolisten vastaanotajien torjuvuutta liikehdintää kohtaan.

Kokoukset joka keskiviikko kello 20 Vakiopaineessa. Kapitalismin vastainen seminaari Joensuussa pääsiäisenä. Kurssimaksu 3000mk. Partisaanikurssi Äkäslompolon idyllisissä maisemissa 16–17.4. Ilmoittautumiset Reijolle – muis-

takaa ottaa kännykät mukaan. Kampuksen valtaus kunhan keritään. (Jyväskylän ylioppilaslehti 6/98, 14.)

Lontoon päämajamme tiedottaa: Kokoukset keskiviikkoisin Vakiopaineen yläkerrassa kello 20. Mellakkakoulutuskurssilaisten todistusten jako kokouksen yhteydessä. Kännykkäkurseille ilmoittauduttava viimeistään maaliskuun loppuun mennessä. (Jyväskylän ylioppilaslehti 5/98, 14.)

Lainauksissa käytetty retoriikka heijastaa Tampereen Mustavihreiden päivien yhteydessä 1998 esitettyjä mediallyusumia. Tällainen ironinen retoriikka usein hämmentää sellaisia liikkeisiin kuulumattomia lukijoita, jotka sympatisoivat liikkeitä. Lukijat eivät ehkä tunnista ilmoituksissa niiden ironista puolta, vaan pitävät pikemminkin oikeina valtamediassa esitettyjä representaatioita liikkeiden vaarallisuudesta ja outoudesta. Useat aktivistit kokevatkin, että käänteisten ilmausten retorinen käyttö pikemminkin edistää kuin ehkäisee aktivistien sisäpiirimuodostusta.

Ei kai muuta voi kuin tietoisesti pyrkiä vaikuttamaan niitä asioita, joihin voi vaikuttaa (sisäänpäinlämpiävät jutut, ulos kaveripiireistä, parempi tiedottaminen, jne.). [...] Ulossulkeminen ja luotaantyöntävyys eivät ole liikkeille kauhean positiivisia asioita. Itse yritän luoda skenestä ”tavallisempaa” kuvaa erityisesti puhuessani.” (M26)

Aktivistien mielestä ironinen retoriikka saattavaa liiaksi rajata aktivisteja omaksi hermeneuttiseksi yhteisökseen. Sellaiseksi, jolla on oma kielensä ja käänteinen huumorintajunsa. Sen vuoksi aktivistit pyrkivätkin usein tarkoin harkitsemaan sitä, miksi itseään missäkin yhteydessä kutsuvat.

Vähän tilanteesta riippuen kutsun itseäni ekoanarkistiksi, anarkistiksi tai punavihreäksi. Nämä määrittelythän tekee jokainen itse. En usko, että ulkopuolinen määritteli minua anarkistiksi, koska anarkisti merkitsee eri asiaa skenen sisä- ja ulkopuolella. (Minulle anarkismi on positiivisesti sävyttynyt sana, skenen ulkopuolella se taas kalskahtaa puolirikolliselta). (N21)

Vastakulttuuri pyrkii tuottamaan vastakkaisia ja vaihtoehtoisia merkityksiä vallitseville asiantiloille. Kun se yhdistää nämä merkitykset muutokseen, sen on otettava huomioon myös ne merkitykset (yhteisen kielen käsitteelliset kartat ja koodit), joita se jakaa sitä ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Se ei voi olla äärimmäisen vastakkainen, vaan sen on osoitettava muutospyrkimyksissään kykenevyyttä vuoropuheluun vallitsevan yhteiskunnan kanssa, jotta se ei marginalisoituisi enemmän. Esimerkiksi haastateltava saattaa sanoa tutkijalle olevansa anarkisti, mutta kieltää päivälehden haastatte-

lijalle olevansa sellainen, koska esiintyy haastattelussa omalla nimellään ja tietää anarkismin herättävän lehden lukijoissa mahdollisesti negatiivisia konnotaatioita.

Vastakulttuurikin tarvitsee merkkejä ja merkityksiä, jotka kuuluvat ”lingua francaan” – laajempien kulttuuristen yhteisöjen kanssa yhteisesti jaettujen merkitysten – piiriin (Hall 1992a, 312-317). Skenen tapauksessa tämä näkyy erilaisissa tavoissa kytkeä oma toiminta laajempien liikkeiden tai eturyhmien toimintaan. Vastakulttuuri pyrkii samaistamaan itsensä esimerkiksi työväenluokkaan, johon skenen tapauksessa sen liittävät jo poliittiset perinteet, kuten vasemmistolaiset ideat. Skenen toimijat saattavat pyrkiä samastamaan itsensä ympäröivään yhteiskuntaan myös muiden kulttuuristen välittäjien, kuten nuorisokulttuuristen merkkien kautta. Yksi uusi piirre viiteryhmäidentiteettien kannalta on myös liikkeen intellektualisoiminen. Se ilmenee muun muassa skenen julkaisujen artikkeleiden kielen ja sisällön muutoksena (esim. Megafoni # 4; 5). Lisäksi yliopistojen yksiköistä ja niiden henkilökunnasta on monissa paikoin tullut pysyvä osa aktivistien yhteistyöverkostoa esimerkiksi luentojen ja seminaarien järjestämisessä sekä julkaisujen tuottamisessa.

Vastakulttuurisuus ja identiteetti muodostavat yhdessä ristiriitaisen parin, joiden välimaastossa aktivistien on tasapainoitava. On osattava olla samanlaisesti sekä vastarinnassa että yhteisymmärryksessä ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Mitä selkeämmin liike on käytännön tasolla vastakulttuurinen sitä vaarattomampi se on yhteiskunnalle, koska niiden yhteinen kulttuurinen kosketuspinta on tällöin vähäinen – joissain tapauksissa jopa olematon.

Stuart Hall (1992a, 320) on tiivistänyt ”marginaalikulttuurien” tilanteen seuraavasti: ”toiseuden” kulttuurien (vastakulttuurit ja etniset marginaalit) kohtalo riippuu pitkälle siitä, missä määrin ne saavat itsensä mukaan ”laajempaan kulttuurin tekemiseen”. Aktivisteille on olennaista, että he pystyvät artikuloimaan omat kollektiivisen identiteetin versiot laajempien kansalaispiirien tietoisuuteen, mikäli aktivistit mielivät osallistua kamppailuun yhteiskunnan hegemonisista projekteista.

Lopuksi

Kun ihmiset taistelevat kulttuurisista, sosiaalisista, materiaalisista ja poliittisista resursseista ja pyrkivät muuttamaan yhteiskunnallista järjestystä, he joutuvat määrittelemään itseään ja toisia ihmisiä aina uudestaan ja uudestaan. Samalla he itse ovat näiden muiden ihmisten määrittelyn kohteita. Tietyt hegemoniset tahot ja instituutiot vaativat ihmisiä tunnistamaan ja tunnustamaan omat identiteettinsä, mutta vallankäytön kohteet jatkuvasti muuttavat eri konteksteissa omaa subjektiviteettiaan ja pyrkivät artikuloimaan

noita muutoksia laajempiin yhteyksiin. Ihmiset hakevat myös yhteiskunnalta tunnistusta ja tunnustusta omille itsemäärittelyilleen. Yhteiskunnallisissa liikkeissä toimivien on pyrittävä muiden päämäärien lisäksi kamppailemaan myös omasta ryhmäidentiteetistään. Se tapahtuu representaatioissa, joista joidenkin tehtävä on vastata ”ulkopuolisten” esityksiin ja toiset taas syntyvät kulttuurin sisäisen keskustelun tuloksina ja ovat tarkoitettu sen jäsenten ”kulutettaviksi”.

Aktivistien identiteettejä tuotetaan sekä skenen omissa että toisten ryhmien diskursseissa. Valtasuhteet määrittävät aktivistien vastakulttuurisen aseman näiden diskursseiden välisessä järjestyksessä. Tiedotusvälineet ja viranomaiset pyrkivät tarjoamaan skenen toimijoille valmiita identiteettejä. Nämä puolestaan yrittävät osoittaa, että ne eivät ole luonnollisia, vaan symbolista valtaa hyväksi käyttäen luonnollistettuja. Samalla tavoin myös aktivisti-skenen itsensä piirissä jotkut merkitykset, aatteet tai blokit pyrkivät muodostumaan hegemonisiksi. Niitä purkavat kuitenkin erilaiset arvoihin palautuvat mekanismit, kuten moniarvoisuus ja usko yksilön vapauteen. Skenen toimijoille on muutoinkin tärkeää, etteivät aatteet muodostu heidän kulttuurissaan liian normatiivisiksi. Sellaisena ne rajoittaisivat uusien ihmisten liittymistä liikehdintään ja pienentäisivät aktivistien mahdollisuuksia tavoittelemiinsa yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Aktivistit, media ja viranomaiset kamppailevat kukin omista identiteeteistään. Pelin tuomarina toimivat median seuraajat, eli oletettu ”suuri yleisö”. Olen tässä käsitellyt lähinnä aktivistien identiteettien tuottamista, mutta samoissa diskursseissa tuotetaan myös viranomaistatuksia, vahvistetaan tai heikennetään median asemaa yleisen mielipiteen välittäjänä ja tuottajana, sekä tuotetaan niin poliittisen kansalaisen kuin ”normaalin suomalaisenkin” subjektiviteetteja. Identiteetti – sosiokulttuurisena samaistumisten ja erojen kohteena – on erottamattomasti osa yhteiskunnan taloudellisia ja poliittisia suhteita ja siihen kytkeytyvä representaation politiikka niveltyy kysymyksiin poliittisista osallistumismahdollisuuksista tai taloudellisista resursseista.

Itsestään selviä ja luonnollisena pidettyjä identiteettejä on tarkasteltava konstruktioina, jotka ovat osa sitä merkitysten ja representaation politiikka, jossa keskenään vuorovaikutuksessa olevat ryhmät pyrkivät määrittelemään toisiaan hierarkkisessa suhteessa ja tekemään eroa normaalien ja epänormaalien, legitiimien ja illegitiimien poliittisten toimijoiden välillä. Identiteettien politiikasta riippuu hyväksytäänkö se, että aktivistien esittämät ehdotukset yhteiskunnallisesta muutoksesta ovat tarpeellisia, vai edustavatko aktivistit sitä epäsovivaa aineista, joka täytyy kontrolloiden sopeuttaa yhteiskuntaan. Jälkimmäisestä mahdollisuudesta toimivat esimerkkinä viimeaikaisten (Praha, Nizza, Göteborg ja Genova) mielenosoitusten yhteydessä käytetyt yhteiseurooppalaiset poliisirekisterit (SIS ja SIRENE), joilla kansalaisten oikeuksia ja vapauksia on rajoitettu.

Kun tarkastellaan tiedotusvälineiden tekstejä esimerkiksi Göteborgin tai Genovan tapahtumien yhteydessä, huomataan, ettei niissä käsitellä uutta aktivismin aaltoa yhtenäisenä ilmiönä, tai yhteisen diskurssikäytännön konventioiden mukaan. Protestit muutoksina ja uusina ilmiöinä ovat asioita, jotka herättävät valtamedian toimittajissa ja lausunnon antajissa (esimerkiksi tutkijat) alustavia, sekavia, epämääräisiä ja ristiriitaisia reaktioita. Tällaiset niin sanotut luovat diskurssikäytännöt heijastavat kuvattavien ilmiöiden uutuutta ja monitulkintaisuutta (Fairclough 1997, 83). Pitemmällä aikavälillä tarkasteltuna diskurssit saavat vakiintuneet muotonsa ja samat teemat ja tavat puhua protesteihin liittyvistä asioista ja ilmiöistä näyttävät toistuvan mediassa. Diskurssissa ilmiöitä reflektoidaan normaalia, ikään kuin järjestykseltään luonnollisena olemassa olevaa yhteiskuntaa vasten. Tällä tavoin tuotetaan sellaisia merkityksiä aktivistien identiteeteistä, jotka ilmentävät toiseutta, marginaalisuutta ja poikkeavuutta normaalista. Mediassa toistuvien viranomaislausuntojen voidaan siis katsoa ulossulkevan aktivistit yhteiskunnasta illegitiiminä, ääriaineksisena tai naurettavana vähemmistönä. Stuart Hallin mukaan tällainen strategia heijastaa yrityksiä tukahduttaa alkuunsa se haaste, jonka vastakulttuurit, uudet kansalaisaktivismin muodot tai liikkeet esittävät vallitsevalle hegemonialle (Hall ym. 1978). Ei tarvitse olla suuri eskatologi ennustaakseen, että tällainen strategia syventää entisestään kuilua hegemonian ja erilaisten vastahegemonisten projektien välillä. Samalla se estää kriittisen yhteiskunnallisen vuoropuhelun ja kokeellisten yhteiskunnallisten innovaatioiden leviämisen.

VIITTEET

- ¹ Tuomo Martikainen: Uusi sukupolvi etsii politiikalle korvikkeita. Helsingin Sanomat 7.8.2001, s. 4. Ks. myös Pentti Haaparanta: Järjestöt kaihtavat keskustelua. Helsingin Sanomat 8.8.2001, s. 4.
- ² Skeneen kuuluvia ryhmiä ja järjestöjä, joista osa on hyvin pitkäikäisiä ja osa taas tietyn tapahtuman ympärille syntyneitä ja lyhytaikaisia (vrt. esim. Toivanen 1997; Lindholm 1998), ovat esimerkiksi Suomen Anarkistiliitto (SAL), Anarkofeministiliitto Peppi, Maan Ystävät, Aseistakieltäytyjäliitto (AKL), Solidaarisuus, Antifa, Oikeutta Eläimille, Ruokaa ei aseita!, Ylikansalliset kuriin ja jossain määrin virallisemmat, kuten Suomen kehitysmaayhdistys, Rauhan puolustajat, Sosialistinuoret ja Oranssi – jotka ovat siirtyneet organisaatiomuutosten kautta skenen piiristä kohti vakiintuneimpia yhdistysmuotoja. Esimerkiksi teemahaastatteluihin ja ryhmähaastatteluun osaa ottaneet tukivat järjestötaustoineen havaintoani skeneen kuuluvista ryhmistä. Tämän lisäksi skeneen on 90-luvun lopulla liitetty laittoman suoran toiminnan ryh-

mät, kuten Earth Liberation Front (ELF), Eläinten vapautusrintama (EVR) ja vain muutamia tiedotettuja iskuja tehnyt Anarkistinen suora toiminta (AST) (Muutoksen kevät # 6, 27; Lindholm 1998).

3 Tarkemmin määriteltynä aineistoni koostuu kuudesta teemahaastattelusta, joista neljä on tehty nauhoittaen ja kaksi sähköpostitse, sekä yhdestä ryhmähaastattelusta. Sanomalehti- ja mediamateriaalia on koossa tutkimuskohteesta alkuvuodesta 1998 alkaen ja liikehdinnän itsensä tuottamaa mediamateriaalia 1990-luvun alusta alkaen. Artikkelit valikoituivat aineistoksi sisältönsä perusteella. Valikoin kaikkiaan yli 200 uutisartikkelista ja pääkirjoituksesta hieman yli 50 juttua, joissa aktivismia käsiteltiin tutkimuskysymysteni kannalta relevantisti. Niistä suurin osa oli kirjoitettu joko turkistarhaiskujen, pidätysten tai vuoden 1998 Mustavihreiden päivien jälkeen, jolloin aktivistien toimintaa kaikkein kovasanaisimmin puitiin. ”Metamateriaalina” työssäni toimivat kokemukset skenestä noin vuosikymmenen ajalta. Lisäksi olen käyttänyt aineistoa myös internet-sivuilta (esimerkiksi suomenkielinen verkkolehti *Autonome Offensive* '99) ja muutamilta sähköpostilistoilta, joiden jäsenenä olen ollut. Teemahaastatelluista neljä oli naisia ja kaksi miestä. Ryhmähaastattelussa oli paikalla kaksi naista ja seitsemän miestä. Kaikkien haastateltavien ikäjakauma on 22–30 vuotta. Lainauksissa olen käyttänyt sukupuolta merkitsemään kirjainta N (nainen) tai M (mies) ja ikä seuraa numeroin ikävuosien määränä kirjaimen perässä (esimerkiksi N26). Ryhmähaastattelun kohdalla olen toiminut niin, että ikää ja sukupuolta ilmaisevan tunnuksen jälkeen tulee kirjainyhdistelmä RH (esimerkiksi N24/RH). Sähköpostitse tehdyissä haastateluissa näkyy vastaajien oma kirjoitustyyli.

4 Representaatiolla tarkoitetaan sitä, että joku esittää jonkin asian jollain tietyllä tavoin. Stuart Hall (1999) puhuu representaatiosta poliittisena ilmiönä. Se on kamppailua jonkin asian, ilmiön tai ihmisryhmän määrittelemiseksi kielen välityksellä. Ihmiset antavat representaatioilla asioille sellaisia merkityksiä, jotka saavat sisältönsä suhteessa oman kulttuurin merkitysjärjestelmään. Toisin sanoen asiat ja ilmiöt selitetään representaation kautta ymmärrettäväksi. Representaatio on toimintaa, jossa käytetään kulttuurista valtaa. Ryhmien väliset valtasuhteet ratkaisevat ne merkitykset ja merkitysjärjestelmän koostumukset, joilla tietyt sosiaalisen maailman ilmiöt tulevat ymmärretyiksi. Erot perustuvat representaatiojärjestelmän tapaan esittää oma järjestyksensä ylivoimaisena ”kilpaileviin” muiden representaatiojärjestelmiin nähden. Jonkin ihmisryhmän arvot siis tunkeutuvat sen tulkintoihin ja esityksiin itsestä ja muista kulttuureista. Näin representaatioissa tapahtuvassa faktojen konstruoinnissa on aina kysymys valtasuhteista ja politiikasta.

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara (2002). *The Affective Politics of Fear*. Esitelmä Going Strange, Going Native –seminaarissa Tampereella 8.2.2002.
- Barth, Fredrik (1969). Introduction. Teoksessa Barth, Fredrik (toim.): *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget, 9–38.
- Barthes, Roland (1994). *Mytologioita*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eder, Klaus (1985). “The New Social Movements”: Moral Crusades, Political Pressure Groups, or Social Movements? *Social Research* 52:4, 869–890.
- Escobar, Arturo (1992). Culture, Practise and Politics. Anthropology and the study of social movements. *Critique of Anthropology* Vol 12:4. London: SAGE, 395–432.
- Fairclough, Norman (1997). *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (1980). Truth And Power. Teoksessa Michel Foucault: *Power/Knowledge. Selected Interviews And Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault* (toim. Colin Gordon). Sussex: The Harvester Press, 109–133.
- Hall, Stuart (1992a). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (1992b). The Question of Cultural Identity. Teoksessa: Hall, Stuart, Held, David & McGrew, Tony: *Modernity And Its Futures*. Cambridge: Polity Press, 274–325.
- Hall, Stuart (1996). “Who Needs Identity?” Teoksessa Hall, Stuart & du Gay, Paul (toim.): *Questions of Cultural Identity*. London: SAGE, 1–17.
- Hall, Stuart (1997). Introduction & The Work of Representation. Teoksessa Hall, Stuart (toim.): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE, 1–74.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart, Critcher, Chas, Jefferson, Tony, Clarke, John & Roberts, Brian (1978). *Policing the Crisis, Mugging the State and Law and Order*. London: MacMillan.
- Hellsten, Iina (1998). Monistettu Dolly. Johdatusta metafora analyysiin. Teoksessa Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.): *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 64–94.
- Laclau, Ernesto (1990). *New Reflections on the Revolution of our Time*. London: Verso.
- Laclau, Ernesto (1994). Introduction and Minding the Gap: The Subject of Politics. Teoksessa Laclau, Ernesto (toim.): *The Making of Political Identities*. London: Verso, 1–39.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985). *Hegemony & Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Lehtonen, Mikko (1998). *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Arto (1998). *Radikaali ympäristöaktivismi modernin murroksessa*. Julkaisu-
maton pro gradu –tutkielma. Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto.
- Melucci, Alberto (1995). The Process of Collective Identity. Teoksessa Johnston, Hank & Klandermans, Bert: *Social Movements and Culture*. Minneapolis: University of

- Minnesota Press, 41–63.
- O'Hara, Craig (1995). *The Philosophy of Punk – More Than Noise!!*. Edinburgh: AK Press.
- Plotke, David (1995). What's So New About New Social Movements. Teoksessa Lyman, Stanford M. (toim.): *Social Movements. Critiques, Concepts, Case Studies*. London: Magmillan Press, 113–136
- Pulkkinen, Tuija (1998). *Postmoderni politiikan filosofia*. Tampere: Gaudeamus.
- Suominen, Tapani (1997). “Ehkä teloitamme jonkun”. *Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970 -lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa*. Helsinki: Tammi.
- Toivanen, Hannu (1997) “Do It Yourself” – DIY vastarinnan sosio-kulttuurisena merkityksinä organisoivansa periaatteena ja käytäntönä. Julkaisematon kulttuuriantropologian laudatur-tutkielma. Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen laitos, Joensuun yliopisto.
- Tuomivaara, Salla & Purmonen, Joni (1998) *Ulos häkeistä. Kaksi näkökulmaa uuden eläinliikkeen sisältä*. Helsinki: Tammi.
- Tuulentie, Seija (2001). *Meidän vähemmistömmme. Valtaväestön retoriikat saamelaisten oikeuksistakäydyissä keskusteluissa*. Helsinki: SKS.

Aineisto:

- Aamulehti 21.12.1995. “Terrorismissa ei ole mitään puolusteltavaa”. Pääkirjoitus.
- Helsingin Sanomat 7.8.2001. “Uusi sukupolvi etsii politiikalle korvikkeita”. Vieraskynä.
- Helsingin Sanomat 8.8.2001. “Järjestöt kaihtavat keskustelua”. Mielipide.
- Iltalehti 12.9.1998. “Terroristeja joukossamme”. Pääkirjoitus.
- Jyväskylän ylioppilaslehti # 5 / 19.3.1998, 14. “Porukat”
- Jyväskylän ylioppilaslehti # 6 / 2.4.1998, 14. “Porukat”
- Kaurapuuro # 13. “Mikä tie anarkistiselle liikkeelle? – Vallankumous vai vallankumous?” 1997.
- Kaurapuuro # 16, 1999.
- Megafoni # 4, 2001.
- Megafoni # 5, 2002.
- Muutoksen Kevät # 6, 1996.
- Pomminheittäjä # 8, 1996.
- Pomminheittäjä # 10. “Anarkismi ja eläinten oikeudet” 1997.
- Profane Existence # 29–30. “Human Liberation Animal Liberation” 1996.

Markus Termonen

VASTARINNAN SUBJEKTI JA DISKURSIIVINEN SUBJEKTITUOTANTO

Nykyaikana on perusteltua puhua parlamentaarisen politiikan kriisistä. Esimerkiksi äänestysprosenttien laskemisen perusteella näyttää siltä, että kansalaiset kykenevät aiempaa vähemmän identifioitumaan vallitseviin vaikuttamisen muotoihin ja väyliin. Toisaalta globaalin ja lokaalin yhteys uudelleenmäärittäytyä alituisesti: ylikansallisten instituutioiden, kansallisvaltioiden sekä niiden sisäisten alueiden suhde kehittyy tavalla, joka herättää uusia kysymyksiä poliittisesta yhteisöstä ja kansalaisuudesta. Eri yhteisöjen rajat ovat tulleet epäselvemmiksi, mutta näistä ilmiöistä huolimatta esimerkiksi Suomessa parlamentarismi on pitkälti pysynyt ennallaan puoluekarttaa myöten. Kansalaistoimijuus jäsentyy yhä enimmäkseen kansallisvaltiollis-parlamentaristisesti, ja uusien poliittisen toiminnan areenojen kehittäminen on ollut vähäistä.

Äänestämättömistä ja muista, jotka eivät halua käyttää tarjottuja vaikuttamiskanavia, on joskus tapana puhua passiivisina, välinpitämättöminä ja vieraantuneina. Kieltäytyminen kansallisvaltiollisen edustuslaitoksen mukaan jäsentymisestä ei kuitenkaan välttämättä merkitse kieltäytymistä poliittisesta toiminnasta. Se voi merkitä yksinkertaisesti toisenlaista tapaa toteuttaa kansalaisuutta, niin selkiytymättömiä kuin tällaisen kansalaisuuden areenat ja käytännöt ovatkin. On itse asiassa epäselvää, millä käsitteellä edes on sopivaa puhua tästä subjektista, jotta olisi mahdollista ymmärtää sen olemusta ja välttää ennaltamääräviä nimityksiä. Osa ongelmaa ovat tavanomaiset mielipidetutkimukset, jotka jäsentävät ihmisten mielipiteitä, arvoja ja intressejä puoluepoliittisesti, mikä tyypistää kohdehenkilöiden mahdollisuuksia ilmaista kansalaistoimijuutta, joka ei jäsenny tällä tavoin.

Olisi yksinkertaistavaa olettaa, että kriittinen suhtautuminen puoluepolitiikkaan rajoittuisi niihin, jotka eivät siihen tai sen mukaisesti asetettuihin valintoihin osallistu. Esimerkiksi äänestämisessä voi olla kyse yksinkertaisesti rea-

listisesta ”pienemmän pahan” valitsemisesta, kuten monissa valinnoissa ylipäättään, kun täydellisiä vaihtoehtoja ei ole olemassa. Toisaalta mitään täydellistä vapautta tai puhtautta vakiintuneiden vaikuttamisväylien mahdollisista kielteisistä piirteistä tuskin löytyy siltäkään kentältä, jossa kokeillaan vaihtoehtoisia vaikuttamisen tapoja.

”Uuden kansalaisuuden” tutkimus on ilmeisen keskeneräinen alue. Vaikka uuteen kansalaisuuteen liittyvä vieraantuminen on kaikkea muuta kuin vähäistä, vakiintuneita vaikuttamisen rakenteita ylittävät toimijat ovat kuitenkin kiistämättä melko marginaalinen ilmiö, jonka vaatimuksilla on ainakin tällä hetkellä suhteellisen vähän vaikutusta yhteiskuntaan ja ihmisten arkipäivään. Ilmonen ja Siisiäinen (1998, 9–10) muistuttavatkin, että ei ole tapahtunut sellaista muutosta, jonka perusteella voisi väittää, että identiteettien tuottaminen ja intressien edustus olisivat siirtyneet ruohonjuuritason liikkeille ja erilaisille vaihtoehtoprojekteille.

Kysymystä ”uuden kansalaisuuden” merkityksestä on kuitenkin mahdollista lähestyä toisellakin tavalla. Tourainen (1988, 12–14) mukaan elämme jälkiteollista aikaa, jossa yhden järjen hegemoniaa ylläpitävät ajattelutavat ovat laajan kyseenalaistamisen kohteena. Sosiaalinen elämä, ihmiset, ajatukset ja pääoma ovat nopeassa ja intensiivisessä kierrossa. Kaikki on arvaamatonta, kun yhteiskunta ei ole sen enempää kuin miksi se itsensä muokkaa. Tourainen vastaus uusien toimijoiden merkitykseen on myönteinen: uudet voimat ovat aktuaalisia ja uusilla yhteiskunnallisilla liikkeillä sekä uusilla politisoinneilla on ollut suurta merkitystä ihmisten elämän kannalta.

Lisäksi näiden liikkeiden marginaalisuus ei välttämättä ole koko totuus, kun ottaa huomioon, että esimerkiksi marraskuussa 1999 mielenosoittajien voima riitti pysäyttämään Maailman kauppajärjestö WTO:n neuvottelut Seattlessa, ja että vastaavat protestit ovat jatkuneet intensiivisessä syklissä. Näiden mielenosoittajien toimet olivat osa juuri ”uuden kansalaisuuden” rakentumisen prosessia. Kyse oli taloudellisten instituutioiden hallitseman globalisaation vastustamisesta ja luottamuksesta omaehtoiseen toimintaan, ilman liikehdinnän kanavointia vakiintuneisiin poliittisiin puolueisiin tai virallisiin rakenteisiin.

Kohti ”uuden kansalaisuuden” hahmottamista

Kuinka sitten on mahdollista hahmottaa muotoutuvaa ”uutta kansalaisuutta”? Tässä artikkelissa pyrin tavoittamaan kansalaisuuden piirteitä niiden toimijoiden omien äänten kautta, jotka pitävät itseään omaehtoisina ja itsejärjestäytyvinä subjekteina. Näitä ”omia ääniä” ovat omakustanteina julkaistut kulttuurituotteet. Kaikissa näissä ilmaisuväylissä korostuu tavalla tai toisella politiikkakäsitys, joka ei jäsenny parlamentaaris-valtiollisesti ja jonka

kritiikin kohteena on hierarkkisuus. Aineistonani ovat omakustannelehdet, jotka ovat olleet suomalaisen ruohonjuuritason poliittisen toiminnan keskeisiä informaatio- ja kommunikaatioväyliä.

Omakustanteina julkaistut kulttuurituotteet ovat diskurssikimppu, eivät yksi diskurssi: ne sisältävät moninaisuutta ja ristiriitoja. Nämä diskurssit ovat kanavia, joissa niiden tuottajat konstituivat itseään ja omaa kollektiivisuuttaan jatkuvassa prosessissa. Tämän vuoksi juuri omaehtoisten kulttuurituotteiden diskurssien tulkinta tarjoaa mahdollisuuksia omaehtoisen subjektin rakentamisen tarkasteluun. Itse asiassa käsite ”diskurssi” nimenomaan korostaa aineiston tekstien tuottavaa ja rakentavaa luonnetta. Tämän käsitteen käyttö korostaa myös sitä, että kulttuurituotteet ovat keskustelujen kenttä, eivät toisistaan irrallisten tekstien lokerojärjestelmä.

Tämän artikkelin keskeistä käsitteistöä on ”subjekti”. En kirjoita subjekteista siinä mielessä, että ne olisivat totaalisesti itseään hallitsevia olentoja, joiden teoille olisi täysin jäännöksettä osoitettavissa rationaalinen tekijä ja haluaja. Sen sijaan subjekti on vallan kentissä rakentuva ytimetön olento, joka on altis sattumanvaraisuudelle ja muutokselle. Subjekti ei ole syntynyt tietynlaisena, mutta se ei ole myöskään täysin ympäristönsä muokkaama: se on jatkuvassa vuorovaikutuksen ja haastamisen prosessissa vallan eri muotojen kanssa. Vaikka valta muokkaa subjektia, subjektin ominaisuudet siis takaavat sille mahdollisuuden rajalliseen itsekonstituutioon. Tämä postmodernien subjektiteorioiden ontologinen kanta yhdistyy käsitykseen diskursseista vallan kenttinä.

Aineistona subjektituotanto

On tunnustettava, että uusi kansalaisuus on jotain laajempaa kuin se toimijuus, jota tutkimani kulttuurituotteet rakentavat. Mikäli uusi kansalaisuus tarkoittaa sellaista subjektia, jonka ominaisuuksiin kuuluvat laaja vieraantumisen vakiintuneista poliittisista instituutiosta sekä osallistumis- ja elämismuotojen etsintä uudenkaltaisista yhteisöistä, tässä tutkimani toimijuus — vastarinnan subjekti — on luonteeltaan selkiytyneempää. Se on tietoisien antagonistista ja sillä on selkeästi olemassa niitä tiettyjä piirteitä, joita pyrin tässä artikkelissa esittelemään. Vastarinnan subjekti saattaa silti ennakoita uuden kansalaisuuden kehkeytymistä sekä kertoa jotain tämän luonteesta.

Mikäli menetelmänäni olisi ollut esittää kysymyksiä niille, jotka toimivat vaikuttamistavoissaan uuden kansalaisen tavoin, tämä olisi saattanut merkitä sitä, että aineistossa olisi ollut läsnä selkeä reaktiivisuus suhteessa tutkijan tarkoitusten mukaisiin kysymyksenasetteluihin. Sen sijaan toimijoiden itse tuottamissa kulttuurituotteissa nämä sekä tuottavat omaa subjektiuttaan että

pyrkivät muokkaamaan lukijoiden subjektiutta. Toimija-asetat ja niiden representointi ovat tiiviisti kiinnittyneitä diskursiivisiin merkitysjärjestelmiin.

Kyseessä on pieni subjektituotannon kone ja itsehallinnan keino. Monet sen piirteistä tarjoavat itse asiassa vihjeitä juuri diskurssianalyttiseen lähestymistapaan: useat kulttuurituotteiden sisältämät arvostelmat painottavat vallan ominaisuutta subjektipositiota tuottavana, mikä kuuluu diskurssien tutkimisen perusoletuksiin (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 75). Myös kulttuurituotteiden omaehtoisuus- ja omaäänisyyskorostusten perusteella päädyin siihen tulokseen, että subjektiuden diskursiivinen itsekonstituutio on tutkimustavoitteen kannalta tarkoituksenmukaisinta empiriaa.

Toivasen (1997, 23–24) mukaan juuri omaehtoisesti tuotetut kulttuurituotteet tarjoavat vastauksia subjektituotannon kannalta keskeisiin kysymyksiin. Vastaukset löytyvät kirjoittajien itsensä kysyminä, ja siksi kirjoittajien omat arvot ja intressit tulevat paremmin esiin. Näin kulttuurituotteiden kirjo rakentaa, määrittelee ja identifioi jatkuvasti itse itseään. Lisäksi tee-se-itse-periaattein tuotetut kulttuurituotteet ovat läheisessä ja limittyneessä suhteessa varsinaisiin toimijaryhmiin, joiden arvoja jäsentää itse asiassa tämä sama periaate (emt., 13–15). Toisaalta tutkija ei ole ulkopuolinen tästä rakentamisen prosessista, sillä aineistosta ei ole luettavissa mitään ”puhdasta” kirjoittajien ääntä, vaan merkitykset rakentuvat aina kirjoittajan ja lukijan välisessä vuorovaikutuksessa.

Tarkoituksenani ei ole pohtia, sopiiko kulttuurituotteiden kansalaisuuskonseptio saumattomasti yhteen yleisen parlamentaarisen vieraantumisen kanssa tai mitkä ovat kyseisen kansalaisuuden kehitysmahdollisuudet tai onko se ”totta”. Kulttuurituotteiden sisältämä diskursiivinen subjektituotanto on tietenkin vain yksi subjektituotannon osa-alue. Se ei ole koko totuus tuotannon kentästä: subjektituotantoa tapahtuu myös muissa kollektiivisissa käytännöissä. Subjektituotanto on toiminnan ominaisuutena läsnä niin toimijaryhmien kokouksissa ja tapaamisissa, mielenosoituksissa, sähköpostikeskusteluissa kuin avoimessa suorassa toiminnassa.

Hyvä peruste kulttuurituotteiden valintaan aineistoksi on lisäksi aineiston saatavuus. Kulttuurituotteiden tutkiminen on mahdollista yksinkertaisesti ostamalla ja lukemalla niitä. Toiseksi nimenomaan kulttuurituotteissa aineisto on luultavasti jäsennellyimmillään ja pisimmälle ajatelluimmassa muodossaan. Useiden artikkeleiden takana on omien kokemusten ja oman toiminnallisen sekä ajatuksellisen viitekehyksen pitkälinen reflektio. Kulttuurituotteet tarjoavat diskurssijoukon, jonka kautta voi päästä käsiksi pieniinkin osadiskursseihin ja vivahteisiin keskeisimpien muodostelmien lisäksi.

Edellisellä en tarkoita, että toimijoiden kulttuurituotteet olisivat sen ”todellisempaa” aineistoa kuin muu subjektituotanto, vaan ainoastaan sitä, että kulttuurituotteiden piirteet tekevät siitä tarkoituksenmukaisempaa ja hyödyllisempää aineistoa. Vaikka kulttuurituotteisiin kirjoittaa vain pieni osa

toimijoista, ne ovat laajasti luettuja toimijoiden keskuudessa. Siten kulttuurituotteet antavat todennäköisesti hyvän kuvan siitäkin subjektituotannosta, mikä itse toimijaryhmissä on käynnissä.

Toimijoiden elämää koskettava subjektituotanto kokonaisuudessaan ei tietenkään ole yksinomaan kulttuurituotteiden kirjoittajien toteuttamaa tai niistä muista käytännöistä pursuavaa, jotka liittyvät kulttuurituotteita lähellä oleviin toimijaryhmiin. Kirjoittajat eivät saavu kirjoittamistilanteeseen kulttuurisesta tyhjiöstä. Ei ole selvää rajaa kulttuurituotteiden omien käytäntöjen ja arvojen sekä ympäröivän yhteiskunnan välillä. ”Subjektituotannon subjekti” ei ole osoitettavissa: kyse on prosessista, jossa kirjoittajat osallistuvat oman minänsä muokkaamiseen vain osatekijöinä, eivät täydellisinä hallinnoijina. Tämä seikka on lisäperuste sille valinnalle, että tutkimustehtävän kohteena ovat nimenomaan diskursiiviset käytännöt ja subjektiasemien ominaisuudet: näin on mahdollista päästä käsiksi tiettyyn vallan kenttään, jonka muotoutuminen ei ole palauttavissa yksittäisiin yksilöihin.

Diskursiiviset käytännöt ja subjektin piirteet

Tutkin pro gradu -tutkielmassani (Termonen 2000) tiettyjen kulttuurituotteiden diskursseja, niiden käytäntöjä ja tuotetun subjektin piirteitä. Erittelin nämä tehtävät yksilö- ja yhteisösubjektin diskursiiviseen rakentamiseen sekä diskursiiviseen purkamiseen. Tässä artikkelissa käsittelen eräitä yksilösubjektin tuotannon kannalta kiinnostavimpia ja merkittävimpiä asioita. Keskityn yksilösubjektiin, sillä monet pro gradu -työni yhteisösubjektialueessa käsittelemistäni asioista liittyvät paljolti toisaalla tässä kirjassa käsiteltäviin yhteiskuntatieteellisen liiketutkimuksen perusteisiin tai periaatteisiin, jotka tulevat esiin myös yksilösubjektin tuotannon analyysissä. Kollektiivisen subjektin piirteiden erittelyssä kietoutuvat yhteen kysymykset toimijoiden liikkeestä sekä heidän preferoimiensa laajempien yhteisöllisten ratkaisujen luonteesta, toisin sanoen tavoiteltavan yhteiskunnan luonteesta.

Rakentamisen ja purkamisen kaksinaisuus on keskeisessä asemassa lähtökohtieni kannalta. Nämä kaksi eri puolta tukevat toisiaan samanaikaisina käytäntöinä, ja ne ovat vastaavuussuhteessa aineiston diskursssikonaisuudessa ilmaistuihin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin, jotka myös korostavat rakentamisen ja purkamisen luonnetta toisiaan täydentävinä. Subjektin tarkastelussa on keskeisessä asemassa myös sen toimijaulottuvuus. Tähän on perusteena se, että aineiston itseilmaisuus korostaa nimenomaan subjektin toimija-asemia. Kulttuurituotteiden sisältämissä arvostelmissa ei ole kyse vain elämisen tavoista vaan myös vaikuttamisesta ja aktiivisesta puuttumisesta niihin asioihin, joita toimijat pitävät epäoikeudenmukaisina.

Diskursiivisten käytäntöjen tarkastelun kannalta pyrin pitämään mielessä kysymyksen siitä, missä määrin diskursseissa on poikkeuksina yhtenäisyydestä aladiskursseja. Toisaalta diskursseissa elää moninaisuuden ihanne, mikä antaa olettaa aladiskurssien merkitsevän rikkautta, mutta toisaalta poikkeukset eivät saa poiketa ”liikaa”, jotta ne sopivat yhä osaksi samaa diskurssikimppua. Kyse on siis alituisesta rajojen määrittelystä: on kilpailevia, rinnakkaisia merkitys-systeemejä. Diskurssit ovat väistämättä vallankäyttöä, joka asettaa rajoja ja toivottavia yhtenäisyyden malleja, ja näin ollen voi kysyä, onko diskurssien yhtenäisyys merkki diskurssien sisäisistä hierarkioista ja hegemonioista tai vaihtoehdottomuudesta.

Tarkastelen diskurssien kannalta myös sitä, avaako vai sulkeeko subjekti-tuotanto toimintahorisontteja. Tämä on diskurssien subjekti-positioita tuottavan ominaisuuden tarkastelun kannalta hyvin olennainen aspekti (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 99–100). Toimintahorisonttien sulkeminen tarkoittaa, että diskurssien tuottajien muokkausvalta on lujaa ja pysyvää. Toimintahorisonttien avaaminen sen sijaan merkitsee työkalujen antamista ja innovatiivisuuden mahdollisuutta. Se tarkoittaa vapaa- ja omaehtoisein toimijapositioniin kutsumista, mikä jättää mahdollisuuksia itsereflektiivisyyteen ja -ilmaisuuksiin.

Purkamisen ja kokoamisen kautta itseanalyysin lähteille

Tutkimuksen aineisto oli minulle entuudestaan tuttu, ja siksi sen alustavat lukukerrat eivät olleet tarpeen. Tiesin pitkälti aineiston luonteen ja sen ominaispiirteet, mikä helpotti suuresti varsinaista ”uppoutumista”. Alustava tuntemus merkitsi sitä, että kykenin varsin vaivattomasti luomaan subjektiin piirteitä jäsentäviä luokitteluita, jotka muotoilin samanaikaisesti aineiston ”syväkäsittelyn” kanssa. Syväkäsittelyllä tarkoitan systemaattista luku-tapaa ja yksityiskohtaista erittelyä. Luokittelin diskurssien osia yhä pienem-miksi palasiksi tavalla, joka mahdollisti uudelleen kokoamisen.

Hardt ja Negri (2000, 61) painottavat, että vastarinnan subjektiin asema on vallitsevan komennon kentän sisäinen. Sisäisyys ei kuitenkaan tee komentoa vastaan asettumista mahdottomaksi. Uudet vastarinnan hahmot muotoutuvat kamppailun sarjoissa, jotka eivät kuitenkaan ainoastaan nouse joltain vastaan eli ne eivät ole puhtaasti negatiivisia voimia. Ne myös ilmaisevat, ravitsevat ja kehittävät itse konstituomiaan projekteja. Ne työskentelevät kohti voimakkaiden erityisyyksien koosteita, mikä merkitsee antagonistista ja luovaa positiivisuutta. Samaa painottaa Ilmonen (1998, 18, 32) toteamalla, että ns. uusille yhteiskunnallisille liikkeille ominaisia toimintatapoja ovat olleet sekä kehystäminen (mikä merkitsee ”jonkin leimaamista epäoikeudenmukaiseksi,

sietämättömäksi tai korjausta vaativaksi”) että toimintatilojen luominen. Tämän artikkelin kannalta edellinen merkitsee sitä, että konstruktion ja dekonstruktion kaksinaisuus on läsnä niin tutkimusmetodissa, tutkimustehtävässä kuin subjektin luonnetta koskevissa oletuksissa.

Toinen keskeinen menetelmällinen lähtökohta on Tourainen ”toimijasosiologia”. Touraine (1988, 3–6) kritisoi sellaista yhteiskuntatiedettä, joka on perustunut rationaalisuususkoiseen ideologiaan, ja väittää perinteisen yhteiskuntatieteen selittäneen yksilöitä sen mukaan, miten heidän toimintansa vastaa heidän roolejaan ja heidän integroituneisuuttaan vallitseviin arvoihin, normeihin tai organisoitumismuotoihin. Autonomisella toimijalla ei tässä kehyksessä ole olemassaoloa. Touraine (emt., 8–10) painottaa, että järjestelmän ja yksilön erottaminen tulee korvata ajatuksella niiden keskinäisestä riippuvuudesta. Hänen ”toimijasosiologiaksi” nimittämänsä metodologia näkee kaikissa tilanteissa toimijoiden suhteiden tulokset, joita määräävät niin kulttuuriset orientaatiot kuin sosiaaliset konfliktit. Keskeistä on se, että toimija osallistuu tilanteen tuottamiseen samanaikaisesti kuin vastaa siihen.

Touraine (emt., 92–95) mukaan toimijasosiologinen lähestymistapa mahdollistaa pääsyn niiden mekanismien lähelle, joissa yhteiskunnan konfliktuaalinen uudelleentuotanto tapahtuu. On annettava toimijoiden ilmaista vastaansanomisiaan ja haastamisiaan itse. On tulkittava heidän vaatimuksiaan ja heidän tietoisuuttaan niistä kamppailuista, joissa he ovat subjekteina. Tutkija on kiinnostuneempi toimijoiden itseanalyysistä kuin heidän toiminnastaan tai rooleistaan sinänsä. Tutkittavana on toimijoiden oma kertomus ja historian tuottaminen, toisin sanoen omat diskurssit.

Kellnerin (1998, 33–35) tavoin käsitän, että teoriat ovat näkemisen tapoja ja työkaluja. Teoreettiset diskurssit ovat aina sijoittuneita suhteessa tiettyyn yhteiskunnalliseen kontekstiin: ne eivät ole riippumattomia tiedonlähteitä. Teorioiden avulla voi korostaa tärkeitä ilmiöitä, luoda yhteyksiä, tulkita ja kritisoida. Yhteiskuntateoriat piirtävät yhteiskunnan osa-alueista karttoja, joiden avulla yksilöt voivat suunnistaa ja ymmärtää yhteiskuntansa rakenteita. Yhteiskuntateoriat voivat myös käsitteellistää tai paikantaa hallinnan ja alistamisen rakenteita sekä niitä vastaan asettuvia vastarinnan muotoja.

Omaehtoiset kulttuurituotteet

Tutkimuksen aineisto koostuu kulttuurituotteista, joiden ominaisuuksiin kuuluu tietoinen pyrkimys ruohonjuuritason yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä samalla instituutioiden, kuten puoluelaitoksen, takaamien vaikutusmahdollisuuksien hylkääminen. Nämä seikat ovat julkilausutusti ilmaistuja kaikissa julkaisuissa, jotka ovat tarkasteltavanani. Olennaisella

tavalla aineistoa jäsentää myös tee-se-itse-periaate eli omaehtoinen itse-tekeminen ja omaäänisyys. Aineistonani olevat kulttuurituotteet eivät edusta eivätkä pyri edustamaan koko ns. uuden kansalaisuuden kenttää, mutta kuitenkin ne kuvaavat varsin kattavasti sitä kenttää, joka painottaa itsejärjestäytynyttä toimintaa.

Aineistoni varhaisimmat tuotteet ovat 1990-luvun alkuvuosilta ja viimeisimmät vuoden 1999 lopusta. Aikaraja on luonteva sen vuoksi, että yleinen suomalaisen ruohonjuuritason nuoren kansalaistoiminnan lisääntyminen oli juuri 1990-lukulainen ilmiö.

Tutkimieni kulttuurituotteiden painokset vaihtelevat julkaisusta toiseen, aina kolmesta tuhannesta muutama sataan. Hinnat vaihtelevat viidestä kymmeneen markkaan. Irtonumeroina joitakin lehdistä myyvät esimerkiksi Akateemiset kirjakaupat, kahvilat tai kehitysmaakaupat. Lisäksi jälleenmyyjinä toimivat erilaisten ryhmien aktiivit, ja on olemassa myös postitse tilaamisen mahdollisuus. Yksi tutkimistani julkaisuista, *Autonome Offensive '99*, levisi tosin vain internetin kautta.

Vaikka tutkimani kulttuurituotteet ovat pitkälti saman toiminnallisen ja ajatuksellisen kentän osia selkeästi yhteisine piirteineen, ne eivät muodosta yhtä, tasakoosteista diskurssia. Siksi viitattessani koko aineistoon, käytän nimityksiä ”keskustelukokonaisuus” tai ”diskurssikokonaisuus”. Kokonaisuudesta esille nostamani kohdat kuvaavat enimmäkseen aineiston yleisiä suuntauksia.

Julkaisujen sisältämät kirjoitukset ovat niiden kirjoittajien mielipiteitä, ja lehdillä ei ole absoluuttisen täsmällisesti määriteltyjä linjoja. Kaikilla kirjoituksilla ei ole allekirjoitusta ja osa on kirjoitettu salanimellä. Tähän on luultavasti osasyynä tietoisuus repressiosta ja tarkkailusta, jota kyseisen kentän toimijat ovat saaneet osakseen poliisin taholta. Tätä voi pitää ymmärrettävänä: kukaan ei nauti siitä epäilyksestä, että joutuu Suojelupoliisin listoille, oli epäily sitten kuinka perusteltu tahansa. Lisäksi allekirjoittamattomuuteen tai salanimen käyttämiseen voi olla syynä kokemus tekstien syntymisestä kollektiivisesti.

Periaatteessa julkaisuihin voi kirjoittaa kuka tahansa. Kuitenkin enemmistö lehtien kirjoituksista on vakiintuneiden kollektiivien käsialaa. Nämä kollektiivit hoitavat julkaisuihin liittyvää päättäntää, jakelun organisointia sekä muita vastaavia tehtäviä. Lisäksi sama kirjoittaja saattaa kirjoittaa useampaan lehteen. On selvää, että aineisto ei ole toimijoiden tasavertaisen vuorovaikutuksen tulosta siinä mielessä, että erilaisten toimijaryhmien jäsenet olisivat antaneet niihin samankaltaisen panoksen. Kuitenkin julkaisujen kenttä on siinä mielessä avoin, että kukaan ei tarvitse uuden julkaisun perustamiseen tai julkaisuihin kirjoittamiseen minkäänlaista lupaa keneltäkään.

Aineisto perustuu väistämättä viitseliäimpien ja argumentointikykyisimpien tuotoksiin, eikä tämänkään takia heijasta koko niiden ryhmittymien kenttää, joka julkaisuihin liittyy. Esimerkiksi uusien ja kokemattomien toimijoiden ää-

net ovat luultavasti pitkälti poissa. Kirjoittajat tuskin elävätkään sellaisessa illuusiassa, että heidän diskursiivisesti rakentamansa toimijuus vastaisi käytännön toimijoiden keskimääräistä yksilöä – sitäpaitsi jos näin olisi, kirjoittajat tuskin kokisivat niin tarpeelliseksi tuottaa subjektiutta.

Osa julkaisuista on suuntautunut enemmän liikehdinnän sisäiseen keskusteluun ja osa toimintamallien ja ajatusten levittämiseen ulospäin. Subjekti-tuotanto on käynnissä jaottelun molemmin puolin, ja mistään selvärajaisesta jaottelusta ei tältä osin voi puhua. Aineistonani ovat lehdet *Autonome Offensive* '99, *Kapinatyöläinen*, *Kaurapuuro*, *Megafoni*, *Muutoksen Kevät*, *Pomminheittäjä* ja *Solidaarisuus*.

Osallistujana ja tutkijana

Touraine (1988, 91) painottaa, ettei menetelmävalinnoissa ole koskaan kyse vain teknisistä seikoista. Jokainen metodivalinta heijastaa samalla tiettyä yhteiskunnallista lähestymistapaa. Sama lähtökohta on selvää myös tämän tutkimuksen kannalta: kyse ei ole oletetusti neutraalien tutkijapositioiden tai menetelmien valinnasta.

Olen itse kirjoittanut joihinkin tutkimiini lehtiin (kuitenkin vasta aineistonkeruuvaiheen jälkeen, eli aineistossani ei ole itse kirjoittamiani tekstejä) sekä osallistunut niiden ajatteluun liittyvään toimintaan, ja olen alunperin aloittanut tutkimieni julkaisujen keräämisen muista kuin tutkimuksellisista syistä. Nämä syyt koskevat henkilökohtaisia intressejä ja samankaltaisia poliittisia sekä moraalisia arvoja. Täydestä samanlaisuudesta ei ole kuitenkaan kyse, ja itse asiassa ajattelullinen yhdenmukaisuus tutkimieni kulttuurituotteiden kanssa olisi mahdotonta jo sen takia, että niiden sisältö ei ole yhdenmukainen.

Se, että minulla on aineiston kanssa samankaltaisia poliittisia ja moraalisia arvoja, tekee joka tapauksessa tarpeelliseksi jonkinlaisen asemani selventämisen. Mielestäni objektiivisuudessa on kyse tutkijan aseman huomioonottamisesta — ei siitä, että tutkija koettaisi etäännyttää itsensä tutkimuskohteesta mahdollisimman kauas. Erilaiset relativistiset vaikutteet ovat yhteiskuntatieteissä johtaneetkin siihen, että vanhakantainen objektivismi on mennyttä ja että objektiivisuustavoitteet merkitsevät tutkijan ja tutkimuskohteen vuorovaikutussuhteen täsmentämistä. Vuorovaikutussuhde on joka tapauksessa olemassa, eikä tutkija voi tehdä vaikutustaan tai näkökulmariippuvaisuuttaan olemattomaksi.

Itsemäärittely: aktiivinen toimija

Tutkimani keskustelukokonaisuuden subjektituotannosta ei ole paikannettavissa mitään sellaista yhtenäistä määrittelyä, joka jäsentäisi koko itseorganisoidun subjektin. Yksilöillä on useita, samanaikaisiaakin rooleja ja identiteettejä, joita he soveltavat eri tilanteissa eri tavoilla. Kaurapuuron kirjoituksessa esiintyykin korostus, että subjektin olemusta ei tule lyödä lukkoon tai pitää lakina, sillä se voi olla vähemmän kuin yksilö tai jokin muuta kuin yhteisöllinen kokonaisuus.¹ Subjekti on moninaisuutensa lisäksi jatkuvassa prosessissa: pikemminkin jatkuvassa tulemisen ja liikkeen tilassa kuin paikallaan.

Diskurssikokonaisuus sisältää paljon subjektiivisen itsemäärittelyn merkityksen korostuksia: identiteetin itsemäärittely on olennainen osa itsehallintaa.² Kaurapuuron kirjoituksen mukaan ne, jotka kieltäytyvät tulemasta koodatuksi järjestyksen ehdoin, ovat sille suorastaan uhkia.³ Koodatuksi tulemisen välttämistä edesauttaa tietoisuus roolien ja identiteettien rakentuneisuudesta, jopa niillä leikkiminen ja niiden ylittäminen: näin on mahdollista irtaantua identiteeteistä, jotka on asetettu subjekteille vierain ehdoin.⁴ Pomminheitäjän mukaan erojen tunnustaminen on tärkeää: on päästävä eroon normaaliutta tai epänormaaliutta ilmaisevista luokittelusta. Nämä luokittelut tuottavat homogeenisuutta ja standardoivat ”oikean” ihmisen.⁵ Ei tule olla mitään ylimaallista tai syntyperäistä ”hyvää” positiota, johon kuuluvat automaattisesti ne, jotka ovat ”oikealla puolella”.

Käsitän tässä diskurssien tuottajien subjektin kerroksittain rakentuneeksi. Rakentuminen tapahtuu niin tutkimissani diskursseissa kuin myös muissa subjekteja muokkaavissa käytännöissä sekä tiloissa. Ajatus identiteetin rakentuneisuudesta kohdistaa huomion valtaan, joka ehdollistaa itsen rakentumista. Identiteetti ei ole luontainen ominaisuus, mutta toisaalta sitä ei voi valita vapaasti. Identiteetin valitseminen tapahtuu aina tietyssä ajassa ja paikassa, tietyssä kontekstissa. (Pulkkinen 1998, 201–202.) Tietoisuus identiteetin konstruointisuudesta ei merkitse erojen hylkäämistä, eikä tietoisuus kontingenssista ja rakentuneisuudesta tee subjektista ”vähemmän subjektia”. Identiteettinsä rakentuneisuudesta tietoinen poliittinen toimijuus on valpas ja elää tässä ja nyt. (Emt., 155–157.)

Diskurssikokonaisuuden subjektituotannon olemusta identiteettikäsitteen kannalta selventää myös Tourainen (1988, 81–82) näkemys siitä, että identiteettiä ei tule pitää vain vetoimuksena tietynlaiseen olemistilaan, vaan vaatimuksena toimintakapasiteettiin ja muutokseen. Tourainen mielestä identiteetti määrittyy aktiivisten valintojen ehdoilla, ei essentialistisen substanssin tai tradition. Tämä merkitsee useiden periaatteiden yhdistelmää: identiteetin suojelemista, sekä tietoisuutta niin yhteiskunnallisista konflikteista kuin keinoista,

joilla yhteiskunta tuottaa itseään uudelleen.

Tutkimassani keskustelukokonaisuudessa on selkeästi kyse nimenomaan aktiivisen poliittisen toimijan tuottamisesta. Aktiivisuus on vastakohtaista passiivisuudelle, ja juuri tämä on eräs perinteisesti kansalaisuutta jäsentävä akseli. Passiivinen kansalainen on absoluuttisen auktoriteetin kohde, kun taas aktiivinen kansalainen on poliittinen toimija. Pesosen ja Sänkiahon (1979, 404–406) mukaan ”kansalainen” juridisena käsitteenä merkitsee oikeusasemaa, joka henkilöllä on sen perusteella, että hän kuuluu jäsenenä valtioon. Kansalaisuudesta on kuitenkin puhuttu myös merkityksessä, joka korostaa kykyä ja halua kansalaisoikeuksien käyttämiseen. Tätä havainnollistaa käsitepari kansalainen-alamainen, joka on oikeastaan sama asia kuin käsitepari aktiivinen-passiivinen. Alamaisena olemisessä on kyse kohteena olemisesta kun taas kansalainen on aktiivinen toimija ja subjekti.

Huolimatta mahdollisuuksista ymmärtää ”kansalainen” käsitteeksi, joka korostaa osallistumishalua ja -kykyä, tutkimaani subjektiuteen liittyvissä määrittelyissä lienee syytä hylätä kyseinen käsite. Toimijoiden oman äänen perusteella se viittaa liikaa kansallisvaltiolliseen jäsenyyteen, ja on siten sopimaton. Keskustelukokonaisuudessa on korostuksena ajatus kansainvälisistä verkostoista ja vähintäänkin näkökulmaltaan globaaleista kamppailuista, jotka eivät saa jäädä kansallisten rajojen sisälle. Yleinen ”kansalaisaktiivisuus” ei ole sopiva oman position määrittelyyn.⁶ Tosin tekstistä toiseen vaihtelee se, käyttävätkö kirjoittajat käsitettä ”kansalainen”, mutta niissäkin tapauksissa, joissa sitä käytetään, vallitsee usein käsitys kansalaisuuden uudelleenmäärittelyn tarpeesta.

Mielenosoituksia raportoivat tai toimintaa esittelevät artikkelit luettelevat toimijoiksi niin työssäkäyviä, työttömiä kuin opiskelijoitakin.⁷ Kirjoittajat toivovat toimintaan mukaan kaiken kaikkiaan nykyisestä poliittisesta ja sosiaalisesta kehityksestä tai ympäristön ja demokratian tilasta huolestuneita.⁸ Toimijajoukkoa luonnehtivat käsitteet kuten epävirallinen, löyhästi organisoitunut, verkostoitunut, ei-hierarkkinen tai vapaaehtoinen.

Samalla tavoin kuin ”kansalainen” saa uusia merkityksiä, myös ”työväenluokkaa” koskee uusien merkityksen tuottaminen. Esimerkiksi Autonome Offensive ’99 kieltäytyy korostamasta subjektiin työväenluokkaisuutta perinteisessä mielessä, mutta ei silti hylkää työväenluokkaisuutta, vaan antaa sille uutta merkitystä. Autonome Offensive ’99 tunnustaa tilanteen monimutkaisuuden ja sen, ettei ole yhtenäistä työväenluokkaa, tai edes selkeää käsitystä siitä, mikä on luokan rakenne. Ei ole entiseen tapaan keskeisessä asemassa olevia tehdastyöläisiä tai tehdasta keskeisenä subjektiuden paikkana: on monenlaisia epätoivoisia, orjan asemaan asetettuja ihmisiä: naisia, lapsia, ohjelmoijia ja älytyöläisiä.⁹ Olennaista on myös se, kuka ”työväenluokan” määrittelee ja kenen ehdoilla. Silloin, kun artikkelit viittaavat työväenluokkaisuuteen riittämättömänä kehyksenä toimijoiden positiolle tai jopa tukahduttavana käsitteenä, on

kyse ahtaan työväenluokkamäärityksen kritiikistä, ei siitä, että diskurssien tuottajat hylkäisivät myös ”uuden työväenluokan” ja sen merkityksen.

Potentiaalisena ja aktuaalisenaakin toimijaryhmänä jotkin tekstit luettelevat myös maahanmuuttajat, koska tästä ryhmästä löytyy yhteyksiä joihinkin kirjoittajien tärkeinä pitämiin teemoihin, kuten antirasismiin, tasa-arvoon tai ihmisten vapaaseen liikkumiseen. Autonome Offensive ’99 pitää maahanmuuttajia yhtenä sellaisena alistettuna ryhmänä, joka taistelee kapitalismia vastaan inhimillisten oikeuksien puolesta. Yksi ongelma on tekstin käsitysten mukaan rodullisen identiteetin kiihkoileva puolustaminen. Ratkaisuna tähän olisi niin alistettujen valkoisten köyhien kuin muunväristen alistettujen kamppaileva kokonaisuus.¹⁰

Omaehtoinen toimija

Tutkimassani aineistossa diskursiivisesti tuotettavan toimijuuden olennaisena piirteenä on pyrkimys mahdollisimman pitkälle omaehtoiseen toimintaan. Tämä merkitsee muun muassa omien vaihtoehtosetelmien ja -tilanteiden rakentamiseen kannustamista sekä vetoomusta kieltäytyä annetuissa, valmiissa ehdoissa valitsemisesta. Muita omaehtoisen subjektiivisuuden tuottamista jäsentäviä piirteitä ovat tyytymättömyys kuluttaja-asemaan vaikuttamisen muotona, kumouksellisuus sekä kannustaminen suoraan toimintaan.

Aineistossa usein korostettu näkökohta on se, että politiikkaa on se, miten elää – ei niinkään se, ketä äänestää. Elämäntavan korostaminen tarkoittaa tässä aktiivista hierarkioita haastavaa toimintaa ja ajattelua. Eräs kirjoittaja korostaa autonomisten valintojen merkitystä täsmentäen, että ei ole kyse autonomisesta valinnasta silloin, kun yksilö valitsee valitsee äänestyskopissa. Tämän ajatuksen mukaan kapitalistisessa talousjärjestelmässä autonomisesti voi toimia vain autonomian kumoutumisen ehdoilla: autonomia jää aina näennäiseksi.¹¹ Omaehtoista toimijuutta tuottavissa diskursseissa autonomia merkitsee itsenäisyyttä valtarakenteista ja taloudellisista pakoista, itsenäisyyttä suurista puolueista ja liitoista, ihmisten ja ryhmien keskinäistä itsemääräämistä. Autonomia hylkää keinoitekoiset, demokratiaa ja monimuotoisuutta kunnioittamattomat yhdistymiset.¹² Autonomiassa ei ole ensisijaisesti kyse jonkin tietyn päämäärän valitsemisesta, vaan itsensä toteuttamisesta ja elämästä, joka asettuu valtiota ja kapitalismia vastaan:

Ei ole olemassa Jumalaa eikä historian säännönmukaisuuksia tai lakeja, jotka määräisivät tapahtumien kulkua. Elämän perusta on pelkkä inhimillinen toiminta – eli elämä itse – ja se miten oleminen muodostuu subjektien toiminnan kautta.¹³

Omia vaihtoehtoaasetelmia tavoitteleva toimijuus merkitsee myös sitä, että on uskottava ihmisten kykyyn omin voimin luoda emansipoitunut maailma. Kaurapuuron kirjoituksen mukaan yksi ratkaisu on se, että ihmiset ottavat tulevaisuutensa omiin käsiinsä ruohonjuuritason vaikuttajina.¹⁴ Olennaista on uutta luovan toiminnan suuntaaminen ns. omiin juttuihin, ei valmiiden rakenteiden pönkittämiseen tai tulemiseen osaksi vakiintunutta sovittelukoneistoa. Kyse on oman elämän haltuun ottamisesta tässä ja nyt, tai toisin sanoen vaatimuksesta saada oikeus päättää omista asioistaan.

Omaehtoinen subjekti ei kuitenkaan pyri olemaan täysin muista riippumaton tai asettamaan yksilöä yhteisön edelle, kuten ei myöskään yhteisöä yksilön edelle. Täysi riippumattomuus ei tietenkään ole mahdollista eikä diskurssien ajattelun mukaan edes suotavaa. Omaehtoisuus merkitseekin tässä täyden itsenäisyyden sijasta pikemminkin täyttä mahdollisuutta osallistua vaihtoehtoaasetelmien muotoiluun. Omien vaihtoehtoaasetelmien luomisen tärkeyden korostaminen on aineistossa niin yleistä, että se herää kysymyksiä toiston syistä. Toiminnan tulosten vähäisyys ja toiminnan marginaalisuus vaatii varmasti kovaa kannustamista, jotta usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin säilyy.

Joskus vallitsevien valinta-asetelmien haastaminen on vain osittaista. Kyse on pienestä aladiskurssimaisesta poikkeuksesta omaehtoisuuteen. Jotkin tekstit muistuttavat parlamentarismin pienistä mahdollisuuksista hitusen suurempaan oikeudenmukaisuuteen, mutta silloin samaan hengenvetoon tulee muistutus parlamentaarisen politiikan väistämättömästä kytköksestä vakiintuneen vallan instituutioihin. Tämän lähtökohdan mukaan parlamentarismi ei ole vain yksi neutraali vaikutuskeino muiden joukossa.¹⁵

Aineistossa esiintyy voimakasta tyytymättömyyttä sellaiseen vaikuttamiseen, joka perustuu pelkästään kuluttaja-asemaan. Tämä on johdonmukaista, sillä kulutusvalintoja voi pitää valmiissa asetelmissa valitsemisena, ja siten kuluttaminen muistuttaa paljon äänestämistä – tosin kuluttajan vaikutusvaltaa mittaa raha. Ero kulutusvalintojen ja muun vaikuttamisen välillä on kuitenkin epäselvä. On mahdotonta tehdä täsmällisiä rajanvetoja sen suhteen, mitkä liikkeet ovat nimenomaan muuhun kuin kuluttaja-asemaan perustuvia tai mitkä teot ovat kuluttajaposition sisäisiä ja mitkä ulkoisia. Esimerkiksi yhtiövaltaa haastavan toiminnan voi käsittää kuluttaja-aseman sekä sisä- että ulkopuoliseksi: Toisaalta toiminta esittää protestoinnin kohteena olevalle yhtiölle vaatimuksia sellaisin keinoin (mielenosoitukset, sabotaaosit, työläisten järjestäytyminen jne.), jotka ylittävät sen mitä vain kuluttamalla voisi viestittää. Toisaalta taas boikotointikehoitukset voivat muodostaa osan toiminnasta.

Kuluttajavaikuttaminen on riittämätön positio erityisesti sellaisille vaikuttajille, jotka pyrkivät haastamaan kapitalismia järjestelmänä. Kuluttajuus on tutkimani diskurssikonaisuuden mukaan se asema, jonka vallitseva järjestelmä antaa – se odotus, joka kansalaista koskee. Tekstit eivät kuitenkaan kiistä

kuluttaja-asemassa vaikuttamisen tärkeyttä, ja tyypillistä on vetoaminen valintojen kauaskantoisiin seurauksiin.¹⁶ Kaikkiaan diskurssit pitävät boikotteja helppoina ja tärkeinä keinoina, mutta silti annettuun asemaan jäävinä vaikutustapoina.

Vaikka tyytymättömyys kuluttaja-asemaan on huomattava, poikkeuksiakin aineistossa toki on. Tällaisen aladiskurssin mukaan kulutusvalinnat eivät ole ainoastaan tärkeitä: aladiskurssi hyväksyy tilanteen, jossa kuluttajuus on kansalaisuuden ensisijainen ehto, ja keskittyy tämän tilanteen puitteissa toimimisen voimistamiseen. Tätä kyseinen aladiskurssi perustelee realiteettien ymmärtämisellä. Erään Muutoksen Kevään tekstin mukaan kuluttamattomuus on suorastaan voimakkain protestoinnin muoto. Teksti vetoaa myös siihen, ettei suuria oppirakennelmia enää ole ja että siksi ainoa, mihin voi enää luottaa, ovat omat henkilökohtaiset valinnat.¹⁷

Diskurssikokonaisuuden pyrkimys omaehtoiseen toimijuuteen jäsentyy usein käytännössä myös ”vallankumouksellisuuden” representoimiseksi tarpeellisena, ellei suorastaan välttämättömänä vaihtoehtona. Kyse on siitä, että diskurssien tuottajat eivät tyydy vallitsevan järjestelmän haastamisessa puolittaisiin askeliin tai hieman viilattuihin ehtoihin. Jos tuottajat pitävät nykyisen sivilisaation luonnetta olemukseltaan erittäin pitkälti alistavana, ei ole heidän kannaltaan loogista pitää pieniä suuntamuutoksia riittävinä. Monet diskurssien tuottajat uskovat olemassa olevan yhteiskunnan radikaalin purkamisen olevan tarpeellista, mikä tarkoittaa valtion ja kapitalismin sekä kaikkien dominaatiosuhteiden murskaamista. Pomminheittäjän kirjoituksen mukaan vallankumous on tulevista ja muutosta – ei olemista tai saavutettujen linnakkeiden puolustamista.¹⁸

Kirjoitukset korostavat usein, että niiden vallankumouksellisuudessa ei ole kyse vanhanaikaisista ja perinteisistä vallankumouksellisuuden määritteistä. Kyse ei ole valtiokommunistisista kaappauksista proletariaatin diktatuureineen. Toisaalta Kaurapuuron kirjoitus korostaa, että kyse ei ole vallankumouksesta, jos ihmiset lähtevät tapauksen jälkeen barrikadeilta koteihinsa jatkamaan elämäänsä tavalliseen tapaan. Vallankumouksen tulee tapahtua ihmisissä itsessään.¹⁹ Pomminheittäjän tekstin mukaan vaikka vallanpitäjät tuskin luovuttavat ilman väkivaltaa, on vallankumoustematiikkaa kehitettävä sen sijaan, että se hylätään tai vedetään siitä yhtäläisyysmerkkejä polttopulloihin ja kalashnikoveihin. Tämä merkitsee moninaisten keinojen voiman ymmärtämistä.²⁰

Vallankumouksellista politiikkaa koskee konfliktiluonne. Tämä tarkoittaa tietoista antagonistista suhdetta vallitsevaan järjestelmään. Kapinatyöläisen kirjoituksen mukaan vallankumoukselliset konfliktit on vietävä sinne, minne pääoma on vienyt oman komentonsa – toisin sanoen kaikkialle, mutta erityisesti komennon intensiivisimpiin paikkoihin.²¹ Yleistä on muistuttaa siitä, että juuri ”tavallisten kansalaisten” alullepanemat konfliktit sekä yhteiskunnallisten liikkeiden voima näissä kamppailuissa ovat olleet erittäin merkityksellisiä esimer-

kiksi useiden ihmisoikeuksien tai ympäristön kannalta tärkeiden muutosten saavuttamisessa. Autonome Offensive '99:n tekstin mukaan esimerkiksi mielenosoitukset konfliktien yhtenä osana eivät ole mikään itsetarkoitus, vaan ne ovat myös keino ymmärtää ja sisäistää asioita.²²

Diskurssikokonaisuudessa tuotetun omaehtoisen subjektin kannalta keskeinen käsite on myös ”suora toiminta”. Kokonaisuuden yleisten käsitysten mukaan suora toiminta ei välttämättä merkitse laitonta toimintaa, vaan olennaista siinä on toiminnan suoruuus, valmiiden kanavien ohittaminen. Kuitenkin laittomuus voi olla suoran toiminnan yksi ominaisuus, joka korostaa sen omaehtoisuutta. Laittomuus voi olla innovatiivista ja tietoista ylempien tahojen asettamien rajojen rikkomista.²³

Varsinkin Muutoksen Keväessä usein kuvailtu ja uutisoitu suoran toiminnan muoto on sabotaasi (tai ”ekotaasi” eli ekologisin perustein tehty sabotaasi). Eräät Muutoksen Kevään tekstit korostavat, että niin jotkin kansalaisaktiivit kuin tiedotusvälineetkin ovat aiheettomasti yrittäneet vetää yhtäläisyysmerkkiä sabotaasin ja koko suoran toiminnan käsitteen välille. Yleensä diskurssien tuottajat ja kansalaisaktiivit eivät kuitenkaan pyri nostamaan sabotaasia vaikutuskeinona ja taktiikkana muiden edelle tai tekemään siitä itsetarkoitusta. Yksinkertaisesti ekologinen sabotaasi on konkreettista tuhon etenemisen pysäyttämistä yksin tai pienissä ryhmissä ilman keskusjohtoista organisaatiota. Kirjoitukset myöntävät, että kyseisen keinon valinnassa piilee suuri mielivaltaisuuden valta, mutta esittävät, että toivon mukaan pohjimmiltaan ekotaasin kohteena kuitenkin on nimenomaan harvainvaltainen järjestelmä.²⁴ Useiden diskurssien kirjoittajien mukaan sabotöörit valitsevat vaikutuskeinonsa tavallaan pakon edessä, kun yhteiskuntajärjestelmän takaamat vaikutusmahdollisuudet ovat liian rajalliset.²⁵ Suora toiminta ei siis välttämättä merkitse sabotaasia: laajemmin käsittäen se on vaikuttamisen ottamista omiin käsiin.

Toisaalta tutkimani julkaisut myös ajoittain moittivat toteutetun laittoman suoran toiminnan epäkollektiivista luonnetta. Kaikkien ”iskujen” hyväksyntä ei ole vallitsevaa, ja sabotaasi on paljon keskusteltu aihe diskurssikokonaisuudessa. Epäkollektiivisuus on erään huomioijan mukaan merkinnyt tilan viemistä pois leimautumista pelkääviltä potentiaalisilta toimijoilta sekä samalla yhteiskunnallisemmin orientoituneelta liikkeeltä: valitut sabotaasikeinot ovat nojanneet liikaa itsekritiikittömään etujoukkojen optioon sekä maanalaisen armeijan leikkimiseen, eivät joukkolaittomuuteen ja solidarisuuteen.²⁶

Prosessiluontoinen muutos ilman hierarkioita

Tutkimassani diskurssikokonaisuudessa tuotetulle toimijuudelle ovat omi-

naisia hierarkiattomuuden sekä etujoukottomuuden arvot. Se että toimijuutta koskevat nämä tavoitteet, merkitsee käytännössä myös toivetta muutoksen prosessimaisesta luonteesta: jos tarkoituksena ei ole päättää asioita kenenkään puolesta, eikä edustaa ketään, kyse ei ole vallan kaappaamisesta valistuneiden tai asiat paremmin tietävien haltuun. Näillä prosesseina tapahtuvilla kamppailuilla ei ole täsmällisiä keskuksia, ja ne toimivat diskurssien päävirtauksen ajattelun mukaan rihmastomaisesti (vastakohtaisesti paikalleen juurtuneelle) sekä horisontaalisesti (vastakohtaisesti vertikaalisille ylhäältä alas -suhteille). Kaurapuuron kirjoitus korostaakin, että valtion saamisen polvilleen ei tule edellyttää uuden valtion pystyttämistä.²⁷

Yksi etujoukottomuuteen pyrkivän subjektituotannon piirteistä on sen korostaminen, että kaikki voivat tulla mukaan toimintaan. Tekstit kannustavat itse tekemiseen ja sivustakatsomisen karttamiseen. Tämän ajattelun mukaan olisi toivottavaa, että ihmiset itse rakentaisivat omia autonomisia ryhmiään. Autonominen ryhmä ei ole salamyhkäinen maanalainen joukkio, vaan avoin, hierarkiaton kollektiivi, joka pyrkii keskusteluun yhteiskunnan kanssa. Keskustelu tapahtuu horisontaalisesti ilman edustajia yhteiskunnan kanssa käydyn vuorovaikutuksen lisäksi myös paikallisesti ja muiden ryhmien kanssa. Haluttomuus johtaa ketään on yksinkertaiselta kuulostava pyrkimys, mutta se koetaan jo sellaisenaan jyrkästi vastakohtaiseksi tavanomaisiin organisaatiomalleihin nähden:

Emme halua johtaa ketään, meillä ei ole mitään ideologisia totuuksia eikä meitä oikeastaan kiinnosta edes saada jäseniä. [...] Oikeastaan me halutaan heittää ilmaan sanoja, ajatuksia ja toimintamalleja, jotka ovat samalla ymmärrettäviä ja samalla ne pystyvät hajottamaan tätä paskamaailmaa, joka meitä ympäröi.²⁸

Etujoukottomasta luottamuksesta ihmisten omaan harkintaan kertoo se, että tyypillisesti tekstit jättävät jokaisen itse päätettäväksi, valitseeko reformismien vai ”mahdottoman vaatimisen”. Kyse on pikemminkin itseorganisaation ylistämisestä kuin valmiiden ratkaisujen tarjoamisesta. Kaiken kaikkiaan etujoukot sekä massoja herättävät ”viisaat” ovat diskurssikokonaisuuden mukaan hyvin vaarallisia ajatuksia.²⁹ Tämä tarkoittaa sitä, että on päästävä ulos sellaisesta umpikujasta, jossa on valittavana joko marginalisoiva ja maanalainen tai herroittava ja parlamentaarinen etujoukkoisuus.³⁰

Deleuzen (1992, 27–28) käsite ”rihmasto” auttaa hahmottamaan sitä mistä ”hierarkiattomuudessa” on kyse: lakkaamattomista yhdistelyistä, jotka saavat monenlaisia muotoja. Rihmastot ovat vastakohtaisia keskittävälle järjestelmille, joiden kommunikaatio on hierarkkista ja yhteydet ennalta pystytettyjä. Kyse on jatkuvasta tilojen kierrosta. (Emt., 44.) Rihmastoissa kanavat ja linkit eivät ole

ennalta olemassa, ja ne määrittyvät ainoastaan sellaisena tilana, sellaisena hetkenä ja sillä tavoin, että paikalliset toiminnat koordinoituvat omine ehtoinensa riippumattomina minkäänlaisesta keskusinstanssista (emt., 39).

Myös tutkimieni diskurssien tuottajien tavoitteleman muutoksen prosessiluonne on erittäin olennainen tekijä toimijuuden johdonmukaisen tuottamisen mahdollistajana. Ilman tätä luonteenpiirrettä usko omaehtoisen toimijuuden voimaan ja mielekkyyteen olisi lujalla koetuksella, onhan toimijuuden marginaalisuus hyvin tiedostettua ja ilmeistä, mikä näkyy esimerkiksi joidenkin kirjoittajien valmiudessa myöntää, että toimijoiden määrä on vähäinen. Ilman käsitystä muutoksen vähittäisyydestä diskurssien tuottajien olisi varmasti vaikeampaa oikeuttaa itselleen kaikkea vaivannäköään.

Muutoksen prosessiluonne on aineistossa usein ja selkeästi lausuttu periaate. Se on keskeinen käsite kamppailujen tuottamisen kannalta. Prosessi tarkoittaa laajamittaista keskustelua, pitkäjänteistä työtä ja käytännön itseorganisaation synnyttämistä niiden asioiden ympärillä, joita toimijat pitävät tärkeinä. Kumouksen jälkeistä tilaa ei ole, ja liike on jatkuvaa. Subjektit haluavat vaatia mahdotonta, toisin sanoen haluavat ”kaiken” ja heti, mutta tunnustavat että muutos vaatii pitkäjänteisyyttä.³¹

Moninaisuus

Koska tutkimassani diskurssikonaisuudessa tavoitteena pidetty muutos ei ole keskusjohtoinen tai kertaluontoinen, on johdonmukaista, että diskurssissa tuotettua subjektiutta koskee moninaisuuden tavoite: sen vastakohta, ykseys, on vastakkaista rihmastoiselle prosessille. Moninaisuus on väistämätön seuraus siitä, että jokaisella on omat lähtökohtansa. Pomminheittäjän kirjoituksen perusteella monimuotoisuuden tulee sallia erilaisten päätöksentekojärjestelmien olemassaolo. Monimuotoisuuden tulee antaa kukkia niin pitkälle kuin mahdollista ilman taloudellisen alistamisen ja riiston muotojen tai herruuden mekanismien syntymistä.³² Demokratiassa, sanan parhaassa merkityksessä, olisi näin kyse moninaisuuden vapaasta ja spontaanista itseorganisoitumisesta.

Moninaisuuden tavoite koskee myös toimijoiden ja toimijaryhmien moninaisuutta. Porukka on monenlaista ja usein toisilleen vierasta tai jopa vastakkaista, mikä ei ole haitallista vaan toivottavaa. On olemassa lukemattomia teitä herruussuhteiden purkamiseksi. Kirjavien liikemuotojen mahdollinen liittouma perustuu ehkäpä yhteiselle tavoitteelle ympäristön, kulttuurin ja elämisen tarpeiden tasapainosta. Tämä tavoite – jonka ilmaisutapa vaihtelee paljon paikasta toiseen – on ilmeisesti toisaalta riittävän täsmällinen taatakseen yhteistä identifioitumis- ja orientaatioperustaa, mutta toisaalta riittävän epätäsmällinen

jättääkseen tilaa monimuotoisuudelle ja ennaltamääräytymättömyydelle.

Moninainen subjekti on ei-ykseys, ja moninaisuuden käsite on sopiva kuvaamaan myös globalisaation ajan elävää ja tuottavaa väestöä, josta ei voi puhua erillisinä ”kansoina” (Hardt & Negri 2000). Deleuzen (1992, 29) mukaan rihmasto ja moneus (ts. moninaisuus) eivät salli ylikoodaamista. Ykseys on aina jotain ylhäältä annettua ja vastakohtaista itseään ohjaavalle, vapaalle ja itseorganisoituvalla prosessille. Deleuzen (emt., 30) mukaan ei tule kysyä, mitä moneus merkitsee tai kelle se on omistettu. Sen sijaan tulee kysyä, miten se liittyy yksilöön, ryhmään tai sosiaaliseen muodostelmaan. Juuri tätä tutkimani diskurssitkin ovat pyrkineet subjektituotannossaan tekemään: teiden avaamista moneuden mahdollistamiselle ja sen toteuttamiselle.

Totuudettomuus

Tutkimissani diskursseissa on vahvana korostuksena dogmaattisuuden ja totuuksien pitämisen vastustaminen. Tämä on johdonmukaista ottaen huomioon ajatuksen muutoksen prosessiluontoisuudesta sekä subjektien moninaisuudesta, antaahan jo prosessiluontoisuus olettaa, ettei mitään ”valmista” yhteiskuntaa ole, eikä näin ollen kellään voi olla lopullista totuutta siitä, millainen yhteiskunnan tulisi olla.

Tutkimieni diskurssien taipumus vastustaa fundamentalismia ja fanatismia johtuu varmasti osittain siitä, että yleisessä julkisessa keskustelussa esimerkiksi ympäristövallankumouksellisia on leimattu fundamentalisteiksi. Vastustamisessa on siis kyse reaktiosta tähän, ja sen kautta julkaisujen kirjoittajat tuottavat vaihtoehtoisia merkityksiä niin itsestään kuin tavoitteistaan. Tutkimieni diskurssien tuottajat ovat todennäköisesti tietoisia leimaamisen syiden kahtalaisuudesta (toisaalta esitettyjen tavoitteiden suuri vastakohtaisuus vallitsevalle, toisaalta joidenkin toimijoiden tavat esittää asioita melko mustavalkoisesti), ja kokevat tarpeelliseksi liikehdinnän sisäisen keskustelun tasoilla arvostelmin ”ojentaa” toimijoita pois päin ei-toivotusta katsantotavasta.

Muutoksen Kevään kirjoituksen mukaan esimerkiksi osaa ympäristöliikkeestä on oikeutettua nimittää ekofasistiseksi, joukkona joka tyrmaa muut mahdolliset ajattelutavat ja pitää luontoa ainoana oikeana asioiden jäsennyspisteenä.³³ Kritisoidut näkemykset ovat tehneet liian selkeitä ja mustavalkoisia ”hyvän” ja ”pahan” osoittavia jaotteluita, ja tässä piilee selkeä vaara. Ne ovat Pomminheittäjän kirjoituksen mukaan myös kiistäneet vapaan ja vastuullisen yksilöllisen harkinnan merkityksen.³⁴ Toinen Pomminheittäjän kirjoitus ilmoittaa jyrkästi, etteivät puritanismi ja puhtaudenvarjelu ole toivottavia muutosliikkeiden teitä.³⁵ Kolmas Pomminheittäjän kirjoitus taas toteaa, että lehti on pyrkinyt provosoivilla kirjoituksillaan paljastamaan sen ”paranoidikoneen” olemassaolon, joka tuot-

taa hierarkioita, keskittää ja tuhoaa pyrkimykset paikalliseen autonomiaan:

[...]kirjoituksissamme on varmasti paistanut yksinkertaisesti vain vittuuntuminen tuon paranoidikoneen toimintaan. Tuo kone julistaa milloin lihansyöjät fasis-teiksi, tupakanpolttajat maailman tuhoajiksi, kahvinjuojien taistelun ei min-kään arvoiseksi, alkoholinkäyttäjät juopoiksi, kyseenalaistajat porvareiksi, luokkapettureiksi, yhtenäisyyden hajottajiksi, häiriintyneiksi, mielenvikaisiksi jne. Fundamentaalistien rituaalien ja ”totuuksien” ylläpito ja puhtaudentarjelu ovat paranoidikoneen toiminnan polttoainetta – ja sen tarkoitus.³⁶

Sitoutumattomuus valmiisiin ajattelu- tai toimintamalleihin merkitsee kieltäytymistä ”ismeistä”. Tällainen ajattelu argumentoi, ettei autoritaarisille maailmanlopunprofetioille ole syytä antaa jalansijaa. Saarnaamisen sijasta toimijoiden on ryhdyttävä organisoijiksi, jotka eivät pyri pelastamaan kenenkään sielua. Kukaan ei voi perustellusti sanoa olevansa totuuden haltija, ja tutkimissani diskursseissa tunnustetaan, että liikkeiden omat kielelliset tuotteetkin ovat aina epätäydellisiä, joskus suorastaan kuin änkytystä.³⁷

Muutoksen Kevään teksti näkee väistämättömäksi tasapainoilun täsmällisten utopioiden sekä suunnittelemattomuuden välillä. Visiot ovat suuntaviivoja, eivät kiveen kirjoitettuja lopullisuuksia. Maailmassa eläminen yksinkertaisesti sisältää suunnatonta satunnaisuutta ja potentiaalia.³⁸ Valmiit suunnitelmat sitovat luovuutta, ja pysähtyminen merkitsee yksinkertaisesti kuolemaa. Kyse on determinismin kiistämisestä ja kontingenssin tunnustamisesta: todellista subjektuutta on tajuta, ettei mikään kehitys ole vääjäämätöntä – aina voi muuttaa suuntaa, sillä se on ”vain” liikkeiden toimijoiden tahdosta kiinni.³⁹

Pulkkisen (1998, 38) mukaan radikaalit liikkeet eivät välttämättä perustu utooppiseen motivaatioon, mikäli utooppinen perspektiivi käsitetään lopullisen totuuden perspektiiviksi, joka olettaa loppupisteen. On mahdollista ajatella radikaaleja liikkeitä taisteluina epäoikeudenmukaisuuksia vastaan tässä ja nyt, ilman sitoutumista utopiaan tai minkäänlaiseen lopulliseen ratkaisuun. Juuri tällainen ajattelunäkökulma auttaa tulkitsemaan tutkimiani diskursseja ja niiden rakentamaa subjektia. Usko arvostelmien yleispätevyyteen ja totuudellisuuteen ei ole poliittisten arvostelmien tai tekojen edellytys (emt., 55).

Toivasen (1997, 137–139) mukaan vastakulttuurisella kentällä esiintyy ajoittain absolutistisia piirteitä, hyvän ja pahan koodijärjestelmien tai totuuksien vartijoita. Kentällä on kuitenkin läsnä myös absolutistisuudelle vastakkainen piirre, anarkisuus: merkitysten hajautuminen, ylikoodaamattomuus ja heterogeenisyys.

Tutkimieni diskurssien käsityksiä ”totuudettomuuden” merkityksestä valaisevat diskurssikentästä paikannettavissa olevat kaksi erilaista tapaa ymmärtää

käsitteen ”ideologia” merkitys. Ensimmäinen näistä tavoista käsittää sen neutraalisti ajattelukokonaisuudeksi⁴⁰, kun taas toisessa ”ideologia” merkitsee dogmaattisia teorioita ja opinkappaleita, jotka eivät siedä jatkumoa ja moniselitteisyyttä, ja jollaiset tulee tuhota⁴¹. Kyse ei välttämättä ole ristiriidasta tai erimielisyydestä kirjoittajien välillä, vaan lähinnä toisenlaisen sisällön antamisesta käsitteelle.

Tilanteellisen tiedon subjekti

Tutkimieni kulttuurituotteiden diskursiivista subjektituotantoa koskeva yleispätevyyden ja totuuksien välttäminen ei tarkoita, etteikö diskurssien sisältämällä arvostelmilla olisi niiden kirjoittajien mielestä mitään merkitystä. Edellytys ei-yleispätevien arvostelmien merkityksellisyydelle on tietoisuus niiden tilanteellisuudesta, ja myös tämä on yksi subjektituotannon selkeä piirre. Tuotannon kohteena ja tuloksena oleva subjekti on tilanteellisen tiedon subjekti. Tilanteellisuuden asenne ei relativistisuudestaan huolimatta tee mahdolliseksi poliittisia arvioita – kyse ei ole ”kaikki kelpaa” -asenteesta tai siitä, että koska kaikki ovat paikantuneita tilassa ja ajassa, asiantilojen muuttaminen olisi mahdotonta.

Tilanteellisen toimijan tavoite ei kuitenkaan ole tutkimissani diskursseissa täysin tunnustettua. Eräiden näkökulmien mukaan relativismi tekee toiminnan pitkälti mahdolliseksi. Tällaiset kirjoitukset puolustelevat toiminnan perustana olevia kokemuksia ”oikeasta” ja ”väärästä” ja vetoavat siihen, että jonkinlaiset yleispätevät teoriat voisivat olla mahdollisia ja perusteltuja.⁴² Näitä väitöksiä esiintyy keskustelukokonaisuudessa kuitenkin harvoin, ja ne saavat usein suurta arvostelua osakseen.

Tilanteellisen tiedon subjektin arvostelmat eivät perustu yhteen ja ainoaan moraaliin. Tutkimiini diskursseihin kuuluu sen ymmärtäminen, että universaalia tai neutraalia moraalialia ei voi olla olemassa, ja että moraaliset arvostukset eivät perustu enempään kuin ihmisten välisiin sopimuksiin. Muutoksen Kevään artikkelin mukaan siitä, miten asiat ovat olleet tai ovat, emme voi päätellä miten asioiden tulee olla. Nykyajan ongelmissa, joissa globaalisuus ja lokaalisuus kohtaavat, ainoa mahdollisuus moraalifilosofialle on hylätä ajattoman puolueettomuuden projekti, ja ryhtyä tarkastelemaan ongelmia oman tilamme perspektiivistä.⁴³

On siis tarpeetonta kysyä, mikä on ajattelun lähtöpiste (kulttuuri vai ekologia jne.), sillä ei ole olemassa mitään tiettyä kohtaa, johon kaikki olisi palautettavissa tai jonka mukaan kaiken voisi jäsentää. Toisaalta diskurssikokonaisuudessa on hieman läsnä myös syväekologisia elementtejä, jotka saavatkin arvostelua osakseen yhteiskuntaekologiselta päävirtaukselta.⁴⁴

Diskurssien yleiseen moraalikäsitteeseen kuuluu, että moraalisuus ja vastuun ottaminen ovat maailmassa elämisen väistämättömiä elementtejä. Usein toiminnan lähtölaukaus on juuri yksilön omakohtainen moraalinen kokemus jostain maailmassa vallitsevasta epäoikeudenmukaisuudesta. Joskus kirjoitukset muistuttavatkin, että ihmiset ovat itse parhaita asiantuntijoita itseään koskevista asioista.⁴⁵ Vaikka kirjoittajat toivovatkin mahdollisimman paljon toimijoita mukaan, kyse ei ole yhtenäisyysmyyristä, vaan siitä, että toiminnan tulee lähteä jokaisen toimijan omista lähtökohdista.

Tietoisuuteen arvostelmien sijoittuneisuudesta tilassa ja ajassa liittyy moraalisen itsereflektiivisyyden tavoite. Itsereflektiivisyydellä ei diskurssien mukaan tavoitella mitään valmista tietoa tai kokemusta, vaan se on loputon itsetutkiskelun prosessi. Toivomuksena on alituinen itsekriittisyys ja kyseenalaistaminen, jotka ovat radikaalin toiminnan pysähtymättömyyden edellytyksiä. On katsottava peiliin ja tutkailtava toimintansa tuloksia. Tilanteellisuuden subjektiivisuus on tietoista ja julkilausuttua.⁴⁶

Deleuzen (1992, 14–15) ajatukset selventävät tilanteellisen tiedon subjektin olemusta: tilanteellisen subjektin kokemuksia ei tule kääntää representaatioiksi tai kuljettaa niitä vertikaalisten instituutioiden kautta, sillä nämä kokemukset pakenevat sellaisia koodeja, jotka yrittävät kääntää ne omalle kielelleen tai kääntänyt niitä. Deleuzen (emt., 100–101) mielestä taistelu tulee aloittaa omalla alueella, oman toiminnan pohjalta. Ihmiset tulevat vallankumoukselliseen prosessiin mukaan, koska se on selkeästi heidän omia etujaan koskeva kamppailu, jonka päämäärät ja menetelmät he ymmärtävät ja määrittävät itse. Pulkkisen (1998, 209, 219) mukaan postmodernissa politiikassa on kyse juuri arvioinneista vallan olosuhteissa ja vallan olosuhteiden muuttamisesta, ei valta-totaliteetin vastustamisesta, siitä vapautumisesta tai sen anastamisesta. Postmoderni toimijuus rakentuu vallan risteyskohdissa. Yhdenkään poliittisen arvostelman jälkeen tilanne ei ole täysin sama kuin sitä ennen.

Tilanteellisen tiedon käsitettä selventävät myös Tourainen (1988, 8) ajatukset siitä, että ylimalleisiin järjestyksen legitimaatioihin perustumaton yhteiskunta ei ole supistettavissa essentialistisiin ”luonnollisuuksiin”. Tällainen yhteiskunta ei käsitä moraalialia sen mukaan, kuinka se vastaa intohimot ja intressit ylittäviin käskyihin, vaan sen perusteella, esiintyykö tahtoa omaehtoiseen affirmointiin ja valitsemiseen sekä toisten tunnustamiseen persooniksi.

Toimijan sukupuolittuneisuus on myös yksi osa sen tilanteellisuutta ja tämä kysymys on erityisasemassa tutkimissani kulttuurituotteissa. Tämä johtuu osittain siitä, että diskurssien tuottajat, jotka pitävät arvossa tasavertaisen kohtelun tavoitetta, ovat sitä mieltä, että heidän toimijaryhmänsä ovat tässä suhteessa epätäydellisiä: niissä esiintyy sukupuoleen perustuvaa eriarvoisuutta. Hierarkiattomuuden ja tasavertaisuuden periaatteet eivät siis ole täysin uskottavalla pohjalla.

Toivasen (1997, 157–159) mukaan itsejärjestäytyneiden liikkeiden uskottavuutta eniten uhkaava kysymys on juuri sukupuolikiusaus. Liikkeiden kentän merkitystuotanto on pitkälti miesten käsissä, ja Toivasen mukaan kirjoittajat ilmaisevat usein merkityksiä sukupuolineutraalisti, olettaen että merkitykset koskevat kumpaakin sukupuolta. Toivasen mielestä on luultavaa, että jos ympäröivä yhteiskunta tarjoaa naisille turvatumman todellisuuden, liikkeiden miehet jäävät sikiämään taisteluitaan ja merkityksiään keskenään. Kulttuurituotteissa kyllä on miehisiä merkityksiä kyseenalaistavia artikkeleita, mutta ne saattavat käydä vain tekosyystä todeta, että nyt naisetkin ovat saaneet äänensä kuuluviin ja että tasa-arvo vallitsee toimijoiden keskuudessa.

Kuitenkin mikäli tasavertaisuus ei toteudu ryhmien aktuaalisissa käytännöissä, naiset eivät voi luottaa sen toteutuvan jatkossakaan. Muutoksen Kevään kirjoituksen mukaan vallankumoukselliset aatteet ovat olleet sukupuolisokeita, ja siksi naisille ovat usein tuntuneet houkuttelevammilta perheeseen, hyvinvointivaltioon sekä kirkkoon perustuvat vaihtoehdot, jotka ovat tarjonneet suurempaa turvaa ja enemmän sosiaalista tilaa kuin vallankumouksellisuus.⁴⁷

Tutkimissani diskursseissa tasa-arvon puolustaminen ja syrjinnän vastustaminen ovat yleisesti tunnustettuja periaatteita. Joidenkin naiskirjoittajien keskuudessa esiintyy tyytymättömyyttä siihen, että tasa-arvon puolustamisen ja syrjinnän vastustamisen tavoitteet ovat jääneet julkilausunnan tasolle. Kokemuksena on, että tosiasiaa naisia poissuljetaan niin kommunikatiivisesti kuin fyysisesti, sekä ylläpidetään ja tuotetaan epävirallisia johtajuuksia. Väheksyntä on yleistä, ja se vaikuttaa naisten osallistumiseen merkittävästi. Se, että naiset pysyvät hiljaisina, ei johdu vain heistä itsestään, vaan myös siitä millaisiksi heidät on opetettu.⁴⁸ Muutoksen Kevään kirjoitus kertoo ilmentymiksi sukupuolisten hierarkioiden pesiytymisestä toimijaryhmiin mm. perinteiset tavat kasata töitä (naisille ruuanlaitto ja miehille puhe) tai miesten suuremman keskittymisen uhoamiseen.⁴⁹ Kaiken kaikkiaan diskurssien mukaan vallankumouksellisten taistelujen traditiolle on ominaista naisten oman organisoitumisen väheksyntä, huolimatta naisten merkittävästä roolista antipatriarkaalisten vaihtoehtojen luomisessa.

Tyytymättömyyden keskellä jotkin kirjoittajat kokevat tarpeelliseksi painottaa, että toimijoiden keskuudessa kuitenkin on naisia, jotka eivät odota kenenkään käskyä tai hyväksyntää toimiakseen.⁵⁰ Naiset ovat työskennelleet tietoisuutensa kohottamiseen tähtävien aktiviteettien parissa, ylläpitämällä luentokahvilaita, järjestämällä itsepuolustuskursseja, mielenosoituksia tai suoraa toimintaa sekä tietenkin tuottaen teoriaa.⁵¹ Huolimatta toimijaryhmien tosiasiallisesta sukupuolisesta hierarkkisuudesta, ja siitä että monet vallankumoukselliset ovat pitäneet sukupuolten epätasa-arvoa toissijaisena, ”vallankumouksen jälkeen” hoidettavana ongelmana, on naiskirjoittajia, jotka kuitenkin pitävät esimerkiksi anarkismin ja feminismen teorioita pitkälle yhteensopivina: molemmat pyrkivät purkamaan herruutta.

Toimiva teoreetikko

Perinteiset käsitykset intellektuellin asemasta arvioivat intellektuellin ylhäältä massoja tarkastelevaksi teoreetikoksi, jonka teoria on olemassa ennen sen käytännön sovellusta. Tällainen käsitys teoreetikon asemasta ei sovi yhteen diskurssikokonaisuudessa tuotetun toimijuuden kanssa, sillä etujoukoksi asettumisen välttäminen on selvä osa diskurssien ajattelua. Diskurssien ajattelun mukaan intellektuaalinen teoria on kuitenkin tarpeen maailman ymmärtämiseen, sillä maailma ei ole yksinkertainen paikka, jossa olisi helppoja ratkaisuja. Ilman kykenemistä rakenteiden monimutkaisuuden hahmottamiseen toiminta saattaa ajautua kiihkoilevaan ja mielivaltaisesti toiminnan kohteita määrittävään hyökkäilyyn. Siksi toimijan intellektuaalisuus on olennainen piirre tutkimassani toimijuudessa. Tällainen intellektuelli on jotain muuta kuin yläpuoliseen asemaan asettuva teoreetikko, mikä heijastuu myös toisenlaisina käsityksinä teorian ja käytännön suhteesta.

Shotterin (1994, 132–133) mielestä intellektuellien kenttä on mahdollista kuvitella yhdeksi vaikuttaja-alueeksi suuressa määrin toisistaan riippuvaisten alueiden verkostossa, sellaiseksi alueeksi joka kehittää välineitä yhteisön kuvittelemiseen ja muokkaamiseen — ei johtavaksi puolue-eliitiksi. Teoria on tärkeää, koska sillä on niin toimintaa kuvaavaa kuin toiminnalle potentiaalia luovaa voimaa.

Deleuzen ajatukset kirjan tehtävästä sopivat kuvaamaan tutkimieni diskurssien käsityksiä teorian tehtävästä. Kirja on teoreettinen taisteluväline. Se on jo sinänsä kuin pieni kone, ja se on yhdistettävä muihin koneisiin, jotta se toimisi. (Deleuze 1992, 24.) Kirja on palanen rihmastoa lukijalle, jolle se sopii. Toimijoiden on etsittävä itselleen sopivia rihmaston osia jotka auttavat näkemään ja ymmärtämään. Kirjassa on paljon käytettävää, eikä yhtä ainoaa ymmärrettävää tulkintaa. (Emt., 48.)

Vaikka tutkimieni diskurssien mukaan pohdiskelu onkin tärkeää, ne pitävät ilmeisenä sitä, että akateeminen pohdiskelu ei sinänsä riitä mihinkään — siksi toiminnan periaatteiden muotoiluissa on tärkeänä painotuksena käytännölläisyys. Jonkinlainen teorointi ja visioiden luominen on silti tärkeä osa toiminnan synnyttämistä. Eräät kirjoittajat kokevat radikaalin yhteiskunnallisen liikehännän vahvuudeksi sen, että liikehännä kykenee perustelemaan ja pohtimaan valintojaan toimintansa yhteydessä, luomaan teoriaa erottamatta sitä käytännöstä erilliseksi saarekkeeksi.⁵² Tavoitteena on tavallaan jokaisen toimijan intellektuelliksi tuleminen:

Keskuudessamme monet pitävät esitettyjä asioita luultavasti liian teoreettisina. Joskus tuntuu, että joitakin meistä vaivaa teoriavihamielisyys. Kartetaan anarkian ja autonomian kaltaisten käsitteiden pohdiskelua, annetaan niille dogmaattisia sisältöjä. Toisaalta tuntuu, että jotkut ”teoreetikot” karttavat käytännön toi-

mintaa ja heidän teoriastaan tulee yhtä syrjäytynyttä kuin aktivismi ilman teoriaa. Teoria, jonka ainoa tehtävä on toimia harrastuksena ei ole kovinkaan hyödyllinen. Tämän keskustelunavauksen yksi tavoite on juuri tässä: edistää aktivistien teoreetikoiksi tulemistä ja teoreetikoiden aktivisteiksi tulemistä. Puhuminen, kirjoittaminen ja toiminta ovat kokonaisuuden osia. Jos joku niistä puuttuu, radikalismiin todellinen rikkaus katoaa.⁵³

Muutoksen Kevään mukaan teoria ja intellektuaalinen ulottuvuus ovat tarpeen myös siksi, että vastustuksen kohde, uusliberalistinen ideologia, tulee kohdata myös merkitystuotannon taistelukentällä. Tuo ideologia on niin vahvasti voitolla eräiden käsitteiden (kuten vapaus, oikeus, yhteisöllisyys tai vastuu) määrittämisessä, että yhteiskunnassamme on tavallista käsittää taloudellisen globalisaation olevan vain lainmukaista kehitystä eikä poliittisten päätösten tulosta.⁵⁴

Diskursseissa esiintyy selvää epäluottamusta perinteistä intellektuellin asemaa sekä vakiintuneita tiedeinstituutioita kohtaan. Kirjoittajat väittävät, että jotkin yhteiskuntatieteilijät ovat alistaneet spontaania liikehdintää osaksi suurten ennustusten säännönmukaisuutta. Kirjoittajat toivovat, että toimijat vastaisivat tähän kamppailuilla haltuunotosta, itse tehdyillä visioilla ja analyyseilla.⁵⁵ Mikään tiede ei ole riittävä tarjoamaan mallia siihen, kuinka todellisuus tulee järjestää. Lisäksi objektiivista tiedettä ole: yhteiskunta vaikuttaa tieteeseen siinä missä tiedekin yhteiskuntaan.

Tutkimissani diskursseissa on selkeä korostus siitä, että käytännön ja ajatusten tulee olla erottamattomia. Kaurapuuron kirjoituksen mukaan käytäntö on jo sinänsä viesti, ja teoria ei synny tyhjiössä tai staattisessa tilassa vaan historiallisessa kontekstissa.⁵⁶ Tämän ajattelun mukaan on tärkeää, että tavoitteet ilmenevät näkyvästi jo toimintakulttuurissa eivätkä vain kirjatuissa periaatteissa.

Toisaalta päämäärät ja keinot ovat siinäkin mielessä yhteneväisiä ja erottamattomia, että toiminnan herruudettomuuden puolesta tulisi tutkimieni diskurssien mukaan olla kivaa sekä vapauttavaa tässä ja nyt. Oman elämän järjestäminen mielekkääksi on vastakohtaista tavoiterationaalille suorittamiselle, mistä muistuttaminen on vakiokalustoa Kaurapuuron pääkirjoituksissa.⁵⁷ Mielenosoituksiinkin on tärkeää luoda uutta toimintakulttuuria, sillä demoissa ei saa olla tylsää.⁵⁸ Toiminnassa ei tule olla kyse puritaanisesta ja ryppyysaisesta puurtamisesta.⁵⁹

Omaehtoiset kulttuurituotteet subjektikoneistona

Konttisen ja Peltokosken (2000, 123) mukaan omaehtoisilla kansalaistoimijoilla on tapana käyttää sanaa ”koneisto” kuvaamaan niiden instituutioiden toimintaa, joiden he kokevat olevan omien tavoitteidensa tiellä. ”Ko-

neisto” tarkoittaa tässä merkityksessä jotain epäinhimillistä ja välineellisen rationaalista, siis ylhäältä käsin tapahtuvaa vallankäyttöä. Kuitenkin myös toimijoiden omat kulttuurituotteet ovat väistämättä jonkinlaista vallankäyttöä. Nämä kulttuurituotteet ovat koneisto, jonka eräs tehtävä on tuottaa ja rakentaa subjekteja. Tässä kontekstissa ”koneella” on kolme keskeistä merkitystä. Ensinnäkin sen tuotannolla on tuloksia (subjektit), toiseksi sen tuotantoprosesseissa on katkosten ja jatkuvuuden vaihtelua (aladiskurssit sekä subjektituotannon ristiriidat ja epäonnistumiset) ja kolmanneksi kone on aina yhteydessä joihinkin toisiin koneisiin (toiset julkaisut ja toimijoiden muut menetelmät).

Tässä artikkelissa olen tulkinut joidenkin omaehtoisten kulttuurituotteiden subjektituotannon menetelmiä sekä tarkentanut tuotetun subjektin luonnetta. Vaikka onkin mahdollista eritellä diskursiivisen tuotannon kohteena olevan subjektin piirteitä, kulttuurituotteiden muodostama koneisto ei ole yksifunktionen, eikä siinä ole kyse mistään yhdestä ja ainoasta diskurssista, joka ei sisältäisi aladiskursseja ja poikkeuksia. Rakennelma, joka tuottaa subjekteja, on pikemminkin toisiinsa yhteydessä olevien koneiden joukko kuin yksi kone. Vaikka itse päävirtaus on pitkälti sisäisesti johdonmukainen, siitä millaisen tuloksen koneisto tuottaa, ei voi olla täyttä varmuutta. Koneiston luonne ei ole täysin lukkoonlyöty: kulttuurituotteiden kenttä elää koko ajan, julkaisu syntyy ja kuolee kehityskulussa, jota mitään yksittäinen taho ei hallinnoi.

Subjektituotannon kohde ja tulos korostaa itsemäärittelyoikeuttaan, aktiivisuuttaan ja omaehtoisuuttaan, on moninainen ja totuudeton tilanteellisen tiedon subjekti, intellektuelli ja toimija. Vaikka tilanteellisuus tarkoittaa myös relativistisuutta, kyse on anti-universalismista vain tässä kontekstissa, sillä subjektin toiminta- ja elämiskenttä on materiaallinen todellisuus, universaali immanentti taso.

Subjekti rakentuu koneistossa, mutta tämä koneisto ei vetoa lopullisuuteensa: diskurssien ajattelussa on usein korostuksena determinismien vastustaminen. Tutkimani diskurssikokonaisuus ei vetoa omaan ”luonnollisuuteensa” tai perustele itseään vaihtoehtottomuudella, ”rationaalisuuden” ainoalla oikealla lopputuloksella. Pakkoyhtenäisyyteen tai konventioihin vetoaminen on harvinaista. Kyse on pyrkimyksestä pikemminkin avata kuin rajata toimintahorisontteja. Toimijaposiitioihin kutsuminen, eräs keskeinen diskursiivisen tuotannon metodi, korostaa vapaaehtoisuutta ja luottamusta innovatiivisuuteen sekä yksilön omaan harkintaan. Diskurssit pyrkivät kutsumaan lukijoita keskustelun osapuoliksi ja antamaan työkaluja mahdollisimman omaehtoista toimintaa varten.

Tutkimani subjektikoneiston käytäntöjen kannalta ei ole tärkeintä se, ovatko diskurssien sisältämät arvostelmat tai väitteet ”tosia” – olennaista on se, että koneisto toimii: tuottaa toimijoita ja muokkaa subjektiivisuutta diskurssien

tuottajien hallinnoimana. Nimenomaan diskursiivisten käytäntöjen tutkiminen tarjoaa mahdollisuuksia vastarinnan subjektin piirteiden hahmottamiseen, vaikka rakentamispyrkimykset ja itseanalyysin ääni eivät toki koskaan täysin vastaa ”sosiaalisessa todellisuudessa” toimivaa subjektiä. Subjektia on tässä yhteydessä mahdotonta tarkastella muutoin kuin loputtomana prosessina: siitä ei voi sanoa mitään täysin viimeistelyä, sillä vastarinnan subjekti ei määritä luonnettaan lopullisesti – se ainoastaan määrää itseään niin pitkälle kuin mahdollista.

VIITTEET

- 1 hannu: For the last time: anarkismin ideologisoimisesta, Kaurapuuro #14, 1998, 27–30.
- 2 Esimerkiksi Autonome Offensive 99: Kysymyksiä ja Vastauksia, Autonome Offensive '99 #1, syyskuu 1999.
- 3 hannu: For the last time: anarkismin ideologisoimisesta, Kaurapuuro #14, 1998, 27–30.
- 4 *Oman ajattelun vallankumouksellinen nautinto*, Kaurapuuro #11, 1996, 25–29.
- 5 Hannu Toivanen & J-P Muikku: Suomalaisen anarkismin kolme pyhää lehmää: sosialismi, työväenluokka ja vasemmistolaisuus, Pomminheittäjä #6, 1995, 9–16.
- 6 *Tilannekatsaus*, Autonome Offensive '99 #4, joulukuu 1999.
- 7 Vaikkapa Solidaarisuus, Muutoksen Kevät #9, toukokuu 1998, 5.
- 8 *Suomalaisen antagonistisen liikkeen tiedote: Sosiaalisen Euroopan puolesta, Pääomien Linnake-Eurooppaa vastaan!*, Autonome Offensive '99 #4.
- 9 *Uuden työn foorumi* – projektiehdotus, Autonome Offensive '99 #2, lokakuu 1999.
- 10 *Kohti Tamperetta* – maahanmuuttajien taistelut jatkuvat, Autonome Offensive '99 #2, lokakuu 1999.
- 11 hannu: For the last time: anarkismin ideologisoimisesta, Kaurapuuro #14, 1998, 27–30.
- 12 Anton Monti: Näkymättömiä kansalaisia ja itsehallittuja sosiaalikeskuksia, Megafoni #1, 1999, 21–25.
- 13 Anton Monti: Löydetty Spinoza – kumouksellinen Spinoza, Kaurapuuro #16, 1999, 25–27.
- 14 Esimerkiksi Earth First! Britanniassa, Kaurapuuro #12, 1997, 19–20.
- 15 Ville Lähde: Pääkirjoitus, Muutoksen Kevät #12, helmikuu 1999.
- 16 Esimerkiksi Mia Muhonen: Monikansalliset kuriin!, Muutoksen Kevät #2, syyskuu 1996, 20–21.
- 17 Salla Tuomivaara: Henkilökohtaisen vaikuttamisen aika – kasvissyönti muu-

- toksen välineenä, Muutoksen Kevät #6, syyskuu 1997, 6.
- 18 Idiootti: Metodologisia huomautuksia moraalijärjestelmän konstruoimiseen, Pomminheittäjä #10, 1997, 22–23.
- 19 a. love: Taide ja anarkismi, Kaurapuuro #13, 1997, 29–34.
- 20 Paavo Pummi: Miksi valitsisin aseeni kun haluan käyttää niitä kaikkia, Pomminheittäjä #10, 1997, 15.
- 21 Nyky-yhteiskunta ja anarkismi, Kapinatyöläinen #25, 28–30.
- 22 Tilannekatsaus, Autonome Offensive '99 #4, joulukuu 1999.
- 23 Street Party – rikkaat metropolitaniset yhteisölliset laittomat väliaikaiset vyöhykkeet, Autonome Offensive '99 #0, elokuu 1999.
- 24 Näkökulmia laittomaan suoraan toimintaan, Muutoksen Kevät #1, huhtikuu 1996, 21.
- 25 EVR-aktivistin haastattelu, haastattelijana Ville Lähde, Muutoksen Kevät #11.
- 26 Sabotaasi on innovaatiota, Muutoksen Kevät #10, syyskuu 1998, 15.
- 27 Kali N. Palinen: Mikä tie anarkistiselle liikkeelle?, Kaurapuuro #13, 1997, 3–5.
- 28 Autonome Offensive 99: Kysymyksiä ja Vastauksia, Autonome Offensive '99 #1, syyskuu 1999.
- 29 Esimerkiksi Muutoksen Kevät – koskeeko ympäristövallankumous myös anarkisteja?, Pomminheittäjä #10, 1997, 5–10. Janne haastattelee Muutoksen Kevään toimittajia Ville Lähdetä ja Joni Purmosta.
- 30 Esimerkiksi Nyky-yhteiskunta ja anarkismi, Kapinatyöläinen #25, 28–30.
- 31 Anton Monti ja Otso Kivekäs: Miksi alueellisuus?, Muutoksen Kevät #11, joulukuu 1998.
- 32 Hannu: Muutamia kommentteja Ultsin luokkasota-kirjoitukseen, Pomminheittäjä #6, 1995, 21–23.
- 33 Ville Lähde: Ympäristövallankumouksen aatteelliset perusteet osa 2: Ekologisen ajattelun historiasta, Muutoksen Kevät #2, syyskuu 1996, 14.
- 34 Ystävämme Goebbels, Pomminheittäjä #8, 1996, 2–3.
- 35 Hannu Toivanen: Hävittämisen halu on luovaa halua, Pomminheittäjä #2, 1994, 7–10.
- 36 Me vaan vittuillaan, Pomminheittäjä #10, 1997, 35.
- 37 Esimerkiksi ”Useat toverit eri maista ja tilanteista”: Sanomattakin selvä! Poliittinen dokumentti, Kaurapuuro #16, 1999, 4–7.
- 38 Ville Lähde: Ympäristövallankumouksen aatteelliset perusteet: Ympäristövallankumous on jatkuva kumous, Muutoksen Kevät #6, syyskuu 1997, 12.
- 39 Ville Lähde: Itseään toteuttavat ennusteet – pohdiskelua muutosliikkeistä, Muutoksen Kevät #11, joulukuu 1998, 10.
- 40 Esimerkiksi Muutoksen Kevät – koskeeko ympäristövallankumous myös anarkisteja?, Pomminheittäjä #10, 1997, 5–10.
- 41 Esimerkiksi hannu: For the last time: anarkismin ideologisoimisesta, Kaurapuuro #14, 1998, 27–30.

- 42 Esimerkiksi Tuomas Pellonperä: Ympäristövallankumouksen aatteelliset perusteet: Ville Lähden artikkelin kritiikki, Muutoksen Kevät #9, huhtikuu 1998, 18.
- 43 Ville Lähde: Ympäristövallankumouksen aatteelliset perusteet osa 3: Moraalista ja moraalittomuudesta, Muutoksen Kevät #3, joulukuu 1996, 12.
- 44 Esimerkiksi Pertti Hämäläinen: Ympäristövallankumouksen aatteelliset perusteet osa 3: Ekologia ja yhteiskunnallinen luonto, Muutoksen Kevät #3, joulukuu 1996, 13 ja Ville Lähde: Ympäristövallankumouksen aatteelliset perusteet osa 2: Ekologisen ajattelun historiasta, Muutoksen Kevät #2, syyskuu 1996, 14–15.
- 45 Jarkko Saipio: Solidaarisuus – syndikalistista toimintaa, Muutoksen Kevät #5, toukokuu 1997, 9.
- 46 Esimerkiksi Tilannekatsaus, Autonome Offensive '99 #4, joulukuu 1999.
- 47 Tarna Kannisto: Henkilökohtainen on poliittista! Naiseus, feminismi ja vastarinta, Muutoksen Kevät #7, joulukuu 1997, 4–5.
- 48 Ultsi: Puhu tasa-arvosta ja feminismistä & puhu kovaa, Pomminheittäjä #2, 1994, 13 sekä Ultsi: Sisaruutta, poijaat!, Kaurapuuro #9, 1995, 19.
- 49 Elina Mikola (toim.): Naisena vaihtoehdotliikkeessä, Muutoksen Kevät #7, joulukuu 1997, 6–7.
- 50 *Toimitukselta*, Muutoksen Kevät #7, joulukuu 1997, 2.
- 51 Sofia Hildsdotter: Yksi näkökulma anarkafeminismiin, Kaurapuuro #15, 1998, 3–5.
- 52 Ville Lähde: Ympäristövallankumouksen aatteelliset perusteet. Vastine kritiikkiin, Muutoksen Kevät #9, toukokuu 1998, 19 sekä Muutoksen Kevät – koskeeko ympäristövallankumous myös anarkisteja?, Pomminheittäjä #10, 1997, 5–10.
- 53 *Nyky-yhteiskunta ja anarkismi*, Kapinatyöläinen #25, 1999, 28–29.
- 54 *Pääkirjoitus*, Muutoksen Kevät #13, toukokuu 1999, 2.
- 55 Esimerkiksi Ville Lähde: Itseään toteuttavat ennusteet – pohdiskelua muutostilikkeistä, Muutoksen Kevät #11, joulukuu 1998, 10.
- 56 P. Pommi: Käytännöllistä anarkismia: anarkistiset metodit ja anarkistiset ideat, Kaurapuuro #14, 1998, 39–40.
- 57 *Toimitukselta*, Kaurapuuro #13–5, 1998, 2 ja *Toimitukselta*, Kaurapuuro #9–11, 1995, 2.
- 58 Tuomas Tirkkonen: Vastahuippukokouksella Linnake-Eurooppaa lätyyn, Megafoni #1, 1999.
- 59 Veera: Vallankumouksellinen haaste – valitse aseet, Pomminheittäjä #9, 1996, 3–4.

KIRJALLISUUS

- Deleuze, Gilles (1992). *Autiomaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000). *Empire*. Harvard University Press.
- Ilmonen, Kaj (1998). *Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet*. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 15–42.
- Ilmonen, Kaj ja Siisiäinen, Martti (1998). *Johdanto*. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 7–14.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Kellner, Douglas (1998). *Mediakulttuuri*. Tampere: Vastapaino.
- Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2000). Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema. *Sociologia* 37:2, 111–129.
- Pesonen, Pertti & Sänkiö, Risto (1979). *Kansalaiset ja kansanvalta*. Helsinki: WSOY.
- Pulkkinen, Tuija (1998). *Postmoderni politiikan filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Shotter, John (1994). *Psychology and Citizenship: Identity and Belonging*. Teoksessa Turner, Bryan S. (toim.): *Citizenship and social theory*. Lontoo: Sage.
- Termonen, Markus (2000). *Vastarinnan subjektia rakentamassa*. *Diskursiivinen subjekti-tuotanto omaehtoisissa kulttuurijulkaisuissa*. Julkaisematon pro gradu -työ. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Toivanen, Hannu (1997). *DO IT YOURSELF. DIY vastarinnan sosio-kulttuurisia merkityksiä organisoivana periaatteena ja käytäntönä*. Julkaisematon laudatur-tutkimus. Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen laitos, Joensuu yliopisto.
- Touraine, Alain (1988). *Return of the Actor. Social Theory in Postindustrial Society*. Minneapolis: University of Minnesota.

AINEISTO

- Muutoksen Kevät # 1–14
Kaurapuuro # 8–16
Kapinatyöläinen # 13–26
Megafoni #1
Solidarisuus # 1/97–4/99
Autonome Offensive '99 # 0–4

Pirita Juppi, Jukka Peltokoski & Miikka Pyykkönen

UUTTA LIIKEHDINTÄÄ, UUSIA NÄKÖKULMIA

Jälkimodernille yhteiskunnalle on katsottu olevan ominaista politiikan alueen laajentumisen tai siirtymän, sekä politiikan medioitumisen. Aikalaisarvioissa on esitetty valtiollisen poliittisen järjestelmän menettäneen merkitystään tai jopa kriisiytyneen ja ”epävirallisen” kansalaistoiminnan muotojen vallan alaa tältä perinteisen politiikan alueelta samalla kun julkisuus on kasvattanut merkitystään politiikan areenana ja resurssina. Sirtymän myötä myös itse ”poliittisen” ja ”politiikan” käsitteet ovat saaneet uutta sisältöä: politiikkaa ei enää ymmärretä vain tiettyihin instituutioihin kytkeytyvänä yhteiskunnan sektorina, vaan ”politiikka” ja ”poliittinen” ovat laajentuneet käsitteämään yhä useampia toimijoita, toimintamuotoja ja toiminnan alueita. (Esim. Beck 1995, 31–41; Hänninen 2000; Della Porta 2000; Lagerspetz 1999; Lappalainen 2002).

Jälkimodernissa tilassa valtion ja siihen kytkeytyvien parlamentaaristen elinten yksinoikeutta politiikkaan ovat nakertaneet niin ylikansalliset päätöksentekokelimet kuin kansalliset poliittiset toimijatkin, sekä ”nationalismin ja valtion historiallisen liiton rakoileminen” (Bauman 1996, 205). Toisaalta poliittisen prosessin merkitystä ovat syöneet markkinat, joiden käsiin ihmisten käyttäytymisen ja valintojen säätely on pitkälti siirtynyt poliittisilta instituutioilta. Näin valta eroaa lisääntyvässä määrin perinteisestä politiikasta. (Bauman 1999, 72–78.) Poliittinen kuitenkin elää ja voi hyvin yhteiskunnan ”alatasolla”, sillä virallisten instituutioiden epäpolitisoituminen kulkee käsi kädessä oma-aloitteisen kansalaistoiminnan aktivoitumisen ja ”poliittisen subjektiivisuuden odottamattoman renessanssin” kanssa (Beck 1995, 32–34). Tämä Ulrich Beckin ”alapolitiikaksi” kutsuma poliittisen alue näyttäytyy yhteiskunnassa yhä keskeisempänä toimijana ja aloitteentekijänä, kun kansalaisten toimintaryhmät nostavat politiikan agendalle yhä uusia teemoja (emt., 34–35). Valtiollisen järjestelmän otteen hellittäessä politiikka ei siis ole siirtynyt jonkin muun toimijan yksinoikeudeksi, vaan se ennemminkin ”hajaantuu lukuisiksi paikallisiksi tai

erikoistuneiksi politiikoiksi, joita harjoittavat paikalliset tai erikoistuneet toimijat (useimmiten yhden asian liikkeet).” (Bauman 1996, 205.) Samalla monet aiemmin epäpoliittisina pidetyt alueet, ilmiöt ja asiakysymykset politisoituvat (esim. Beck 1995, 32–32; Hänninen 2000, 30). Kun modernin teollisen yhteiskunnan poliittiset jaot ja kamppailut liittyivät paljolti materiaalsiin, taloudellisen hyvinvoinnin jakamista koskeviin kysymyksiin, jälkimoderni ja -teollinen politiikka keskittyy usein erilaisiin talouden alueen ulkopuolelle jääviin sosiaalsiin ja elämän laatuun liittyviin kysymyksiin, kuten vähemmistöjen oikeuksiin, demokratian ja vapauden puolustamiseen ja ympäristöasioihin (esim. Lipset 1985, 267–168).

Perinteisen politiikan merkityksen horjuminen kulminoituu puoluejärjestelmän kriisiytymiseen. Aikaisemmin juuri poliittiset puolueet muodostivat alueen, jossa käytiin julkista keskustelua poliittisista tavoitteista; ne toimivat ihmisiä yhteiskuntaansa liittävinä instituutioina, identiteettien muodostajina sekä intressien ja konfliktien kanavoijina. 1900-luvun jälkipuoliskolla puoluejärjestelmä kuitenkin alkoi kriisiytyä puolueiden institutionalisoiduttua ja etäännyttyä kansalaisyhteiskunnasta, mikä avasi tilaa uusien yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnalle. Vuosituhannen vaihteessa ollaan tultu tilanteeseen, jossa identiteettituotanto ja poliittisten tavoitteiden muotoilu on siirtynyt pitkälti poliittisten puolueiden ja parlamentaarista instituutioiden ulkopuolelle. Vaikka puolueilla on painoarvoa julkisen politiikan muotoilussa, ovat ne menettäneet roolinsa sosiaalisina integroijina. (Della Porta 2000; ks. myös Lagerspetz 1999.)

Perinteisen poliittisen järjestelmän kriisiytymistä voidaan selittää yleisemmillä yhteiskunnallisilla trendeillä. Jälkimodernille yhteiskunnalle katsotaan olevan luonteenomaista sellaisen *moninaisuuden* ja *fragmentoitumisen* (Bauman 1996) ja *yksilöllistymisen* (Beck 1995), joka kaivaa maata perinteisiltä poliittisilta jaoilta ja liittolaissuhteilta. Yhteiskunnalliset jaot eivät ole enää palautettavissa luokkiin ja perinteiselle oikeisto-vasemmisto-akselille, eivätkä perinteiset joukkopuolueet ole näin ollen kykeneviä edustamaan pirstoutuneita ja moninaisia yhteiskunnallisia intressiryhmiä (esim. Della Porta 2000). Kontingenssi on tullut yhteiskuntaan jäädäkseen, kuten Zygmunt Bauman (1996, 204) on todennut kuvattaessaan ”läntisten yhteiskuntien” läpeensä pluralisoitunutta ja politisoitunutta tilannetta. Tässä tilanteessa ihmiset hylkäävät ”poliittisen kotinsa”, mutta eivät luovu politiikasta: vanhojen selkeiden kategorioiden tilalle ilmaantuu ”ristiriitaista, monitahoista [poliittista] sitoutumista” (Beck 1995, 37). Kansallisvaltiollisten poliittisten koalitioiden sijasta tai ohella solidaarisuusiteitä ja lojaliteetteja voidaan muodostaa kansainvälisellä/gloobaalilla tai paikallisella tasolla (Lappalainen 2002, 48). Samalla toiminnan spontaanisuus ja ennustamattomuus lisääntyvät (emt., 50; ks. myös Lappalainen ym. 1999, 21).

Yhteiskunnan ”pirstoutumiskehitystä” on edistänyt elinkeinorakenteen muu-

tos, sekä kulttuurin alueella ennen kaikkea kulutuksen nouseminen yhä keskeisemmäksi ihmisten arkitoimintoja sääteleväksi tekijäksi. Suomalainen elinkeinorakenne on hajautunut viime vuosisadan jälkipuoliskolta lähtien yhä useammille aloille, minkä myötä ihmisten työrooleista ja – identiteeteistä on tullut aiempaa moninaisempia ja muuttuvampia. Kulutuksen vaikutus yhteiskunnalliseen muutokseen näkyy puolestaan pääosin kolmella osa-alueella: Ensinnäkin kulutuksen hallitsevuuden sekä siinä vaikuttavien kulutustyylien ja muotivirtausten myötä yhteiskunnan yhtenäistä elämäntapaa on järjestyttänyt radikaali ”alakulttuurisoituminen”. Kuluttaminen ja muoti ovat synnyttäneet uusia yhteisöjä ja niitä rajaavia symboleja, jotka kiinnittävät ihmisiä arjessa toisiinsa kulutusvalintojen, -tottumusten, -rituaalien ja tavarafetisien perusteella. Kuluttaminen on synnyttänyt ”tyyliyhteisöjä”, kuten tietyn musiikin kuuntelijoiden, tiettyjen tv-sarjojen katselijoiden ja tiettyjä tuotteita kuluttavien yhteisöt osoittavat. (Maffesoli 1995.)

Toiseksi kulutus ja siihen liittyvä informaatiotulva ovat johtaneet yhteiskunnan voimakkaaseen kulttuuristumiseen. Länsimaisia yhteiskuntia halkovat tuhannet ja taas tuhannet eri tason merkitysjärjestelmät, joilla on (ainakin osittain) toisistaan poikkeava logiikkansa. Näissä virroissa ihmisten on mahdollonta selvittää merkkien tai kuvien viittaussuhteita todellisuuteen tai etsiä niiden alkuperää. Ilmiö on hyvin lähellä sitä, mitä Jean Baudrillardin kuvaa simulaation yhteiskuntana ja koodien metafysiikan aikakautena: merkkien takana ei ole enää mitään, vaan niiden aitous on kadonnut ja erityisesti medioiden luomat ja ylläpitämät merkitysjärjestelmät ovat itse todellisuus. Samalla ehdottomat ja ainoina mahdollisina pidetyt totuudet ovat kadonneet. (Baudrillard 1983; 1987; 1995.) Monet aikalaisanalyttikot ovatkin nähneet yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan olevan kamppailua sosiaalisesti tuotettujen merkitysten ja ”totuuksien” hallinnasta. Palaamme tähän ajatukseen jäljempänä käsitellessämme medioiden hallitsemaa yhteiskuntaa liikkeiden toimintakenttänä.

Kolmanneksi kulutuksen keskeisyys nyky-yhteiskunnassa näkyy kulutuksen politiikkana. Tämä on samalla merkinnyt itse politiikan alueen käsitteellistä laajenemista: nyt useissa keskusteluissa myös kulutusvalinnoilla katsotaan olevan poliittinen arvo ja kulutuksella poliittisen toiminnan merkitys. Kulutuksen politisoituminen ja kulutuksella politikoinen näkyvät arkielämässämme siinä, että ihmiset katsovat voivansa vaikuttaa asioihin ja nostaa yhteiskunnallisia ongelmia esiin kulutusvalinnoilla ja ostoboikoteilla. Viimeaikaisissa, usein uusien yhteiskunnallisten liikkeiden alulle panemissa, kuluttajakampanjoissa on vaadittu muun muassa ihmisoikeuksien ja -arvon kunnioittamista sekä luontoarvojen huomioon ottamista tavaroiden tuotannossa.

Yhteiskunnan pirstoutuminen sekä kansallisvaltion ja puoluejärjestelmän heikkeneminen ovat avanneet uusia toimintamahdollisuuksia nimenomaan yhteiskunnallisille liikkeille. Liikkeet ovat kasvattaneet merkitystään yhteiskun-

nallisten keskustelujen ja identiteettien tuotannon alueina, kollektiivisten tavoitteiden ja tarpeiden muotoilijoina sekä sosiaalisten protestien kanavoijina. (Della Porta 2000.) Tämä kehityskulku näkyy vahvasti myös vuosituhaten vaihteen Suomessa. Siinä missä virallinen poliittinen järjestelmä kärsii luottamuspulasta (ks. esim. EVA 1999; EVA 2001; Koski 2002), kasvattaa epävirallinen kansalaistoiminta suosiotaan ja merkitystään. Kyse ei ole vain 1990-luvulla käynnistyneestä radikaalin liikehdinnän uusimmasta aallosta, vaan myös perinteisempiä poliittisia teemoja ajavien ja konventionaalisempia keinoja (kansalaisadresseja, maltillisia mielenosoituksia) hyödyntävien kansalaisryhmittymien kukoistuksesta.

Esimerkiksi vuoden 2002 aikana kansalaiset ovat ”nousseet barrikadeille” milloin lähikirjastojen, milloin liikennekurin, milloin sairaalapalvelujen puolesta. Esimerkiksi Helsingissä poliisille ilmoitettujen mielenosoitusten määrä on Helsingin Sanomien mukaan lisääntynyt viime vuosina tasaisesti. Vuoden 2001 aikana mielenosoituksia järjestettiin 126, kun kahta vuotta aiemmin määrä oli alle sata. Myös marssijoiden määrä on kasvanut. (*Vasemmistonuorten Nato-pommi syntyi talkootyönä*, HS 14.9.2002; *Helsingin kevät*, HS 5.5.2002.) Omaaloitteisen kansalaistoiminnan merkitys näkyy myös kyselytutkimuksissa: Elinkeinoelämän valtuuskunnan raporttien (EVA 1999; EVA2001) mukaan läpi 1990-luvun hieman yli puolet ihmisistä katsoi kansalaisten mielipiteiden välittyvän päätöksentekijöille paremmin kansalaisliikkeiden kuin puolueiden kautta. Toisaalta kuitenkin suhtautuminen eri liikkeisiin vaihtelee paljonkin: siinä missä esimerkiksi ihmisoikeuksia ajaviin liikkeisiin suhtautui myönteisesti 80 prosenttia vastaajista, ”radikaaleihin eläinten oikeuksia ajaviin liikkeisiin” suhtautui myönteisesti vain 7 prosenttia ja kielteisesti peräti 90 prosenttia vastaajista. (EVA 2001.)

Media poliittisen toiminnan areenana ja resurssina

Mediajulkisuuden merkitys poliittisen toiminnan areenana ja resurssina on lisääntynyt rinnan puoluejärjestelmän heikkenemisen ja epävirallisen kansalaisaktiivisuuden kasvun kanssa. Median nähdään ainakin osittain korvanneen puolueet niin alhaalta nousevan poliittisen toiminnan kanavoijina kuin ylhäältä ohjatun poliittisen käyttäytymisen, kuten äänestämisen, ohjaajina (esim. Della Porta 2000; Lagerspetz 1999). Onkin puhuttu politiikan ”medialisoitumisesta” tai ”medioitumisesta” (ks. esim. Asp 1996; Mazzoleni 1998) ja katsottu siirtytyn ”mediademokratiaan” (Lagerspetz 1999) tai ”julkisuuden demokratiaan” (Manin 1997).

”Alapolitiikan” merkityksen korostumisen myötä media ei näyttäydä enää vain kanavana, jonka välityksellä poliitikot tavoittavat äänestäjänsä, yleisönsä.

Enemminkin media näyttäytyy areenana, jossa kansalaistoimijat kohtaavat kanssaihmiset, poliittiset päätöksentekijät ja protestin kohteet. Kun aiemmin poliittisia teemoja nostettiin esiin puolue-elimien välityksellä, tavoittelevat kansalaisryhmät nykyään viranomaisten ja päättäjien huomiota mediajulkisuuden välityksellä (Della Porta 2000, 242). Mediajulkisuus on paikka, jossa yhteiskunnalliset liikkeet – kuten muutkin kansalaistoimijat – politisoivat erilaisia asiakysymyksiä, kamppailevat yhteiskunnallisen todellisuuden ja ongelmien määrittelystä, haastavat hallitsevat kulttuuriset merkitykset tarjoten tilalle vaihtoehtoisia diskursseja, sekä pyrkivät määrittelemään identiteettiään ja hakemaan kannatusta toiminnalleen ja tavoitteilleen (Gitlin 1980, 242; Ilmonen 1998, 30, 37; Lappalainen 2002, 20; Siisiäinen 1998, 228).

Oma-aloitteisen kansalaistoiminnan ja yhteiskunnallisten liikkeiden näkökulmasta mediajulkisuuden merkityksen kasvun politiikassa voi nähdä *mahdollisuutena*, sillä mediajulkisuuden politikoinnin areenalle pääsy on huomattavasti useamman toimijan ulottuvilla, kuin perinteisen parlamentaarisen politiikan areenat. Toisaalta mediajulkisuus politiikan areenana ei ole suinkaan ongelmaton sinne pyrkiville. Ensinnäkään julkisuuteen *pääsy* ei ole itsestäänselvyys virallista auktoriteettia vailla oleville poliittisille toimijoille, vaan nämä joutuvat aktiivisesti kamppailemaan median huomiosta. Toisaalta pelkkä uutiskynnyksen ylittäminen ei vielä itsessään takaa yhteiskunnallisten liikkeiden tai muiden kansalaisryhmien toimijoille legitimiä poliittista toimijuutta, vaan toimijat joutuvat kamppailemaan myös *representaatiosta*, siitä kuka määrittelee poliittisen ryhmittymän julkisuudessa ja miten määritelmä tehdään; millainen poliittinen identiteetti ryhmälle tuotetaan, miten sen tavoitteet ja toiminta esitetään. Ruohonjuuritasolta nousevien ”uusien” poliittisten toimijoiden ei välttämättä ole helppoa tulla kuulluiksi ja vakavasti otetuiksi valtamedian areenalla, joka on pitkälti tiettyjen vakiintuneiden, legitimoitujen ja institutionaalisten toimijoiden ja diskurssien hallussa. Erityisen ongelmallista osalliseksi pääsy medioituun poliittiseen diskurssiin on niille yhteiskunnallisille liikkeille, jotka ovat radikaaleja ja epäkonventionaalisia niin tavoitteiltaan kuin toimintakeinoiltaan. Kuten Konttisen, Jupin ja Pyykkösen artikkeleista käy ilmi, joutuvat radikaalit liikkeet haastamaan ulkoapäin tuotetut usein vahvasti marginalisoivat diskurssit, jotka pyrkivät muodostumaan julkisuudessa hegemonisiksi.

Mediajulkisuudesta käydyn kamppailun nouseminen poliittisen toiminnan keskiöön vaikuttaa merkittävästi myös itse politikoinnin tyyliin. Medioituneessa yhteiskunnassa yhteiskunnalliset liikkeet joutuvat perinteisen politiikan toimijoiden tapaan sopeutumaan median logiikkaan. Median odotuksiin vastaaminen ei ole välttämättä yksinkertaista, sillä tiedotusvälineet vaativat yhtäältä toiminnallisia uutuuksia, koventioista poikkeavia tempauksia, mutta suosivat toisaalta ”hyvän maun” mukaista poliittista toimintaa ja vierastavat liian radikaale-

ja toimintatapoja. (Della Porta 2000, 240; Rochon 1990, 108–109.)

Olemassa olevista poliittisista toimijoista erottautuminen ja näin ollen median ja yleisön mielenkiinnon herättäminen vaatii tyyli- ja intensiivistä toimintaa (Lappalainen 2002, 23–24, 159–165). Liikkeiltä vaaditaan kuitenkin myös taitavaa tasapainoilua ja poliittista arviointia, sillä toiminnan sisältö on vaarassa jäädä muodon varjoon, jos muodosta tulee yliampuvaa ja itsetarkoituksellista (emt., 187). Poliittista arviointia ei tee välttämättömäksi ainoastaan yhteiskunnan medioitumiskehitys, vaan koko poliittisen toiminnan nykykonteksti: epävarmuuksien ja ennakoimattomuuden yhteiskunnassa politiikka ei voi jähmettyä tiettyihin ennalta lukkoonlyötyihin asetelmiin, vaan poliittisten toimijoiden tulee pysyä tilannekohtaisesti arvioimaan tavoitteitaan ja toimintapojaan, politiikan tyyliä. Juuri tässä *poliittinen toiminta* eroaa rutinoituneesta ja kaavamaisesta *poliittisesta käyttäytymisestä*. (Emt., 62–67.)

1990-luvun liikehdinnän poliittista tyyliä luonnehti vahvasti performatiivinen ulottuvuus. Näyttävät aktiot olivat yhtäältä keino tavoitella suuren yleisön ja päättäjien huomiota mediajulkisuuden välityksellä. Toisaalta performatiivisuus oli ainakin osittain suunnattua myös itse liikkeiden toimijoille. Kuten Lundbom ja Rinne huomauttavat artikkelissaan, näyttävillä mediaspektaakkeleilla voidaan myös vahvistaa oman ryhmän kiinteyttä ja motivaatiota. Myös liikehdinnän ”arkisempiin” toimintamuotoihin liittyi performatiivinen ulottuvuus, kuten Peltokoski osoittaa veganismia käsittelevässä artikkelissaan. Veganismi voidaan nähdä yhteisölle itselleen suunnattuna, sen yhteisöllisyyttä ja merkityksiä tiivistävänä rituaalisena ”näytöksenä”. Toisaalta liikehdinnän toimijat ovat pyrkineet esittämään ja levittämään vegaanista elämäntapaan myös liikkeen ulkopuolisille ryhmille. Tällöin veganismin erottautuminen tunnetuista vaihtoehtoisista elämäntavoista sekä siihen liittyvä ”eksoottisuus” ovat taanneet (media)huomion ja tuoneet veganismin poliittisia merkityksiä sisältävänä performanssina myös suuren yleisön ulottuville (ks. myös Jupin artikkeli tässä kirjassa).

Voidaan siis katsoa, että nykyisessä yhteiskunnallisessa kontekstissa mediajulkisuus on olennainen osa sitä poliittista mahdollisuusrakennetta tai toimintatilaa, joka osaltaan vaikuttaa yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaan ja menestymiseen (ks. esim. Ilmonen 1998, 17–18). Kuten Martti Siisiäinen (1998, 236) tämän vuorovaikutuksen kiteyttää, tapahtuu liikkeiden kehitys ”vastavuoroisena kommunikationa hallitsevan, protestin kohteena olevana järjestelmän kanssa. Näin ollen liikkeiden kehityksen suuntaan ja niiden käyttöönsä ottamiin keinovalikoimiin vaikuttavat olennaisella tavalla poliittisen mahdollisuusrakenteen avoimuus ja herkkyyys.” Nykytilanteessa media on eittämättä yksi keskeisimmistä kosketuspinnista, joiden kautta tämä kommunikatio tapahtuu: liikkeiden julkisuuteen pääsyä ja julkisuuskuvaa kontrolloimalla tiedotusvälineet vaikuttavat suuresti protestoinnin onnistumiseen, sii-

hen hyväksytäänkö liikkeet legitiimeiksi poliittisiksi toimijoiksi ja näiden ajamat asiat legitiimeiksi poliittisiksi kysymyksiksi. Toisaalta mediajulkisuuteen pätee sama kuin poliittisen mahdollisuusrakenteen käsitteen soveltamiseen yleisemminkin: sitä ei tule ymmärtää liian kiinteänä ja pakottavana rakenteena tai yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaa yksinomaan rajoittavana tekijänä. Kuten itse ”mahdollisuusrakenteen” käsitteeseen varauksellisesti suhtautuva Pertti Lappalainen (2002, 68) korostaa, mikä tahansa rakenne sisältää myös mahdollisuuksia toimintaan, ja juuri poliittisen arvioinnin ja toiminnan kautta näitä rakenteita voidaan myös murtaa. Näin ollen taitava poliittinen arviointi voi mahdollistaa myös median hyödyntämisen luovalla ja tuottavalla tavalla yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnassa.

Liikkeiden tutkimuksesta ja tutkimuksen liikkeestä

Liikkeiden toimintakulttuurin ja yhteiskunnan rakenteellisten muutosten lisäksi yhteiskuntatieteissä tapahtuneet paradigmaattiset käänteet, ja niihin liittyvät muutokset metodologioissa sekä tutkijoiden kiinnostuksen kohteissa ja käsityksissä tiedosta, ovat korostaneet nykyaikaiseen liikehdintään liittyvää ”uutuutta” (ks. esim. Plotke 1995). Varsinkin Bergerin ja Luckmannin vuonna 1967 ilmestynyt teos ”The Social Construction of Reality” on vaikuttanut suuresti yhteiskuntatieteellisten tutkimusten metodologisiin lähtökohtiin ja kysymyksenasetteluihin. Sen jälkeen orientaatio ja lähestymistavat ovat muuttuneet hiljalleen myös liikkeiden tutkimuksessa.

Ilmiöiden tarkastelua ei sidota entiseen tapaan lähtemättömästi rakenteellisiin muutoksiin ja lainalaisuuksiin. Sen sijaan, että yhteiskunta nähtäisiin systeeminkaltaisena kokonaisuutena, sitä tarkastellaan vuorovaikutteisen toiminnan ja kommunikaation kenttänä. Rakenteellisten ja funktionalististen selitysten rinnalle ja osittain niiden ohikin on noussut ”ilmiöiden kuvaaminen ja selittäminen ihmisten niille antamien merkitysten ja sosiaalisten konstruktioiden nojalla” (Allardt 1990, 40). Samalla tutkijat ovat omaksuneet enenevässä määrin liikkeitä yhdenmukaistavien ja niitä haltuun ottavien selitysmallien sijaan liikehdinnän sisäistä erilaisuutta ja mikrotasolla tapahtuvia vuorovaikutussuhteita käsitteleviä metodologioita. Vaikka yhteiskunnalliset liikkeet ja yhdistykset ovat aina olleet sosiaalisten innovaatioiden ja kokeilujen koteja, nyt tutkimuksissa suorastaan korostetaan yhteiskunnallisen toiminnan spontaania ennustamattomuutta ja ruohonjuuritason politiikan tuoreutta (Lappalainen 2002). Nykyinen tutkimusorientaatio on herkempi muutoksille, säröille ja ”pienille kertomuksille”. Eheidän kuvausten sijaan siinä pyritään usein tarkastelemaan liikehdinnän muodostumisprosesseja: kamppailuja ja neuvotteluja.

Liikkeidenkin kulttuurien katsotaan siis olevan monien virtausten halkomaa eikä liikkeitä tarkastella kokonaisuhyteiskunnallisten suhteiden ilmentyminä. Tutkimuksen lähtökohdiksi otetaan usein tutkittavien omat kokemukset ja tulkinnat. Kiinnostus asetetaan toimijoiden identiteettien, toimintatyylien ja performatiivisuuden analysoimiseen. Tutkimuksissa näkyvätkin muun muassa naistutkimuksen ja kriittisen antropologian, fenomenologian ja hermeneuttisten lähestymistapojen sekä diskurssi- ja narratiivisen analyysin kaltaisten metodien vaikutukset.

Liiketutkimuksen piirissä kulttuurintutkimuksellinen käänne on kiteytyneet erityisesti niin sanotussa uusien liikkeiden tutkimusperinteessä. Uusien ja nykyisten liikkeiden (käsitteistä: Melucci 1989, 42) tutkimuksessa korostuvat sellaiset tekijät kuin liikkeen identiteettien syntyminen kontingentisti eri toimijoiden ja organisaatioiden välillä käytyjen neuvottelujen tuloksena. Tällaisten näkökulmien avaaminen suomalaisen ympäristöprotestin neljännen aallon tutkimuksessa on havaittavissa myös kaikista tämän teoksen artikkeleista. Tutkijat kritisoivat näkemystä, että yhteiskunnallisilla liikkeillä olisi homogeeninen ja integroitu identiteetti, että ne olisivat ”hahmoja”, joilla olisi strateginen toimintakapasiteetti ja erityinen kulttuurinen rooli. Uudelle liiketutkimukselle kokonaisuudessaan onkin yhteistä se, että tarkastelun painopiste on liikkeiden dynamiikan ymmärtämisessä. (Ks. esim. della Porta & Diani, 1999, 99–101; Melucci 1985.)

Nähdäksemme tutkimusotteen uudenlaisen painotuksen ei tarvitse, eikä pidäkään, tarkoittaa rakenteellisten näköalojen hylkäämistä. Rakenteiden merkitystä on kuitenkin suhteellistettava ja on oltava entistä herkempi näkemään rakenteet jälkimodernissa viitekehyksessä eli liikkuvina ja murtumia sisältävinä tekijöinä, jotka eivät määrää, vaikkakin säätelevät ja *rakenteistavat* sosiaalista vuorovaikutusta ja merkitysten rakentumista. Rakenteet ja valta uusiutuvat ja vaikuttavat yhteiskunnassa diskurssien ja niihin sisältyvän subjektituotannon sekä tiedonmuodostuksen välityksellä. Vallan ja tiedon solmukohdissa syntyvät myös yhteiskunnallisia liikkeitä koskevat tiedonmuodostelmat, jotka asettavat ne järjestykseen toisiinsa ja muihin yhteiskunnan kollektiivisiin toimijoihin nähden. (Foucault 1972; 1982.)

Uutta liiketutkimusta voi hyvällä syyllä nimittää ”kriittiseksi liiketutkimukseksi”. Tutkijat ovat usein kiinnostuneita avaamaan uusia yhteiskunnallisia näkökulmia, nostamaan esiin marginaaleissa olevien toimijoiden merkityksenantoja sekä kritisoimaan niin sanottuja hallitsevia merkitysjärjestelmiä. Tutkijat ovat entistä herkempiä vallankäytölle, joka liittyy yhtäältä siihen miten liikkeistä muodostetaan merkityksiä ja identiteettejä, ja kuinka niitä pyritään levittämään laajempiin sosiaalisiin yhteyksiin, sekä toisaalta siihen miten liikkeistä tuotetut käsitykset uusintavat yhteiskunnallisia hierarkioita. Tutkijat itseään eivät ole tämän valta-asetelman ulkopuolella.

Eryityisesti naistutkimuksen ja postkolonialististen orientaatioiden leviämisen vanavedessä myös liiketutkimuksessa on alettu kiinnittää huomiota tutkimuksen tuottamien tulkintojen poliittisuuteen. Kuten antropologiassa herättiin huomaamaan 1980-luvun puolivälissä, on tutkijan katse aina jossain määrin paikantunut ja sillä, miten ja mitä tutkija kohteestaan sanoo, on suuri poliittinen merkitys (Clifford 1986). Tämä refleksiivinen ote kielii muun muassa Foucault'n vallan ja tiedon kytkeytymiseen keskiytyneiden teorioiden vaikutuksesta. Foucault (1982, 208) on todennut, että tiede on yksi tärkeimmistä nyky-yhteiskunnan viitekehyksistä, joissa muokataan ihmisten subjektiviteetteja. Tieteellisen subjektituotannon merkitystä korostaa se, että tieteillä on vahva asema pätevänä ja luotettavana pidetyn tiedon tuottamisen areenana. Tutkijaa uskotaan, koska hänen yhteiskunnalliseen asemaansa sisältyy ajatus asiantuntemuksesta ja objektiivisuudesta. Jos tarkastellaan eri aikakausien ihmiskäsityksiä, voidaan havaita, että useissa tapauksissa vallalla ollut käsitys jostain ihmisryhmästä on synnytetty tieteellisissä keskusteluissa. Tutkijan onkin aina oltava valmis tarkastelemaan tuottamia tulkintoja ja merkityksiä.

Tieteissä tuotetut tulkinnat siirtyvät osaksi yhteiskunnallisia käytäntöjä joko uusintaen tai uudistaen olemassa olevaa sosiaalista järjestystä. Liiketutkijatkin siis muodostavat tutkimuksissaan käsityksiä aktivisteista ja heidän toiminnastaan vaikuttaen sekä aktivisteihin että muiden näkemyksiin aktivisteista. Niin tämän teoksen artikkeleissa kuin yhteiskuntatieteissä yleisemminkin, tutkijat välttävät nykyisin entistä enemmän tuottamasta tutkimuskohteestaan tulkintoja, jotka asettavat heidät vallan käytön kohteiksi ja jotka tarjoavat mahdollisuuden yhteiskunnallisen herruuden uusintamiselle. Tällainen ”ymmärtävä” lähestymistapa on sitoutunut ”toiseuden” purkamiseen pyrkien jäljittämään niitä prosesseja, joissa hallitsevassa asemassa olevat tuottavat tietoa hallinnan alaisista. Yhä useampien tutkimusten eksplisiittisenä osatarkoituksena on vanhojen tai hegemonisten esitysten kritiikki, purkaminen ja uudelleen ajattelemisen (Foucault 1998, 64; Foucault 2000, 42; Dreyfus & Rabinow 1982, 160–167; Marcus 1998, 203–230.)

Oman lisänsä keskusteluun tutkijan paikantumisesta tuo liiketutkimuksen piirissä myös se, että useat nuorista tutkijoista ovat olleet tai ovat itse liikkeiden aktivisteja ja täten tuntevat aktivistien toimijuutta marginalisoivien diskurssien vaikutuksen: aktivistit on paikannettu vallitsevissa keskusteluissa ja käytännöissä asemaan, jossa he ovat syrjäytettyjä poliittisen toiminnan areenoilta (ks. Jupin artikkeli). Monet tällaisista lähtökohdista tutkijoiksi nousseista ovatkin halunneet sitoutua marginaalin puolustamiseen. He pyrkivät kyseenalaistamaan marginalisoivia merkitysjärjestelmiä, ajattelutapoja ja toiminnan muotoja eli tuottamaan sellaisia kamppailujen välineitä, joista Foucault puhuu alistettujen tietona ja vastamuistina (Foucault 1998, 101). He haluavat kyseenalaistaa sellaisen tieteen logiikan, joka ottaa tietyt poliittista toimijuutta tai yhteiskunnal-

lisiä liikkeitä koskevat näkemykset annettuina ja sortuu viimeiseen asti objektiivisuutta puolustaessaan antamaan panoksensa herruusrakenteiden uusintamiseen ja uusien liikkeiden marginalisoimiseen. Tämä ei tarkoita kritiikkittömyyttä liikehdintää kohtaan, vaan kritiikin lähtökohtien auki-
kirjoittamista ja niiden sitomista tiettyihin käsityksiin vallasta. Tähän pyrkivät myös monet tämän kirjan artikkeleista, joissa tarkastellaan liikkeiden subjektien rakentumista niin erilaisissa hallitsevissa kuin vaihtoehtoisissakin diskursseissa.

Globaaliliikkeen tuleminen

Luomme lopuksi vielä katsauksen suomalaisen liikehdinnän luonteen muutokseen sekä liikehdinnän esittämiin laajempiin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Vaikka rajasimmekin alkuluvussa kirjan käsittelemään 1990-luvun ympäristöaktiivisuuden aaltoa ja totesimme, että artikkelit eivät muutamia sivuavia huomioita lukuun ottamatta yllä suoraan uudelle vuosituhannele ja viime vuosina nähdyin globalisaatiokriittisen liikehdinnän vaiheeseen, on itse globalisaation käsite kuitenkin otettava esille myös 1990-luvun liikevaiheen yhteydessä.

Globalisaatio tarkoittaa eri keskusteluyhteyksissä eri asioita, jotka kuitenkin liittyvät yleensä tavalla tai toisella kansallisvaltion maailmanpoliittisen asemaan, sekä sen sisäisten poliittisten järjestelmien ja kansallisten identiteettien muutokseen (ks. esim. Alasuutari & Ruuska 1999, 17–23). *Talouden globalisaatio* viittaa pääomamarkkinoiden vapautumiseen hallitusten kontrollista. *Poliittinen globalisaatio* liittyy kansallisvaltioita suurempien taloudellisten ja sotilaallisten yksiköiden (esim. EU ja Nafta) muodostumiseen. Meidän kiinnostuksen kohteena on erityisesti *kulttuurinen globalisaatio*, jolla tarkoitamme ihmisten, tässä tapauksessa liikeaktivistien, tulkintaväitekehysten muuttumista. Alasuutarin ja Ruuskan (emt., 22) sanoin ”huomio kohdistuu siis siihen, miten toimijat tulkitsevat tapahtumien merkityksiä ja miten yleisesti hyvänä pidetty tulkinta muuttuu totuudeksi ja realiteetiksi.” Väitämme, että eräs 1990-luvulla alkaneista tai ainakin merkittävästi voimistuneista suomalaisen aktivismin luonnetta muuttaneista prosesseista liittyi siihen, että aktivistien tapa arvioida ja jäsentää poliittisia kysymyksiä alkoi globalisoitua eri tavoin.

Väitteellä liikehdinnän globalisoitumisesta, emme halua ruokkia julkisuudessa toisinaan esiintynyttä väittämää siitä, että aktivistien toiminta olisi kopioitu ulkomailta tai sitä peräti johdettaisiin sieltä. Konkreettisimmillaan viittaamme siihen, että aktivistien kritiikki alkoi kohdistua globalisaatiossa suurta valtaa omaaviin toimijoihin, kuten kansainvälisiin suuryrityksiin, Euroopan unioniin, vapaakauppasopimukseen (MAI) sekä Maailman kauppajärjestöön (WTO). Samanlaista kritiikkiä nousi pintaan yhtä aikaa suomalaisen liikehdinnän kanssa

eri puolilla maailmaa, ja voidaankin sanoa, että suomalainen aktivismi kytkeytyi jo 1990-luvulla osin globaalin kansalaisaktivismin kenttään.

Globaalille liikehdinnälle oli ja on edelleen tunnusomaista erityisesti kansainvälisten suuryritysten taloudellis-poliittisen vallan kritiikki, ”hikipajojen” työläisten oikeuksien ajaminen sekä huomion kiinnittäminen siihen, että tuotteet eivät ole vain hyödykkeitä, vaan kauppaavat ”brandiensa” kautta kapitalistisen kulutuskulttuurin elämäntapoja (ks. Starr 2000; Klein 2001; Cohen & Rai 2000). Myös erilaiset alkuperäiskansojen oikeustaistelut ovat herättäneet globaalia mielenkiintoa. Suomessakin ogonien taistelu öljy-yhtiö Shellia vastaan Nigeriassa synnytti Shellin vastaisen boikottirintaman. McDonald’s -kampanja ja geenimuuntelun vastainen toiminta ovat ilmeisiä esimerkkejä suomalaisen ja kansainvälisen aktivismin välille syntyneistä yhteisistä huolenaiheista. Ympäristökysymyksissäkin huomio alkoi kiinnittyä 1990-luvulla entistä enemmän laajoihin globaaleihin ongelmiin, kuten ilmastomuutokseen. Asiakysymysten ja aatteellisten painotusten lisäksi liikkeiden toimintatavat ovat liikkuneet vilkkaasti rajojen yli – myös Suomesta muualle maailmaan. Internet ja muut tiedonvälityksen muodot sekä ihmisten liikkuvuuden lisääntyminen ovat tukeneet myös kansalaisliikkeiden globalisoitumista (ks. Cohen & Rai 2000, 8; Rasimuksen artikkeli tässä kirjassa).

Liikehdinnän ja globalisaation välinen suhde näyttää olleen 1990-luvulla aktivisteille kuitenkin vielä suhteellisen jäsentymätön teema. Esimerkiksi kysymys siitä, vastustaako liikehdintä globalisaatiota vai onko tavoitteena globalisaation demokratisoiminen, oli selvästi pitkälti asettamatta. Suomalaisen liikehdinnän kytkös globaaliin kansalaisliikehdintään saavutti kypsän vaiheensa vuonna 2001 alkaneen niin sanotun Seattlen syklin aikana, jolloin suomalaisetkin aktivistit ovat olleet järjestämässä suuria kansainvälisiä protesteja muun muassa Prahassa, Göteborgissa ja Genovassa. Samalla globalisaatioon liittyvät kysymyksenasettelut ovat konkretisoituneet ja käsitteellistyneet (vrt. keskustelumme liikehdinnän ja yhteiskunnallisen muutoksen suhteesta jäljempänä). Siirtolaisten oikeudet ja Euroopan unionin ulkomaalaispolitiikka sekä terrorismin vastaisen sodan kritiikki ovat olleet eräitä tärkeimmistä tämän vuosituhanen liikevaiheen teemoista.

Kulttuurisesta näkökulmasta liikehdinnän globalisoitumisessa ei ole ollut kyse vain globalisaatioon liittyneiden uusien kysymysten ja eri maissa asuvien aktivistien välisen yhteistyön lisääntymisestä, vaan myös liikkeen poliittisten arvioiden ja toimintatyylin globalisoitumisesta. ”[Y]mpäristöliike ja eläinoikeusliike toimivat sikäli uudessa poliittisessä kentässä, että vaateita ei enää esitetä niinkään kansallisvaltioiden hallituksille, vaan sekä suurille että pienille yrityksille, ja tukea vaatimuksille haetaan kuluttajilta ja kansainvälisestä mielipiteenmuodostuksesta”, kuten Alasuutari ja Ruuska (1999, 26) ovat huomioineet. Modernien yhteiskuntien nationalististen projektien päämäärä-

nä oli alueiden ja ihmisryhmien kiinnittäminen toisiinsa kansallisidentiteetin välityksellä (ks. Cohen & Rai 2000, 14). Globaaliliikehännässä tätä kytköstä on purettu. Aktivistit arvioivat kysymyksiä entistä keskeisemmin globaalissa viitekehyksessä eivätkä kansallisvaltiolliset elimet ole heidän poliittisten arvioidensa näkökulmasta välttämättä ratkaisevimmassa asemassa ongelmien korjaamiseksi.

Voidaan myös todeta, että aktivistien toimintatyö ei ole useinkaan tavoiteltu ”tavallisen suomalaisen” tai ”yleisen mielipiteen” hyväksyntää, puhumattaakaan vetoamisesta ”kansalliseen etuun”. Sen sijaan hyväksyntää ja tukijoita on tavoiteltu eriytyneistä yhteisöistä, toisinaan globaalillakin tasolla. Suomalaiset aktivistit ovat ulkomaisen toiminnan seuraamisen ohella raportoineet toiminnastaan ulkomaille ja osallistuneet kansainvälisiin tapahtumiin. Usein toimintaa on perusteltu vetoamalla jonkinlaisiin ”globaaleihin etuihin tai oikeuksiin”. Taustalta voidaan hahmottaa kokemus kansallisen yhtenäiskulttuurin ja julkisuuden katoamisesta globaalien yhteisöjen ja monikulttuurisuuden tieltä. Kuten Konttisen artikkeli tuo esiin, synnyttää tällainen muutos konflikteja globalisaatiota eri näkökulmista katselevien ryhmien välille.

Sikäli mainitut puheet uusimman liikehännän toimintamallien ulkomaisesta alkuperästä pitävät paikkansakin, että aktivistit ovat selvästi olleet valmiita koettelemaan rauhanomaisen suomalaiskansallisen protestikulttuurin rajoja (Konttinen & Peltokoski 2003). Vaikka suorat omaisuuteen kohdistuneet sabotaasit ovat olleet vain yksi ja suhteellisen marginaalinenkin toimintamuoto, on niillä ollut merkittävä kulttuurinen asema liikeaallon sisällä. Lisäksi liikehännän kansalaistotelemattomuusaktioissa sekä mielenosoituksissa on ollut mukana suomalaisen perinteen näkökulmasta epätavanomaista aggressiivisuutta ja provokatiivisuutta. Toimintamallien mekaanisesta kopioinnista ei ole syytä puhua, mutta on selvää, että nykyaktivistit kiinnittyvät entisiä sukupolvia löyhemmin suomalaiskansalliseen kulttuuriin. Mielenosoituskulttuurin radikalisoitumisen lisäksi toiminnan etäännyminen suomalaiskansallisesta mallista näkyy toki muutenkin. Esimerkiksi Street Party ja Reclaim The Streets –kadunvaltausjuhlat ovat tuoneet kaduille tanssia ja musiikkia sekä muuta speaktaakkelinomaista toimintaa. Täkäläisittäin epätavanomaista karnevaalihenkisyyttä on nähty myös useissa mielenosoituksissa, joiden johdossa on lipunut lippurivien sijaan äänentoistolla ja hip hop -musiikilla varustettu ”musapaku”.

Liikehännän piirissä on toki syntynyt myös reaktiivisempaa toimintaa, joka on peräänkuuluttanut kansallisvaltiollisen järjestyksen palauttamista sekä pyrkinyt pitäytymään ”kansallisen perinteen” hyväksymissä rajoissa. Lisäksi Lindholm huomioi artikkelissaan liikehännän sisältävän traditionalismin uuteen nousuun liittyvää fundamentalismia. Paradoksaalisesti globalisaatiota voidaan pitää näissäkin tapauksissa liikehännän viitekehyksenä: kyse on puolustautumisesta globalisaatiota vastaan tukeutumalla aiemmin vallinneisiin poliittisiin

järjestyksiin. Kirjassamme esitetyt huomiot liikehännän piirissä kehitelystä, kansallisvaltiollisten ja parlamentaaristen rakenteiden murtumista nousevasta uudesta politiikasta liittyvät kuitenkin lähinnä liikehännän niihin kerroksiin, joita voidaan nimittää poliittisilta arvioiltaan ja toimintatyyliltäänkin globalisoituneiksi. Yleisesti ottaen liikehännän haasteena on tietenkin aina tasapainotella menneen ja tulevan välillä. Liiallinen kurkottaminen eteenpäin vie liikkeeltä kannattajia, koska hyppy tuntemattomaan tulevaisuuteen herättää monien mielissä uhkakuvia. Toisaalta pitäytyminen menneessä tekisi liikkeestä taantumuksellisen. Tässäkin siis korostuu poliittisen arvioinnin taito.

Liike ja yhteiskunnallinen muutos

Kirjoitimme johdannossa, että yhteiskunnallisilla liikkeillä on poliittisia päämääriä, eli ne ajavat yhteiskunnallista muutosta ja/tai puolustavat jotain vallitsevaa yhteiskunnallista järjestystä muutokselta. Piotr Sztompkan (1993, 277–278) mukaan liikkeet ovat usein *välttämättömiä*, mutta eivät kuitenkaan *riittäviä* toimijoita yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseksi. Liikkeet ovat muutosten *välittäjiä*, jotka eivät nouse tyhjästä ollen muutosten ”primus motoreita”, mutta ovat kuitenkin merkittäviä muutosvoimia. Liikkeet ovat sekä muutoksen tuotteita että tuottajia.

Liikkeiden asema yhteiskunnallisissa muutoksissa on sikäläkin mielenkiintoinen, että ne eivät toimi yhteiskunnan ulkopuolella, vaan sen sisällä. Niinpä liikkeet pyrkivät muuttamaan yhteiskuntaa muuttamalla myös itseään ja ne muuttavat itseään muuttaakseen yhteiskuntaa (Sztompka 1993, 278). Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että liikkeen muutosvaatimuksia on luettavissa liikkeestä itsestään, ja jo liikkeen olemassaolo on merkki muutospotentiaalien olemassa olosta. Liikkeen ensimmäinen saavutus onkin liike itse. Liike kokoaa riveihinsä henkilöitä, jotka kokevat yhteiskunnallisen tilanteen samansuuntaisesti. Toimijoiden kokemukset voivat olla aluksi hyvinkin epämääräisiä ja vain intuitiivisesti tunnettuja. Liikehännän aikana tuntemuksia käsitteellistetään ja ”käytännöllistetään” (Jaspers 1997, 154–159, 186; Konttinen & Peltokoski 2003).

Onko tarkastelumme kohteena ollut liikehännä saanut aikaan yhteiskunnallisia muutoksia? Ketut ovat yhä häkeissä, geenimuuntelu jatkuu eikä laajempaakaan ympäristövallankumousta näytä tapahtuneen. Siirtymästä globaalin kansalaisuuden tai suoran demokratian aikakauteenkaan voidaan tuskin puhua. Toisaalta liikehännä on herättänyt laajaa julkista keskustelua, joka on hyvin luultavasti jättänyt jälkensä yhteiskuntaamme. Erityisesti voidaan arvella, että liikehännä on vaikuttanut moniin nuoriin. Sirpaloituneessa nyky-yhteiskunnassa pienikin avaintoimijoiden joukko voi käynnistää laajoja muutoksia, kuten Lundbom ja Rinne tuovat esille artikkelinsa lopussa. Toi-

saalta tämä tarkoittaa myös sitä, että aktivistit joutuvat kilpailemaan julkisuudessa monien erilaisten muutosvaatimusten kanssa ja kamppailun lopputulos on monien seikkojen summa.

Sztompkan (1993, 293) mukaan liikkeiden saavutuksia on arvioitava sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Liikkeen toiminnan ollessa kiihkeimmillään yhteiskunnassa ei tapahdu välttämättä mitään muutoksia, mutta vuosien jälkeen voi käydä ilmi, että liikehdintä oli sittenkin sysäämässä liikkeelle merkittäviä muutosprosesseja. Nopeasti aikaansaadut muutokset voivat puolestaan kadota.

Jos jo itse liikkeen olemassa olo ilmentää laajempien muutospotentiaalien olemassa oloa, niin voidaan sanoa, että liikkeet toimivat ikään kuin yhteiskunnan tuntosarvina. Liikkeillä on ”profeetallinen tehtävä” ja ne voidaan lukea ”symbolisiksi haasteiksi”, kuten Melucci (1985, 797; 1996, 182–186) on luonnehtinut tarkoittaen, että liikkeet toimivat uusina medioina, jotka tunnustavat ja nostavat julkisuuteen piileviä yhteiskunnallisia jännitteitä ja mahdollisuuksia sekä muotoilevat uusia sosiaalisia tarpeita. Ron Eyerman ja Andrew Jamison (1991, 45–55 ;ks. myös Starr 2001, 169) ovat kiinnittäneet huomiota liikkeiden kulttuuriseen tuotantoon määrittelemällä liikkeet ”kognitiivisen toiminnan” eli sosiaalisen tiedonmuodostuksen paikoiksi. He korostavat, että liikkeet eivät ole vain reaktioita koettuihin vääryksiin, vaan myös tuotannollisia prosesseja, jotka avaavat uusia näkökulmia ja tulkintamahdollisuuksia yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Kirjamme monet artikkelit nostavat esiin juuri tällaista kulttuurista näkökulmaa liikehdintää. Erityisesti voidaan mainita Termosen artikkeli, joka käsittelee liikkeitä subjektiviteettien tuottajina, sekä Rinteen ja Lundbomin artikkeli, jossa liikehdintää tarkastellaan uuden politiikan ja poliittisuuden tuottajana.

Muita artikkeleissa esiintyviä kulttuurisia huomioita voidaan koota seuraavasti: 1990-luvun liikehdintä uudelleenmuotoili ympäristökysymystä. Aktivistit nostivat ympäristöliikkeessä perinteisesti vallinneiden syväekologisten ja luonnontieteellisten (biodiversiteetti) näkemysten rinnalle yhteiskuntaekologista ulottuvuutta. Aktivistit kytkivät esimerkiksi eläinten hyväksikäytön yleiseen kapitalismin kritiikkiin tehomaatalouden käsitteellä ja julistivat eläinten kärsivän osin samoista kovaan kilpailutalouteen liittyvistä syistä, jotka tuottavat myös ihmisten välistä eriarvoisuutta ja inhimillistä epätoivoa. Liikehdinnän aatemaailmaa onkin kutsuttu yhteiskunta- tai radikaaliekologiaksi (esim. Lindholm 1998; Peltokoski 1999).

Uuteen poliittisuuteen liittyen aktivistit nostivat esiin ajatusta poliittisesti osallistuvasta ja kriittisestä kansalaisesta, joka jäsentää poliittisia kysymyksiä ennemminkin globaalilla kuin kansallisella tasolla. Liikehdinnästä voi lukea ehkä jopa häivähdyksen globaalin kansalaisyhteiskunnan ja siihen liittyvien julkisten tilojen tulemisesta. Henkilökohtaiseen osallistumiseen liittyen liikeh-

dintä peräänkuulutti myös yksilöiden moraalis-poliittista vastuullisuutta äänestyskoppien tai muodollisen yhdistysrakenteen suomia mahdollisuuksia radikaalimmalla tavalla. Aktivistit pyrkivät määrittelemään kansalaiset poliittisista valitsijoista poliittisten ehtojen tuottajiksi ja avasivat ovea poliittisten ratkaisujen voimakkaammalle siirtämiselle valtiollis-institutionaaliselta tasolta kansalaisyhteiskunnan omaehtoisempiin verkostoihin. Aktivismin aalto tuntui myös vilkuttavan hyvästejä Suomessa vahvana vaikuttaneelle konsensusperinteelle, kuten viittasimme jo yllä liikkeiden mediapolitiikan yhteydessä. Lindholm tunnistaa puolestaan artikkelissaan viitteitä siitä, että liikehdintä enteili myös väkivaltaisten konfliktien lisääntymistä sikäli, kun uusi poliittisuus tarkoittaa tilannekohtaisen arviointiherkkyyden lisääntymisen sijaan fundamentalististen virtausten nousua.

Jää nähtäväksi kääntyvätkö liikehdinnän avaamat keskustelut ja sen esittämät haasteet muutoksiksi yhteiskunnan rakenteissa. Stzompka (1993, 294–295) on todennut, että vahvasti *vastakulttuuristen* liikkeiden ongelmaksi voi muodostua se, että niillä ei ole strategioita rakenteellisella tasolla toimimiseksi. Muutosten aikaansaamiseksi liikkeiden täytyy vaikuttaa myös rakenteellisiin tekijöihin ja ne tarvitsevat myös muita yhteiskunnallisia toimijoita rinnalleen. Kulttuuriset liikkeet uhkaavat jäädä vain samanmielisten yhteisöiksi, elämäntapakokeilujen areenoiksi ja tyhjien utopioiden tuottajiksi, vailla kykyä poliittisesti organisoitua toimintaan ja poliittisiin neuvotteluihin.

Kyse on tietenkin myös siitä, että uudenlainen, ”arkiselta” tasolta nouseva ja edustuksellisuutta karttava poliittisuus on ”nonsensea” perinteisten politiikan areenoiden toimijoiden näkökulmasta. Melucci (1996, 185, 197–198) on viittanut tällaiseen uuden ja vanhan politiikan väliseen katkokseen sekä hyvässä että pahassa. Hänen mukaansa eräs nykyaikaisten yhteiskuntien hienoista kulttuurisista piirteistä on se, että kulttuuriset potentiaalit ovat aina rikkaampia kuin todelliset voimavarat rakenteellisiin muutoksiin. Arkisesti sanottuna, on pahan varaa mistä valita. Samalla kyse on kuitenkin uuden ja vanhan politiikan väliin auenneesta kuilusta, joka voi merkitä paitsi yhteiskunnallisen muutokyvyn näivettymistä, myös ristiriitojen kärjistymistä, koska vallitsevat yhteiskuntarakenteet eivät omaa herkkyyttä ja keinoja jälkiteollisessa ja -modernissa tilanteessa nousevien uudenlaisten vaatimusten ja konfliktien tunnistamiseksi ja käsittelemiseksi. Viimeaikaisen liikehdinnän metatason haasteeksi onkin nähtävä radikaalien ekologisten ja kansalaisuuteen liittyvien painotusten lisäksi uudenlaisten välitysten löytäminen kulttuurisen liikehdinnän ja yhteiskunnallisten instituutioiden välille. Tämä vaatii uudenlaisten strategioiden kehittäelyä kummallakin alueella sekä luultavasti aivan uudenlaisten instituutioiden synnyttämistä.

KIRJALLISUUS

- Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (1999). *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, Erik (1999). Yhteiskuntatieteet yhteiskunnassa ja yliopistossa. Teoksessa Lah-
tinen, Mikko (toim.): *Yhteiskunta ja yhteiskuntatieteet*. Tampere: Tampere Universi-
ty Press.
- Asp, Kent (1986). *Måktiga massmedier*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Baudrillard, Jean (1983): *Simulations*. New York: Semiotext(e).
- Baudrillard, Jean (1987): *Ekstaasi ja rivous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Baudrillard, Jean (1995): *Lopun illuusio*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bauman, Zygmunt (1996). *Jälkmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (1999). *In Search of Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich (1995). Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen
modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott:
Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1967). *The Social Construction of Reality. A Treatise
in the Sociology of Knowledge*. New York: Garden City.
- Cohen, Robin & Rai, Shirin M. (2000). Global Social Movements. Towards a
cosmopolitan politics. Teoksessa Cohen, Robin & Rai, Shirin M. (toim.): *Global
Social Movements*. London: The Athlone Press, 1–17.
- Clifford, James (1986). Introduction: Partial Truths. Teoksessa Clifford, James & Mar-
cus, George E.: *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley &
Los Angeles & London: University of California Press, 1–26.
- Della Porta, Donatella (2000). Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet. *Poli-
tiikka* 42:4, 243–248.
- Della Porta, Donatella & Diani, Mario (1999). *Social Movements. An Introduction*. Ox-
ford: Blackwell Publishers.
- Dreyfus, Hubert L. & Rabinow, Paul (1982). *Michel Foucault: Beyond Structuralism and
Hermeneutics*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- EVA (1999). *Mielipiteiden sateenkaari. Raportti suomalaisten asenteista 1999*. Helsinki:
Elinkeinoelämän valtuuskunta. [www.muodossa:] <http://www.eva.fi/julkaisut/raportit/asenne99/sisallys.htm> [viitattu 16.9.2002].
- EVA (2001). *Erilaisuuksien Suomi. Raportti suomalaisten asenteista 2001*. Helsinki:
Elinkeinoelämän valtuuskunta. [www.muodossa] <http://www.eva.fi/julkaisut/raportit/asenne2001/sisallys.htm> [viitattu 16.9.2002].
- Eyerman, Ron & Jamison, Andrew (1991). *Social Movements. A Cognitive Approach*.
Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Foucault, Michel (2000). *Tarjkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel (1998). *Foucault/Nietzsche*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, Michel (1982). 'The Subject And Power'. Teoksessa Dreyfus, Hubert L. &
Rabinow, Paul: *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. New York:

- Harvester Wheatsheaf, 208–227.
- Foucault, Michel (1972). *The Archeology of Knowledge*. London: Routledge.
- Gitlin, Todd (1980). *The Whole World is Watching. MassMedia in the Making & Unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.
- Hänninen, Sakari (2000). The Ghost of Politics in the Soft Machine. Teoksessa Hänninen, Sakari & Vähämäki, Jussi (toim.): *Displacement of Politics*. Jyväskylä: Sophi.
- Ilmonen, Kaj (1998). Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 15–42.
- Jasper, James (1997). *The Art of Moral Protest*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2003). *Neljäs aalto*. (tulossa)
- Klein, Naomi (2001). *No Logo*. Lontoo: Flamingo.
- Koski, Maija (2002). Kun poliitikot pudotettiin jalustalta – kansalaisnäkökulma politiikkaan vuosituhannen vaihteen Suomessa. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): *Laman julkisivut. Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 301–319.
- Lagerspetz, Eerik (1999). Demokratian hautajaiset? *Tiedepolitiikka* 24:1, 33–44.
- Lappalainen, Pertti, Heikkilä, Heikki, Koikkalainen, Petri, Kojo, Matti, Rinne, Jarmo, Rättilä, Tiina & Suominen, Petteri (1999). Tyyli politiikan ytimessä – johdattelua aiheeseen.. Teoksessa Lappalainen, Pertti (toim.): *Tylykäästä kansalaisaktiivisuutta*. Tampere: Tampereen yliopisto, 11–28.
- Lappalainen, Pertti (2002). *Poliittisen tyylin taito*. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Arto (1998). *Radikaali ympäristöaktivismi modernin murroksessa*. Julkaise-maton pro gradu –tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- Lipset, Seymour M. (1985). *Consensus and Conflict. Essays in Political Sociology*. New Brunswick: Transaction Books.
- Maffesoli, Michel (1995): *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Manin, Bernard (1997). *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marcus, George E. (1998). *Ethnography Through Thick and Thin*. New Jersey: Princetown University Press.
- Mazzoleni, Giampiero (1998). *La comunicazione politica*. Bologna: Il Mulino.
- Melucci, Alberto (1996). *Challenging codes. Collective action in the information age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melucci, Alberto (1989). *Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Hutchinson Radius.
- Melucci, Alberto (1985). The Symbolic Challenge of Contemporary Movements. *Social Research* 52: 4, 789–816.
- Peltokoski, Jukka (1999). Käyn rehuilla. Veganismi kokemuksena ja kollektiivisena toimintana. Julkaise-maton sosiaalipsykologian pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

- Plotke, David (1996). What's So New About New Social Movements. Teoksessa Stanford M. Lyman (toim.): *Social Movements – Critiques, Concepts, Case Studies*. London: Magmillan.
- Rochon, Thomas R. (1990). The West European Peace Movement and the Theory of New Social Movements. Teoksessa Dalton, Russel J. & Kuelchler, Manfred (toim.): *Challenging the Political Order*. Cambridge: Polity Press, 105–121.
- Siisiäinen, Martti (1998). Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Starr, Amory (2000). *Naming the Enemy. Anti-Corporate Movements Confront Globalization*. Lontoo: Zed Books.
- Siisiäinen, Martti (1998). Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Sztompka, Piotr (1993). *The Sociology of Social Change*. Oxford, Blackwell.